

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Serhat KAYA

ULUSLARARASI GÖÇ POLİTİKALARI VE MEVZUATI ÇERÇEVESİNDE
TÜRKİYE’NİN ETKİN BİR GÖÇ MEVZUATI OLUŞTURMA KISITLARI

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2025

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Serhat KAYA

ULUSLARARASI GÖÇ POLİTİKALARI VE MEVZUATI ÇERÇEVESİNDE
TÜRKİYE’NİN ETKİN BİR GÖÇ MEVZUATI OLUŞTURMA KISITLARI

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ali ERDEM

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2025

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Serhat KAYA'nın bu çalışması jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Faruk ATAAY (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Ali ERDEM (İmza)

Üye : Doç. Dr. Ramazan İZOL (İmza)

Üye : Prof. Dr. Saniye Şehnaz ALTUNAKAR MERCAN (İmza)

Üye : Doç. Dr. Fatih Fuat TUNCER (İmza)

Tez Başlığı:	Uluslararası Göç Politikaları ve Mevzuatı Çerçevesinde Türkiye'nin Etkin Bir Göç Mevzuatı Oluşturma Kısıtları
--------------	---

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 04/02/2025

Mezuniyet Tarihi : 06/03/2025

(İmza)
Prof. Dr. Seda BAYRAKTAR
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “Uluslararası Göç Politikaları ve Mevzuatı Çerçevesinde Türkiye’nin Etkin Bir Göç Mevzuatı Oluşturma Kısıtları” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Serhat KAYA

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Serhat KAYA
Öğrenci Numarası	20175219004
Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Ali ERDEM
Doktora Tez Başlığı	Uluslararası Göç Politikaları ve Mevzuatı Çerçevesinde Türkiye'nin Etkin Bir Göç Mevzuatı Oluşturma Kısıtları
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2573879610
Rapor Tarihi	06/03/2025
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %12 Alıntılar dahil: %16
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 239 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı Dr. Öğr. Üyesi Ali ERDEM İmza	

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	v
GRAFİKLER LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
TEŞEKKÜR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Göç Kavramı	7
1.2. Göç Çeşitleri	9
1.3. Göçmen Tanımları.....	10
1.4. Göç Teorileri	15
1.4.1. Klasik Ekonomik Göç Teorisi	15
1.4.2. Yeni Ekonomik Göç Teorisi	17
1.4.3. İtme-Çekme Teorisi	18
1.4.4. Dünya Sistemleri Teorisi	20
1.4.5. Ağ (Network) Teorisi.....	22
1.4.6. Yapısal Teoriler.....	24
1.4.7. Sosyal Dışlanma Teorisi	25
1.5. Göç Kuramları	28
1.6. Hukuk Kuramları	31

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GÖÇÜN TARİHSEL GELİŞİMİ VE MEVZUATIN TEMELLERİ

2.1. Türkiye'nin Göç Tarihi	50
2.2. Osmanlı Döneminde Yaşanmış Göçler	51
2.2.1. İspanya Yahudilerinin Osmanlı Topraklarına Göçü 1492.....	53
2.2.2. İsveç Kralı Şarl'ın Osmanlıya Sığınması	54
2.2.3. Prens Adam Czartorski'nin Osmanlıya Sığınması	57
2.2.4. Macar Prensi Lajos Kossuth'un Osmanlıya Sığınması	59
2.2.5. 1858-1864 Kafkas Göçü.....	60
2.2.6. Bolşevik İhtilali Sonrası Gerçekleşen Göçler.....	70

2.3.	Türkiye Tarihinde Yaşanmış Göçler.....	78
2.3.1.	Yunanistan'dan Türkiye'ye Gerçekleşen Göçler (1922-1938)	79
2.3.1.1.	Göçmenlerin Yerleştirilmesi ve 1923 ve 1934 İskân Kanunları.....	81
2.3.1.2.	Göç Hukukunun Gelişimi ve Mülkiyet Düzenlemeleri.....	82
2.3.1.3.	Göçün Toplumsal ve Ekonomik Etkileri	84
2.3.2.	Balkanlardan Türkiye'ye Göçle (1923-1945).....	85
2.3.2.1.	İskân Politikaları ve Kanunları.....	87
2.3.2.1.1.	1923 İskân Kanunu.....	89
2.3.2.1.2.	1934 İskân Kanunu.....	89
2.3.2.1.3.	Vatandaşlık Kanunları	89
2.3.2.1.4.	Toprak ve Mülkiyet Yasaları	89
2.3.2.1.5.	Ekonomik ve Sosyal Destek Kanunları.....	90
2.3.3.	Halepçe Katliamı ve Irak'tan Türkiye'ye Zorunlu Göç.....	91
2.3.4.	Bulgaristan'dan Türkiye'ye Zorunlu Göç.....	93
2.3.5.	Birinci Körfez Savaşı Sonrası Irak'tan Türkiye'ye Göç.....	95
2.3.6.	Suriye İç Savaşı Sonrası Türkiye'ye Sığınan Suriyeliler.....	97
2.3.7.	2021 Sosyal Uyum Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı	100
2.3.7.1.	Geçici Koruma Yönetmeliğinin Güncellenmesi	101
2.3.7.2.	Gönüllü Geri Dönüşler ve Vatandaşlık Verilen Suriyeliler:	102
2.3.8.	Türkiye'deki Güncel Göç Verileri	103
2.3.8.1.	Uluslararası Koruma Başvurusu Yapan Göçmenler.....	107
2.3.8.2.	Türkiye'de İkamet İzni ile Bulunan Yabancılar.....	107
2.3.8.3.	Düzensiz Göçmenler	109

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GÖÇ HUKUKU VE YÖNETİMİ: HUKUKİ VE YAPISAL SORUNLAR

3.1.	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu	115
3.2.	Türkiye'de Ulusal Göç Kanunları ve Mevzuatı	116
3.2.1.	İkincil Koruma Statüsü.....	117
3.2.2.	Geçici Koruma Statüsü.....	119
3.2.3.	Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik... 120	
3.2.4.	Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, Yönetmelikler ve Genelgeler	123
3.3.	Uluslararası Göç Mevzuatı ve Türkiye'nin Yükümlülükleri	125

3.3.1. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Uluslararası Göç Örgütü Arasında Örgütün Türkiye'deki Hukuksal Durumu, Ayrıcalıkları ve Dokunulmazlıkları Hakkında Anlaşma ..	132
3.3.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Türkiye Cumhuriyeti Mevzuatındaki Göç Kanunları.....	139
3.3.3. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme	141
3.3.3.1. M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan Davası ve Dublin II Düzenlemesi	147
3.4. Göçmenlerin Sosyal Hakları	155
3.4.1. Eğitim Hakkına İlişkin Yasal Düzenlemeler ve Yasal Boşluklar.....	156
3.4.2. Eğitim Hakkını Güçlendirmek İçin Öneriler	157
3.4.3. Göçmen Çocukların Eğitim Hakkına Erişiminde Karşılaşılan Zorluklar.....	159
3.4.3.1. Çocuk İşçiliği ve İstismar Riski	159
3.4.3.2. Suça Yönelme ve Radikalleşme Riski.....	160
3.4.3.3. Psikolojik ve Duygusal Sorunlar	160
3.4.3.4. Toplumsal Eşitsizlik Üzerinde Etkisi	160
3.4.4. Türkiye'deki Göçmen Çocuklar	161
3.4.4.1. Dil Bariyeri ve Eğitim Erişimi	161
3.4.4.2. Okullaşma Oranları, Eşitsizlikler Eğitim Hakkına Erişimi Artırmaya Yönelik Politika ve Projeler	162
3.4.5. Eğitim Hakkına İlişkin Yasal Düzenlemeler ve Yasal Boşluklar.....	162
3.5. Sağlık ve Eğitim Hizmetlerine Erişimde Sorunlar.....	163
3.6. Türkiye'de Göç Hukuku ile İlgili Sınırlılıklar	165
3.6.1. Yetersiz Mevzuat ve Uygulama Sorunları	165
3.6.2. Yerel Yönetimlerin Kapasite Sorunları ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar	165
3.6.2.1. Yerel Yönetimler ve Merkezi Yönetim Arasındaki Yetki Karmaşası	168
3.6.3. Bürokratik Engeller ve Yasal Süreçlerin Etkin İşleyememesi.....	170
3.6.3.1. Hukuki Süreçlerde Personel ve Kaynak Eksikliği	172
3.6.3.2. İdari İşlemlerde Dijital Altyapı Eksikliği-.....	173
3.6.3.3. Yasal Süreçlerin Uzaması ve Göçmenlerin Haklarına Erişim Sorunları... ..	174
3.6.4. Düzensiz Göçmenlerin Statüsü ve Geri Gönderme Merkezlerindeki Yapısal Sorunlar	175
3.6.5. İnsan Hakları İhlalleri ve Uluslararası Normlara Aykırı Uygulamalar.....	177
3.7. Göç Yönetiminde Uluslararası Normlarla Uyum Eksikliği	178
3.7.1. Cenevre Sözleşmesi'ne Koyulan Coğrafi Çekince ve Uyum Eksikliği	180

3.8.	Geri Gönderme Yasağı (Non-Refoulement) ve Uygulama Eksiklikleri	181
3.9.	Geri Kabul Anlaşmaları ve Uluslararası Normlarla Çelişkiler	183
3.10.	Uluslararası Koruma ve Türkiye'nin Yasal Sorumlulukları	184
3.11.	Türkiye'de Göç Mevzuatının Kapsam ve Yeterliliği Üzerine Değerlendirme	185
3.11.1.	Geçici Koruma Statüsünün Hukuki Çerçevesi ve Uzun Vadeli Etkileri	187
3.11.2.	Geçici Koruma Rejiminin Kalıcı Çözümler Üzerindeki Etkileri	187
3.11.3.	Ulusal ve Uluslararası Düzeydeki Yükümlülüklerin Gerçekleşmesinde Zorluklar	189
3.11.4.	Yargı Sistemindeki Yetersizlikler	190
3.11.5.	Kamu ve Sivil Toplum Arasındaki Koordinasyon Eksiklikleri	191
SONUÇ		194
KAYNAKÇA		212
ÖZGEÇMİŞ		224

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1 Yıllara Göre Suriyeli Sığınmacı Sayısı	104
Tablo 2.2 Türkiye’de İkamet İzni ile Bulunan Yabancılar.....	108

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1 Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı	110
Grafik 2.2 Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Uyruk Dağılımı	111
Grafik 2.3 Yakalanan Düzensiz Göçmenler (İlk 10 Uyruk).....	111

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AI	: Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International)
BAMF	: Federal Göç ve Mülteci Ofisi (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge-Almanya)
BM	: Birleşmiş Milletler
BMİKS	: Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme
GCIM	: Küresel Göç ve Kalkınma Forumu (Global Commission on International Migration)
GI	: Göç İdaresi
HRW	: İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch)
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration)
İKS	: Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme
IRCC	: Kanada Göçmenlik, Mülteciler ve Vatandaşlık Kurumu (Immigration, Refugees and Citizenship Canada)
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MHD	: Mülteciler ve İnsan Hakları Derneği
OHCHR	: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (Office of the High Commissioner for Human Rights)
SGDD	: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TDK	: Türk Dil Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees)
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund)
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

ÖZET

Bu tez, “‘Uluslararası Göç Politikaları ve Mevzuatı Çerçevesinde Türkiye’nin Etkin Bir Göç Mevzuatı Oluşturma Kısıtları” başlığı altında, Türkiye’nin göç yönetimindeki hukuki, idari ve uygulamaya yönelik sorunlarını uluslararası normlar bağlamında ele almayı amaçlamaktadır. Tezin temel amacı, Türkiye’nin göç politikalarının tarihsel süreçteki gelişimini, uluslararası hukukla uyum durumunu ve göçmenlerin haklarına erişiminde karşılaşılan temel sorunları analiz ederek çözüm önerileri sunmaktır.

Tezde kullanılan yöntem, betimsel ve normatif analiz yaklaşımına dayanmaktadır. Türkiye’nin göç politikalarının tarihsel bir arka planı sunulmuş, ardından ulusal ve uluslararası mevzuat kapsamlı bir şekilde incelenmektedir. Araştırma kapsamında, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ve Geçici Koruma Yönetmeliği gibi temel yasal metinler analiz edilmekle beraber, Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve göç yönetiminde uluslararası kuruluşların (UNHCR, IOM) etkisi değerlendirilmektedir. Çalışma, nitel araştırma yöntemiyle hazırlanmış olup, mevcut akademik literatür, resmi raporlar ve uluslararası organizasyonların yayınlarından elde edilen veriler üzerine kurulmaktadır.

Tezin bulguları, Türkiye’nin uluslararası göç mevzuatına uyumunda çeşitli sorunlar yaşandığını ortaya koymaktadır. Özellikle, coğrafi çekince uygulaması, göçmenlerin uzun vadeli entegrasyonunu engellemekte ve hukuki belirsizlikler yaratmaktadır. Göç yönetiminde yerel ve merkezi yönetim arasında etkili bir koordinasyon eksikliği, dijital altyapının yetersizliği, idari süreçlerin uzunluğu ve personel kapasitesinin sınırlılığı, göçmenlerin haklara erişimlerini kısıtlayan başlıca faktörler olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, geri gönderme merkezlerindeki yaşam koşulları ve uluslararası normlara uyumsuzluklar, göçmenlerin insan hakları bağlamında korunmasında önemli sorunlar yaratmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göç Hukuku, Göç Politikaları, Uluslararası Göç, Göç Yönetimi

ABSTRACT

**CONSTRAINTS ON ESTABLISHING AN EFFECTIVE MIGRATION
LEGISLATION IN TURKEY WITHIN THE FRAMEWORK OF INTERNATIONAL
MIGRATION POLICIES AND LAW**

This thesis aims to address Turkey's legal, administrative and practical problems in migration management within the context of international norms under the title of "Constraints on Turkey's Establishment of an Effective Migration Legislation within the Framework of International Migration Policies and Legislation". The main purpose of the thesis is to analyse the historical development of Turkey's migration policies, its compliance with international law and the fundamental problems encountered in migrants' access to their rights and to offer solution suggestions.

The method used in the thesis is based on descriptive and normative analysis approaches. A historical background of Turkey's migration policies is presented, then national and international legislation is comprehensively examined. Within the scope of the research, basic legal texts such as the 1951 Geneva Convention and its 1967 Protocol, the Law on Aliens and International Protection (YUKK) and the Temporary Protection Regulation are analysed, while the Turkey-EU Readmission Agreement and the impact of international organizations (UNHCR, IOM) in migration management are evaluated. The study was prepared using qualitative research methods and is based on data obtained from existing academic literature, official reports and publications of international organizations.

The findings of the thesis reveal that Turkey is experiencing various problems in its compliance with international migration legislation. In particular, the geographical reservation practice prevents the long-term integration of migrants and creates legal uncertainties. The lack of effective coordination between local and central governments in migration management, the inadequacy of digital infrastructure, the length of administrative processes and the limited capacity of personnel stand out as the main factors restricting migrants' access to rights. In addition, living conditions in repatriation centers and non-compliance with international norms create significant problems in the protection of migrants in the context of human rights

Keywords: Migration, Migration Law, Migration Policies, International Migration, Migration Management.

TEŞEKKÜR

Öncelikle, her zaman yanımda olan, sevgileri, sabırları ve destekleriyle bana güç veren Annem ve Babama sonsuz teşekkür ederim.

Bu tez sürecinde danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ali Erdem'e, akademik rehberliği ve yönlendirmeleri için teşekkür ederim.

Tez izleme komitesinde ve jüri sürecinde yer alan, akademik süreç boyunca değerli katkılarıyla destek veren Prof. Dr. Faruk Ataay, Doç. Dr. Ramazan İzol, Prof. Dr. Saniye Şehnaz Altunakar Mercan ve Doç. Dr. Fatih Fuat Tuncer'e teşekkür ederim.

Akademik gelişimime katkı sağlayan, bilgi ve tecrübeleriyle sürece yön veren Dr. Öğr. Üyesi Ferat Kaya ve Dr. Öğr. Üyesi Barış Aydın'a ayrıca teşekkür ederim.

Bilgi ve tecrübesiyle her zaman yol gösteren, kıymetli büyüğüm M. Ragıp Buyurkan'a ve DİTAV ailesine teşekkür ederim.

Tezin çeşitli aşamalarında fikirleri ve katkılarıyla bana yol gösteren, desteğini esirgemeyen Merve Atalay Saral ve Yusuf Kenan Polat'a ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak, bu süreçte doğrudan veya dolaylı olarak desteğini hissettiren tüm dostlarıma teşekkür ederim.

Serhat KAYA

Antalya, 2025

GİRİŞ

Göç, tarihten günümüze toplumsal, ekonomik ve siyasal yapılar üzerinde köklü değişimlere yol açan küresel bir olgudur. Özellikle 21. yüzyılda uluslararası göç hareketlerinin hızlanması, ülkelerin bu alanda daha kapsamlı ve sürdürülebilir politikalar geliştirmesini zorunlu hale getirmiştir. Türkiye, jeopolitik konumu itibarıyla hem hedef hem transit ülke olarak göç hareketlerinin merkezinde yer almakta ve bu nedenle ulusal düzeyde etkili bir göç yönetimi oluşturma ihtiyacı duymaktadır. Özellikle 2011 senesinde Suriye’de başlayan iç savaş sonrası, Türkiye milyonlarca göçmene ev sahipliği yaparak göç yönetimi açısından yeni bir deneyim yaşamış, aynı zamanda ciddi yapısal ve hukuki zorluklarla karşılaşmıştır. Bu bağlamda, Türkiye’nin göç yönetiminde karşılaştığı sorunları uluslararası göç normları çerçevesinde ele almak ve çözüm yolları sunmak bu çalışmanın ana hedefini oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’nin ulusal göç politikalarını uluslararası göç normları çerçevesinde analiz etmek, karşılaşılan hukuki ve idari sorunları tespit etmek ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmaktır. Özellikle Türkiye’nin uluslararası yükümlülüklerine ne derece uyum sağladığı ve mevcut göç mevzuatının uygulamada karşılaştığı kısıtlamalar üzerine yoğunlaşmaktadır. Çalışma, Türkiye’nin göç yönetiminde karşılaştığı zorlukları analiz ederek, ulusal ve uluslararası düzeyde sürdürülebilir göç politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir .

Gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda, bu konuyla alakalı benzer çalışmalar olduğu görülmektedir. Bu çalışmalara bakacak olursak 2023 yılında Celal İnce tarafından yapılan, ‘Türkiye’nin Göç Politikasına Genel Bir Bakış’ adlı makale Türkiye’nin göç politikalarının tarihsel gelişimini ve bu politikaların şekillenmesinde etkili olan faktörleri analiz etmektedir. Özellikle, Türkiye- AB ilişkilerinin ve uluslararası dinamiklerin Türkiye’nin göç politikaları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Analizler, Avrupa’nın Türkiye’nin göç politikası üzerinde belirleyici bir rol oynadığını, özellikle Türkiye-AB ilişkilerinin bu politikaların şekillenmesinde önemli izler bıraktığını göstermektedir. Ayrıca, düzensiz ve kitlesel nüfus hareketleri, devletin güvenlik algısı, ekonomik gelişmeler ve toplumsal taleplerin de mevcut göç politikalarını etkilediği vurgulanmaktadır. Bu çalışma, anılan eserden farklı olarak Türkiye’nin göç politikalarının tarihsel ve dış politika boyutlarına odaklanırken, daha çok mevcut göç politikalarının idari süreçler, dijital altyapı ve yerel yönetim kapasiteleri açısından değerlendirilmesine odaklanmaktadır. Ayrıca, Türkiye’nin göç politikalarının sürdürülebilirlik perspektifiyle ele alınmasını hedeflemektedir.

Mehmet Aktel ve Ümmühan Kaygısız tarafından yayınlanan (2018), Türkiye’de Göç Yönetimi adlı çalışma, Türkiye’de göç ile ortaya çıkan sorunları azaltmak için nasıl bir göç yönetimi oluşturulması gerektiğini analitik bir bakış açısıyla ele almaktadır. Türkiye’nin ekonomik, sosyo-kültürel ve demografik yapısı ile kamu düzeni ve güvenliğinin de göçten etkilendiği belirtilmektedir. Bu çalışma, genel olarak göç yönetiminin nasıl olması gerektiği üzerine odaklanırken, bu tez mevcut göç politikalarının uygulamadaki zorluklarını, dijital altyapı eksikliklerini ve yerel yönetimlerin rolünü daha spesifik olarak ele alınmaktadır.

Yasin Adıgüzel’in “Türkiye’de Göç ve Siyasi Boyutları” başlıklı makalesi, göç olgusunun ardındaki temel belirleyici olarak siyasi faktörleri ön plana çıkarmaktadır. Çalışma, göçün görünürdeki sosyal, kültürel, psikolojik ve hukuksal nedenlerinin arkasında yatan siyasi etkileri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu makale, göç olgusunun ardındaki temel belirleyici olarak siyasi faktörleri ön plana çıkarmaktadır. Çalışma, göçün görünürdeki sosyal, kültürel, psikolojik ve hukuksal nedenlerinin arkasında yatan siyasi etkileri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Makale, öncelikle göç, göçün türleri, mülteci, göçmen ve sığınmacı gibi temel kavramları tanımlayarak, kavramsal bir temel sunmaktadır. Göçün sosyal, kültürel, psikolojik ve hukuksal nedenlerinin ardındaki esas belirleyici unsurun siyasi kararlar olduğu vurgulanırken, özellikle savaşlar, ekonomik politikalar ve hukuki düzenlemelerin, göç hareketlerini şekillendirmede kritik rol oynadığı belirtilmektedir. Türkiye’de yaşanan göç olayları için de örnekler sunularak, siyasi kararların göç üzerindeki etkileri somutlaştırılmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’nin tarihsel ve güncel göç deneyimleri incelenmektedir. Çalışma, göçün ardındaki temel dinamiğin siyasi kararlar olduğunu ortaya koyarak, göç politikalarının belirlenmesinde siyasi faktörlerin dikkate alınmasının önemini vurgulamaktadır. Bu çalışma göçün arkasındaki siyasi etkileri genel bir perspektiften ele alırken, tez çalışması Türkiye’nin göç politikalarının idari süreçleri, dijital altyapı eksiklikleri ve yerel yönetimlerin rolü gibi daha spesifik konulara odaklanmaktadır. Bu bağlamda, uygulamadaki zorlukları ve pratik çözümleri irdileyerek literatüre özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Bahadır Akkaya’nın 2019 tarihli Uluslararası Göç Hukuku ve Türkiye’nin Göç Stratejisi adlı tezinde, uluslararası hukuk perspektifinden Türkiye’nin göç politikalarını ele alarak, Türkiye’nin uluslararası yükümlülükleriyle ne ölçüde uyum sağladığını incelemektedir. Bu çalışmada odak noktası, Türkiye’nin 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1967 Protokolü, AIHS ve AB ile yapılan Geri Kabul Anlaşması gibi uluslararası metinlerle ne kadar uyumlu olduğu üzerinedir. Türkiye’nin yasal düzenlemelerinin uluslararası standartlara uygunluğu ve hukuki reform ihtiyacı gibi konulara ağırlık verilmektedir. Buna karşın, tez

yalnızca Türkiye'nin uluslararası normlara uyup uymadığını değerlendirmekle kalmayıp aynı zamanda bu politikaların Türkiye'de nasıl uygulandığına, karşılaşılan pratik sorunlara ve hukuki çerçevenin uygulanabilirliğine odaklanmaktadır. Uygulanabilirlikten kastedilen, Türkiye'de mevcut göç mevzuatının (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Geçici Koruma Yönetmeliği vb.) pratikte nasıl işlediği, mevzuatın yerel yönetimler, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları tarafından nasıl uygulandığı, idari süreçlerin işleyişinde karşılaşılan bürokratik engeller, personel yetersizlikleri ve dijital altyapı eksiklikleri, göçmenlerin bu mevzuattan nasıl etkilendiği, haklarına erişimlerinin önündeki engeller ve merkezi yönetim ile yerel yönetimlerin uygulama aşamasındaki koordinasyon problemleridir. Bu yönüyle Akkaya'nın çalışması teorik ve hukuki bir bakış açısıyla Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerine odaklanırken, tez çalışması uygulama odaklı bir yaklaşımla Türkiye'de göç mevzuatının sahada nasıl işlediğini, hangi sorunlarla karşılaşıldığını ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini içermektedir. Bu durum tezin daha pratik, yerel yönetim odaklı ve saha verilerine dayalı olduğunu gösterirken, Akkaya'nın çalışmasının daha kuramsal ve politika yapıcılarını hedefleyen bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmalar Göç olgusu ile alakalı birçok konuya değinmekle beraber bu tez, Türkiye'nin göç yönetimi politikalarını literatürdeki çalışmalardan farklı olarak, mevcut politikaların teorik altyapısını derinlemesine incelemekte ve bu politikaların pratik uygulamalarına dair uluslararası normlarla uyumlu stratejik öneriler sunmaktadır. Literatürdeki birçok çalışma, genellikle Türkiye'nin göç politikalarını yalnızca yasal düzenlemeler ve genel politikalar üzerinden ele alırken, bu tez, göç yönetiminin karmaşık yapısını analiz ederek farklı aktörlerin rollerini ve bu roller arasındaki etkileşimleri sistematik bir şekilde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle, tez, Türkiye'nin göç politikalarının sürdürülebilirliğini ve uluslararası normlarla uyumunu ele almakla birlikte, bu politikaların dinamik bir yapıda nasıl geliştirilebileceğine dair çözüm önerileri sunmak bu çalışmanın temel amaçlarından biridir. Çalışma, uluslararası göç politikalarından edinilen deneyimlerin Türkiye'ye nasıl entegre edilebileceğini analiz ederek, literatürdeki eksiklikleri gidermeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, göç yönetiminde karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik özgün bir model önerisi geliştirilmektedir. Bu tez, Türkiye'nin göç yönetimi politikalarını kapsamlı bir şekilde ele alarak şu temel araştırma sorularına yanıt aramaktadır: Türkiye'nin ulusal göç politikaları uluslararası göç normlarıyla ne ölçüde uyumludur? Bu soru çerçevesinde, uluslararası sözleşmelerin ve normların Türkiye'nin ulusal göç politikalarına nasıl entegre edildiği ve bu uyum sürecinde karşılaşılan engeller incelenmektedir. İkinci olarak, tez şu soruya odaklanmaktadır: Türkiye'nin göç yönetiminde karşılaştığı temel hukuki

ve idari zorluklar nelerdir? Bu bağlamda, göç yönetimi süreçlerinde karşılaşılan bürokratik engeller, koordinasyon eksiklikleri ve mevzuattaki yetersizlikler detaylı bir şekilde analiz edilmektedir. Üçüncü ve son olarak, tez, göçmenlerin temel haklara erişiminde hangi yasal eksiklikler bulunmaktadır ve bu duruma yönelik ne tür reformlar gereklidir? sorusuna odaklanarak, barınma, sağlık, eğitim ve istihdam gibi temel haklara erişimde yaşanan sorunları ortaya koymakta ve bu eksikliklerin giderilmesine yönelik somut çözüm önerileri sunmaktadır. Bu araştırma soruları üzerinden hareket eden çalışma, Türkiye'nin göç yönetimi politikalarının uluslararası normlarla uyumunu değerlendirirken, aynı zamanda mevcut politikaların daha etkin ve insan haklarına duyarlı bir şekilde uygulanabilmesi için gerekli hukuki ve idari reformlara dair kapsamlı bir analiz sunmaktadır. Bu bağlamda, tez, literatürdeki çalışmalardan farklı olarak, göç yönetiminde karşılaşılan sorunları teorik bir çerçevede ele alırken, uygulamaya yönelik stratejik çözüm önerileri geliştirmeyi hedeflemektedir.

Tezin Yapısına bakacak olursak bu tez: giriş, üç ana bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Her bölüm, tez sorularına yanıt vermeyi amaçlamakta ve genel bir akış içerisinde birbirini tamamlamaktadır. Anılan bölümler incelendiğinde:

Birinci Bölüm: Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve: Bu bölümde göç kavramının tanımı yapılmakta ve göç türleri detaylandırılmaktadır. Göçün farklı boyutları ekonomik, sosyal, politik ve hukuki açılardan ele alınarak göç hareketlerinin dinamikleri incelenmekte ve göçmen tanımları kapsamında ulusal ve uluslararası hukuk bağlamında farklı yaklaşımlar değerlendirilmektedir. Göç teorileri bağlamında klasik ekonomik göç teorisi, yeni ekonomik göç teorisi, itme-çekme teorisi, dünya sistemleri teorisi, ağ teorisi ve yapısal teoriler de incelenmektedir. Bu bölümde ayrıca göçle ilgili hukuk kuramları da ele alınarak konunun hukuki çerçevesi detaylandırılmaktadır. Literatüre katkı açısından bu bölüm, göç kavramına teorik ve kavramsal bir çerçeve sunarak, Türkiye'de göç hareketlerini anlamlandırmada bir temel oluşturmayı amaçlamaktadır.

İkinci Bölüm: Türkiye'de Göçün Tarihsel Gelişimi ve Mevzuatın Temelleri: Bu bölümde Türkiye'nin göç tarihine odaklanılmakta, Osmanlı İmparatorluğundan günümüze kadar yaşanan önemli göç hareketleri ele alınmaktadır. Osmanlı döneminde gerçekleşen Yahudi, Kafkas, Balkan göçleri ile Cumhuriyet dönemi göçleri tarihsel olarak incelenerek bu göçlerden dolayı çıkarılan kanunlara ve kararlara da tarihsel anlatımla beraber değinilmektedir.

Türkiye'nin göç politikalarının tarihsel gelişimine değinilirken, 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), Geçici Koruma Yönetmeliği ve

Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması gibi önemli mevzuatlarla değerlendirilmektedir. Bölümde uluslararası hukuk perspektifinden Türkiye'nin yasal düzenlemelerinin analizi yapılmakta, tarihsel göç hareketlerinin günümüz politikaları üzerindeki etkileri irdelenmektedir. Literatüre katkı açısından bu bölüm, Türkiye'nin göç politikalarının tarihsel perspektifini sunarak göç mevzuatının gelişim sürecini kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Üçüncü Bölüm: Türkiye'de Göç Hukuku ve Yönetimi – Hukuki ve Yapısal Sorunlar: Bu bölümde, Türkiye'nin göç yönetiminde karşılaşılan uygulama sorunları ele alınmaktadır. Yerel ve merkezi yönetim arasındaki koordinasyon eksiklikleri, idari personel ve kaynak yetersizliği, dijital altyapının geliştirilmemesi gibi yapısal problemlere dikkat çekilmiş, göçmenlerin temel haklara erişimindeki kısıtlar analiz edilmiştir. Göç politikalarının uygulamadaki aksaklıkları ve uluslararası normlara uyum düzeyi ele alınarak pratik çözüm önerileri sunulmuştur. Bölüm, göç yönetiminde karşılaşılan zorlukları saha verilerine dayalı olarak ortaya koyarak, göç politikalarının uygulanabilirliği konusuna katkı sağlamaktadır. Literatüre katkı açısından, Türkiye'nin göç yönetiminde karşılaştığı yapısal sorunlara odaklanarak uygulama süreçlerinin değerlendirilmesi ve reform önerileri geliştirilmesi sağlanmaktadır .

Sonuç Bölümü: Sonuç kısmında, Türkiye'nin göç yönetiminde sürdürülebilir ve insan haklarına dayalı bir yaklaşım geliştirmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca, önerilen çözüm yolları ile göç politikalarının daha etkili bir şekilde yeniden yapılandırılması için rehberlik sunulmaktadır. Literatüre katkı açısından, Türkiye'nin göç politikalarının uluslararası normlara uyum sağlaması için yapılması gereken reformlara dair somut öneriler sunulmaktadır.

Tezin Katkısı ve Önemi: Bu çalışma, Türkiye'nin göç yönetimine dair mevcut sorunları ve bunların uluslararası normlarla uyum düzeyini detaylı bir şekilde ele alarak, literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Türkiye'nin göç politikaları bağlamında karşılaştığı hukuki ve idari zorluklar, yalnızca ulusal düzeyde değil, aynı zamanda uluslararası düzeyde de geniş bir tartışma alanı sunmaktadır. Bu tez, önerdiği çözüm yollarıyla hem akademik literatüre hem de politika yapıcılara katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Göç yönetimiyle ilgili dijitalleşme, idari kapasitenin artırılması ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gibi somut reformlar, Türkiye'nin göç politikalarının daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasına yönelik stratejiler arasında öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, bu tez, Türkiye'nin göç politikalarının uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi ve göçmenlerin temel haklarının korunması için kapsamlı bir perspektif

sunmaktadır. Tez, göç yönetimi alanında sürdürülebilir çözümler geliştirilmesi gerektiğini vurgulayarak, bu alandaki akademik ve pratik tartışmalara yeni bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Göç Kavramı

Göç, insanların yaşadıkları yerden sosyal, siyasal, kültürel, iklime dayalı veya ekonomi temelli olağan sebepler ile savaş, afet gibi olağanüstü sebeplerden dolayı, isteyerek veya mecburi olarak hem geçici ya da kalıcı amaçla başka bir yere hareket etmesi anlamına gelen bir kavramdır. Göç, insanlık tarihi kadar eski bir olgu olmakla birlikte, modern zamanlarda artan ekonomik, siyasal, çevresel ve sosyal dinamiklerle daha da karmaşık hale gelen ve küresel anlamda yoğun bir şekilde tartışılan bir kavram haline dönüşmüştür. Genel olarak göç, bireylerin ya da toplulukların çeşitli nedenlerle bulundukları yerden başka bir yere, geçici veya kalıcı amaçlarla hareket etmesi olarak tanımlanabilir. Bu süreç, bireysel veya toplu bir şekilde olabilir ve ülke içinde veya dışarıya doğru göç şeklinde gerçekleşebilir. Göç olgusu, aynı zamanda devletlerin demografik yapısını, ekonomik koşullarını, sosyal dokusunu ve güncel-genel politikalarını etkileyen geniş kapsamlı bir dinamiği de içermektedir (İçduygu, 2000: 35-36). Küresel göç sorununun uluslararası politikanın ana meselelerinden birisi haline gelmesinin ardında bu dinamik yatmaktadır.

İnsanlığın en eski tarihinden beri süregelen göç genel yapısı ile demografik bir olgu olmasına rağmen, son zamanlarda dünya genelinde ciddi boyutlara ve yüksek rakamlara ulaşmıştır. Göçün bu denli yüksek rakamlara ulaşması ülkelerin iç ve dış siyasetlerinde de itici bir güç olmaya başlamasına neden olmuştur. Dünyada var olan iklim değişikliğinden kaynaklı sorunlar ve bazı ülkelerde yaşanan siyasi krizler incelendiğinde göçlerin ve etkilerinin gelecekte de devam edeceği rahatlıkla öngörülebilir.

Birçok farklı sosyal bilimler disiplininin alanına giren göç kavramı, her alanda farklı yaklaşımlara sahiptir. Çeşitli disiplinlerden gelen bilim insanları göçün tanımına kendi alanlarına yönelik bir açıklama getirmiştir. Örnek olarak iktisatçılar göçün ekonomik etkileri üzerinde dururken, coğrafyacılara göçün zaman ve mekâna dair önemi üzerinde durmaktadır. Haliyle göçe dair tek bir tanım yapmak ve o tanıma mutabık kalarak ilerlemek zordur fakat göç kavramının tanımı belirli bir çerçeve içinde yapıldığında; insanların yaşadıkları yerden iktisadi, sosyal, kültürel ve politik sebeplerden dolayı başka bir ülkeye ya da ülke içinde hareket etmesi olayını tanımlayan evrensel bir olgu ile karşılaşılır (Perruchoud & Redpath-Cross, 2004: 35). Temel unsuru birey gibi görünen fakat özünde toplumsal bir olgu olan göçün farklı tanımları yapılabilir fakat bu çalışmada üzerinde durulacak olan mefhum; coğrafi alan değiştirme sürecinin hukuki, toplumsal, kültürel ve siyasal boyutlarını ele almaktır.

Türk Dil Kurumu (TDK) göçü : *‘Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret’* olarak tanımlarken (TDK, 2019, <https://sozluk.gov.tr/>), Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ise göçü: “Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmesi ve süresi, yapısı, nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri” olarak değerlendirmektedir (Perruchoud ve Redpath, 2013: 35-36). Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ise göçü şu şekilde değerlendirmektedir: “Göç; diller, kültürler, etnisite ve ulusal devletlerarasındaki geleneksel sınırların erozyona uğramasına neden olan önemli bir faktördür. Göç etmemiş olan yerli halk bile kendi yaşam bölgelerine giren veya çıkan göçmenler nedeniyle ve bunun sonucunda meydana gelen değişikliklerden dolayı etkilenmektedir. Göç olayı sadece bir sınırın aşılması olarak algılanmamalı. Göç, daha çok ömür boyu sürecek ve bir şekilde göç edenlerin hayatlarını her yönden etkileyecek bir durum olarak algılanmalıdır.” (UNESCO, 2021).

Göç, kültürleri etkileyen en önemli faktörlerden biridir ve kültürler arasında karşılıklı etkileşime sebep olur, çünkü göç eylemi sonucunda göç eden kişiler kendi kültürlerini göç ettikleri yere taşır ve haliyle yerleştikleri mekânın kültürünü etkilemektedir (Çatalbaş & Yazar, 2015: 9). Bu nedenle göç meselesini yalnızca ekonomik, yalnızca siyasi ya da yalnızca hukuki boyutu ile ele almak indirgemeci bir bakış açısını ortaya çıkarır. Göç mefhumu; hukuki, politik, ekonomik ve kültürel olarak ele alınması gereken genel ve kapsayıcı bir sorunu işaret etmektedir.

Birleşmiş Milletlere (BM) göre göçmen, göç etme nedeni gönüllü ya da zorunlu, göç yolu düzenli ya da düzensiz olsun fark etmeksizin, en az bir yıl boyunca ülkesinin dışında yaşayan birey olarak tanımlanmaktadır. Göç olgusu, bu geniş çerçevede ele alındığında, küresel ölçekte çok boyutlu bir nüfus hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır (Perruchoud & Redpath-Cros, 2013: 13). Göçmenlerin içinde bulundukları sosyoekonomik şartlar, göç etmelerine neden olan itici faktörler ve göç ettikleri ülkede karşılaştıkları yeni koşullar, bu hareketliliğin dinamiklerini anlamada kritik bir rol oynamaktadır. Türk Kızılay’ı, Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü tarafından yayımlanan Göç İstatistikleri Raporunda ise göçmenler, daha spesifik olarak “maddi ya da sosyal şartlarını iyileştirme arayışında olan ve bu bağlamda kendilerinin veya ailelerinin gelecekteki yaşam beklentilerini artırmak amacıyla, doğdukları veya vatandaşı oldukları ülkelerden başka bir ülkeye ya da bölgeye göç eden bireyler” olarak tanımlanmaktadır (Türk Kızılay’ı, 2017: 3). Bu tanım, göç olgusunun sosyoekonomik temellerini vurgulamakta ve göçmenlerin, yalnızca hayatta kalma arayışında

değil, aynı zamanda yaşam standartlarını yükseltme hedefiyle de göç ettiklerini ifade etmektedir.

Bu noktada göç literatüründe sıklıkla tartışılan bir diğer kavram ise düzensiz göçmenlerdir. Düzensiz göçmenler, belirli bir ülkenin yasal giriş koşullarını ihlal eden veya ülkede yasal olarak kalış süresini aşan, dolayısıyla yasal statüye sahip olmayan kişileri ifade etmektedir. Uluslararası Af Örgütü (AI) bu kişileri, yasal giriş koşullarının ihlal edilmesi, vize süresinin sona ermesi ya da transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kalmaları nedeniyle, yasal statüye sahip olmayan bireyler olarak tanımlamaktadır. Düzensiz göçmenlerin hukuki statüsüzlük durumu, göç ettikleri ülkelerde sosyal hizmetlere erişimlerinde, çalışma haklarında ve genel olarak toplumsal entegrasyon süreçlerinde önemli zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır (Uluslararası Af Örgütü, 2013).

Günümüz göç hareketlerinde, düzenli göç ile düzensiz göç arasındaki sınırlar zaman zaman belirsizleşmekte ve bu durum hem göçmenlerin hem de göç alan ülkelerin politikalarında karmaşık sorunlar yaratmaktadır. Düzensiz göçmenler, genellikle, yaşam standartlarını yükseltme arzusuyla hareket eden bireyler olsalar da yasal olmayan yollarla veya vize süresinin aşılması gibi durumlarla karşı karşıya kaldıklarında, ev sahibi ülkelerin yasalarıyla çatışan bir statüde kalmaktadırlar. Bu durum hem bireylerin yaşamlarını zorlaştırmakta hem de ulusal ve uluslararası göç politikalarında karmaşık bir denklem oluşturmaktadır (Edwards, 2008: 1451).

Göç kavramı kurumsal ve bilimsel söylemler ile açıklana gelmektedir. Kurumsal söylemleri belirleyen ulus devletler ile uluslararası kuruluşlar ve onlara ait kanun veya antlaşmalardan oluşan mevzuatlardır. Bilimsel söylemler de ulus devlet ve küresel ekonominin belirlediği kalıplaşmış kavramlar üzerinden yapılmakta ve genel çerçevenin dışına çıkamamaktadır. Bu çalışmada kavramların genel geçer tanımlamaları üzerinden yapılmak koşuluyla uluslararası göç olgusunu incelenecek, bunun Türkiye mevzuatındaki karşılığına değinmek ve uluslararası göç antlaşmalarının oluşturduğu pozitif hukuk alanının siyasi irade nezdinde hükümet politikası olarak uygulanmasından ziyade devlet politikası haline gelmesinin yolları için çözüm önerilerinden bahsedilecektir. Bu yüzden bu kavramı Türkiye açısından tarihsel olarak ele almadan önce Göç çeşitlerine, teori ve kuramlarına bakmak gerekmektedir.

1.2. Göç Çeşitleri

Göç, tarih boyunca toplumların sosyal, ekonomik ve siyasi yapılarının şekillenmesinde etkili olan dinamik bir olgu olarak görülmektedir. Günümüzde göç hareketleri, bireylerin

yaşam standartlarını iyileştirme çabalarının yanı sıra, ulusal ve uluslararası politikalarla da doğrudan ilişkilidir. Göç sürecinin niteliği, hareketin gerçekleştiği coğrafi alan, göç eden bireylerin motivasyonları ve göçün yarattığı etkiler doğrultusunda farklı kategorilere ayrılmaktadır. Bu çerçevede, göç hareketlerini anlamlandırabilmek için öncelikle göçün temel türlerine odaklanmak gerekmektedir. Bu göç türlerine bakacak olursak iç göç ve dış göç diye iki ayrıma gidilmektedir.

İç göç; bir ülkenin kendi sınırları içerisinde gerçekleşen yer değiştirme hareketlerini tanımlamaktadır. Kırsal kesimden kente olan göç, sanayileşme ve modernleşme süreçlerinde yaygın olarak görülmektedir. İç göçün sebepleri arasında işsizlik, eğitim olanaklarına erişim, doğal afetler ve savaş gibi faktörler bulunmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde iç göç, hızlı kentleşme, iş gücü arz-talep dengesizlikleri ve sosyal hizmetlere erişim konularında önemli bir sorun teşkil etmektedir (Eker, 2008: 92).

Dış göç ise bireylerin yaşadıkları ülke sınırlarının dışına çıkıp herhangi başka bir ülkeye göç etme hareketini ifade etmektedir. Dış göç, hem ülke içindeki sosyal ve ekonomik yapıyı hem de göç edilen ülkedeki politik, sosyal ve demografik dinamikleri etkilemektedir. Dış göç aynı zamanda küreselleşmenin bir yan ürünü olarak değerlendirilmekte; ekonomik küreselleşme, ticaretin serbestleşmesi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi, uluslararası göç hareketlerini artıran faktörler arasında yer almaktadır (UNESCO, 2021). Bu bağlamda, göç meselesinin kökenlerinin göçmen davranışlarından veya psikolojisinden ziyade küresel ya da yerel ölçekte eko-politik öğelere dayandığı da öne sürülebilmektedir.

1.3. Göçmen Tanımları

Göç olgusunun merkezinde yer alan göçmen kavramı, tarihsel süreç içinde değişen sosyal, ekonomik ve hukuki dinamikler doğrultusunda farklı anlamlar kazanmıştır. Göçmenler, hareket ettikleri coğrafyaya, göçün sebebine ve hukuki statülerine göre çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Uluslararası hukuk, ulusal mevzuatlar ve akademik literatür, göçmen kavramına farklı perspektiflerden yaklaşarak, bireylerin hak ve yükümlülüklerini belirlemeye çalışmaktadır. Göçün karmaşık doğası, göçmen tanımlamalarının kapsamını ve içeriğini sürekli olarak etkilemekte ve bu durum da göç politikalarının oluşturulmasında temel bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tanımlamalardan biri de Mülteci kavramıdır. Uluslararası Af Örgütü 2009 yılında yayınlanan bir raporunda mültecilere “vatandaşı olduğu ülke dışında olan ve "ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncesi nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu" için vatandaşı olduğu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen kişiler” olarak yer vermektedir (Uluslararası Af Örgütü, 2009: 5).

Mültecilerin hakları ve korunması, ilk olarak 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ile düzenlenmiş ve yetersiz kalması sebebiyle 1967 Protokolü ile yenilenmiştir. 1951 senesinden önce yaşanagelmiş siyasi, sosyal ve ekonomik olaylar sonucunda bahsedilen kişilere mülteci denerek konulan tarih sınırlaması ile II. Dünya Savaşı ile ülkesini terk eden Avrupalıların kendi vatanlarına dönmeleri amaçlanmıştır. Bu tarih sınırlaması 1967’de yapılan protokol ile ortadan kaldırılmıştır (Öztürk N. Ö., 2016, s. 393).

Mülteci statüsü, bireylerin zorunlu göç hareketlerinde, gittikleri ülkelerde uluslararası koruma altına alınmalarını ve geri gönderilmelerini önleyici bir hukuki statü kazanmalarını sağlamaktadır. Özellikle son yıllarda Ortadoğu ve Afrika’da yaşanan savaşlar, mülteci sayısında ciddi bir artışa neden olmuştur (Öztürk N. Ö., 2016: 393). Ancak bu durumun siyasi ve toplumsal olayların bir neticesi olduğu unutulmamalıdır; yirminci yüzyılın küresel politik ve ekonomik gelişmelerinin mevcut küresel göç sorununun tırmanmasındaki etkisi yadsınamayacaktır.

BM üyesi olan Türkiye 1967 protokolüne tabii olmakla beraber mevzuatında ayrıca sığınmacı kavramı da vardır. Ayrıca Türkiye Protokoldeki birinci maddeye coğrafi çekince konusunda şerh koyarak imzalamamıştır. Bu çekincenin sebebi Orta Doğu ve Asya ülkelerindeki siyasi sorunlar, iç çatışmalar veya savaş durumlarının yoğun bir mülteci akımına hem transit hem trans-stay ülke konumunda olan Türkiye’nin coğrafi olarak uygun bir durumda olmasıyla beraber Avrupa ülkelerinin Türkiye’yi tampon bölge olarak kullanma korkusudur (Çiçekli, 2009: 111). Afrika ve Asya’dan gelen göçmenlere mülteci statüsü verilmesinin, Türkiye’ye sosyal hizmetler, ekonomi ve idari yönetim alanlarında ek yükler getireceği düşünülerek bu çekince konulmuştur.

30 Kasım 1994 tarih ve 22127 sayılı Resmî Gazete ’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Türkiye’ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye’den ikamet izni talep eden münferit yabancılar ile topluca sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılara ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esaslar hakkında yönetmelik” hükümlerine göre mülteci; “Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıdır.”

30 Kasım 1994 tarihli ve 22127 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren “Türkiye’ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye’den ikamet izni talep eden mülteciler, yabancılar ile toplu olarak sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılara ve olası nüfus hareketlerine ilişkin usul ve esaslar” hakkında yönetmelik, mülteci ve sığınmacı statülerine dair önemli yasal düzenlemeleri içermektedir. Bu yönetmelik, özellikle mülteci ve sığınmacı statüsünde olan kişilerin Türkiye’de nasıl karşılanacağı ve hangi haklardan faydalanacaklarına dair hükümlerin belirlenmesinde rol oynamaktadır. Söz konusu yönetmelik çerçevesinde mülteci, Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrama tehlikesi bulunan, bu nedenle vatandaşı olduğu ülkeyi terk eden ve bu devletin korumasından yararlanamayan ya da kendi iradesiyle bu korumadan faydalanmak istemeyen birey olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, vatansız bir kişi de bu kapsama girer; bu kişi, daha önce ikamet ettiği ülkeden çıkmış olup, oraya dönmekten haklı bir korku duyan ve dönmek istemeyen bir yabancı olarak değerlendirilmektedir.

Bu iki tanım arasındaki temel fark, mültecinin uluslararası koruma talebinde bulunan kişilere daha geniş bir statü sunmasıdır. Sığınmacılar ise henüz bu koruma talebine dair süreçleri tamamlamamış, dolayısıyla geçici bir statüye sahip olan kişiler olarak nitelendirilmektedir. Her iki durumda da bu kişilerin vatandaşı oldukları ülkelerde maruz kaldıkları ya da maruz kalma olasılığı bulunan tehditler nedeniyle başka bir ülkeye sığınma arayışına girdikleri açıktır.

Sığınmacı ise ağır insan hakları ihlallerine veya baskı ve zulme maruz kalma tehlikesi nedeniyle yaşadığı ülkeyi terk eden ve başka bir ülkeden uluslararası koruma talep eden kişileri ifade etmektedir. Sığınmacılar, başvurdukları ülkede mülteci statüsü kazanana kadar geçici bir koruma altında tutulmaktadır. Sığınma süreci, uzun ve karmaşık hukuki prosedürler içerebilmekte, bu süreçte sığınmacıların hakları hem uluslararası sözleşmeler hem de göçmen politikaları çerçevesinde korunmaktadır. Sığınmacıların durumu, genellikle ülkenin iç politikalarına, uluslararası ilişkilere ve güvenlik kaygılarına göre şekillenmektedir (Perruchoud & Redpath- Cross, 2004: 74). IOM tarafından “Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi” olarak tanımlanmaktadır (Perruchoud ve Redpath, 2013: 74). Bu bağlamda, sığınmacı, mülteci statüsü talebiyle uluslararası koruma arayan ancak başvuruları henüz sonuçlanmamış ve hukuki statüleri resmen tanınmamış kişiler olarak tanımlanmaktadır.

Ülkemizde en yaygın statü olan Geçici Koruma; ülkelerinden zorunlu olarak ayrılan ancak mülteci statüsü tanınmamış bireylere, acil insani yardım sağlamak amacıyla verilen bir koruma statüsünü ifade etmektedir. Bu statü, özellikle kitlesel göç durumlarında ve mülteci statüsünün tanınması için gereken uzun süreçlerin hızlandırılmasının zor olduğu durumlarda devreye girmektedir. Türkiye’de Suriye iç savaşının ardından milyonlarca Suriyeliye sağlanan geçici koruma statüsü, bu tür uygulamaların en bilinen örneklerinden birini oluşturmaktadır (Uluslararası Af Örgütü, 2024: 4).

Geçici koruma statüsü altında bulunan bireyler, zamanla göç ettikleri ülkelerde kalıcı topluluklar oluşturarak diasporaların oluşumuna zemin hazırlayabilmektedir. Diaspora da bir ülkenin ya da etnik grubun, ekonomik, sosyal, politik veya kültürel sebeplerle başka bir ülkede yaşayan topluluklarını ifade etmektedir. Diasporalar, göç edilen ülkelerde kendi kimliklerini korurken, aynı zamanda o ülkenin sosyal, politik ve ekonomik yapısına da katkı sağlayabilmektedir. Diaspora toplulukları, genellikle geldikleri ülkeyle olan ilişkilerini sürdürerek hem menşe ülkelerinde hem de yerleştikleri ülkelerde siyasi, ekonomik ve kültürel etkinliklerde önemli roller oynamaktadır (Portes & Rum, 2014: 21).

Bireylerin ya da grupların bir ülkeden başka bir ülkeye geçici ya da kalıcı yerleşim amacıyla gerçekleştirdikleri hareketliliği ifade eden Uluslararası Göç, modern küreselleşme süreçleri ve uluslararası hukukun gelişimi ile daha sistematik bir hale gelmiştir. Birçok ülke, uluslararası göçü kontrol altına almak ve düzenlemek amacıyla göç politikalarını sıkılaştırmış ya da uluslararası iş birliği mekanizmaları geliştirmiştir. Bu bağlamda, uluslararası göçün düzenlenmesi ve yönetilmesi amacıyla çeşitli uluslararası anlaşmalar ve iş birliği mekanizmaları geliştirilmiştir. 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, mülteci haklarının korunmasına yönelik temel ilkeleri belirlerken, BM Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi, göçmen işçilerin haklarını güvence altına alan önemli düzenlemeler arasında yer almaktadır. Ayrıca, AB Geri Kabul Anlaşmaları ve Birleşmiş Milletler Küresel Göç Mutabakatı, uluslararası göç yönetiminde ülkeler arası iş birliğini güçlendirmeyi amaçlayan önemli çerçevelerdir.

Ekonomik açıdan göç, işgücü arz ve talebini etkilemektedir, ülkeler arası ekonomik ilişkileri derinleştirebilmekte ve hem göç alan hem de göç veren ülkelerde ekonomik büyümeyi tetikleyebilmektedir. Sosyal açıdan, göçmenlerin entegrasyonu, toplumsal uyum, göçmen hakları ve göçmenlerin eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi önem arz eden konular arasında yer almaktadır. Kültürel olarak, göç, toplumlar arasında kültürel alışverişe zemin hazırlamakta ve çok kültürlü toplumların oluşumuna katkı sağlamaktadır. Ancak, bu

süreçlerde yaşanan toplumsal gerilimler, kültürel çatışmalar ve yabancı düşmanlığı da göç olgusunun negatif yönleri olarak ortaya çıkabilmektedir.

Göç kavramı, sosyal bilimlerin birçok disiplinini içeren çok boyutlu bir olgudur. Göç hareketleri, sadece demografik ve ekonomik sonuçlar doğurmamakta; aynı zamanda göç eden bireylerin ve toplulukların sosyal entegrasyonunu, kültürel kimliklerini, haklarını ve güvenliklerini de kapsamaktadır. Göç olgusu, günümüzde uluslararası iş birliği, insan hakları, sosyal uyum ve sürdürülebilir kalkınma gibi konularla iç içe geçmiştir ve bu nedenle küresel anlamda kapsamlı bir politik yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Türkiye gibi stratejik konumdaki ülkeler için, göç yönetimi ve uluslararası hukuk normlarına uyum hem iç hem de dış politikalar açısından kritik önem taşımaktadır.

Avrupa’da ve Orta Doğu’da yaşanan göçler Türkiye üzerinden değerlendirildiğinde; komşu ülkelerden gelen göçmenler, belli yaşam standartlarını sağlayamadıkları için geçiş yolları üzerinden Avrupa’ya göç edip mülteci haklarından faydalanmak istemektedirler. Bu süreçte AB üyesi olan bazı ülkeler kendilerince önlemler almaya çalışmış olsa bile, göçmen nüfusunda yaşanan yoğunluğun artması sonucunda “Geri Kabul Anlaşması” yapma gereği duyulmuştur. Türkiye bu sürecin uzun sürmeyeceğini varsayarak sığınmacılara geçici koruma statüsü sağlamıştır. Fakat yıllardır devam eden Suriye Savaşı sonucunda sığınmacı sayısı giderek artmış ve bu durum yeni politikaların oluşturulması gerekliliğini ortaya koymuştur. Ortadoğu’daki çatışma hali, insani boyutta endişe verici bir duruma ulaşmış ve bu hal Türkiye’yi de etkisi altına almıştır. Çünkü Türkiye, çatışma halinde olan ve göç veren bu ülkelerle uzun kara sınırlarına sahiptir.

Gelişmiş ülkelerde sürekli olarak tartışılan göç ve göçmen meselesi, uluslararası göç hareketlerinde önemli bir geçiş noktası haline gelen Türkiye’de de son yıllarda dikkate alınması gereken bir sorun haline gelmiştir. Özellikle sınır geçişlerinin sağlandığı bir komşu ülke olarak, Türkiye önceden göç veren bir ülke olarak bilinirken, zamanla bu durum değişmiş ve yoğun göç alarak yeni bir gündem konusu olmuştur. Göç hareketleri her ülkeyi farklı etkilemekte ve her ülkenin ekonomisinde, sosyal ve siyasal yaşamında, demografi özelliklerinde farklı etkiler yaratmaktadır. Türkiye; Suriye, Afganistan ve İran gibi ülkelerden gelen göçmenler için hedef ülke konumunda olmak ile, Avrupa’ya göç etmek hedefiyle yola çıkan göçmenlerin Transit ülkesi olarak da görülmektedir. Ayrıca Avrupa’ya göç etmek hedefiyle Türkiye’de bulunan transit göçmenlerin bir kısmı Türkiye’de kalma eğilimi de göstermektedirler. Bu tür göçmenleri trans-stay göçmen olarak isimlendirip tanımlayabilmekteyiz (İçduygu, 2000: 252).

Türkiye, göçmen profili açısından Avrupa ülkelerine kıyasla, sosyal ve kültürel olarak daha yakın bir yapıya sahiptir. Bu durum, entegrasyon süreçlerinin dinamiklerini farklılaştırmakta ve göçmenlerin Türkiye’de karşılaştıkları toplumsal tepkilerin Avrupa’dakilerden farklı olmasına neden olmaktadır.

1.4. Göç Teorileri

Göç olgusu, tarih boyunca farklı disiplinler tarafından incelenmiş ve çeşitli teorik çerçevelerle açıklanmaya çalışılmıştır. Göç hareketlerinin nedenleri, dinamikleri ve sonuçları karmaşık bir yapı sergilediğinden, farklı bilimsel yaklaşımlar bu olguyu ekonomik, sosyal, politik ve kültürel boyutlarıyla ele almaktadır. Göç teorileri, bireylerin ve grupların göç etme kararlarını açıklamakla kalmayıp, aynı zamanda göç süreçlerinin devletler ve toplumlar üzerindeki etkilerini de analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, göç hareketlerini anlamak ve yönetmek için geliştirilen teorik yaklaşımlar, göçün farklı yönlerini sistematik bir şekilde ele almayı mümkün kılmaktadır.

Göç olgusunun akademik anlamda incelenmeye başladığı zaman incelendiğinde Sanayi Devriminin başladığı döneme denk gelmektedir. Dünyada üretim araçlarının el değiştirmesi ile ortaya çıkan sanayileşme ile şehirlerde fabrikalar kurulmuş ve ulaşım imkânları artmış, toprak sahibi olmayan köylüler yaşamlarını idame ettirebilmek için kentlere göç etmeye başlamıştır. Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan kentleşme ve bununla beraber, kırdan kente doğru göçlerin gerçekleşmesi ile göç olgusunun incelenmesi süreci başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, yani Soğuk Savaş döneminde meydana gelen göç hareketleri göç olgusunu tekrar gündeme getirmiştir. Bu süreçte, sadece kırsaldan gelen göçün sanayileşmekte olan ülkelerin ihtiyacını karşılamadığı görülmüş ve buna müteakip uluslararası göç ile bundan kaynaklı sosyal gelişmelerin ön plana çıktığı görülmüştür (Eker, 2008: 92). Göç kavramına dair teorik çerçevenin çizilebilmesi, etkin bir mevzuat oluşturma gayretinin ilk adımı olacaktır. Bu bağlamda, göçün teorik anlatısını ortaya koymak gerekli görülmektedir.

1.4.1. Klasik Ekonomik Göç Teorisi

Klasik Ekonomik Göç Teorisi, bireylerin ekonomik çıkarlarını sağlayabilmek adına göç ettiklerini savunan bir yaklaşımdır. Bu teori, işgücü piyasasındaki arz ve talep dengesizliklerinin göçün temel sebeplerinden biri olduğunu öne sürmektedir. Göçmenler, ekonomik fırsatların ve refahın daha yüksek olduğu yerlere yönelmekte ve göç etme kararlarını rasyonel bir maliyet-fayda analizi temelinde vermektedirler. 19. yüzyılın sonlarında geliştirilen bu teori, göç hareketlerinin ekonomik temellere dayandığını ve

bireylerin daha iyi yaşam koşulları arayışında olduklarını öne sürmektedir (Borjas, 1989: 459).

Bu teoriye göre, bireylerin göç kararı almasını etkileyen en önemli faktörler özellikle ücretlerdeki ciddi farklar ve işsizlik oranlarıdır. Kaynak ülkede (göç veren ülke) işsizlik oranının yüksek olması ve çalışan kesim için ücret seviyesinin oldukça düşük olması, bireyleri hedef ülkeye göç etmeye itmektedir. Hedef ülkede (göç alan ülke) ise işgücü talebi daha yüksek ve ücretler daha caziptir; böylelikle işsizlik oranı da görece daha düşüktür. Bu nedenle göç, bireylerin ekonomik refahlarını artırmaya yönelik stratejik bir eylem olarak görülmektedir (Todaro, 1969: 142). Bu bağlamda Klasik Ekonomik Göç Teorisinin önemli bir türevi olan Harris-Todaro Modeli (1970) incelendiğinde, kırsaldan kente göç eden bireylerin yalnızca mevcut ücret farklarına değil, aynı zamanda iş bulma olasılıklarına da dikkat ettiklerini iddia etmektedir. Bu model, göçmenlerin beklentilerine yönelik rasyonel bir seçim yaptıklarını ve kente göç ettiklerinde istihdam olasılıklarını göz önünde bulundurduklarını öne sürmektedir. Model, kırsal ve kentsel bölgelerdeki ücret ve işsizlik oranları arasındaki farkın göç üzerinde doğrudan etkisi olduğunu da savunmaktadır (Harris & Todaro, 1970: 128).

Klasik Ekonomik Göç Teorisi, göçmenlerin rasyonel bir şekilde hareket ettiğini öne sürer. Bu bağlamda, göç kararı alırken bireyler, hedef ülkede elde edebilecekleri ekonomik fırsat ve kazançları kaynak ülkedeki kazanç fırsatlarıyla karşılaştırır. Doğal haliyle, göç yüksek maliyetli bir süreç olabilir (yolculuk, uyum süreci, farklı kültür ve inançlar, dil bariyeri, yeni yaşam düzeni kurma gibi); ancak uzun vadede elde edilecek ekonomik faydaların bu maliyetleri karşılaması olasılığı neticesinde bireyler göç etmeyi tercih etmektedirler (Borjas, 1989: 461).

Teoriye göre, göçü tetikleyen faktörler ele alındığında üç ana öge ile karşılaşılır (Todaro, 1969: 144), (Harris & Todaro, 1970: 130):

- Ücret Farklılıkları: Klasik ekonomik teori, işgücünün, ücret farklılıklarının olduğu bölgeler arasında hareket ettiğini iddia eder. Ücretlerin daha iyi olduğu bölgelere göç eden bireyler, ekonomik faydalarını artırmaya çalışmaktadırlar.
- İşgücü Talebi: Hedef ülkelerdeki işgücü talebinin yüksek olması, göçmenler için cazip bir fırsat yaratır. Özellikle sanayileşme ve ekonomik büyüme gibi zamanlarda işgücü ihtiyacı gittikçe artar ve bu da göçü tetikleyip artırmaktadır.
- İşsizlik: Kaynak ülkelerdeki yüksek işsizlik oranları, bireylerin göç kararını etkileyen önemli bir faktördür. Bireyler, iş bulma olasılıklarının düşük olduğu bölgelerden, işsizlik oranlarının daha düşük olduğu bölgelere göç ederler.

Klasik Ekonomik Göç Teorisi, bireylerin göç kararını sadece ekonomik faktörlere bağladığı için eleştirilmektedir. Sosyal, politik ve kültürel faktörleri göz ardı etmektedir. Çünkü göç; insani bir davranış olduğu için sadece ekonomik verilere dayalı bir eylem değildir. Ayrıca, bireylerin rasyonel karar vericiler olduğu varsayımı da her zaman geçerli olmayabilir. Özellikle zorunlu göç veya sığınmacı hareketlerinde, bireylerin göç kararı alma süreci daha karmaşık olabilir. Bu nedenle, daha sonraki teoriler, sosyal ve politik faktörleri de göz önünde bulundurmıştır.

Klasik Ekonomik Göç Teorisi, bireylerin göç kararını ekonomik kazançları artırma çabasıyla açıkladığı için göç literatüründe önemli bir yere sahiptir. Bu teori, göç hareketlerinin ekonomik koşullarla şekillendiğini savunur ve ücret farklılıkları, işgücü talebi ve işsizlik oranları gibi faktörleri ön plana çıkarır. Ancak, daha geniş bir perspektif için sosyal ve politik faktörler de dikkate alınmalıdır.

1.4.2. Yeni Ekonomik Göç Teorisi

Yeni Ekonomik Göç Teorisi, klasik ekonomik göç teorilerinin birey odaklı yaklaşımlarını eleştirerek, göç kararlarının sadece bireylerin rasyonel tercihlerine dayalı olmadığını, daha geniş sosyal ve ekonomik bağlamlarda, özellikle aile kurumu içinde alındığını da savunur. Stark ve Bloom (1985), bu teoriyi geliştirirken, göç kararlarının yalnızca bireysel faydaların değil, aynı zamanda aile veya hane halkı düzeyindeki faydaların da göz önünde bulundurularak alındığını öne sürerler. Bu teoriye göre, göç kararı ekonomik refahı maksimize etmenin yanı sıra riskleri azaltma ve gelir kaynaklarını çeşitlendirme amacına da hizmet eder (Stark & Bloom, 1985: 173).

Yeni Ekonomik Göç Teorisi, göçmenlerin yalnızca kendi ekonomik çıkarlarını sağlamak için değil, aynı zamanda ailelerinin iktisadi refahını ve güvenliğini artırmak amacıyla da göç ettiklerini savunur. Göç, bir bireyin değil, bir ailenin veya hane halkının stratejik bir kararı ve hareketidir. Bu hamle, ailenin tüm üyelerinin refahını artırmaya yöneliktir ve göçmenler, elde edecekleri gelirleri ailelerine göndermek için de göç ederler. Bu bakış açısı, klasik göç teorilerinden farklı olarak, göç kararlarının toplumsal bağlamda ele alınmasını sağlar (Taylor, 1999: 64-65).

Yeni Ekonomik Göç Teorisi, göçün bir tür risk azaltma stratejisi olduğunu öne sürer. Gelişmekte olan ülkelerde tarım gibi gelir kaynakları büyük ölçüde iklim ve hava şartları, piyasadaki dalgalanmalar veya siyasi belirsizlikler gibi faktörlere bağlıdır. Bu gibi riskleri azaltmanın bir yolu, aile bireylerinin yurt dışında istikrarlı gelir kaynaklarına sahip olmasıdır (Stark & Bloom, 1985: 177). Göç eden kişiler, kazandıkları parayı ailelerine göndererek,

ailelerine iktisadi katkıda bulunurlar. Bu durum, ailede gelir çeşitlendirmesi sağlayarak, tek bir gelir kaynağına bağımlılığı azaltır. Bu teori, aynı zamanda yerel gelir dağılımındaki eşitsizliklerin ve yaşanan ekonomik zorlukların da göçü tetiklediğini savunur. Yerel ekonomilerde gelir eşitsizliği yüksekse, bireyler ve aileler ekonomik belirsizlikten kurtulmak amacıyla göç etmeyi bir çözüm olarak görebilirler. Örneğin, kırsal alanlarda tarımsal gelirlerin düşük ve dalgalı olması, bireyleri göç etmeye iter. Bu durumda göç, yalnızca daha yüksek bir gelir elde etme arayışı değil, aynı zamanda mevcut ekonomik sistemdeki gelir eşitsizliklerinden de kurtulma olarak görülebilir (Taylor, 1999: 68).

Göçmenlerin kazandıkları parayı ülkelerine göndermeleri, yeni ekonomik göç teorisinde önemli bir yer tutar. Göçmenler, yurt dışından ailelerine düzenli olarak para gönderirler ve bu döviz gönderimleri, kaynak ülkelerdeki ailelerin gelirini artırır. Döviz gönderimleri, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmanın önemli bir unsuru haline gelmiş olup, özellikle yoksul hane halkları için önemli bir gelir kaynağıdır (Stark & Bloom, 1985: 179). Göçmenlerin gönderdiği dövizler, ailelerin tüketim seviyesini arttırarak, varsa ailede bulunan çocukların eğitime ve sağlık hizmetlerine erişimini sağlayarak, yerel ekonomiye katkı sunmuş olmaktadır.

Yeni Ekonomik Göç Teorisi, klasik teorilere katkı sağlamış olsa da bazı açılardan eleştirilmiştir. Özellikle göçün sadece ekonomik değil, sosyal ve kültürel bağlamları da içerdiği göz önüne alındığında, bu teorinin bazen göçün karmaşık yapısını tam anlamıyla açıklayamadığı görülmektedir. Ayrıca, göçmenlerin bireysel motivasyonlarını göz ardı ederek göçü yalnızca aile bazında ele alması da eleştirilen bir diğer noktadır (Stark & Bloom, 1985, s. 180). Bu teori, göçü sadece bireylerin ekonomik çıkarlarına dayandıran klasik ekonomik teorilerden farklı olarak, hane halkı ve aile düzeyinde alınan kararları temel almaktadır. Bu teoriye göre, göç, ekonomik refahı artırmak, riskleri azaltmak ve gelir kaynaklarını çeşitlendirmek amacıyla alınan stratejik bir karardır. Göçmenlerin göç ettikleri ülkeden kendi ülkelerine döviz göndermeleri de kaynak ülkelerdeki aileler için önemli bir ekonomik gelirdir. Ancak, sosyal ve kültürel faktörleri yeterince dikkate almadığı yönündeki eleştiriler de göz önünde bulundurulmalıdır.

1.4.3. İtme-Çekme Teorisi

İtme-Çekme Teorisi, göç hareketlerinin hem kaynak ülke hem de hedef ülkedeki ekonomik, sosyal ve politik koşulların birleşimi sonucunda meydana geldiğini savunur. Teoriye göre, göçmenler, kaynak ülkelerindeki olumsuz koşullar nedeniyle itilirken (push factors), hedef ülkelerdeki daha cazip koşullar nedeniyle çekilirler (pull factors). Bu yaklaşım,

bireylerin göç kararlarını verirken hem kaynak ülkedeki “itici” faktörleri hem de hedef ülkedeki “çekici” faktörleri değerlendirdiğini öne sürmektedir (Lee, 1966: 49).

Göçmenleri kaynak ülkeden göç etmeye iten temel unsurlar genellikle ekonomik yetersizlikler ve sosyal sorunlar olarak tanımlanır. Bu faktörler, işsizlik, yoksulluk, politik baskı, savaş, doğal afetler ve genel yaşam koşullarının kötüleşmesi gibi nedenlerdir (Lee, 1966: 52). Kaynak ülkelerde yaşanan işsizlik sorunu, ücretlerin düşük olması, sağlık ve eğitim hizmetlerindeki eksikler ve sorunlar gibi faktörler bireyleri göç etmeye zorlayan başlıca sebepler arasında yer almaktadır. Aynı şekilde, ülkelerindeki iç çatışma veya savaş durumu, politik baskılar veya diktatörlük rejimlerinde yaşayan bireyler, güvenlik ve özgürlük arayışıyla göç etme kararı alabilmektedirler.

Göçmenleri hedef ülkeye çeken etkenler, ekonomik fırsatlar, yaşam standartlarının daha iyi olması, yüksek ücretler, güvenlik ve politik özgürlük gibi olumlu unsurlardır. Hedef ülkelerde sunulan iş olanakları, daha iyi sağlık ve eğitim sistemleri, sosyal güvenlik ağlarının güçlü olması gibi avantajlar, göçmenler için cazip bir ortam yaratmaktadır. Bu faktörler, bireylerin hedef ülkelerde kendileri ve aileleri için daha iyi bir gelecek kurabileceklerine dair inançlarını güçlendirmektedir (Ravenstein, 1985: 171).

E. S. Lee’nin 1966 yılında geliştirdiği model, İtme-Çekme Teorisi’ne sistematik bir yaklaşım kazandırmıştır. Lee, göçü kaynak ülkedeki itici faktörler, hedef ülkedeki çekici faktörler, göçün önündeki engeller yani ara faktörler ve bireylerin kişisel özellikleri olarak dört ana faktör çerçevesinde izah etmektedir. Bu model, göç kararlarının sadece kaynak ve hedef ülkedeki iktisadi durumlarla sınırlı olmadığını, bireylerin kişisel durumu, özellikleri ve göç sürecinde karşılaşılan engellerin de bu kararı etkilediğini iddia etmektedir (Lee, 1966: 50).

- Kaynak Ülkedeki İtici Faktörler: İşsizlik, düşük ücretler, doğal afetler, politik baskılar ve düşük yaşam standartları gibi olumsuz koşullar göçü tetiklemektedir (Lee, 1966: 52).
- Hedef Ülkedeki Çekici Faktörler: Daha yüksek ücretler, istihdam olanakları, daha iyi sağlık ve eğitim hizmetleri, politik özgürlükler ve sosyal güvenlik sistemleri bireyleri hedef ülkeye çekmektedir (Ravenstein, 1985: 172)
- Ara Faktörler (Göç Engelleri): Bireyler göç ederken sınır kontrolleri, vize işlemleri, maliyetler ve dil bariyerleri gibi çeşitli engellerle karşılaşabilirler. Bu faktörler, göç kararlarını etkileyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır (Lee, 1966: 53)
- Bireysel Faktörler: Göç kararı bireylerin yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, mesleki beceriler gibi kişisel özellikleriyle de doğrudan ilişkilidir. Daha genç ve eğitilmiş bireyler, göç etme konusunda daha istekli olabilmektedirler (Lee, 1966: 53)

İtme-Çekme Teorisi hem iç göç hem de uluslararası göç bağlamında geniş bir uygulama alanına sahiptir. Kırsaldan kente göç eden bireyler işsizlikten ve düşük yaşam kalitesinden kaçarken, kentlerde daha yüksek ücretler ve iyi sosyal olanaklar aradığı görülmektedir. Aynı şekilde, uluslararası göçlerde gelişmiş ülkelere yönelen göçmenler, kaynak ülkelerindeki ekonomik ve sosyal sorunlardan kaçarak daha iyi fırsatlar sunan ülkelere göç etmektedirler (Ravenstein, 1985: 173).

Bu teori, göç hareketlerini açıklamakta etkili bir model olmakla beraber, bazı eleştiriler de almıştır. Özellikle göçü yalnızca iktisadi ve sosyal faktörlerle tanımlayıp açıklamaya çalıştığı, politik ve kültürel dinamikleri yeterince dikkate almadığı yönünde eleştiriler yapılmıştır (Lee, 1966: 55). Ayrıca, bireylerin göç kararlarında sadece itici ve çekici faktörlere dayanmadığı, daha karmaşık sosyal ağlar ve kişisel deneyimlerin de önemli olduğu savunulmaktadır.

İtme-Çekme Teorisi, göçün sebeplerini açıklamak için önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Kaynak ülkedeki itici faktörler ve hedef ülkedeki çekici faktörlerin karşılıklı etkileşimi sonucunda bireyler göç kararı almaktadırlar. E. S. Lee'nin geliştirdiği model, göç sürecinde karşılaşılan engeller ve bireylerin kişisel özelliklerini de dikkate alarak teoriyi daha kapsamlı hale getirmiştir. Ancak, teorinin ekonomik ve sosyal faktörlere odaklanması, daha geniş politik ve kültürel bağlamların da göz önünde bulundurulması gerektiğini ortaya koymaktadır.

1.4.4. Dünya Sistemleri Teorisi

Dünya Sistemleri Teorisi, küresel göç hareketlerinin, dünya çapında yaşanan iktisadi ve siyasi güç ilişkilerinden kaynaklandığını savunan bir yaklaşımdır. İmmanuel Wallerstein tarafından 1970'lerde geliştirilen bu teori, dünya ekonomisinin tek bir bütün olarak işlediğini ve bu sistemin merkez, yarı-çevre ve çevre ülkeleri olmak üzere üç ana kategoriden oluştuğunu ileri sürmektedir. Teoriye göre, göç hareketlerinin kaynağı, küresel sistemde yaşanan yapısal eşitsizliklerden kaynaklanır. Özellikle çevre ülkelerdeki ekonomik yetersizlikler ve politik istikrarsızlıklar, bireyleri daha zengin ve istikrarlı olan merkez ülkelere doğru göçe zorlamaktadır (Wallerstein, 2011: 23).

Dünya Sistemleri Teorisi, kapitalist dünya ekonomisinin tarihsel gelişimine dayalı olarak merkez ve çevre ülkeleri arasında bir hiyerarşi oluşturmaktadır. Merkez ülkeler, küresel ekonominin en gelişmiş ve güçlü olan ülkeleridir. Bu ülkeler, yüksek teknoloji, güçlü sanayi altyapısı ve yüksek yaşam standartlarına sahip olup, dünya ekonomisindeki sermaye

birikiminin büyük bir kısmını ellerinde tutmaktadırlar. Çevre ülkeler ise düşük gelirli, genellikle tarımsal ekonomilere dayanan ve merkez ülkelerin ihtiyaç duyduğu hammaddeleri sağlayan ülkelerden oluşur. Yarı-çevre ülkeler ise bu iki uç arasında konumlanmış, kısmen gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerdir. Bu hiyerarşik yapı, göç hareketlerini doğrudan etkiler. Çevre ülkelerdeki ekonomik fırsatların kısıtlı olması, kişilerin merkez ülkelere doğru göç etmesine sebep olmaktadır. Bu süreç, çevre ülkelerin ekonomik kaynaklarının merkez ülkelere aktarılmasına ve çevre ülkelerin daha da yoksullaşmasına yol açmaktadır. Göçmenler, merkez ülkelerde genellikle daha düşük ücretli işlerde çalışırken, ülkelerine döviz göndererek kaynak ülkelerdeki ailelerine ekonomik katkı sağlamaktadırlar (Wallerstein, 1974: 25, 28).

Dünya Sistemleri Teorisi'ne göre Türkiye, yarı çevre konumunda bir ülkedir. Bu konum, Türkiye'yi Avrupa ve ABD gibi merkez ülkelerle ve Suriye, Afganistan gibi çevre ülkelerle kritik bir köprü haline getirmektedir. Türkiye, merkez ülkeler için göç akınlarını durduran bir tampon bölge olarak görev yaparken, çevre ülkelerden gelen göçmenlerin ilk durağıdır. Bu nedenle, Türkiye hem merkez ülkelerle yaptığı anlaşmalarla göçü yönetmeye çalışmakta hem de çevre ülkelerden gelen yoğun göç baskısıyla mücadele etmektedir.

Dünya Sistemleri Teorisi, göç hareketlerinin küresel kapitalist sistemin bir parçası olduğunu iddia eder. Küresel kapitalizm, işgücünün merkez ülkelerden çevre ülkelere doğru geçişini değil, çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru bir işgücü akışını teşvik eder. Bu süreç, merkez ülkelerdeki işgücü maliyetlerini düşürürken, çevre ülkelerde var olan emeğin sömürülmesine ve beyin göçüne sebep olmaktadır. Çevre ülkelerdeki uzmanlaşmış işgücü, daha yüksek ücretler ve daha iyi yaşam koşulları için merkez ülkelere göç etmeye mecbur kalmaktadır (Wallerstein, 1974: 30).

Bu teori aynı zamanda göç hareketlerinin tarihsel olarak sömürgecilik ile yakından ilişkili olduğunu savunmaktadır. Sömürge döneminde merkez ülkeler, çevre ülkelerdeki kaynakları sömürerek kendi ekonomik gelişimlerini sağlamışlardır. Bu dönemde kurulan ekonomik ve politik ilişkiler, sömürge sonrası dönemde de devam etmiş ve çevre ülkelerin bağımsızlık kazanmalarına rağmen merkez-çevre ilişkileri sürmüştür (Sassen, 1988: 47).

Göçmen işçiler, bu eski sömürgeci bağlar çerçevesinde eski metropol ülkelere göç etmeye devam etmişlerdir. Örneğin, Afrika'dan Fransa'ya, Güney Asya'dan İngiltere'ye ve Karayipler'den Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) yönelik göç hareketleri, eski sömürge bağlarının ve ekonomik eşitsizliklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sömürgeci dönemde oluşan bu merkez-çevre ilişkileri, göç hareketlerinin yönünü ve dinamiklerini belirlemektedir (Sassen, 1988: 49).

Göç araştırmalarında, geniş bir pratik alana sahip olan Dünya Sistemleri Teorisi özellikle küresel işgücü hareketlerini ve göçün yapısal nedenlerini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Gelişmekte olan çevre ülkelerden, gelişmiş olan merkez ülkelere doğru yapılan göç akışını açıklamak noktasında etkili bir modeldir. Özellikle son zamanlarda gittikçe artmaya başlayan beyin göçü, düşük ücretli işlerde çalışan göçmenlerin karşısına çıkan yapısal zorluklar ve göçmenlerin küresel kapitalist sistemdeki yerleri bu teoriyle açıklanabilir (Sassen, 1988: 52).

Dünya Sistemleri Teorisi, göç hareketlerini küresel kapitalist sistemin bir sonucu olarak ortaya çıktığını açıklarken, bireysel göç kararlarını ve sosyal ağların rolünü ihmal ettiği yönünde eleştirilmiştir. Ayrıca, göçün sadece ekonomik nedenlerle değil, politik ve sosyal faktörlerle de şekillendiği vurgulanmaktadır (Wallerstein, 2011: 33). Bununla birlikte bu teori küresel güç ilişkilerine odaklandığı için bireysel göçmenlerin deneyimlerini yeterince açıklayamadığı gerekçesiyle eleştiriye maruz kalmıştır. Teori, küresel göç hareketlerinin arkasındaki yapısal eşitsizlikleri anlamak için güçlü bir çerçeve sunmaktadır. Teori, merkez ve çevre ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi ve tarihsel ilişkilerin, göç hareketlerinin yönünü ve dinamiklerini belirlediğini iddia eder. Özellikle küresel kapitalist sistemde var olan yapısal eşitsizlikler, çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru bir işgücü akışına sebep almaktadır. Ancak, göçün bireysel boyutları ve sosyal etkileri de göz ardı edilmemelidir.

1.4.5. Ağ (Network) Teorisi

Ağ Teorisi, bireylerin göç kararlarını yalnızca ekonomik veya siyasi sebeplerle değil, aynı zamanda sosyal ilişkiler ve sahip oldukları ağlar aracılığıyla da verdiklerini savunmaktadır. Bu teoriye göre, göç eden bireyler, daha önce göç etmiş kişilerin oluşturduğu sosyal ağlar yardımıyla hem hedef ülkeye entegrasyonu kolaylaştırır hem de göç masraflarını ve maliyetlerini düşürür. Göçmenler arasındaki iletişim ve sosyal bağlar, göçmenlerin göç etme kararlarını etkileyen önemli bir unsurdur. Bu teori, 1980'lerden sonra çalışmalarında büyük bir etkiye sahip olmaktadır (Massey, ve diğerleri, 1993: 448). Bu teoriye göre göçmenler arasındaki sosyal bağlar, yeni göçlerin oluşmasında önemli bir rol oynar. Daha önce göç eden bireyler, henüz göç etmemiş olanlar için bir tür bilgi kanalı ve destek sistemi sunarlar. Göç eden bireyler, hedef ülkede iş bulma, barınma, yasal statü elde etme gibi konularda daha önce göç etmiş tanıdıklarından yardım alabilirler. Bu ağlar sayesinde, göç eden bireyler göç sürecindeki belirsizlikleri ve maliyetleri azaltarak, göçün önündeki engelleri aşabilmektedirler (Boyd, 1989: 642).

Ağ Teorisi, göçün maliyetlerini ve risklerini azaltmak adına sosyal ağların ne kadar mühim olduğunu vurgular. Özellikle hedef ülkede bulunanların yani daha önce göç eden bireylerin verdiği bilgi ve destek, yeni göç edenlerin iş bulmasını, sosyal ağlar kurmasını ve adaptasyon sürecinin hızlandırmasını sağlar. Bu süreçte bireyler, göç ettikleri ülkede karşılaştıkları dil, kültür, sosyal ve ekonomik bariyerleri, daha önce göç etmiş kişilerin yardımıyla aşabilmektedirler (Massey,1993: 451). Ayrıca, bu ağlar, göçmenlerin iş bulmalarına ve barınma sorununu çözmelerine yardımcı olduğu gibi, göçmenlerin sosyal uyum süreçlerini de hızlandırmaktadır.

Göçmenler arasında kurulan sosyal ağlar, dayanışma ve yardımlaşma üzerine kuruludur. Özellikle aynı topraklardan veya kökenden gelen göçmenler, birbirlerine destek olmak için yerel gruplar veya topluluklar oluştururlar. Bu topluluklar, göçmenlerin hem ekonomik hem de sosyal anlamda birbirlerine destek olmalarını sağlar. Mesela, bir göçmen daha önce göç etmiş bir tanıdığının yanında ikamet edebilir veya çalıştığı işyerinde çalışabilir (Boyd, 1989: 644). Bu dayanışma ve birlik, göçmenlerin hedef ülkede karşılarına çıkan sorunları daha kolay ve hızlı aşmalarını ve daha çabuk bir şekilde sosyal alanda ve ekonomik olarak entegre olmalarını sağlar.

Ağ Teorisi, göçmenlerin kurdukları sosyal ağların, yeni göçlerin sürekliliğini arttırdığını ve bunu temin ettiğini savunur. Bir kez kurulan göçmen ağları, daha fazla insanın göç etmesine imkan tanıyan ve kendi kendini güçlendiren bir süreç yaratır. Bu sürece göre, göçmenler bir kez yerleştğinde, aile üyeleri, arkadaşlar ve tanıdıklar gibi diğer insanlar da bu sosyal ağlar aracılığıyla göç etmeye teşvik edilir (Massey, ve diğerleri, 1993: 454). Böylece, göç süreci, bir yerden başka bir yere işgücü akışının yanı sıra sosyal bağlarla da beslenir.

Ulusal ve uluslararası göçü anlamada geniş bir uygulama alanına sahip olan Ağ Teorisi özellikle, uluslararası göçmenler için sosyal ağların önemine dikkat çeker. Göçmenlerin birbirleriyle kurduğu sosyal bağlar, yeni göçmenlerin hedef ülkede karşılaşacakları zorlukları aşmalarını kolaylaştırır. Örneğin, ABD'ye göç eden Latin Amerikalı göçmenler arasında güçlü sosyal ağlar bulunmakta ve bu ağlar, ABD'ye yeni göç eden göçmenlerin uyum süreçlerini hızlandırmaktadır (Massey, ve diğerleri, 1993: 457).

Göç süreçlerinde sosyal bağların rolünü ön plana çıkarmasıyla dikkat çeken Ağ Teorisi, bazı konularda eleştirilmektedir. Özellikle göçün ekonomik ve siyasi faktörlerini göz ardı ettiği yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Ayrıca, göç sürecinde sosyal ağların varlığı her zaman olumlu neticeler doğurmayabilir. Örneğin, göçmenler arasında kurulan ağlar bazen işgücü piyasasında düşük ücretlerle çalışmanın ve sosyal dışlanmanın da bir sebebi olabilmektedir (Boyd, 1989: 645).

Ağ Teorisi, göç sürecini sadece bireysel kararlar ve iktisadi teşviklerle açıklamaktan öteye giderek, sosyal ağların bu süreçteki önemini vurgular. Göçmenler arasındaki sosyal bağlar, yeni göçlerin oluşmasında ve göçmenlerin hedef ülkede karşılaştıkları zorlukları aşmalarında kritik bir rol oynar. Bu teori, göç hareketlerinin devamlılığını sağlayan mekanizmalar üzerinde durarak, göçü daha geniş bir sosyal bağlamda ele alır. Ancak, sosyal ağların göç sürecindeki rolünün her zaman olumlu sonuçlar doğurmadığı ve bazen göçmenler arasında istismar edici ilişkilere yol açabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

1.4.6. Yapısal Teoriler

Yapısal Teoriler, göçün arkasında yatan temel sebeplerin bireylerin kişisel kararlarından ziyade, hedef ülkelerdeki işgücü piyasasının yapısal ihtiyaçlarından kaynaklandığını savunur. Bu teoriler arasında en bilinenlerden biri, *Dual Labor Market Theory* (İkili İşgücü Piyasası Teorisi), Michael Piore tarafından geliştirilmiştir. Teori, gelişmiş ülkelerde işgücü piyasasının ikiye bölündüğünü ve bu piyasaların alt kesimlerinde istihdam edilmiş olan işgücüne talebin de göçü tetiklediğini ileri sürer (Piore, 1979: 12).

İkili işgücü piyasası, gelişmiş ülkelerde bulunan işgücü piyasasının iki ayrı sektöre bölündüğünü savunur: birincil sektör ve ikincil sektör. Birincil sektör, yüksek ücretli, istikrarlı, sosyal hakların daha güçlü olduğu bir kariyer gelişimi sunan işler içerirken, ikincil sektör düşük ücretli, güvencesiz ve prestijsiz işlerden oluşmaktadır (Piore, 1979: 13). Birincil sektörde çalışan kişiler genellikle yerli işgücünden oluşmaktadır ve bu işler daha fazla eğitim ve beceri gerektirir. Ancak, ikincil sektör, vasıfsız işgücü gerektirir ve bu işler genellikle göçmenler tarafından sağlanmaktadır.

Dual Labor Market Theory, özellikle gelişmiş ülkelerde düşük ücretli işlerde çalışacak işgücüne duyulan sürekli talep sebebiyle göçmenlerin hedef ülkelere göç ettiğini savunur. Yerli işgücünün bu tür işlerde çalışmayı istememesi, işverenleri göçmen işgücü istihdam etmeye yöneltir. Göçmenler, bu düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmaya razı oldukları için, hedef ülkelerde ikincil işgücü piyasasında büyük bir rol oynarlar (Piore, 1979: 17). Böylece göçmenler, ekonomide önemli bir boşluğu doldurur ve işgücü piyasasının alt kesimindeki talebi karşılarlar.

Göçmenler, ikincil işgücü piyasasında çalışırken çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Çalıştıkları işler genellikle düşük ücretli ve prestiji az olan işlerdir ve bu göçmenler iş güvencesinden yoksun, sosyal haklardan mahrum ve işyerinde sömürüye açık bir durumda olabilirler. Bu durum, göçmenlerin ekonomik olarak dezavantajlı bir duruma düşmelerine sebep olur. Dual Labor Market Theory'ye göre, göçmenlerin bu düşük ücretli işlerde

çalışmaları, yerli işgücünün bu tür işlerde çalışmak istememesiyle doğrudan bağlantılıdır (Massey et al., 1993: 448). Teori, göçmenlerin hedef ülkelerde işgücü piyasasında doldurdukları rollerin yerli işgücünün yapmak istemediği işler olduğunu savunur. Özellikle vasıfsız işlerde çalışan göçmenler; hizmet sektöründe yani inşaat, tarım, temizlik, gibi alanlarda istihdam edilirler. Bu işler hem düşük ücretli hem de fiziksel anlamda zor olan işlerdir. Yerel işgücü, daha yüksek ücretli ve prestijli işlerde çalışmayı tercih ederken, düşük iler için oluşan boşluk göçmenler tarafından doldurulur (Piore, 1979: 22). Göçmenler bu tür işlerde istihdam edilerek, ekonomide sürdürülebilirliği sağlarlar, ancak sosyal ve ekonomik anlamda dezavantajlı bir durumda kalmaya devam ederler.

Dual Labor Market Theory, göçün arkasındaki en önemli itici güçlerden birinin gelişmiş ülkelerdeki yapısal işgücü ihtiyaçları olduğunu savunur. Bu bağlamda göçmenler, işgücü piyasasının alt kesimlerinde ortaya çıkan yapısal ihtiyaçları karşılamak üzere hedef ülkelere çekilirler. Özellikle gelişmiş ülkelerde yaşanan ekonomik büyüme ve sanayileşme, işgücü piyasasında düşük ücretli işlerde çalışacak bir işgücü açığı yaratır. Bu açığı doldurmak için göçmenler, hedef ülkelere çekilir ve bu yapısal ihtiyacı karşılar (Massey, ve diğerleri, 1993: 452).

Dual Labor Market Theory, göçmen işgücünün gelişmiş ülkelerdeki işgücü piyasasında önemli bir rol oynadığını vurgularken, bazı eleştiriler de almıştır. Özellikle, göçmenlerin sadece ikincil işgücü piyasasında yer aldığını varsayarak, göçmenlerin eğitilmiş ve vasıflı işlerde de çalışabileceklerini göz ardı ettiği öne sürülmüştür. Ayrıca, göçün sadece işgücü piyasası ihtiyaçlarıyla açıklanamayacağı, politik ve sosyal dinamiklerin de göz önüne alınması gerektiği savunulmuştur (Massey, ve diğerleri, 1993: 454).

Yapısal Teoriler, özellikle Dual Labor Market Theory, göçün ekonomik yapısal ihtiyaçlardan kaynaklandığını ve göçmenlerin düşük ücretli işgücü piyasasında önemli bir rol oynadığını savunur. Gelişmiş ülkelerdeki işgücü piyasasının ikiye bölünmüş yapısı, göçmenleri düşük ücretli işlere çekmekte ve bu işlerde çalışmaya yönlendirmektedir. Ancak, bu süreç göçmenlerin sosyal ve ekonomik olarak dezavantajlı bir konumda kalmasına yol açmaktadır. Bu dezavantajlı durum da o ülkede iktisadi ve sosyal eşitsizliklere sebep olmaktadır. Teoriye yönelik eleştiriler kıymetli görülse de özellikle işgücü piyasasındaki göçmenlerin rolünü anlamada önemli bir teorik çerçeve sunduğu kabul edilmektedir.

1.4.7. Sosyal Dışlanma Teorisi

Sosyal Dışlanma Teorisi, göçmenlerin hedef ülkelerde yaşadıkları ekonomik, sosyal, kültürel ve politik dışlanmaları ele alır. Bu teoriye göre, göçmenler yalnızca ekonomik olarak

dezavantajlı bir konuma itilmezler, aynı zamanda hedef ülkelerdeki toplumsal ve siyasi yapılar tarafından da dışlanırlar. Bu dışlanma, göçmenlerin ekonomik ve sosyal sistemlere tam olarak entegre olamamasına ve marjinalleşmesine neden olur (Castles , Miller , & De Haas, 1998: 175).

Bireylerin ve grupların ekonomik, sosyal ve politik süreçlerin dışına itilmesi ve bu süreçlerde yer alma fırsatlarından mahrum bırakılması Sosyal Dışlanma anlamına gelir. Göçmenler, hedef ülkelerde genellikle düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalırlar ve bu durum, ekonomik sistemin dışında kalmalarına neden olur. Ancak sosyal dışlanma sadece ekonomik düzeyde kalmaz; göçmenler, toplumsal yapının birçok alanında ayrımcılığa uğrayabilir ve sosyal haklardan yararlanma konusunda dezavantajlı bir konumda olabilirler (Silver, 1994: 533).

Sosyal Dışlanma Teorisi, göçmenlerin hedef ülkelerde karşılaştıkları ekonomik dışlanmanın yanı sıra sosyal dışlanmayı da ele alır. Göçmenler genellikle vasıfsız işlerde düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalırken, bu işlerde çalışan göçmenler toplumsal yapının kenarına itilmiş olurlar. Göçmenlerin iş güvencesi ve sosyal haklardan yoksun olması, ekonomik dışlanmanın en yaygın örneklerinden biridir. Bunun yanı sıra, dil engeli, kültürel farklılıklar ve ayrımcılık gibi faktörler göçmenlerin sosyal sistemlere entegre olmasını zorlaştırır (Castles & Miller, 1998: 180).

Göçmenlerin kültürel dışlanması noktasında yaşanan zorluklar Sosyal Dışlanma Teorisinde özellikle vurgulanır. Hedef ülkenin dilini konuşamayan veya kültürel normlarına uymayan göçmenler, toplum tarafından dışlanabilirler. Bu durum, göçmenlerin eğitim, sağlık ve diğer temel sosyal hizmetlerden yararlanmalarını da zorlaştırır. Göçmenlerin sosyal hizmetlere erişimlerinin kısıtlı olması, topluma tam anlamıyla uyum sağlayabilme sürecini olumsuz etkiler veya yavaşlatır. Sosyal dışlanma, göçmenlerin asimile olmalarına ya da kültürel kimliklerini korumak adına toplumdan daha da izole olmalarına neden olabilir (Silver, 1994: 535).

Göçmenler, hedef ülkelerde çoğu zaman siyasi haklardan da yoksun bırakılırlar. Sosyal Dışlanma Teorisi, göçmenlerin politik süreçlerden dışlanmasını da içerir. Vatandaşlık haklarına sahip olmadıkları için oy kullanamazlar, politik karar alma süreçlerine katılamazlar ve bu da onları politik olarak dışlanmış bir konuma iter. Politik dışlanma, göçmenlerin sosyal haklarını savunma kapasitelerini de sınırlayarak, toplumdaki marjinalleşmelerini daha da artırır (Castles & Miller, 1998: 185).

Sosyal Dışlanma Teorisi, göçmenlerin marjinalleşmesini ve topluma tam anlamıyla uyumlu olamamasını izah etmekte önemli bir rol oynarken, bazı eleştiriler de almıştır. Bu

teori, göçmenlerin yaşadığı sorunların sadece dışlanma süreçlerine indirgenemeyeceğini savunan eleştirilerle karşılaşmıştır. Göçmenlerin entegrasyon sürecindeki bireysel özellikler, sosyal sermaye ve yerel topluluklarla olan ilişkilerinin de dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, sosyal dışlanmanın her zaman homojen bir şekilde yaşanmadığı, farklı göçmen gruplarının farklı derecelerde dışlanmaya maruz kalabileceği savunulmuştur (Silver, 1994, s. 540).

Sosyal Dışlanma Teorisi, özellikle modern göç hareketlerinde göçmenlerin hedef ülkelerdeki marjinalleşme süreçlerini anlamak için geniş bir uygulama alanına sahiptir. Avrupa'daki göçmen toplulukları ve bu toplulukların sosyal, ekonomik ve politik sistemlerden dışlanma süreçleri bu teori çerçevesinde izah edilebilir. Örneğin, Almanya ve Fransa gibi ülkelerde yaşayan göçmenlerin bir kısmı, ekonomik ve sosyal olarak marjinalleşmiş topluluklar haline gelmişlerdir ve bu süreç sosyal dışlanma dinamikleriyle de doğrudan bağlantılıdır (Castles & Miller, 1998: 190).

Sosyal Dışlanma Teorisi, göçmenlerin hedef ülkelerde maruz kaldıkları ekonomik, sosyal, kültürel ve politik dışlanmaları açıklayan önemli bir teorik çerçeve sunar. Göçmenler, işgücü piyasasında, sosyal hizmetlerde ve politik süreçlerde dışlanmaya maruz kalarak, topluma tam anlamıyla entegre olma hususunda ciddi zorluklarla karşı karşıya gelirler. Bu teori, modern göç hareketlerinin sosyal ve ekonomik dinamiklerini idrak etme noktasında önemli bir katkı sunmakta, fakat bireysel tercihlerin ve yaşamların da farklılıkların dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Göç olgusu, çok boyutlu ve oldukça karmaşık bir süreçtir ve farklı teorik yaklaşımlar bu sürecin çeşitli yönlerini açıklamaya çalışır. Bu kapsamda incelenen yedi temel göç teorisi, her biri farklı bir perspektiften göçü ele alarak, bu olgunun nedenlerini, dinamiklerini ve sonuçlarını anlamaya katkı sağlamaktadır.

Klasik Ekonomik Göç Teorisi, bireylerin daha yüksek ekonomik şartları aramak için rasyonel bir maliyet-fayda analizi neticesinde göç ettiklerini ileri sürer. Bu teori, ücret farklılıkları ve işgücü arz-talep dengelerine odaklanarak, göçün ekonomik bir ihtiyaçtan ortaya çıktığını belirtir. Yeni Ekonomik Göç Teorisi ise bireylerin göç kararlarını sadece kendi ekonomik kazançlarını arttırmak için değil, ailelerinin sosyal ve ekonomik refahını artırma ve gelir risklerini düşürme maksadıyla aldığını vurgular. Göçün aile düzeyinde stratejik bir karar olduğuna dikkat çeker.

Göçü hem kaynak ülkedeki itici faktörler hem de hedef ülkedeki çekici faktörler çerçevesinde açıklayan İtme-Çekme Teorisi ise göçün çok yönlü sebeplerini ortaya koyar. Ekonomik sıkıntılar, siyasi istikrarsızlıklar gibi itici faktörler bireyleri göç etmeye iterken,

hedef ülkedeki daha iyi iş imkanları ve yüksek yaşam standartları göçmenleri çeker. Küresel kapitalist sistemin yarattığı yapısal eşitsizlikleri temel alan Dünya Sistemleri Teorisi, göçü merkez ve çevre ülkeler arasındaki ekonomik bağımlılık ve sömürü ilişkileri üzerinden açıklar. Bu teori, özellikle gelişmiş ülkelerin işgücü piyasasında çevre ülkelerden gelen göçmenlerin oynadığı rolü vurgular.

Göçmenlerin sosyal bağlantıları ve ilişkileri yardımıyla göç sürecini nasıl kolaylaştırdığını açıklayan Ağ Teorisi, göçmenlerin hedef ülkede bulunan ve önceden göç etmiş tanıdığı kişilerin yardımıyla ekonomik ve sosyal açıdan avantajlar elde ettiğini savunur. Bu ağlar, yeni göçlerin önünü açarak göç hareketlerinin sürekliliğini sağlar. Yapısal Teoriler, özellikle Dual Labor Market Theory, gelişmiş ülkelerdeki işgücü piyasasının yapısal ihtiyaçlarının göçü tetiklediğini vurgular. Göçmenler, yerli işgücünün çalışmak istemediği düşük ücretli ve güvencesiz işlerde istihdam edilerek işgücü piyasasının alt kesimlerini doldururlar. Son olarak, Sosyal Dışlanma Teorisi, göçmenlerin hedef ülkelerde yaşadıkları ekonomik, sosyal ve politik dışlanma süreçlerini ele alır. Bu teori, göçmenlerin topluma entegre olma zorluklarını ve dışlanma nedeniyle karşılaştıkları sorunları açıklamaktadır.

Bu teoriler bir arada değerlendirildiğinde, göçün tek bir neden veya dinamiğe dayalı olmadığını, aksine çok boyutlu ve disiplinler arası bir olgu olduğunu gösterir. Göçmenlerin ekonomik, sosyal, politik ve kültürel koşullar tarafından şekillenen kararları, küresel işgücü piyasalarının ihtiyaçlarına ve yapısal eşitsizliklere dayanarak oluşur. Göç olgusunu anlamada, bu teorilerden her biri farklı bir boyutu açığa çıkarır. Ancak bu teorilerin her biri, göçün farklı bir yönünü vurgularken, bir arada ele alındığında göç hareketlerinin çok yönlü yapısını daha iyi kavramaya olanak sağlar.

Sonuç olarak, küresel göç hareketleri, bireylerin rasyonel seçimlerinden çok daha fazlasını içeren karmaşık süreçlerdir. Bu süreçlerin anlaşılabilmesi için ekonomik faktörlerin yanı sıra sosyal ağlar, yapısal eşitsizlikler, kültürel dinamikler ve politik dışlanma gibi çok sayıda unsurun göz önünde bulundurulması gerekir. Bu bağlamda, göç teorileri bir arada değerlendirildiğinde, göçün küresel sistemin ayrılmaz bir parçası olduğunu ve bireylerin bu süreçte hem ekonomik hem de sosyal bağlamlarda nasıl şekillendiğini daha net bir şekilde ortaya koymaktadır.

1.5. Göç Kuramları

Göç üzerine teori geliştiren bir diğer isim W. Petersen'dır. Petersen her insan benzerdir ve haliyle göç normal bir insan davranışdır fikrine karşı çıkarak “eğer her insan aynıysa, neden bazıları göç ediyor da bazıları göç etmiyor?” sorusu ile göçü açıklamaya

çalışmıştır. İtme-çekme faktörlerinin ötesinde Peterson bireylerin göç etme isteklerini de teorisine dâhil etmiştir. Bu kapsamda Peterson bireysel ve sınıfsal ayrımları gözetererek beş göç tipini geliştirmiştir (Petersen, 1958: 257).

İlkel göç (Primitive migration): Doğal çevrenin itme etkisi sebebi ile ortaya çıkan göçlerdir. Bu göçler kuraklık, kötü hava koşulları gibi çevrenin neden olduğu zorluklara bağlı olarak gerçekleşmektedir (Petersen, 1958: 259).

Zorunlu göç (Forced migration) ve yöneltilmiş göç (Impelled migration): İlkel göçte çevre koşullarının yarattığı baskı bu göç tipinde devlet ya da eşdeğeri olan bir sosyal kurumunun baskısı olarak yer almaktadır. Göç edecek olanlar göç kararı üzerinde etkide bulunamadıkları durumda zorunlu göç gerçekleşmektedir. Fakat bireylerin göç kararı kendilerine bağlı ise yöneltilmiş göç durumu gerçekleşmektedir. Petersen zorunlu göçe Nazilerin Yahudiler üzerinde uyguladığı politikaları örnek olarak göstermektedir (Petersen, 1958: 259).

Serbest göç (Free migration): Kişilerin herhangi bir baskıya, zorlamaya maruz kalmaksızın, kendi iradeleri doğrultusunda göçlerini gerçekleştirdiği göç tipidir. Bu göç tipinde belirleyici etken bireyin kendi kararıdır (Petersen, 1958: 260).

Kitlesel göç (Mass migration): Farklı bir ülke ya da bölgeden başka bir noktaya göçün kitlesel şekilde gerçekleşmesidir. Petersen'a göre ulaşım yollarının gelişmesi, teknolojik ilerlemesi nedeni ile bu tip göçler gerçekleşmiştir (Petersen, 1958: 261).

Çağdaş göç kuramlarına bakıldığında, Portes'e (aktaran Özcan, 2017: 194-195) göre günümüzde göç hareketinin kökenleri, göç akımlarının yönü ve sürekliliği, göçmen emeğinin kullanımı ve göçmenlerin sosyo-kültürel adaptasyonu gibi farklı sorular çerçevesinde çok yönlü açıklamalar getirmeye yönelik göç araştırmaları gerçekleşmektedir. Bugün göç olgusunu anlamak için başta Neo Klasik Teori, Dual (İkiye Bölünmüş) İşgücü Piyasası Teorisi, 'Merkez-Çevre İlişkileri Teorisi, Göç Sistemleri Teorisi, İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi Teorisi, İlişkiler Ağı (Network) Teorisi olmak üzere çeşitli kuramlar geliştirilmiştir (Ela Özcan, 2016: 200).

Neoklasik teori, çağdaş göç teorilerinin temelini oluşturan erken dönem yaklaşımlar arasında yer almaktadır. Bu kuram, göç olgusunu hem geniş çaplı toplumsal dinamikler hem de bireysel karar mekanizmaları açısından değerlendirmektedir. Makro perspektife açısından, uluslararası göç hareketleri, emek arzı ve talebi arasındaki coğrafi farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Emek piyasası açısından iş gücü arzının sınırlı olduğu ülkelerde ücretler yüksekken, iş gücü fazlası bulunan ülkelere ücretler daha düşüktür. Bu durum, düşük ücretli ülkelere çalışan bireylerin daha yüksek ücret elde edebilecekleri ülkelere göç etmelerine

neden olmaktadır. Mikro perspektif ise göçü bireysel düzeyde ele almakta olup, bireylerin rasyonel hareket ederek fayda-maliyet analizi sonucunda ekonomik kazanç sağlayabilecekleri durumlarda göç etmeyi tercih ettiklerini öne sürmektedir (İnce, 2019, s. 2581).

Neoklasik teori, göç hareketlerini iş gücü arz ve talebindeki coğrafi farklılıklar ile iş gücü yoğun ve sermaye yoğun ülkeler veya bölgeler arasındaki ücret farklılıkları çerçevesinde açıklamaktadır. Bu yaklaşıma göre, iş gücü fazlasına sahip ülkelerde ücretler düşük seviyede kalırken, iş gücü kıtlığı yaşayan ülkelerde ücretler daha yüksek olmaktadır. Bu ekonomik dengesizlik, bireylerin ve işçilerin daha yüksek gelir elde edebilecekleri bölgelere yönelmesine neden olarak göç hareketlerini teşvik etmektedir. Buna göre göçler işgücünün çeşitli pazarlar arasındaki karşılığının farklılaşmasından kaynaklanmaktadır (Ela Özcan, 2016: 196).

Göç sosyolojisinin bir diğer önemli kuramlarından biri de Samuel Andrew Stouffer'ın 1940 yılında American Sociological Review dergisinde yayınlattığı 'Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafeye İlişkin Bir Teori' adlı çalışmasında bahsettiği kuramdır. Bu kuram göçmenin kendisini merkeze alarak göçün gerçekleşmesi için verilen kararlar ve göçü teşvik eden nedenler üzerinde durmaktadır. Stouffer göç hareketi için mesafeden ziyade gidilecek olan yerdeki fırsatların artmasıyla göç oranının arttığını söylemiştir. Göç alan kentlerdeki çekim gücünün ve buna sebep olan paradigmalardan mesafe ile ele alınması gerektiğini iddia etmiştir (Stouffer, 1940: 847-850).

Michael Piore (1979) tarafından geliştirilen Dual (İkiye Bölünmüş) İşgücü Piyasası Teorisi, bireylerin göçle ilgili karar alma süreçlerinde rasyonel davranıp davranmadığını analiz ederken, uluslararası göçün esas olarak modern endüstriyel toplumların ve ulusların içsel iş gücü taleplerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu teoriye göre, gelişmiş ülkelerde iş gücü piyasası ikiye bölünmüş durumdadır: birincil sektör, yüksek ücretli, güvenceli ve kariyer fırsatları sunan işler içerirken; ikincil sektör, düşük ücretli, güvencesiz ve istikrarsız işlerden oluşmaktadır. Piore, gelişmiş ülkelerde yerel nüfusun ikincil sektörde çalışmak istememesi nedeniyle bu boşluğun göçmen işçiler tarafından doldurulduğunu savunmaktadır (Olejarova, 2007: 14).

Uluslararası emek göçü, büyük ölçüde gelişmiş ülkelerdeki iş gücü talebine bağlı olarak şekillenmektedir. Küresel iş gücü piyasasında, vasıflı ve vasıfsız işçilerin istihdam edildiği sermaye yoğun yapılar ile yalnızca vasıfsız iş gücüne dayalı emek yoğun sektörler arasında belirgin bir ayrım bulunmaktadır. Bu bağlamda, piyasalardaki iş gücü ihtiyacı, göç hareketlerinin yönünü ve dinamiklerini belirleyen temel etkenlerden biri haline gelmektedir.

Merkez-Çevre İlişkileri Teorisi Samir Amin, Immanuel Wallerstein, Andre Gunder Frank gibi birçok düşünür tarafından geliştirilmiştir. Bu kurama göre dünya ekonomik olarak birbirine bağımlı olan merkez ve çevre olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Çağlayan, 2006: 81). Bu açıdan teori, dual işgücü piyasasında olduğu gibi, göç olgusunu işgücü piyasasına değil; dünya pazarının yapısına bağlamaktadır. Bağımlılık Okulu, Merkez-Çevre İlişkileri Teorisi, Dünya Sistemleri Teorisi gibi farklı isimlendirmeler de yapılan bu teori göçün merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasındaki ilişkiler neticesinde gerçekleştiğini savunmaktadır. Merkez-çevre kuramı kapsamında çevre ülkeler, merkez ülkelerin gereksinimi olan ucuz işgücü, hammadde ve üretilen mamul malın pazarlanmasını sağlamaktadır. Merkez ülkeler açısından çevre ülkelerden gelen hammadde, çevre ülkelerden gelen ucuz işgücüyle işlenerek maliyet düşürülmekte ve düşük maliyetli bu ürünler ülke içinde tüketilmekte ya da diğer ülke pazarlarına ihraç edilerek kapitalist sisteme bir geri dönüşüm sağlanmaktadır. Çevre ülkeler açısından ise kapitalist gelişimlerini tamamlama ve ekonomik refahlarını yükseltmek için merkez ülkelerle bu tip bir ilişki sistemine dâhil olma avantajı sağlanmaktadır. Göç açısından bu ilişki değerlendirildiğinde merkez ülkeler ucuz işgücüne sahip olma açısından çevre ülkelerden işgücü kabul etmektedir. Fakat günümüzde küreselleşen dünyada sermaye işgücünü ülkesine kabul etmekten çok, işgücünün düşük maliyette olduğu ülkelere doğru kaydırmaktadır (Çağlayan, 2006: 81).

Göç Sistemleri Teorisi ilk olarak Akin Mabogunje'un kırsal-kentsel göç ve göç-bölgesel kalkınma üzerine yaptığı çalışmalarda ortaya atılmıştır (Develi, 2017: 1346). Göç sistemleri teorisine göre iki ya da daha fazla ülke karşılıklı göçmen değişimiyle bir göç sistemi ya da ilişkiler zinciri oluşturmaktadır. Teorinin önemli bir noktası ise göç değişiminin yaşandığı ülkeler arasında göçün hayata geçebilmesi için ekonomik, siyasal ve askeri bağın olması gerektiğini savunmasıdır. Toksöz'ün (2006: 20) de değindiği gibi özellikle sömürgeci devletler ile bu devletlerin geçmişteki sömürgeleri arasındaki göç hareketleri bu kapsamda değerlendirilmektedir.

1.6. Hukuk Kuramları

Romalıların da ifade ettiği şekli ile, nerede bir toplum varsa orada hukuk vardır (Ubi societas ibi ius est ile ifade edilmektedir.). İnsanlar topluluk olarak yaşamaya başladığı andan itibaren, topluma içkin olarak hukuk çerçevesinde ilerlemeye başlamıştır. Buna etik, ahlak, düzen gibi çeşitli tanımlamalar yapılmakla birlikte bir kurallar çerçevesinde yaşama ve toplumsal düzeni sağlama fikri toplumlarla birlikte olagelmıştır. Fikri olarak bu ilerleyişin yanında hukuka bağlı olarak ilk yazılı kanıtlar yaklaşık olarak M.Ö. 2100 yılında Ur antik

kentinde ortaya çıkmıştır. Bir diğer önemli ve antik yazılı kanıtlar ise Hammurabi Kanunlarında yer almıştır. Bu kanunlar Mezopotamya Kralı Hammurabi için M.Ö. 1772 yılında taşa kazınmıştır. Hammurabi'nin kanunu bilinen en eski yazılı kanunlar dizisi olmasa da en eksiksiz olanlardan biridir (Roberts, <https://study.com/academy/lesson/history-law-overview-origins.html>). Çeşitli uygarlıklar farklı coğrafya ve zamanlarda kendi kurallarını oluşturmuşlar ve bunun çerçevesinde medeniyetlerini sürdürmüşlerdir.

Hukuk kavramı ve hukuk sistemi, insanların ilk kez gruplar halinde örgütlenmeye başlamasından bu yana şu veya bu şekilde insanlığa içkin olmuştur ve bu da sonunda kasabaların, şehirlerin ve ülkelerin oluşmasına yol açmıştır. Özetle, hukuk özünde genel olarak uygarlık olarak adlandırılan şeyin bir parçası olagelmıştır. Özünde bir hukuk sistemi bir anlamda insanın evrim sürecinin doruk noktasını temsil etmektedir; özellikle de toplumsal evrime ilişkin, merdivenin ilk basamağında grubun/toplumun korunma (ya da savunma) ihtiyacını, ikinci basamağında ticaret ve ekonomiyi ve üçüncü basamağında da tüm bunları birbirine bağlayan bir hukuk sistemini içeren üç katmanlı bir anlayışa sahip olduğu takdirde (Roberts, <https://study.com/academy/lesson/history-law-overview-origins.html>).

Günümüzde hukuk denilince en basit anlamı ile kurallar anlamı çıkarılmakta ve buna bağlı olarak insanların çeşitli eylemlerini ve bireylerin, kurumların ve hükümetlerin birbirleriyle olan davranışlarını yöneten veya düzenleyen farklı kuralları içermektedir. Fakat sadece kurallar salt olarak hukuk anlamına gelmemekte, bunun yanında bu kuralların egemen devlet tarafından uygulanması ve hukuk kuralları gerekli kabulü görmesi gerekmektedir (<https://www.lawspice.com/webresources/webworld/pdf/Futura%20BK%20BT.pdf>: 2-3).

Bir toplum, değerlerini, adalet kavramlarını ve hatta ahlakını yüceltmek için bir yasalar sistemi geliştirir. Bir hukuk sistemi oluşturmanın pragmatik yönü, toplumsal düzeni sağlamak gibi hayati bir işleve hizmet etmek ve o toplumdaki bireylerin ortaya çıkan çok sayıda durumda birbirleriyle etkileşime girmeleri için bir mekanizma oluşturmaktır. Buna ek olarak, hukuk sistemi toplumun bireylerine yapılan haksızlıkları telafi etmek ve suç teşkil eden ve/veya zarar verici davranışlarda bulunarak kamu düzenini bozanlarla mücadele etmek için de kurulmaktadır (Roberts, <https://study.com/academy/lesson/history-law-overview-origins.html>).

Bu çerçevede hukuk ile ilgili olarak çeşitli özellikler sıralanmaktadır (<https://www.lawspice.com/webresources/webworld/pdf/Futura%20BK%20BT.pdf>, 3):

- Hukuk, bir kurallar bütünüdür.
- Hukuk, insan davranışlarını düzenlemektedir.
- Hukuk, devlet tarafından oluşturulmakta ve sürdürülmektedir.

- Hukuk, belirli miktarda istikrar, esneklik ve tekdüzeliğe sahiptir.
- Hukuk, zorlayıcı otorite tarafından desteklenmektedir.
- Hukukun ihlali cezalandırmaya yol açmaktadır.
- Hukuk halkın iradesini ifade etmektedir ve kesinlik kazandırmak için genel olarak yazılı hale getirilmektedir.
- Hukuk, devletin en önemli unsuru olan 'egemenlik' kavramı ile ilişkilidir.
- Hukuk yasal haklar yaratmaktadır.
- Hukuk esasen ülkesel nitelik göstermektedir ve devletin toprakları içinde uygulanmaktadır.

İnsanların niyetleri de hukuka konu olabileceği gibi, hukuk çoğunlukla insanların eylemleriyle, davranışları ile ilgilenmektedir. Egemen güç olarak devlet, Hukuk kurallar dizisini oluşturduğu gibi, onu uygulayan konumunda yer almaktadır. Devlet, kendi toplumsal kuralları, normları çerçevesinde oluşturduğu hukuka paralel olarak yasaları oluşturmakta ve idari, siyasi, ekonomik çeşitli toplumsal katmanları düzenlemektedir. Bu yasalar, o ülke vatandaşlarını ve ülkenin toprak egemenliğinde bulunan sınırlar içerisinde yer alan herkesi kapsamakta ve bu kişiler için izlenecek bir kurallar listesi sunmaktadır. Bu kurallar hukuk devleti çerçevesinde değerlendirildiğinde bütün herkes için eşit ve adaletli olarak uygulanmaktadır. Bu durumda hukukun üstünlüğü noktası ortaya çıkmaktadır. Hukukun üstünlüğünü Lord Bingham tarafından sekiz kural ya da ilke şeklinde ifade edilmektedir (Bingham, 2007: 69-84):

- Hukukun erişilebilir olması ve mümkün olduğunca anlaşılabilir, açık ve öngörülebilir olması;
- Yasal hak ve sorumluluk meselelerinin normalde takdir yetkisinin kullanılmasıyla değil, kanunun uygulanmasıyla çözülmesi;
- Yasanın, nesnel farklılıkların farklılaştırmayı haklı kıldığı durumlar dışında, herkese eşit şekilde uygulanması;
- Yasaların insan haklarına yeterli koruma sağlaması;
- Tarafların kendilerinin çözemediği iyi niyetli medeni uyuşmazlıkların, aşırı maliyet veya aşırı gecikme olmaksızın çözülmesi için gerekli araçlar sağlanması;
- Bakanların ve her düzeydeki kamu görevlilerinin, kendilerine verilen yetkileri makul bir şekilde, iyi niyetle, yetkilerin verildiği amaç doğrultusunda ve bu yetkilerin sınırlarını aşmadan kullanması;
- Yargının ve diğer yargısal usullerin adil ve bağımsız olması; ve
- Devletin uluslararası hukuk yükümlülüklerine uyması gerekmektedir.

Hukuk, insanlığın olduğu gibi zamanla değişen, genişleyen ya da daralan, çeşitlilik gösteren bir forma sahip olmaktadır. Belirli bir zaman ya da medeniyette hukuku sabitlemek mümkün gözükmemektedir. Hukukun işlevleri, alanları, amacı çeşitli bağlamlar dahilinde devingenlik göstermektedir. Çeşitli gelişmeler, göç örneğinde olduğu gibi ülkelerin hukukunun içeriğini ve alanını genişletebilmekte; uluslararası sözleşme ve taraflar dahilinde değişikliklere uğratabilmektedir.

Hukuk felsefesine bakacak olursak, hukukun doğası, hukuk sistemleri, hukuki süreçler ve hukuki ilkeler üzerine çeşitli kuramlar geliştirir. Bu kuramlar, genellikle farklı hedef ve amaçlar doğrultusunda şekillenmektedir. Örneğin, anlambilimsel kuramlar, hukuki terimlerin anlamlarını ve kullanımını inceler. Hukukun dilini anlamak, hukuki metinlerdeki ifadelerin doğru yorumlanabilmesi için son derece önemlidir. Bu bağlamda, hukukta kullanılan terimlerin analizi, hukuki haklar ve sözleşmeler gibi kavramların derinlemesine anlaşılmasını sağlar. Bu tür kuramlar, genellikle reform odaklı bir doğaya sahip olup, hukukun uygulamada nasıl işlediğine dair asgari sınırları tanımlar ve esas olarak hukuki terimlerin gerçek hayatta nasıl kullanıldığını ortaya koymaya çalışırlar. Buna ek olarak, hukukun kavramsal ilişkileri ve bu ilişkilerin hukuki metinlerde nasıl yer aldığına dair kuramsal çerçeveler, mevcut veriyi yorumlamak ve anlamak adına önemli bir temel sunar. Kavramsal açıklamalar, hukukun soyut yapısını analiz ederek, hukuk sistemlerinin nasıl yapılandığını ve hukuki ilkelerin neye dayandığını ortaya koyar. Bu tür açıklamalar, özellikle hukuk biliminin anlaşılmasında kritik bir rol oynar. Hukukun, akıl yürütme ve zorlayıcı güçler arasında nasıl farklılık gösterdiğini analiz eden bu tür kuramlar, hukukun farklı yönlerini anlamamıza yardımcı olur. Diğer yandan, ampirik temelli kuramlar, hukukun sosyal ve ekonomik yönlerini analiz eder. Weber, Durkheim ve bazı Marksist düşünürlerin eserlerinde de görüldüğü gibi, hukukun ekonomik yapısı ve toplumdaki rolü üzerine geliştirilen bu tür kuramlar, hukukun toplumsal yapılarla nasıl etkileşim içinde olduğunu gösterir. Bu kuramlar, hukuki süreçlerin nedenlerini ve arka planını açıklamaya çalışırken, toplumsal dinamiklerin hukuka nasıl şekil verdiğini de incelemektedir.

Normatif hukuk kuramları ise hukukun meşruiyetini ve haklılık zeminini araştırır. Hukukun ne kadar meşru olduğu, hangi ilkeler üzerine inşa edildiği ve hukukun topluma nasıl adalet sağladığı, bu kuramların temel odak noktalarıdır. Normatif kuramlar, hukukun teorik temellerini sorgular ve adaletin nasıl sağlanması gerektiğine dair çeşitli görüşler ileri sürer. Örneğin, yarar ilkesi, zarar ilkesi ya da paternalizm gibi kavramlar, hukukun ahlaki boyutunu ele alır ve hukukun hangi ahlaki temeller üzerine inşa edilmesi gerektiğini tartışır (Gözler, 2015: 133).

Bu farklı kuram türleri arasında bir sentez oluşturmak isteyen bazı hukukçular, bu hedeflerin birçoğunu bir araya getirmeye çalışmışlardır. Ancak, bir kuramın aynı anda hem hukuki süreçlerin açıklanmasını hem de meşrulaştırılmasını sağlaması, hukukun doğası gereği oldukça zordur. Açıklama ve meşrulaştırma, farklı düzlemlerde ele alınması gereken süreçlerdir. Hukuki bir olayın neden meydana geldiğini anlamak, o olayın meşruiyetini sağlamak için yeterli değildir. Örneğin, John'un Smith'i dövmesiyle ilgili kavramsal bir açıklama, bu eylemi meşru kılmak için yeterli bir gerekçe sunmaz. Bu iki tür açıklama, hukukun farklı yönlerini ele alır ve her biri ayrı bir öneme sahiptir.

Son olarak, hukuki kuramların değerlendirilmesinde tutarlılık, olgulara uygunluk, kapsayıcılık gibi kriterler dikkate alınmalıdır. Normatif bir kuram, olgusal olarak sınıanamazken, iyi bir normatif kuram da yanlış olgusal iddialara dayanmamalıdır. Hukuk kuramları, olgusal doğruluk ile tutarlılık arasındaki dengeyi sağlamalı ve farklı hukuk sistemlerinin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmalıdır.

Semantik olmayan bir kuram geliştirirken, bir tanım, yalnızca dilsel kullanımın ötesine geçerek daha derin bir anlam kazanabilir ve bu da kuramın genel bir özeti olarak sınırlandırılabilir. Örneğin, Hart, bir kuramın tanım üzerinden gelişmesinin her zaman hoş karşılanmayabileceğini belirtmiş olsa da bu durum kuramın dayandığı tanımın değerini azaltmaz (Ding, 2016: 26). Bu bakımdan, hukuk felsefesi, hukuki reformlara dayanan tanımlar önerebilir ve bu tanımların, hukuki kavram ve kavrayışları daha derinlemesine analiz etme fırsatı sunduğu düşünülür.

Hukuka dair kavramlar ve tanımlar, zaman zaman bulanıklaşabilir. Bu bulanıklık, belirli bir düşünce veya nosyonun, tartışılan konudan net bir şekilde ayrıştırılamamasıyla ilgilidir. Ancak, en azından bazı nosyonlar açık bir şekilde birbirinden ayrılmalıdır. İ Öncelikle, mevcut hukuk düşüncesi, hukuki normları diğer norm türlerinden ayırt etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bir norm, ahlaki bir zorunluluk içerirken hukuki bir bağlayıcılığa sahip olmayabilir veya tam tersi bir durum söz konusu olabilir. Hukuk zorlayıcı olmaktan ayrı tutulduğunda da aynı prensip geçerli olabilir. Örneğin, hukuken bir yükümlülüğü bulunmayan bir eylem, sadece sosyal ya da mesleki bir baskı nedeniyle yapmak zorunda kalınabilir. Bu durum, hukuk ile sosyal normlar arasındaki ilişkiyi de ortaya koyar.

İkinci olarak, hukuk sistemleri nosyonu, bir hukuk sisteminin ne zaman var olduğunu belirlemek açısından önemlidir. Bir devletin, bir hukuk sisteminin varlığını iddia etmesi, o sistemin uygulanabilirliği açısından belirleyici olabilir. Örneğin, Tayvan'daki hükümetin, Çin hukuk sistemini elinde bulundurduğunu iddia etmesi, bu hukuk sisteminin o bölgedeki

geçerliliğini belirleme açısından önemli bir tartışma yaratır. Bu durum, hukuk sistemlerinin uluslararası düzeyde nasıl tanımlandığına dair önemli bir soruyu gündeme getirebilmektedir

Üçüncü olarak, bir hukuk tikelinin geçerli olup olmadığı sorusu, hangi hukuk sistemine ait olduğunu belirlemede zorluk çıkarabilir. Bir normun belirli bir eyaletin ya da bölgenin hukuk sistemine mi, yoksa başka bir sisteme mi ait olduğunu anlamak, bu nosyonun incelenmesini gerektirir. Örneğin, 1981 tarihli Anayasa Kanunu, Britanya Parlamentosu tarafından çıkarılmış olsa da Kanada'nın bağımsız bir anayasası olarak kabul edilir. Bu durum, kanunun hangi hukuk sistemine ait olduğu konusunda belirsizlik yaratır: Britanya mı, Kanada mı yoksa her ikisi mi? Bu sorular, hukuk tikelinin nasıl bireyselleştirildiği veya birbirinden nasıl ayrıştırıldığı konusunda da önemli tartışmalara yol açabilmektedir.

Dördüncü olarak, genel hukuk düşüncesi de hukuki süreçlerin nasıl işlediğine dair ipuçları sunar. Yargısal kararlar, düzenlemeler, sözleşmeler ve vasiyetnameler, her ne kadar hukukla ilgili belgeler olsa da her biri "hukuk tikel" olarak nitelendirilmeyebilir. Yani her hukuki belge, bir hukuk kuralı veya ilkesi olarak değerlendirilemez. Bu durum, hukukun teorik ve pratik işleyişi arasındaki ayrımı gösterir ve hukuki metinlerin sınıflandırılmasında önemli bir rol oynar.

Hukuk teorisi ve pratiğine baktığımızda hukuki pozitivizm köklü bir etkiye sahip olan ve halen önemini koruyan bir akım olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak hem pozitivizm hem de hukuki pozitivizm terimlerinin anlamlarının tam olarak netleştiğini söylemek güçtür. Bu zorluk, büyük ölçüde pozitivizmin, sosyal bilimler ve özellikle sosyal ve politik teori alanında yıllar içinde maruz kaldığı eleştirilerden kaynaklanmaktadır (Köker, 2023: 8). Pozitivizmin tarihsel gelişimine baktığımızda, bu eleştiriler sonucunda kendi içinde ciddi değişimlere uğradığını ve hatta günümüzde sosyoloji, siyaset bilimi ve sosyal bilimler hukuk dışındaki diğer alanlarında pozitivist yaklaşımı savunmanın, 1920'lerden itibaren Viyana Çevresi tarafından yeniden formüle edilen haliyle dahi, oldukça zorlaştığı görülmektedir (Ballıkaya, 2015: 89).

Pozitivizmin geçirdiği bu dönüşüm, söz konusu akımın temsiliyetinin kimler tarafından üstlenildiğini ve hangi bağlamda pozitivist olarak tanımlanabileceğini belirlemeyi zorlaştırmıştır. Anthony Giddens, Pozitivizm ve Eleştirileri başlıklı makalesinde, kimlerin pozitivist olarak adlandırılabilceği sorusunun basit bir yanıtı olmadığını belirtir. Giddens, bu zorluğun yalnızca sosyal bilimler değil, daha geniş anlamda sosyal ve politik teori için de geçerli olduğunu vurgular (Giddens, 2022: 241).

Hukuki pozitivizm, temel olarak olan (pozitif) hukuk ile olması gereken (doğal veya ideal) hukuk arasındaki farkı esas alır. Hukuki pozitivistler, hukukun yalnızca mevcut olan

hukukla sınırlı olduğunu savunurlar ve olması gereken hukuk diye bir şeyin ya var olmadığını ya da varsa bile bunun hukukun bir parçası olarak kabul edilmemesi gerektiğini ileri sürerler (Köker, 2023: 231). Bu bakış açısı, hukuki pozitivizmin, doğal hukuku kabul etmeyen bir akım olarak öne çıkmasına neden olmuştur. Hukuki pozitivizm, doğal hukukun varlığını reddeden veya hukukun bir parçası olarak görmeyen bu yaklaşımıyla, metafizik karşıtlığına dayanan genel pozitivist espriyi sürdürür. Bu noktada, hukuki pozitivizmin 19. yüzyılın başlarında Auguste Comte tarafından kurulan ve metafizik düşüncelere karşı çıkan genel pozitivist akımın bir parçası olduğunu belirtmek önemlidir. Hukuki pozitivizmin, hukuku metafizik düşüncelerden ve olması gereken hukuk anlayışlarından arındırma çabası, bu akımın kökenlerini ve gelişimini anlamak açısından kritik bir noktadır (Ballıkaya, 2015: 88).

Bu çerçevede, hukuki pozitivizmin kurucularının, doğal hukuk anlayışına bir tepki olarak gelişen faydacılık akımına mensup olmaları tesadüfi değildir. İlk faydacılar, doğal hak kavramını ve dolayısıyla doğal hukuk anlayışını reddetmiş, toplumsal felsefeyi fayda ilkesine dayalı olarak şekillendirmişlerdir. Aynı şekilde, bu felsefi temel üzerinde, hukukun doğal hukuk değil, pozitif hukuk olarak anlaşılması gerektiğini de savunmuşlardır. John Austin'in hukuk tanımına göre, hukuk, bir egemenin verdiği emirlerden oluşur ve bu emirler, ihlal edildikleri zaman, bir yaptırım unsuru taşımaktadırlar. Hukuki pozitivizm açısından bakıldığında, hukukun özü, egemenin emrinin varlığında yatar; emirlerin içeriği ya da yaptırımların şiddeti hukukun varlığı açısından bir önem taşımamaktadır. Hukuk, belirli bir zaman ve mekanda (toplumda) var olan, yaptırımlarla desteklenen davranış kuralları bütünü olarak kabul edilmektedir (Schwarz & Çev. Ertan, 2008: 391). Ancak, bu tanımın içinde birtakım sorunlar mevcuttur. Örneğin, pozitif hukukun nasıl tespit edileceği ve hukuk kurallarının geçerliliğinin nasıl temellendirileceği gibi sorular, hukuki pozitivizmin açıklamakta zorlandığı konulardır.

John Austin'in yaklaşımında, hukuk kurallarının geçerliliği, toplumda egemene itaat etme alışkanlığı ile açıklanmaya çalışılır. Ancak, egemenin otoritesinin kaynağı ve emre itaat zorunluluğunun nereden geldiği gibi sorular, hukuki pozitivizm açısından hukukun bilimsel incelemesi dışındadır. Bu yaklaşım, hukukun "bilimsel" bir şekilde incelenmesi gerektiği fikrini savunan hukuki pozitivistlerin, hukukun ahlaki ya da metafizik temellere dayandırılmasına karşı çıkmalarına yol açmıştır. (Schwarz & Çev. Ertan, 2008: 390) Onlara göre, hukuk bilimi, yalnızca pozitif hukuk kurallarının incelenmesi ile sınırlı kalmalı, ahlak veya olması gereken hukuk gibi unsurlar hukukun dışında bırakılmalıdır.

Bu anlayış, özellikle Anglo-Amerikan hukuk geleneğinde kabul gören bir yaklaşımdır. Ancak, Kıta Avrupa'sına bakıldığında, egemenlik kavramının anlamı ve hukuki pozitivizmle

ilişkisi daha karmaşık hale gelir. Kıta Avrupa'sında, egemenlik ve devlet arasında normatif bir ilişki kurulmakta ve bu ilişkiyi açıklama gereği doğmaktadır. Kıta Avrupası hukukçuları, bu bağlamda, devletin hukuki ve normatif niteliklerini izah etme gerekliliğiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum, hukuki pozitivizmin Anglo-Amerikan hukuk geleneğinde daha fazla kabul görmesine rağmen, Kıta Avrupa'sında aynı derecede benimsenmediğini göstermektedir (Köker, 2023: 9). Kıta Avrupa'sındaki hukukçular, hukukun yalnızca pozitif hukuk kurallarından ibaret olmadığını, hukukun aynı zamanda ahlaki ve normatif temellere dayanan bir yapısı olduğunu savunmuşlardır.

Sonuç olarak, hukuki pozitivizm, hukuk teorisi ve pratiğinde önemli bir akım olmasına rağmen, tanımı ve içeriği üzerinde hâlâ tartışmalar mevcuttur. Hukukun yalnızca pozitif kurallardan ibaret olup olmadığı, ya da hukukun ahlaki ve normatif temellere sahip olup olmaması gerektiği gibi sorular, hukuki pozitivizmin karşı karşıya olduğu temel meseleler arasındadır. Bu tartışmalar, hukuki pozitivizmin tarihsel gelişimi, farklı hukuk gelenekleri üzerindeki etkisi ve günümüz hukuk teorisindeki yeri hakkında derinlemesine bir incelemeyi gerekli kılmaktadır.

Bu bağlamda, Hans Kelsen, Austin'den sonra hukuk pozitivizminin en önemli teorisyenlerinden biri olarak önemli bir yer tutar ve bir bakıma onun yeniden kurucusu olarak kabul edilir. Kelsen, Avrupa kıtasında 16. yüzyıla kadar izini sürebileceğimiz gelişmekte olan devlet teorisini tamamen hukuki bir forma dönüştürmeyi hedeflemiş ve devleti, neredeyse normatif bir sistem olarak hukukla özdeşleştirmeye çalışmıştır. Böylece, modern dünyada yetişmiş tüm hukukçulara tanıdık gelen normlar hiyerarşisi fikri ortaya çıkmış ve normların geçerliliklerini yalnızca bu hiyerarşi içinde kazandığına dair inanç oluşmuştur. Ancak, Kelsen'in normlar hiyerarşisi yaklaşımı ve devleti böylesi bir normatif-hiyerarşik sistemle özdeşleştirerek tanımlaması, bazı temel sorular karşısında yetersiz kalmaktadır (Arıkan, 2020: 423) . Bu yetersizlik, Kelsen'in hukuku, hukuki olmayan değerler veya çıkarlar (ahlaki, kültürel veya siyasi) içermeyen saf bir biçimde açıklamaya çalıştığında ortaya çıkan çıkmazda özellikle belirginleşir. Kısaca, normlar hiyerarşisi, somuttan soyuta, özele, genelden ya da tam tersi bir şekilde hareket edilsin, daha alt bir normun geçerliliğini daha üst bir normdan aldığı bir hiyerarşi izler. Hukuku bir saf hukuk teorisi üzerinden açıklama girişiminde karşılaşılan çıkmaz, hiyerarşideki en yüksek normun geçerliliğini nereden aldığı sorusunda ortaya çıkar. Başka bir deyişle, Kelsen'in hiyerarşideki en yüksek normu olan temel norm hangi temele dayanarak geçerlilik kazanır? Austin'in hukukun varlığı ve geçerliliği, bir egemenin varlığına dayalı bir sosyal olgudur görüşüyle kaçındığı bu soru, Kıta Avrupası düşüncesinde kaçınılmaz bir hal alır ve dolayısıyla Kelsen ile bir devletin normlar hiyerarşisi olarak anlaşıldığı bir

durumda hukuki kaynağın doğasını da sorgular (Köker, 2023: 12). Ancak, Kelsen'in niyetlendiği gibi hukukun sınırları içinde kalarak bu soruya yanıt bulmak mümkün değildir. Tek olası istisna, doğal hukuk (ve sosyal sözleşme) teorileri bağlamında olabilir, ancak bildiğimiz gibi hukuk pozitivizmi, bu teorileri metafizik ya da bilim dışı olarak reddeder (Arıkan, 2020: 422).

Hans Kelsen'in temel norm (Grundnorm) kavramı, hukuki normların geçerliliğini açıklamak amacıyla geliştirilmiş olup, kökenleri Immanuel Kant'ın felsefi düşüncesine dayanmaktadır. Kelsen, hukukun meşruiyetini ve geçerliliğini salt hukuki bir çerçevede ele almayı hedeflemekte ve bu doğrultuda temel normu, hukuki normların dayandığı varsayımsal bir üst norm olarak tanımlamaktadır. Kant'ın transandantal felsefesi, Kelsen'in hukuk teorisini şekillendiren en önemli düşünsel kaynaklardan biri olarak kabul edilmektedir. Kant, bilginin ve normatif düzenin geçerliliğini, deneyimden bağımsız ve akıl yoluyla elde edilen; yani, a priori ilkelerle temellendiren bir yaklaşım benimsemektedir. Kelsen de benzer şekilde, hukukun geçerliliğini etik, ahlaki veya siyasi unsurlara dayandırmaksızın açıklamayı amaçlamakta ve temel normun varlığını varsayımsal bir kabul olarak ortaya koymaktadır (Raz & Şahin Ceylan, 2013: 1178).

Bu bağlamda, temel norm, hukuki düzenin en üst normatif kaynağı olarak kabul edilmekte, ancak pozitif hukuk normları gibi doğrudan bir hukuki metinle belirlenmemekte, varsayımsal bir kabul üzerine inşa edilmektedir. Kelsen'e göre, hukuki normlar bir hiyerarşi içinde sıralanır ve bu normlar en üstte yer alan bir temel normdan türetilerek geçerlilik kazanır. Ancak, temel normun geçerliliği bir üst norm tarafından belirlenmediği için, onun geçerliliği hukuki değil, varsayımsal bir kabulden kaynaklanmaktadır. Bu noktada, Kelsen'in temel norm anlayışı, John Austin'in egemenin iradesine dayalı hukuk anlayışına bir alternatif olarak geliştirilmiştir. Austin, hukukun meşruiyetini egemenin iradesine bağlarken, Kelsen hukukun yalnızca vatandaşların normatif olarak kabul ettiği temel kurallar aracılığıyla açıklanabileceğini savunmuş ve bu yönüyle Kantçı bir perspektif benimsemiştir. Ancak, Kelsen'in bu varsayımsal temel norm anlayışı, hukukun tüm hukuki olmayan unsurlardan arındırılması gerektiğini savunan saf hukuk bilimi iddiasıyla çelişkili bir durum yaratmaktadır. Çünkü temel norm, her ne kadar hukuki bir sistemin içinde açıklanmak istense de onun geçerliliği hukuk dışı bir varsayıma dayanmaktadır. Bu da Kelsen'in hukuku tamamen normatif bir çerçevede ele alma çabasının sınırlarını göstermektedir. Başka bir deyişle, hukukun yalnızca kendi içindeki normatif sistemle açıklanabileceği iddiası, temel normun felsefi temellere dayanmasını gerektirdiği için eksik kalmaktadır. Bu durum, Kelsen'in hukukun içinde herhangi bir ahlaki veya siyasi değer yargısına yer vermeyen saf

hukuk bilimi oluşturma projesinin tamamlanmasını güçleştirmektedir (Arıkan, 2020: 424), (Köker, 2023:12).

Bu çerçevede, Hans Kelsen'den sonra hukuk pozitivizmine en önemli katkıyı sunan düşünürlerden biri olarak kabul edilen H.L.A. Hart'ın görüşleri, hukuk teorisi açısından özel bir önem taşımaktadır. Hart, hukuk pozitivizmine getirdiği yaklaşımda, hukuku yalnızca emirler, yasaklar ve yaptırımlarla bireylerin davranışlarını düzenleyen bir sistem olarak tanımlayan Austinci anlayışı eleştirerek, pozitivist hukuk kuramına yeni bir teorik çerçeve kazandırmıştır. Bu doğrultuda, Hart, hukukun Austin'in iddia ettiği gibi salt zorlayıcı kurallardan ibaret olmadığını ve normatif bir sistem olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Köker, 2023).

Hart, hukuki normları iki temel kategoriye ayırmakta ve hukuk sistemlerinin yalnızca bireylere yükümlülük getiren kurallardan oluşmadığını ileri sürmektedir. Bu bağlamda, Austinci anlamda emirler, yasaklar ve yaptırımlardan oluşan kurallar, "birincil normlar" olarak adlandırılmaktadır. Ancak Hart, hukukun yalnızca bireylerin davranışlarını düzenleyen birincil normlardan oluşmadığını, aynı zamanda hukuk sisteminin, "ikincil normlar" olarak nitelendirilen ve birincil normların oluşumuna, uygulanmasına ve değişimine ilişkin usulleri belirleyen kurallar bütünü tarafından desteklendiğini ifade etmektedir.

Bu çerçevede, ikincil normlar, hukuki sistemin işleyişine yönelik yetkiler tanımlamakta ve birincil normlardan farklı olarak doğrudan bireylere yükümlülük yüklememektedir. Keyman'ın ifadesiyle, "ikincil normlar, yetkiler veren kurallardır" ve esas olarak birincil normların oluşturulması, yürürlükten kaldırılması, değiştirilmesi, geçerliliğinin belirlenmesi ve uygulanmasının denetlenmesi gibi işlevleri içermektedir (Keyman, 1978: 22). Hart, bu ikincil normları "tanıma kuralları", "değişim kuralları" ve "yargılama kuralları" olmak üzere üç temel kategoriye ayırmaktadır. Bu ayrım, modern hukuk sistemlerinin normatif yapısını açıklamak açısından hukuk pozitivizmine önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır.

Hart'ın hukuku, birincil ve ikincil normlardan oluşan bir sistem olarak anlaması, hem Austin'in hukuku bir egemen tarafından dayatılan yaptırımlarla desteklenmiş kurallar dizisi olarak açıklayan teorisinin hem de Kelsen'in hukuku bir temel norm ile bağlı bir hiyerarşik sistem olarak gören teorisinin eksikliklerini gidermek amacıyla geliştirilmiştir. Bu bağlamda, Hart'ın bir ikincil norm olan "tanıma kuralı" kavramı, Kelsen'in temel normun geçerliliğini bir neo-Kantçı felsefi yaklaşıma başvurarak açıklamasıyla ilgili sorunları çözmeyi hedeflediği gibi, Austin'in egemeni bir "kişi" olarak görme yaklaşımının teorik bir temelden yoksunluğu ile ilgili sorunları da çözmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, bu bağlamda, Hart'ın bir maddi

gerçeklik, somut bir durumu temsil eden tanıma kuralı kavramını önererek, Kelsen'in "bir varsayım" olarak görülen temel normunun aksine, hukuki normların varlığı ve geçerliliği sorununa sosyolojik bir yaklaşım getirdiği gözlemlenebilir. Böylece, Hart'ın Kelsen'in felsefi normativizmini sosyolojik bir perspektifle birleştirerek Austin'in "egemenin sosyal bir olgu olarak" kavramı ile de ilgilendiği söylenebilir (Arıkan, 2020: 426).

Hart'ın bakış açısında, Austin tarafından kişiselleştirilen egemenlik kavramı, ikincil normlar, özellikle tanıma kuralı kavramı aracılığıyla bir "makam" olarak anlaşılır. Bu makam öncelikli olarak emir vermeye ve en temelde yasama yapmaya yetkilidir. Dolayısıyla, yasama organını emirler veren bir makam olarak değerlendirirsek, bu makamın nasıl oluşturulacağına ilişkin kurallar da vardır. Başka bir deyişle, emir verme yetkisine sahip yasama organının nasıl oluşturulacağını belirleyen kurallar vardır. Benzer şekilde, normların nasıl uygulanacağına ve yargı organının hukuki uyumazlıkları kararlar vererek nasıl çözeceğine ilişkin kurallar da vardır. Dolayısıyla, yasama organının nasıl oluşturulacağı ve işleyişi ile yargılamanın nasıl yapılacağına ilişkin kurallar, davranış kuralları ya da yaptırım içeren kurallar niteliğinde olmayıp, böyle kuralların, yani birincil kuralların ortaya çıkmasını sağlayan süreçlerle ilgilidir (Keyman, 1978: 27).

Hart'ın bahsettiği bu ikincil normlar, özellikle tanıma kuralı aracılığıyla, temelde ikincil normlar tarafından belirlenen resmi bir devlet düzeninin varlığını ve dolayısıyla hukukun varlığını açıklar. Ancak, tanıma kuralının kaynağı konusunda çözülememiş bir sorun kalır: Örneğin, bu resmi devlet düzeninin temelleriyle ilgili temel bir soru olan "Tanıma kuralının kaynağı nedir?" sorusuna Hart'ın verdiği yanıt, "Tanıma kuralı, hukuki olmayan diğer sosyal kurallardan ortaya çıkar." şeklindedir. Tanıma kuralı aracılığıyla hukuku sosyolojik bir temele oturtan Hart, bir anlamda, hukuk pozitivizminin tüm metodolojik ilkelerini benimsemiş görünmektedir (Arıkan, 2020: 423). Bu bağlamda, hukuk ile ahlakın ayrımını kabul eden, hukuku olanla özdeşleştiren ve olması gerekeni olandan ayıran Hart, kendisinin çağdaş hukuk pozitivizminde nerede durduğunu sorguluyor gibi görünmektedir.

Çağdaş hukuk pozitivizminde, dışlayıcı ve içerici olmak üzere iki temel yaklaşım arasında önemli bir ayrım yapılmaktadır. Dışlayıcı pozitivizm, normatif yapının doğasında bulunan değerlerin hukuk düşüncesinden tamamen ayrılması gerektiğini savunmakta ve hukukun, ahlaki ya da diğer hukuki olmayan unsurlardan bağımsız olarak salt bilimsel bir şekilde açıklanmasını amaçlamaktadır. Bu yaklaşımı benimseyenler, hukukun, ahlaki yargılar veya normatif değerlendirmelerden bağımsız olarak ele alınması gerektiğini ileri sürerek, hukuk ile ahlak arasındaki kesin ayrımın korunmasını savunmaktadır. Dışlayıcı pozitivizmin temel anlayışı, "hukuk hukuktur" veya daha teknik ifadeyle "kanun kanundur" ilkesiyle

özetlenmekte olup, bu görüş hukuki düşünceden ahlaki ve diğer normatif argümanları dışlamayı amaçlamaktadır (Köker, 2023: 2). Bu doğrultuda, hukukun geçerliliği yalnızca biçimsel yapısıyla değerlendirilmekte, içerdiği değer yargıları veya adalet anlayışı dikkate alınmamaktadır.

Buna karşılık, Hart'ın yaklaşımında, hukukun açıklanmasında sosyolojik nedenlerle, özellikle sosyal kuralların oluştuğu sosyal ortamdan kaynaklanan bazı ahlaki normlar veya değer yargıları içerebileceği göz önüne alındığında, hukuk pozitivismi ahlaki değer yargılarını dışlayamaz. Dolayısıyla, Hart'ın hukuk pozitivismi, ahlaki kuralları hukuktan dışlayan dışlayıcı bir yaklaşım olarak değil, ahlaki değerlere açık olan içerici, dahil edici bir pozitivist yaklaşım olarak anlaşılmalıdır (Arıkan, 2020: 438).

Bu bağlamda, hukuku hukuk pozitivisminde geçerlilik kavramı ile tanımlama yaklaşımında temel sorun, klasik hukuk ve ahlak ayrımında kendini gösteren bu yaklaşımla ilişkilidir. Hukuk pozitivismi içindeki bir iç tartışmadan doğan dışlayıcı ve içerici, dahil edici pozitivist teorilerin hukuk ve ahlak arasındaki ilişki sorununu tam anlamıyla çözmediğini belirtmek gerekmektedir. Özellikle, dışlayıcı pozitivist yaklaşımın "hukuk hukuktur" yaklaşımının ne kadar dramatik sonuçlar doğurabileceği, en azından Nazi deneyiminden bu yana bilinmektedir. Hukuk pozitivismine yönelik etkili eleştirilerin formüle edilmesi, büyük ölçüde İkinci Dünya Savaşı'na yol açan ve savaş sırasında gerçekleşen olaylara dayanmaktadır. Örneğin, en azından Gustav Radbruch'tan bu yana, "hukuk hukuktur" demek ve bunu hukuk ve ahlak ayrımıyla bilimsel olarak temellendirmek yeterli olmadığını savunmak zor olmuştur. Ancak, Hart'ın hukuk pozitivismi, hukuku konvansiyonlara dayandırarak açıkladığı ve dolayısıyla hukuk ile sosyal alışkanlıklar ve tutumlar arasında bir bağlantı kurduğu yaklaşımında, hukukun örtük olarak belirli bir "sosyolojik" statüyü meşrulaştırma görevi üstlendiği söylenebilir (Aydın, 2015: 11).

Hukuki pozitivism içinde hem dışlayıcı hem de kapsayıcı pozitivist yaklaşımların tanımadığı bir nokta, hukukun doğası gereği ahlaki bir değere sahip olduğu iddiasıdır. Bu iddia, Lon Fuller'ın "Hukukun Ahlakı" olarak çevrilebilecek çalışmasına dayanmaktadır ve bu metin büyük ölçüde Hart'ın teorisini doğrudan hedef alan bir metin olarak okunabilir. Fuller burada hukuki pozitivismi eleştirir ve hukukun kendi içinde belirli ilkeleri barındırması gerektiğini ve bu ilkelerin hukukun ahlakını ifade ettiğini, dolayısıyla hukukun bir ahlaki değere sahip olduğunu savunur (Fuller, 1969: 4). Bu anlamda Fuller, hukuki pozitivismin tüm versiyonlarının yapmaya çalıştığı gibi hukuk ve ahlak arasında bir ayrım yapmanın imkansız olduğunu savunur (Köker, 2023: 3). Böyle bir ayırmada direktmenin hukuku mümkün kılan bir ahlakın varlığını gizleyeceğini ve böylece hukuku anlama sürecini imkansız kılacağını

belirtmektedir. Fuller, ilk olarak istek ahlakı ile görev ahlakı arasında bir ayrım yapmaktadır. Ona göre, mutluluk ahlakı olarak da adlandırılabilen ilk ahlak türü, İyi Yaşam, mükemmellik ve insan kabiliyetlerinin en üst düzeyde gerçekleştirilmesi ile tanımlanır ve bu anlamda insan, başarısının zirvesinden başlar. Buna karşılık, görev ahlakı tabandan başlar ve yapısal bir sosyal yaşamı mümkün kılacak temel kuralları ya da belirli hedeflere odaklanmış bir toplumun amacına ulaşmasını sağlayacak temel kuralları belirlemektedir. Bu ayrım doğrultusunda, ilk ahlak türü, uygun ve doğru davranışı, en mükemmel şekilde gerçekleştirilen insan işlevini açıklayan bir davranış kavramını içerir; doğru ve yanlış, ahlaki iddialar ve ahlaki görev gibi fikirler yerine bu kavramlar ön planda olmaktadır. Öte yandan, görev ahlakı, bireylere genellikle bir eylemi gerçekleştirilmemesi yönünde bir yükümlülük yüklemekte, daha nadir olarak da belirli bir eylemi gerçekleştirmeleri gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, görev ahlakının temel odak noktası, bireyin ideal mutluluğuna ulaşmak için tüm potansiyelini kullanıp kullanmaması değil, toplumsal yaşamın temel gerekliliklerine saygı göstermemesi nedeniyle kınanmasıdır (Fuller, 1969: 7).

Fuller, hukuki pozitivizm içindeki tartışmaların bu iki ahlak türü arasındaki ayrımın noksanlığından sebep ortaya çıktığını belirterek, hukukun içsel ahlakını açıklamaya devam eder ve bunu görev ahlakı ile ilişkilendirir ve hukuku mümkün kılan ahlak olarak adlandırdığı sekiz ilke aracılığıyla açıklar. Tarihsel olarak ve günümüzde, bu sekiz ilke, ‘modern hukuk’ kavramıyla ne anladığımızı özetler ve Fuller’a göre, hukuku mümkün kılan değerlerin bir ifadesidir (Fuller, 1969: 12). Bu sebeple, söz konusu ilkelere uygunluk göstermeyen bir normatif düzenin hukuk olarak nitelendirilemeyeceğini ileri sürmektedir.

Bu ilkeler şu şekilde sıralanabilir: Yasalar, genel terimlerle ifade edilmeli, toplumun tüm kesimleri tarafından anlaşılabilir olmalıdır. Hukuki normların kamuya duyurulması, bireylerin yasal yükümlülüklerini bilmesi açısından zorunludur. Hukukun öngörülebilirliği açısından yasaların genellikle geçmişe dönük olmaması, geleceğe yönelik düzenlemeler içermesi gerekmektedir. Ayrıca, yasalar anlaşılabilir terimlerle ifade edilmeli ve hukuki belirsizlik içermemelidir. Normatif çerçevenin tutarlılığını sağlamak adına yasalar birbiriyle çelişmemeli, bireyler için kapasitelerini aşan yükümlülükler getirmemeli ve bireylerden yapamayacakları şeyleri yerine getirmeleri beklenmemelidir. Hukukun istikrarını korumak amacıyla yasal düzenlemeler sık sık değişikliğe uğramamalı, bireylerin hukuki düzenlemelere güven duymasını sağlayacak bir yapı oluşturulmalıdır. Son olarak, yasaların ifadeleriyle tutarlı bir şekilde uygulanması, hukukun adil ve öngörülebilir bir sistem olarak işlemesi açısından gereklidir (Köker, 2023: 3).

Fuller, hukukun içsel ahlaki değerlerini yukarıda yazılan bu sekiz ilke çerçevesinde tanımladıktan sonra, bu ilkeler doğrultusunda oluşturulan bir hukuk düzeninin insan özerkliğine saygıyı zorunlu kıldığını vurgulamaktadır. Bu noktada, Fuller dışlayıcı pozitivistin öne sürdüğü katı hukuk ve ahlak ayrımını reddetmekte, ancak hukukun bilimsel bir disiplin olarak açıklanması ve hukuk ile ahlak arasındaki ayrımın korunması gerektiği yönündeki kapsayıcı pozitivist yaklaşımla tamamen çelişen bir görüş ileri sürmemektedir. Dolayısıyla, Fuller’ın yaklaşımı, hukukun ahlaki unsurlar içerebileceğini kabul ederken, hukukun saf bir bilim olarak ele alınması gerektiğini öne süren pozitivist görüşle tamamen zıt bir konumda da değildir (Fuller, 1969: 21).

Bu çerçevede, öncelikle vurgulanması gereken husus, hukuk pozitivistinin hukuku salt ‘olan’ olarak kabul eden ve ahlaki yargılardan bağımsız bir olgu şeklinde ele alan yaklaşımının geçerliliğinin tartışmalı olduğudur. Bu görüş, hukukun yalnızca biçimsel yapısını esas alarak, onun toplumsal ve etik boyutlarını göz ardı etmektedir. İkinci olarak, çağdaş hukuk pozitivistinin çeşitli biçimleri, yalnızca Fuller’ın “hukukun içsel ahlaki” kavramına dayalı bir hukuki düzeni “hukuk nedir” sorusuna verilecek yanıt olarak kabul edebileceği bir temele oturmaktadır. Bu bağlamda, hukuk pozitivistinin araştırma programı veya paradigması, yalnızca bu çerçevede ifade edilebilecek bir perspektife sahiptir (Keyman, 1978: 18).

Hukuk pozitivistinin farklı biçimleri ve eleştirileri bağlamında ele alınmamış önemli bir boyut bulunmaktadır. Bu boyut, Fuller’ın sekiz ilkesiyle özetlenen hukukun içsel ahlakının gerekçesinin ve normatif gücünün, bireysel özerkliğe olan saygıya dayanmasından kaynaklanmasıdır (Fuller, 1969: 16). Buna göre, hukukun içsel ahlakı, bireysel özerklikten ayrılmaz bir şekilde formüle edilmekte ve yalnızca bireysel özerkliğin gerçekleştirilebileceği normatif bir çerçeve içinde anlam kazanarak işlevsel hale gelmektedir. Bu bağlamda, Fuller’ın sekiz ilkesine bağlı bir hukuki düzenin nasıl kurulacağı ve işleyebileceği sorusu kritik bir önem taşımaktadır (Köker, 2023: 2). Bu soruya doğrudan bir yanıt verilecek olursa, Fuller’ın hukukun içsel ahlaki değere sahip olabileceği yönündeki yaklaşımının, ancak bireylerin kendi iradeleriyle böyle bir hukuku mümkün kılmaları durumunda gerçekleşebileceği söylenebilir. Dolayısıyla, hukuki pozitivistlere yöneltilen eleştiriler bağlamında, hukuk ancak bireylerin onu inşa etmesiyle varlık kazanacak ve bu hukukun uygulanabilirliği, yalnızca hukukun kendisinden değil, bireyin özel özerkliğini, kamusal-politik özerklikle bütünleştiren bir siyaset anlayışından hareketle anlaşılabilir. Başka bir deyişle, modern hukukun içsel ahlakının temelini oluşturan bireysel özerkliğe saygının ortaya çıkabilmesi için, bireyin politik özerkliğinin tanınması ve gerçekleştirilmesi zorunlu bir koşul

olarak görülmektedir. Aksi takdirde, hukukun içsel ahlakı, bireysel özerkliğin korunmasını garanti altına alan bir normatif çerçeve içinde varlık kazanamayacaktır (Fuller, 1969: 18).

Fuller'ın hukukun doğası gereği ahlaki bir değere sahip olduğunu savunan yaklaşımı, modern hukukun liberal bir çerçevede ele alınmasını teşvik etmekte ve hukuki pozitivistimin katı normativizmine karşı önemli bir açılım sunmaktadır. Bu bağlamda, kapsayıcı pozitivistimin, hukukun içsel ahlaki unsurlar barındırdığı yönündeki kabulüyle paralellik gösteren Fuller'ın görüşleri, hukukun salt biçimsel bir kurallar bütünü olmadığına işaret etmektedir. Özellikle hukuki pozitivistimin “hukuk hukuktur” anlayışı çerçevesinde şekillenen klasik normativizmin katılığını ve dışlayıcılığını hafifletmeye yönelik bir çaba olarak değerlendirilmektedir. Ancak, hukuku yalnızca adalet veya siyaset gibi normatif kavramlar bağlamında ele alan ve hukuki pozitivistimi tüm biçimleriyle reddeden radikal eleştirilerin, hukuki teori açısından tam anlamıyla yanıtlanabildiğini söylemek güçtür.

Fuller'ın hukuka yüklediği ahlaki değer, modern hukuk düzeninin bireysel özerklik temelinde şekillendiğini ve bu özerkliğin ancak demokratik bir siyasal sistem içerisinde anlam kazanabileceğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, modern hukuk, yalnızca biçimsel normatif çerçevede değerlendirilebilecek bir yapı olarak değil, bireyin politik özerkliğini gerçekleştirebileceği kurumsal mekanizmalar ile ele alınması gereken bir sistem olarak görülmektedir. Dolayısıyla, hukukun salt normatif bir sistem olduğu yönündeki pozitivist yaklaşımlar, hukukun içsel ahlaki unsurlar taşıdığı fikrini göz ardı etmekte ve bireysel özerkliğin hukuki düzen içindeki belirleyici rolünü yeterince dikkate almamaktadır. Hukukun doğası gereği taşıdığı içsel ahlaki değer, ancak bireyin “politik özerkliği” ile bütünleştğinde anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda, “hukuk nedir” sorusunun yanıtı, yalnızca hukukun biçimsel yapısında değil, aynı zamanda demokratik siyasal süreçlerde ve hukuki prosedürlerde aranmalıdır. Dolayısıyla, hukuk-ahlak-siyaset ilişkisi, pozitivist olmayan teorik yaklaşımlar çerçevesinde yeniden ele alınmalıdır.

Hukuk kuramları, hukukun doğası, işleyişi ve meşruiyetini anlamlandırmaya yönelik farklı teorik çerçeveler sunmaktadır. Pozitivist yaklaşımlar, hukuku ahlaki ve normatif unsurlardan bağımsız bir normlar bütünü olarak ele alırken; normatif kuramlar, hukukun etik, adalet ve toplumsal fayda gibi kavramlarla ilişkisini sorgulamaktadır. Bu teorik çerçeveler arasında Hans Kelsen'in “normlar hiyerarşisi”ne dayanan saf hukuk teorisi, H.L.A. Hart'ın hukukun ikincil normlarla desteklenen bir sistem olduğu yönündeki görüşü ve Lon Fuller'ın hukukun içsel ahlakı kavramı üzerinden geliştirdiği eleştiriler, hukukun temel yapısını anlamlandırmaya yönelik önemli teorik yaklaşımlar olarak öne çıkmaktadır.

Hukukun içsel ahlaki değer taşıyıp taşımadığına dair tartışmalar, hukuk pozitivizmi ile normatif kuramlar arasındaki ayrımın en belirgin noktasını oluşturmaktadır. Fuller'ın hukukun içsel ahlakına yaptığı vurgu, hukukun belirli ilkeler çerçevesinde varlık kazanması gerektiğini öne sürerken, Hart'ın hukuk sisteminin ikincil normlarla biçimlendiği görüşü, hukuku sosyal bir olgu olarak değerlendiren daha kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşımlar, modern hukuk anlayışının hem normatif hem de sosyal boyutlarını birlikte değerlendirmek gerektiğine işaret etmektedir.

Bu teorik tartışmalar, göç olgusu ve göçmenlerin hukuki statüsü bağlamında da önemli bir perspektif sunmaktadır.

Göç ve hukuk ilişkisi üzerine kronolojik bir değerlendirmede göç hukukunun yirminci yüzyıl icadı olduğu düşünen fikirler de bulunmaktadır. Pasaportların ve sınır kontrollerinin daha erken bir dönemde ortaya çıktığı kesin olmakla birlikte, yirminci yüzyılın başlarına kadar dünya kesin ve tam olarak sınırlarla bölünmemiş ve bu sınırları geçmek için pasaport ve vize gerekmemiştir. Bu durumda, ulus devletlerin ve onlarla birlikte gelişen uluslararası hukuk ve egemenlik sisteminin, göç yasası olmadan uzun yıllar devam etmiştir (Dauvergne, 2003: 2). Fakat göçün tarihi insanlık tarihi kadar eski olsa da göç ile ilgili hukuki düzenlemelerin gerekmesi dünyadaki son yüzyılda gerçekleşen dünya savaşları ve küresel ve yerel krizler ile tetiklenmiştir. Çeşitli kıtlıklar, siyasi çatışmalar, etnik kıyımlar, ayrımcılık suçları gibi zorunlu göç nedenlerinin yanında eğitim, sağlık gibi gönüllü göç nedenleri insanların kendi vatandaşları oldukları ülkelerin sınırları dışına göç etmesine neden olmaktadır. Bu noktada hukuk ile göç arasındaki ilişkide devletler bağlamında önemli noktayı ise devletlerin bu göçmenlere bakış açısı oluşturmaktadır. Göç hukuku çerçevesinde insani yönü vurgulayan tartışmaların odağındaki noktada devletlerin hangi durumlarda ya da niceliksel olarak ne hacimde göçmenlere karşı isteklilikleri yer almaktadır.

Devletler, kendi egemenlik sınırları içerisinde yer alan mülteciler, sığınmacılar, düzensiz de dahil olmak üzere göçmenler üzerinde çeşitli yetki ve tasarruflara sahip olmanın yanında, bu kişilerin insani haklarını koruma ve yerine getirmekle yükümlü tutulmaktadır. Hem göçmenler üzerinde gücünü kullanabilmesi hem de bu kişilerin insan olmalarından kaynaklı en temel düzeyde asgari hakları sağlayabilmesi adına devletler, bu çerçeveyi çizmesi açısından çeşitli idari ve hukuki düzenlemelere ihtiyaç duymaktadır. Çünkü hem devletlerin izleyeceği göç politikaları hem de uygulamaları ancak sağlam bir hukuki norm temeline dayandıklarında ve dolayısıyla hukukun üstünlüğü çerçevesinde işlediklerinde uygulanabilmekte ve etkili olabilmektedir.

Göçün yönetişiminin sağlanmasında kilit bir adımı uluslararası hukuka dayalı ve bu hukukla uyumlu ulusal hukukun oluşturulması sağlamaktadır. Bu genellikle ilgili uluslararası insan hakları belgelerinin ve uluslararası çalışma standartlarının devletler tarafından onaylanması ve ardından bunların etkin bir şekilde uygulanması yoluyla gerçekleştirilmektedir (United Nations Human Rights, 2015: 40). Göç hareketliliği, ülkelerin egemenliklerine bırakılan haklardan kaynaklanan yasal düzenlemeler nedeniyle ulusal, ülkelerin birbirleriyle olan ikili ya da çoklu diplomatik ilişkileri nedeniyle de uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu açıdan bakıldığında göçmenlerin yeniden yerleşim ve vatandaşlık süreçlerine ilişkin hazırlanan uluslararası anlaşmalar, sözleşmeler, zirveler ve programlar uluslararası göç mevzuatının temelini oluşturmaktadır (Güçlüten, 2023: 659).

Bu tez, Türkiye'nin göç yönetimini analiz ederken, hukuki normların uygulanabilirliğini, göç politikalarının uluslararası hukukla uyumluluğunu ve göçmenlerin temel haklara erişimini incelemektedir. Özellikle H.L.A. Hart'ın hukuk sisteminin işleyişine dair geliştirdiği normatif çerçeve, Türkiye'nin göç mevzuatının yapısal özelliklerini anlamak açısından önemli bir kavramsal dayanak sunmaktadır. Bunun yanı sıra, Fuller'ın hukukun içsel ahlakına dair vurgusu, göç politikalarının etik ve normatif çerçevede değerlendirilmesi açısından kritik bir referans noktası oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu tez, hukuk teorilerinin sunduğu kavramsal araçları kullanarak, Türkiye'deki göç mevzuatını tarihsel, yapısal ve uygulamaya dönük yönleriyle incelemekte ve mevcut hukuki çerçevenin uluslararası normlarla ne ölçüde uyumlu olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, bir sonraki bölümde, Türkiye'de göç olgusunun tarihsel gelişimi ve mevcut hukuki düzenlemeler çerçevesinde nasıl şekillendiği detaylı bir biçimde ele alınacaktır.

Yabancıların Türkiye'deki hukuki statüsünü düzenleyen temel yasal çerçeve, 1950 yılında yürürlüğe giren 5682 sayılı Pasaport Kanunu ile 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun tarafından belirlenmektedir. Bu kanunlar, yabancıların ülkeye giriş- çıkış, ikamet ve seyahat haklarını düzenlemekle birlikte, Türkiye'nin uluslararası ve bölgesel düzeyde taraf olduğu hukuki metinlerin kabul edilmesinden önce yürürlüğe girmiştir. Örneğin, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve 1953 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, yabancıların haklarına ilişkin hukuki çerçevenin genişlemesine katkı sağlamıştır (Resmi Gazete, 1950, 7564), (Resmi Gazete, 2013, 28615).

Bunun yanı sıra, Anayasa'nın 16. maddesi, yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin uluslararası hukuka uygun şekilde kanunla sınırlandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak, Türkiye'de yabancılar ve uluslararası koruma alanını bütüncül bir yaklaşımla

düzenleyen kapsamlı bir yasal çerçevenin bulunmaması hem anayasal yükümlülüklerin hem de uluslararası hukuki taahhütlerin tam anlamıyla yerine getirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu eksiklik, idari düzenlemeler yoluyla boşlukların giderilmeye çalışılmasına neden olmuş ve uygulamada sınır dışı edilme, idari gözetim ve iltica süreçleri gibi konularda ciddi sorunlar doğurmuştur. Nitekim, bu alanlardaki hukuki belirsizlik, AIHM tarafından Türkiye aleyhine verilen ihlal kararlarının artmasına yol açmış ve kapsamlı bir mevzuat reformu ihtiyacını kaçınılmaz hale getirmiştir.

Bu hukuki boşluklar, zaman içerisinde çeşitli ikincil düzenlemelerle kapatılmaya çalışılmış olsa da özellikle AIHM tarafından Türkiye aleyhine verilen ihlal kararlarının artışı, kapsamlı ve etkili bir mevzuat çalışmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. AIHM kararlarında, sınır dışı ve idari gözetim uygulamalarında yaşanan hak ihlalleri, Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki zorluklarını gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin uluslararası hukuk normlarıyla uyumlu bir iç mevzuat oluşturma ihtiyacı giderek daha belirgin hale gelmiştir. Özellikle son yıllarda, Türkiye'nin göç alanında artan rolü ve yoğun göç hareketleri, kapsamlı bir hukuki çerçeve oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Bu durum hem anayasal yükümlülüklerimizi yerine getirmek hem de uluslararası alanda sorumluluklarımızı tam anlamıyla karşılayabilmek için daha kapsamlı bir yasal düzenleme ihtiyacını doğurmuştur. Mevcut düzenlemeler, her ne kadar bazı alanlarda çözüm sunmaya çalışsa da uluslararası standartlarla uyumlu ve hak ihlallerini önleyici yeni yasal düzenlemelerin yapılması artık kaçınılmaz bir gereklilik haline gelmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE GÖÇÜN TARİHSEL GELİŞİMİ VE MEVZUATIN TEMELLERİ

Bu bölümde, Türkiye’nin göç yönetimi ve göç hukukuna ilişkin temel unsurlar ele alınmaktadır. Türkiye’nin tarihsel olarak göç veren bir ülke konumundan, transit bir ülke ve nihayetinde hedef bir ülke konumuna dönüşümü, göç politikalarının tarihsel gelişimi ışığında incelenmektedir. Bu incelemede, Türkiye’nin göç yönetiminde karşılaştığı zorluklar ve bu zorlukların üstesinden gelmek için geliştirdiği çözümler ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmektedir. Göçmenlerin hukuki statüleri, uluslararası sözleşmelerin ve Türkiye’nin iç hukukunun etkisiyle şekillenmiş; şartlı mülteci, geçici koruma ve ikincil koruma gibi statüler, Türkiye’nin göç politikalarının hukuki boyutlarını belirlemiştir. Bu bağlamda, uluslararası sözleşmeler ve Türkiye’nin taraf olduğu anlaşmalar, mevcut hukuki çerçeveyi anlamak için temel bir rehber olacaktır. Ayrıca Türkiye’de göç mefhumu tarihsel göç olayları ile ele alınarak bu göçlerden kaynaklı çıkarılan kanunlar incelenecektir.

Göç, insanlık tarihi boyunca toplumların yapısını, devletlerin sınırlarını ve uluslararası ilişkilerin dinamiklerini şekillendiren en temel olgulardan biri olmuştur. Küreselleşme sürecinin arttığı 20. ve 21. yüzyıllarda göç hareketleri, iktisadi, siyasi, kültürel ve çevresel dinamiklerin etkisiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Göç, artık sadece bireylerin yaşadığı alanı değiştirdiği bir hareket olmaktan ziyade, ülkelerin sosyo-kültürel yapısını etkileyen, devlet politikalarını yeniden inşa eden ve uluslararası alandaki iş birliğini artıran bir süreç haline gelmiştir. Türkiye, bu bağlamda, tarihsel, coğrafi ve sosyo-ekonomik özellikleri nedeniyle göç hareketlerinin önemli bir aktörü konumundadır.

Türkiye’nin göçle olan ilişkisi, tarihin farklı dönemlerinde değişiklik göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğunun çok uluslu yapısı, göç hareketlerinin çeşitliliğini artırmış; imparatorluğun dağılmasının ardından Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuyla birlikte göç, daha ulusal ve demografik hedeflere yönelik bir araç olarak ele alınmıştır. Ancak özellikle 1980’lerden itibaren artan uluslararası göç hareketleri, Türkiye’yi hem transit bir geçiş noktası hem de hedef bir ülke haline getirmiştir. Bu süreçte, düzensiz göç, mülteci akınları ve sığınmacıların durumu gibi konular, Türkiye’nin göç politikalarının ve hukuki düzenlemelerinin ana eksenini oluşturmuştur.

Türkiye, bu yıllarda dünyadaki en kalabalık göçmen nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır. Özellikle 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş, Türkiye’nin göç yönetimini ve buna dair kanuni altyapısını tekrardan ele alma gerekliliğini ortaya koymuştur. Milyonlarca

Suriyeli sığınmacıya geçici koruma statüsü sağlayan Türkiye, bu süreçte insani bir yaklaşım sergilemiş; ancak, bu insani sorumluluk idari, ekonomik ve sosyal boyutlarda önemli yükler de getirmiştir. Bu durum, Türkiye'nin göç politikalarının sadece insani boyutta değil, aynı zamanda hukuki, ekonomik ve politik düzeyde yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Göç politikalarının hukuki boyutları kadar, uygulama süreçleri de bu çalışmanın odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Türkiye'nin göç yönetiminde karşılaştığı idari kapasite eksiklikleri, düzensiz göçmenlerin statüsü, geri gönderme süreçleri ve entegrasyon politikaları, bu bölümde detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Bu çerçevede, Türkiye'nin taraf olduğu 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü gibi uluslararası metinlerin, Türkiye'nin göç politikalarındaki etkisi ele alınmıştır. Ayrıca, 2013 yılında yürürlüğe giren YUKK, Türkiye'nin göç hukukundaki en önemli kilometre taşlarından biri olarak değerlendirilecek ve bu yasal düzenlemenin güçlü ve zayıf yönleri ortaya konulacaktır.

2.1. Türkiye'nin Göç Tarihi

Türkiye coğrafyası, bölgesel ve stratejik konumu sebebiyle birçok kitlesel göçün durağı veya transit ülkesi olmuştur. Türkiye, doğusunda ve güneyinde çatışma ve istikrarsızlığın yaşandığı Orta Doğu ve Asya ülkelerinden göç etmeyi düşünenler için cazip bir ülke durumundadır. Aynı zamanda batısında da refah seviyesi yüksek ve belirli insan hakları standartlarına sahip Avrupa ülkeleri ile komşu olan Türkiye, bu iki bölge arasında köprü konumundadır ve bu göçler, sosyal veya politik istikrarsız durumda olan birçok ülke vatandaşı için geçiş ülkesi konumundadır (İçduygu, 2014: 268). Hal böyle olunca bu göçler, Türkiye'nin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yapısını etkilemekte hatta bazen değiştirmektedir.

Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla Karadeniz'den Akdeniz'e, Kafkasya'dan Orta Doğu'ya uzanan geniş bir bölgeye komşudur. Türkiye'nin çevresindeki ülkelerin büyük bir kısmı, siyasi istikrarsızlık, sosyoekonomik krizler ve çatışmalarla karşı karşıya kalan devletlerden oluşmaktadır. Bu bağlamda, AB'nin uluslararası güvenlik ve siyasi çıkarlarına yönelik geliştirdiği stratejik projeler kapsamında, Türkiye ile iş birliği içinde hareket etmek her iki taraf için de karşılıklı fayda sağlamaktadır.

Türkiye'nin göç politikalarını ve mevzuatını sağlıklı bir zeminde değerlendirebilmek için, göç olgusunun Osmanlı döneminden itibaren tarihsel gelişiminin incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu tarihsel perspektif, göçün sadece günümüzün bir sorunu olmadığı, aksine uzun yıllardır Türkiye'nin demografik ve siyasi yapısını etkileyen temel bir olgu

olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, etkin bir göç mevzuatının oluşturulması ve uygulanmasının zorunluluğu, tarihsel bir çerçevede ele alındığında daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

2.2. Osmanlı Döneminde Yaşanmış Göçler

Tarih boyunca Anadolu, elverişli iklim koşulları, stratejik jeopolitik konumu, doğal limanları, verimli otlakları ve savunma açısından avantajlı güzergâhlarıyla öne çıkan bir bölge olmuştur. Bu coğrafi ve iktisadi avantajlar, Anadolu'yu ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan önemli bir cazibe merkezi hâline getirmiştir. Özellikle farklı dönemlerde meydana gelen kitlesel göç hareketleri, bölgenin demografik yapısını derinlemesine etkilemiş; Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan süreçte toplumsal, etnik ve kültürel dönüşümleri şekillendirmiştir. Bu doğrultuda, göç olgusu, yalnızca demografik değişimler açısından değil, aynı zamanda siyasi, hukuki ve sosyo-ekonomik dinamikler çerçevesinde de değerlendirilmesi gereken bir olgu hâline gelmiştir.

1850'li yıllarda Kırım Tatarlarıyla başlayan göç hareketleri, daha sonra Gürcüler, Çerkezler, Dağıstanlılar, Çeçenler ve Lazlar gibi Kafkas halklarının katılımıyla devam etmiştir. Kuzeyden gerçekleşen bu göçlerin yanı sıra, bölgeye daha önce yerleşmiş Türklerin yanı sıra Arnavutlar, Boşnaklar ve Pomaklar da önemli bir göç dalgasını oluşturmuştur. Bu süreçte, Osmanlı topraklarına yönelik ilk büyük ölçekli Müslüman göçü Kırım Tatarları tarafından gerçekleştirilmiştir. 1783 yılı öncesinde Kırım Tatarlarının Osmanlı topraklarına küçük gruplar halinde göç ettiği görülse de Çarlık Rusya'sının 1783'te Kırım'ı ilhak etmesiyle büyük çaplı ilk göç dalgası başlamıştır. Daha sonraki Tatar göçlerinde ise, 1890 yılına kadar Osmanlı-Rus savaşlarının belirleyici bir rol oynadığı ifade edilmektedir (Berber, 2011: 19-20).

Çerkes göçü, Kırım Tatarlarının göçü kadar derin etkiler doğuran ve Anadolu'nun demografik yapısını derinden etkileyen kitlesel bir nüfus hareketi niteliği taşımaktadır. Birinci Dünya Savaşı'na kadar yaklaşık 2,5 milyon Çerkes, farklı dönemlerde zorunlu göçe maruz kalmış, ancak bu süreçte önemli bir kısmı yaklaşık 1 milyon kişi olumsuz koşullar nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Bu göç dalgası, yalnızca demografik değişimleri değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi etkileriyle Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin göç politikalarını şekillendiren önemli faktörlerden biri olmuştur.

19. yüzyılın başlarından itibaren Azerbaycan'dan Anadolu'ya önemli ölçüde göç gerçekleşmiş olup, bu hareketlilik özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında yoğunlaşmıştır. Buna ek olarak, Birinci Dünya Savaşı sürecinde yaklaşık 10.000

Azerbaycanlı daha Anadolu'ya göç etmiştir (Bilgi, 2006: 52). Büyük çaplı bir diğer göç dalgası ise, bir milyondan fazla kişinin katıldığı Gürcü göçleridir. İlk olarak 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında başlayan bu göç süreci, farklı dönemlerde devam etmiş ve 1921 yılına kadar sürmüştür.

Arnavut göçleri ise Osmanlı Devleti döneminde farklı aşamalarda gerçekleşmiştir. İlk olarak Fatih Sultan Mehmet döneminde Anadolu'ya getirilen Arnavutlar, 1468 yılında İstanbul'un Arnavutköy semtine yerleştirilmiş ve bu bölge, Arnavut göçmenler tarafından kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarını kontrol altına almasıyla birlikte Arnavut nüfusunun Osmanlı topraklarına göçü artmış ve bu süreç içinde Arnavutlar, Osmanlı Devleti'nin idari yapısında önemli görevler üstlenen en etkin etnik gruplardan biri olmuştur. Osmanlı döneminde sadrazamlık makamına atanan 215 kişiden 35'inin Arnavut kökenli olması, bu topluluğun yönetimdeki etkinliğini ortaya koymaktadır. Günümüzde ise Türkiye'de yaklaşık beş milyon Arnavut'un yaşadığı tahmin edilmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024; <https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar>)

Anadolu'ya yönelik göç hareketleri incelendiğinde, özellikle 19. yüzyılda Polonyalıların Osmanlı topraklarına gerçekleştirdiği göç ve bunun sonucunda ortaya çıkan Polonezköy (Adampol) yerleşimi, dikkate değer bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Polonya Krallığı'nın 1830 yılında Rusya tarafından ilhak edilmesinin ardından, 1831 yılı başlarında ülkenin entelektüel kesimini oluşturan yaklaşık 10.000 kişi Polonya'dan göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçmenlerin bir bölümü Osmanlı topraklarına yerleşmiş ve Polonezköy, bu sürecin somut bir sonucu olarak şekillenmiştir.

Arap kökenli göçler ise büyük ölçüde savaşlar ve siyasi istikrarsızlıklar sonucunda gerçekleşmiştir. İslam'ın yayılma dönemlerinde olduğu gibi, Osmanlı Devleti ile Arap coğrafyasında gerçekleşen savaşlar sonrasında da pek çok Arap, ülkelerine dönmeyerek Anadolu'da kalmayı tercih etmiştir. Özellikle Tarsus ve Adana bölgelerinde yoğunlaşan Arap Alevilerinin Anadolu'ya yerleşiminde, kendi ülkelerinde maruz kaldıkları baskılar belirleyici bir etken olmuştur. Bunun yanı sıra, Arap ailelerinin Osmanlı topraklarına göç etmesinde ticari faaliyetler önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur. Arap göçünün en son büyük dalgası, Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanmıştır. 1916 yılında Şerif Hüseyin liderliğinde gerçekleşen Arap isyanının bastırılmasının ardından, Suriye, Hicaz ve Mezopotamya bölgelerinden yaklaşık 5.000 Arap ailesi İç ve Batı Anadolu'ya yerleştirilmiştir. (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024; <https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar>)

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun 1878 yılında Bosna'yı işgal etmesinin ardından, 1918 yılına kadar Bosna'dan Osmanlı topraklarına yönelik dört büyük göç dalgası yaşanmıştır. İlk büyük göç hareketi, 1878'de işgalin hemen sonrasında gerçekleşmiş; ikinci dalga 1882 yılında meydana gelmiştir. Üçüncü göç dalgası, 1900 yılında Dzabic hareketi olarak bilinen süreçle başlamış, dördüncü ve son göç dalgası ise 1908 yılında yaşanmıştır. Bu süreçte Bosnalı Müslümanlar, Osmanlı topraklarında kendilerine yeni bir yaşam alanı bulmaya çalışmışlardır.

Osmanlı topraklarına göç eden gruplar arasında Yahudiler de önemli bir yer tutmaktadır. Kırım'dan gelen Yahudiler arasında, Türk dili konuşan Rabbinik Yahudiler olarak bilinen Kırımçaklar ile Karaylar bulunmaktadır. Kafkasya bölgesinden Dağlı Yahudileri (Tatlar) ve Gürcistan Yahudileri Osmanlı topraklarına yerleşmiştir. Balkanlardan göç eden Yahudi nüfusunun büyük bir kısmı, 15. yüzyılın sonlarında İspanya ve Portekiz'den sürgün edilen Sefarad Yahudilerinden oluşsa da aralarında Romaniyotlar ve Aşkenazlar da yer almaktadır. Bunun yanı sıra, Yemen, Buhara ve Hindistan'dan gelen Yahudi toplulukları da Osmanlı topraklarına sığınan gruplar arasında yer almıştır. (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024; <https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar>)

Osmanlı Devleti, göç politikalarında temel olarak din, dil ve ırk ayrımı yapmaksızın hoşgörülü bir yaklaşımı benimsemiştir. Türkiye'deki göç süreçlerini anlamak adına, Osmanlı döneminde gerçekleşen kitlesel ve diğer göç hareketlerine de değinmek gerekmektedir. Tarihsel bağlamda incelendiğinde, Osmanlı Devleti'nin göç yönetimi, yalnızca demografik ve ekonomik dinamikleri değil, aynı zamanda toplumsal uyumu da gözeten kapsamlı bir politika çerçevesinde şekillenmiştir

2.2.1. İspanya Yahudilerinin Osmanlı Topraklarına Göçü 1492

Altın çağlarını 8. yüzyıl ile 11. Yüzyıl arasındaki dönemde yaşamış olan İspanya topraklarında yaşayan Yahudiler, Eski Roma ve Vizigot Hispaniası döneminde yoğun baskılara maruz kalmışlardır. Kuzey Afrika Müslümanları İber Yarımadasına çıktıktan sonra Malaga, Cordoba, Sevilla ve Toledo gibi şehirlerdeki Yahudileri silahlandırarak şehirlerin savunmasını onlara bırakmıştır ve ağır vergiler ile ekonomik yükümlülükleri ortadan kaldırmışlardır (Şeyban, 2014: 28-29). Bu dönemden sonra Kuzey Afrika Yahudilerinin de İber Yarımadasına göç etmeleri ile Araplar ve Yahudiler arasında özellikle ticari anlamda bir entegrasyon sağlanmış ve Yahudiler genişleyen ticari hacimleri ve yüksek refah seviyesi ile zenginleşmeye başlamışlardır. (Gürkaynak, 2003: 282).

1469 senesinde ise Kastilya Leon Kraliçesi I. Isabel ile Aragon Kralı II. Fernando'nun evlenmesi ile İspanyanın siyasi birliği sağlanmıştır ve taraflar 34 Mart 1492 tarihinde Elhamra Kararnamesini¹ ilan etmişlerdir. Bu belge İspanya'da yaşayan Yahudilerin o toprakları terk etmesine dair gerekçeli bir belgedir (Peters, 2023). İspanya'da yaşanan bu güçlü iş birliği, 1479 yılında Kastilya-Leon kraliçesi I. Isabel ile Aragon kralı II. Fernando'nun evlenmesiyle sağlanmıştır. Bu evlilik İspanya'nın siyasi birliğini kurmuş ve Reconquista Hareketi adı verilen Yahudi ve Müslüman soykırımının ilerleyişini durdurmuştur. Reconquista Hareketi, 1492 yılında tüm Müslüman ve Yahudilerin sürgün edilmesiyle doruk noktasına ulaşmıştır. Bu süreçte Osmanlı İmparatorluğu, Müslümanların yanı sıra Endülüs Yahudilerini de kabul etmiştir. Sefaradların yerleştirildiği başlıca bölgeler arasında Anadolu'nun çeşitli yerleri, Selanik ve İstanbul bulunmaktadır. Devlet himayesi altında olan Sefaradlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli iş alanlarında yenilikler getirmişler ve devlete faydalı olmuşlardır (Lears, 1966: 242-244).

2.2.2. İsveç Kralı Şarl'ın Osmanlıya Sığınması

Poltava Savaşı'ndan² üç gün önce XII. Şarl, bir Kazak kurşunuyla ayağından yaralanmış ve yarası ağırlaşmıştır. Yürüyemeyen ve ata binemeyen Kral, sadece bir tahtadan yapılmış sedir üzerinde gezdirilerek ordusunu yönetmiştir (Günaydın & Coşkun, 2018: 26). Temmuz 1709'da Rus ordusunu bozguna uğratan XII. Şarl, ancak Poltava adlı Kazak kalesini kuşattığı sırada, Deli Petro'nun beklenmedik bir baskısıyla İsveç ordusunu yenilgiye uğratmıştır. Kral, yaralı halde ordusunu yönetmeye çalışsa da kendi yarasının ağırlığı ve Rus

¹ 31 Mart 1492 tarihli Elhamra Kararnamesi, Kastilya ve Leon Kraliçesi I. Isabel ile Aragon Kralı II. Fernando tarafından Elhamra Sarayı'nda imzalanarak ilan edilmiştir. Bu kararname, İspanya'da yaşayan Yahudilerin Hristiyanlığa geçmelerini veya ülkeyi terk etmelerini zorunlu kılmıştır. Yahudilere, 31 Temmuz 1492 tarihine kadar İspanyayı terk etmeleri için dört ay süre tanınmış; bu süre sonunda ülkede kalanların idam edileceği belirtilmiştir.

Bu Kararnameye gerekçesi olarak, Yahudilerin "iyi Hristiyanları" kendi inançlarından döndürmeye çalışmaları gösterilmiştir. Bu dönemde, İspanya'da Yahudilere yönelik artan baskılar ve Engizisyon Mahkemelerinin kararları, Yahudi cemaatinin üzerindeki tehditleri artırmıştır. Kararname sonucunda, yaklaşık 200.000 Yahudi İspanya'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Göç eden Yahudilerin bir kısmı Portekiz, Kuzey Afrika, Osmanlı İmparatorluğu ve diğer Avrupa ülkelerine yerleşmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, Yahudi göçmenlere kucak açarak onların bilgi ve becerilerinden faydalanmış; bu durum, imparatorluğun ekonomik ve kültürel zenginliğine katkı sağlamıştır. Elhamra Kararnamesi, Yahudi tarihi açısından mühim bir kırılma noktasıdır. Bu olay, Avrupa'da Yahudi nüfusunun dağılımını etkilemiş ve Yahudi diasporasının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Ayrıca, bu süreç, Avrupa'da dini hoşgörüsüzlüğün ve etnik temizlik girişimlerinin bir örneği olarak tarihteki yerini almıştır (Elhamra Kararnamesi, 2024: 5).

² "İsveç ve Rusya arasında Baltık Denizi üzerindeki hakimiyet mücadelesi kapsamında gerçekleşen bu muharebe, 1700-1721 yılları arasında süren Büyük Kuzey Savaşı, dönemin en büyük çarpışmalarından biri olup, İsveç'in büyük güç olma statüsünü kaybetmesine ve Kuzey Avrupa'nın Rus hakimiyetine girmesine yol açmıştır. Bununla birlikte, bu savaş Rusya'nın bir imparatorluk olarak yükselmesini ve bölgedeki siyasi dengelerin kalıcı şekilde değişmesini sağlamıştır (Günaydın & Coşkun, 2018, s. 21).

top atışlarının verdiği zayıat nedeniyle 8 Temmuz'da savaşı kaybetmiş ve geri çekilmek zorunda kalmıştır.

İsveç'in yenilgisine neden olan etmenler arasında, 1708-1709 kışının aşırı soğuk geçmesi, ölen İsveç askerlerinin yerine takviye yapılamaması, Rusların kış kayıplarını telafi etmeleri, İsveçli komutanların aldıkları emirleri uygulayamamaları, Mazepa'nın yanlış savaş taktikleri ve hava şartlarının İsveç Ordusunun ilerlemesini durdurması bulunmaktadır. Rusya'nın 1709'daki Poltava Savaşı zaferi, Rusya'nın gücünü daha da artırmıştır (Sevinç, 2018: 139).

Kral, Ruslardan kaçabilmek için ilk olarak Dinyeper kıyısında bulunan Barabaş Kazaklarına ait Prevloşna Kalesi'ne sığınmıştır. Kırım'a gitmek daha kısa ve kolay bir rota olmasına rağmen, Kırım Hanı'ndan destek alamayacağına dair taşıdığı güvensizlik ve Yusuf Paşa ile olan ilişkilerinden aldığı cesaret doğrultusunda, Moldova'nın Ukrayna sınırına yakın Bender'e yönelmiştir. Bu tercih, Kral'ın güvenliği ve geleceği açısından stratejik bir hamle olarak değerlendirilmektedir (Zinkeisen, 2011: 265). Yaklaşık 1.000 askeriyle kaçmayı başaran XII. Şarl, Rus birliklerinin takibi altında, yaralı halde üç saat süren bir yolculuğun ardından Osmanlı topraklarına ulaşmıştır. Zaporog Kazakları, Hetman Kazakları ve diğer Kazak gruplarıyla birlikte hareket eden XII. Şarl, Özi Kalesi Muhafızı Abdurrahman Paşa'ya Kazaklar aracılığıyla haber göndermiştir. Abdurrahman Paşa, iki filika ile İsveçli askerlere erzak temin etmiş ve Kral'ın nehrin diğer kıyısına geçmesini sağlamıştır (Sevinç, 2018: 140). 15 Temmuz'da Aksu Nehri'ni geçen XII. Şarl, Bender'e daha yakın olan Özi Kalesi'ne ulaşarak Abdurrahman Paşa'dan sınırı geçmek için izin talep etmiştir. Abdurrahman Paşa, belirli menfaatler karşılığında ancak 18 Temmuz'da Kral'ın sınırı geçmesine izin vermiştir. Bu tarih, İsveç Kralı XII. Şarl'ın Osmanlı topraklarına sığınmasının resmi başlangıcı olarak kaydedilmiştir (Uzunçarşılı, 1998: 66).

Geri çekilme sürecinde, Rus askerleri Osmanlı sınırını ihlal ederek yaklaşık üç yüz İsveç askerini esir almıştır. Osmanlı yetkilileri bu gelişme karşısında durumu İstanbul'a bildirmiş ve İsveç Kralı XII. Şarl'ın Bender Kalesi'ne yerleşmesine izin verilmiştir. Bender muhafızı Yusuf Paşa, önce selam göndererek diplomatik bir yaklaşım sergilemiş, ardından XII. Şarl'ı Bender'e davet etmiştir. Yusuf Paşa'nın emri doğrultusunda, Osmanlı yetkilileri İsveç Kralı'nı karşılamış ve ona Osmanlı misafirperverliği çerçevesinde muamele edilmiştir. Ancak, Abdurrahman Paşa'nın bu süreçteki bazı eylemleri, XII. Şarl'ın şikâyeti üzerine Osmanlı yönetimine bildirilmiş ve bu durum, merkezi otorite nezdinde diplomatik bir gerilim yaratmıştır. Bunun üzerine Osmanlı padişahı III. Ahmed, 29 Haziran 1709 tarihli bir fermanla, XII. Şarl'ın Osmanlı topraklarında misafirperver bir şekilde ağırlanmasını

emretmiş, esir alınan kişilerin ve malların iadesini, ayrıca Abdurrahman Paşa ile kethüdasının serbest bırakılmasını sağlamıştır (Altınay, 2015: 72).

Abdurrahman Paşa'nın serbest bırakılmasının ardından, XII. Şarl'ın Osmanlı topraklarındaki durumu daha karmaşık bir hâl almıştır. Bender'e ulaşmadan önce, Osmanlı Sultanı III. Ahmed'in özel emri doğrultusunda, İsveç Kralı ve maiyeti için Varniçe köyünde çadırlardan oluşan geçici bir yerleşke kurulmuştur. Zamanla bu han-kampına yeni yapılar eklenmiş ve bu yerleşim giderek genişleyerek küçük bir şehir görünümüne kavuşmuştur. İsveç Kralı XII. Şarl ve maiyeti için inşa edilen bu alan, zamanla 'Karlopolis' (Şarl Şehri) olarak anılmaya başlanmıştır (Altınay, 2015: 78).

XII. Şarl'ın Osmanlı topraklarına ilk gelişinde, beraberindeki asker sayısının yaklaşık bin kişi olduğu bilinmektedir. Ancak, süreç içerisinde Kazak, Leh ve diğer bazı unsurların katılımıyla bu sayının yaklaşık 4 bine ulaştığı tahmin edilmektedir. Sonbahar ve kış aylarında ise farklı bölgelerden gelen askerlerin eklenmesiyle, kampın nüfusunun 7 ila 8 bin kişiye kadar çıktığı öngörülmektedir. Nüfus artışıyla birlikte, kampın bulunduğu bölgede ekonomik ve ticari faaliyetler de hız kazanmış; tüccarlar, bankacılar ve tefeciler, XII. Şarl'a yüksek faiz oranlarıyla borç vermeye başlamışlardır. Başlangıçta, Mazepa ve varisi Wojnarowski tarafından sağlanan altınlar, XII. Şarl'a mali destek sağlamış ve geçici bir finansal rahatlama sunmuştur. Ancak, zamanla borçlarını geri ödeme konusunda zorluk yaşayan XII. Şarl, kamp içerisindeki ekonomik dengeleri sarsmış ve bu durum, yalnızca kendisini değil, himayesi altındaki askerler ile destekçilerinin yaşam koşullarını da doğrudan etkilemiştir (Kurat, 1943: 65).

XII. Şarl'ın Osmanlı topraklarındaki uzun süreli ikameti, yalnızca askeri ve mali dengeleri etkilemekle kalmamış, aynı zamanda Osmanlı-İsveç ilişkilerinde diplomatik ve siyasi bir dönüm noktası oluşturmuştur. Osmanlı Devleti, bir yandan İsveç Kralı'na ev sahipliği yaparak geleneksel himaye politikasını sürdürmüş, diğer yandan Avrupa'daki güç dengelerini gözeterek dış politikasında esneklik göstermiştir. Bu süreç, Osmanlı Devleti'nin savaşlardan kaçan yabancılara yönelik sığınma ve koruma politikalarının tarihsel bir örneği olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca, XII. Şarl'ın Osmanlı topraklarındaki varlığı, Osmanlı'nın göç ve sığınma politikalarının şekillenmesine dolaylı olarak katkıda bulunmuş, ilerleyen dönemlerde benzer durumlarla karşılaşıldığında izlenecek politikaların belirlenmesinde önemli bir referans noktası haline gelmiştir. Bu çerçevede, XII. Şarl örneği, Osmanlı Devleti'nin diplomatik ve hukuki gelenekleri ile göç yönetimi anlayışının kesişim noktasında yer alan önemli bir vaka olarak değerlendirilmektedir.

2.2.3. Prens Adam Czartorski'nin Osmanlıya Sığınması

VIII. yüzyıl boyunca ve özellikle ilk paylaşımın ardından (1772), Lehistan'ın varlığı, Doğu Avrupa'da uluslararası istikrarın sağlanmasında kritik bir rol oynamıştır. Lehistan, yalnızca bölgesel güç dengelerinin korunmasında değil, aynı zamanda kendi siyasi istikrarının sürdürülmesinde de stratejik bir öneme sahiptir. Osmanlı Devleti, Doğu Avrupa'daki güç dengelerinin kendi aleyhine ve özellikle Rusya lehine değişmesinden rahatsızlık duymuş; bu doğrultuda, Rus yayılmacılığından etkilenen Lehistan ile ortak hareket etme eğiliminde olmuştur. Ancak 1790-1792 yıllarında Babiâli tarafından büyük önem atfedilen ve Osmanlı-Prusya ile İsveç ittifaklarıyla genişletilmesi planlanan Osmanlı-Lehistan ittifak projesi, taraflar arasında resmi olarak imzalanamamış ve sonuçsuz kalmıştır (Topaktaş, 2015: 293). Lehistan elçisi Franciszek Piotr Potocki'nin çabalarına rağmen, Lehistan Sejmi (meclisi) ve Kral Poniatowski bu ittifaka katılma konusunda ikna edilememiştir. Buna rağmen Osmanlı yönetimi, 1795 yılında Lehistan'ın üçüncü ve son paylaşımına rağmen, Lehistan'ın bağımsızlığını yeniden kazanması yönündeki siyasi desteğini sürdürmüştür (Nazır, 2016: 48).

1831 Kasım Ayaklanması³ patlak vermesinin ardından, Lehistan'da ortaya çıkan bu mesele giderek büyümüş ve Leh halkı, önde gelen Czartoryski ailesinden Adam Jerzy Czartoryski liderliğinde örgütlenme yoluna gitmiştir. Bu çabalar, 1836'dan beri sürmesine rağmen, ancak 1840'larda somut sonuçlar vermeye başlamıştır. Bu süre zarfında, özellikle Paris ve Londra merkezli olarak faaliyet gösteren ünlü Hotel Lambert, direnişin en önemli merkezi haline gelmiştir. (Topaktaş, 2015: 301).

XIX. yüzyılda Rusların Osmanlı toprakları üzerindeki genişlemesi, İngiltere'nin ticari ve siyasi çıkarlarını olumsuz etkilediği için İngiltere Rus ilerlemesine mani olmaya yönelik politikalar izlemeye başlamıştır. Bu politikalardan biri, Rusların Kafkasya ordusundan kaçan Lehleri organize ederek Ruslara karşı kullanmaktır. Bu çerçevede, en iyi örgütlenilmesi gereken merkezin Osmanlı başkenti olduğu düşünülmüş ve Adam Jerzy Czartoryski'nin teşvikiyle 1841'de İstanbul'da Sark Ajansı kurulmuştur. Ajans, Lehistan'dan gelen göçmenlerin gayri resmi temsilciliği olmanın yanı sıra, Lehistan'ın yeniden bağımsızlığını

³ Kasım Ayaklanması, aynı zamanda 1830-31 Polonya-Rus Savaşı veya Cadet Devrimi olarak da bilinir, Polonya'nın bölünmüş merkezinde Rus İmparatorluğu'na karşı gerçekleştirilen bir dizi silahlı eylemi ifade etmektedir.

Ayaklanma, 29 Kasım 1830'da Varşova'da başladı. Yerel ordudaki genç Polonyalı subaylar ve Teğmen Piotr Wysocki liderliğindeki Polonya askeri akademisi bu isyana katıldı. Litvanlar, Beyaz Ruslar ve Ukraynalılar da kısa sürede isyana destek verdiler. İsyancılar yerel düzeyde bazı başarılar elde etmiş olsalar da sayısal üstünlüğe sahip Rus İmparatorluk Ordusu, Ivan Paskeviç'in komutası altında ayaklanmayı bastırmayı başardı. Olayların ardından İmparator I. Nikolay, Polonya'nın özerkliğini kaybederek Rus İmparatorluğu'nun ayrılmaz bir parçası olmasına karar verdi. Varşova, askeri bir garnizon haline getirildi ve Varşova'daki üniversite de kapatıldı ., s. 214)

kazanması yönünde hareketlerin merkezi olarak da işlev görecekti. Ayrıca, Balkanlar'daki Slav kökenli Osmanlı vatandaşlarının yardımıyla Rusların Panslavizm hareketlerine engel olmaya da çalışacaktı. (Nazır, 2016: 45).

Bu girişimler birkaç yıl daha devam etmiş ve Rusların şiddetli protestolarına rağmen, 1847'de Wadystaw Zamoyski İstanbul'a gelmiştir. Adam Jerzy Czartoryski ve ekibi, Lehistan'ın özgürlüğünün yeniden kazanılması adına birlik ve direniş olması gerektiğini öngörmektedir. Bu projelere maddi destek sağlayan Babıâli, 1848 Ayaklanması sonrası Osmanlı Devleti'ne sığınan Macar ve Leh mültecilere de Rusya'nın baskısına rağmen kucak açmıştır (Nazır, 2016: 47). Rusların talebi üzerine iade edilmeleri istenen bu kişilere, İslamiyet'i seçerek bu zorunluluğu atlama önerilmiş ve birçoğu din değiştirerek Müslüman olmuştur. Bunlardan biri de Michat Czaykowski olarak bilinen Mehmed Sadık Paşa'dır. 1853'te Kırım Savaşı'nın ardından ciddi bir subay kadrosuna ihtiyaç duyan Babıâli, Adam Jerzy Czartoryski aracılığıyla subay gönderilmesini istemiştir. Bu gelişmeyle I. Kazak Alayı kurulmuş ve bazı Lehler de bu alaya dahil edilmiştir. Ardından Zamoyski önderliğinde Sultan'ın Kazakları olarak bilinen II. Kazak Alayı kurulmuş ve bu alay, İngilizlerin komutasında savaşta hizmet etmiştir. Hatta bu alayda gönüllü Yahudiler de yer almıştır. Ancak savaş sonrasında birlikler dağılınca Zamoyski Fransa'ya gitmiş, ayrıca II. Kazak Alayı'nda görev yapan Teofil Tapinski'nin öncülüğünde, bu alaydakilerden oluşan bir lejyonun Kafkasya'ya gönderilmesi de Hotel Lambert ekibinin gündeminde olmuştur (Topaktaş, 2015: 303). Tüm bu faaliyetlerin yoğunlaştığı bir dönemde, romantik çağ milli şairi ve Lehistan'ın ünlü edebiyatçılarından biri olan Adam Mickiewicz, müttefiklerin Leh birliklerini desteklemek adına 1855'te İstanbul'a gelmiştir (Topaktaş, 2015: 137).

Kırım Savaşı'nda oluşturulan birlikler ve savaşın sonunda Rusya'nın bu savaştan yenilerek ayrılması, Lehistan'ın geleceğinin tekrardan tesis edilmesi için bir fırsat oluşturmuştur. Adam Mickiewicz, bu bağlamda Lehistan lejyonlarının idaresinde ve Londra ve Paris ile koordinasyonun sağlanmasında önemli rol oynayacaktır. Ancak Mickiewicz, faaliyetlerine devam edememiş ve kısa bir süre sonra kolera nedeniyle İstanbul'da hayatını kaybetmiştir. Savaşın sonunda Kırım, Rusya'ya yenilmiş olsa da bu Lehistan için bağımsızlığın sağlanmış olduğu anlamına gelmemektedir. Babıâli'nin bu dönemde Lehistan'a desteği ve Lehistan'dan Osmanlı Devleti'ne sığınan subay kadrosundan istifade planları, istenen başarıyı getirmemiştir. Savaş sonrası Kafkasya lejyonlarına katılan Lehlerin bir kısmı İstanbul'a dönerek Polonezköy'e yerleşmiş böylece Kırım Savaşı'ndan önce temelleri atılan bu köyün yeni sakinleri ortaya çıkmıştır (Temizkan, 2007: 297).

2.2.4. Macar Prensi Lajos Kossuth'un Osmanlıya Sığınması

1848 yılında Avrupa'da başlayan ihtilâl hareketleri, Avusturya İmparatorluğu'nu ciddi bir şekilde zor durumda bırakmıştır. Bu süreçte, Macar milliyetçilerinin başlattığı hareketler, bölgedeki siyasi dengeleri sarsarak hem Rusya'nın hem de Osmanlı Devleti'nin dikkatini çekmiştir. Özellikle Macarların Eflak ve Boğdan bölgelerindeki faaliyetleri, Rusya açısından stratejik bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Rusya, bu hareketlerin başarılı olmasının, bölgeye asker gönderme ve nüfuzunu artırma açısından kendisine önemli bir fırsat sunacağını düşünmüştür (Refik, 1925: 364). Diğer yandan, Osmanlı topraklarında milliyetçilik fikrinin yayılması, Osmanlı Devleti için potansiyel bir tehdit olarak görülmektedir. Bu endişeler, 1848'de Eflak ve Boğdan'da patlak veren isyanlarla doğrulanmıştır. Osmanlı yetkilileri, isyanların etkilerinin yayılmasından duydukları tedirginlikle, bu bölgelerde istikrarı sağlamak amacıyla çeşitli önlemler almıştır. Bu kapsamda, Osmanlı Devleti, Macar isyancıların güçlenmesini engellemek amacıyla onlara silah ve cephane satışını yasaklamıştır. Rusya ise bu durumu bir fırsat olarak görmüş ve Macar hareketlerini desteklemeye yönelik adımlar atmıştır. Avusturya'nın iç karışıklıklar nedeniyle zayıf düşmesi, Rusya'nın Eflak-Boğdan'a müdahale etme ve nüfuz alanını genişletme planlarını kolaylaştırmıştır. Böylece, Rusya ve Osmanlı Devleti arasında bu bölgelerde siyasi ve stratejik çıkarlar doğrultusunda bir gerilim yaşanmıştır (Yenidünya, 2020: 15).

Başlangıçta, 1848 ihtilâlleri Osmanlı Devleti için doğrudan bir tehdit oluşturmamıştı çünkü Eflak-Boğdan'daki isyan henüz Osmanlı topraklarına tesir etmemişti. Ancak, bu olaylar Osmanlı Devleti'nin dış politika stratejisini yeniden gözden geçirmesine ve bölgedeki siyasi gelişmeleri yakından izlemesine yol açmıştır (Gümü, 2010: 257).

Osmanlı Devleti'nde meydana gelen ihtilal hareketlerinin etkileri oldukça kapsamlı ve çok yönlü olmuştur. Avrupa'nın farklı bölgelerinde ortaya çıkan milliyetçi ve özgürlükçü akımlar, Osmanlı topraklarında da yankı bulmuş ve devletin hem iç dinamiklerini hem de dış politikasını önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle 1848 Devrimleri ile başlayan isyan ve ayaklanmalar, Osmanlı yönetiminin siyasi ve idari yapısını yeniden şekillendirme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde yaşanan toplumsal huzursuzluklar, halkın yönetime yönelik taleplerini ve memnuniyetsizliğini artırmış, dolayısıyla iç istikrarı zayıflatmış ve dış politikada çeşitli belirsizliklere neden olmuştur. Osmanlı yönetimi, Avrupa'daki siyasal değişimleri yakından takip etmek zorunda kalmış ve bu gelişmelere uygun reform politikaları geliştirmeye çalışmıştır (Gümü, 2010: 256).

Macar milliyetçilerinin Avusturya'ya karşı başlattığı ihtilal hareketi, sadece Avusturya'yı değil, aynı zamanda Rusya'yı da etkilemiştir. Rusya, bu hareketlerin başarılı

olması durumunda Avusturya'yı zor durumda bırakacak ve kendi çıkarları doğrultusunda Eflak-Boğdan gibi önemli stratejik bölgelere müdahale etme fırsatı elde edecektir. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin de dikkatini çekmiştir çünkü böyle bir müdahalenin Osmanlı topraklarını da etkileyebileceği endişesi bulunmaktadır. Osmanlı yönetimi, bu gelişmeleri yakından izleyerek duruma uygun politikalar belirlemeye çalışmıştır (Refik, 1925: 382). Osmanlı yetkilileri, Macar ihtilâlcilerin güçlenmesini ve isyan hareketinin Osmanlı topraklarına sıçramasını engellemek için tedbirler almaya çalışmıştır. Silah ve cephane satışına sınırlamalar getirilmiş ve ihtilalci unsurlara destek verilmemiştir. Ancak, bu tedbirler, ihtilal hareketinin Osmanlı topraklarına sirayet etmesini engelleyememiş ve sonuç olarak 1848'de Eflak-Boğdan'da bir isyan başlamıştır. Bu isyan, Osmanlı Devleti için büyük bir tehlike ve dış politika sorunu haline gelmiştir. Rusya'nın bölgeye müdahale etme isteği ve ihtilal hareketinin Osmanlı topraklarına sıçraması, devlet adamlarını tedirgin etmiş ve önlem almaya zorlamıştır. Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'nin bu dönemdeki politikası, iç ve dış baskılar arasında denge kurma çabasıyla şekillenmiştir. Bu durum, Osmanlı yönetiminin hassasiyetle hareket etmek zorunda olduğunu ve dış politikada dengeli bir tutum sergilemeye çalıştığını göstermektedir (Refik, 1925: 383-385).

2.2.5. 1858-1864 Kafkas Göçü

XV. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu, Karadeniz bölgesine yönelik politikalarını jeopolitik ve stratejik bir bilinçle yeniden şekillendirmiştir. Bölgenin ticari rotalar üzerindeki önemli konumu ve askeri açıdan savunma avantajları, Osmanlıların buraya ilgisini artırmıştır. Özellikle Kırım, Osmanlı Devletinin Karadeniz'deki hâkimiyetinin temel taşlarından biri haline gelmiştir. Osmanlılar, Kırım'ı atanmış yöneticiler aracılığıyla idare etmiş ve bu sistem sayesinde bölgedeki etkinliklerini siyasi, ekonomik ve askeri açıdan güçlendirmiştir. Bu süreç, Karadeniz'in bir "Türk gölü" olarak kabul edilmesini sağlamış ve Osmanlı Devletinin Doğu Avrupa'dan Kafkasya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada nüfuzunu pekiştirmesine olanak tanımıştır. Ancak, Osmanlı İmparatorluğunun Karadeniz'deki hâkimiyeti her zaman mutlak bir kontrol sağlamamıştır. Hukuki ve siyasi bağlamda, bölgedeki üstünlük büyük ölçüde dini ve ticari bağlantılara dayandırılmıştır. Bölgedeki bazı yerel halkların Osmanlı yönetimine tam anlamıyla entegre olmaması, siyasi ve askeri denetimin yer yer zayıflamasına neden olmuştur. Bununla birlikte, Osmanlı'nın Karadeniz kıyılarındaki Müslüman topluluklarla kurduğu dini bağlar, devletin bölgedeki otoritesini destekleyen önemli bir unsur olmuştur. Özellikle Kafkasya halklarının çoğunluğunun İslam'ı benimsemiş olması, Osmanlı Devleti ile bu topluluklar arasında yakın ilişkiler kurulmasına

zemin hazırlamıştır. Bu halklar, Osmanlı'ya hem ideolojik hem de pratik anlamda destek sağlamış, gerektiğinde askeri ve lojistik yardımlarda bulunmuşlardır. Kırım Savaşı⁴ sırasında bu dayanışma daha da belirgin hale gelmiştir. Müslüman topluluklar, Osmanlı'nın bölgedeki mücadelesine aktif bir şekilde katılarak stratejik bir önem kazanmıştır.

Kırım Savaşı sonrasında ise bölgede önemli siyasi ve demografik değişimler yaşanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasındaki rekabet, bu süreçte belirgin bir şekilde artmıştır. Rusya, Kırım ve Kafkasya üzerindeki baskısını yoğunlaştırarak bu bölgeleri kendi politik ve kültürel etkisi altına almaya çalışmış, özellikle Kafkasya halkları, Rus hükümetinin sert politikalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu politikalar, Müslüman toplulukların kendi topraklarından sürülmesine veya Osmanlı topraklarına göç etmelerine yol açmış ve göç eden bu topluluklar, Osmanlı Devleti içerisinde demografik ve sosyal bir dönüşüm yaratmıştır. Bu dönüşüm Rusya'nın bölgede uyguladığı yayılmacı politikaların etkilerini daha görünür hale getirmiştir. Bu gelişmeler, Osmanlı İmparatorluğu ile Rus İmparatorluğu arasındaki siyasi, askeri ve ideolojik çekişmenin tarihsel boyutunu açıkça ortaya koymaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun Karadeniz bölgesine yönelik politikaları, sadece bölgesel bir strateji değil, aynı zamanda devletin uzun vadeli jeopolitik çıkarlarını da şekillendiren önemli bir unsur olmuştur. Karadeniz'in Osmanlı Devleti için bir Türk gölü haline gelmesi, ticaret yollarının güvenliği, dini nüfuzun yayılması ve Avrupa'daki güç dengelerinin korunması açısından merkezi bir rol oynamıştır. Ancak bu hâkimiyet, bölgedeki diğer güçlerin müdahaleleriyle zaman zaman zayıflamış ve dönemin şartlarına göre farklı boyutlar kazanmıştır (Tuna, 1977: 118-120).

Kırım Savaşı'nın ardından Kafkasya bölgesinde meydana gelen kitlesel göç hareketleri, özellikle Çerkes toplulukları başta olmak üzere bölgedeki diğer Müslüman nüfusun Osmanlı topraklarına yönelmesiyle, tarihsel ve toplumsal açıdan önemli bir dönüşüm sürecini beraberinde getirmiştir. Kafkas topluluklarının yoğun biçimde Osmanlı topraklarına göç etmeleri, yalnızca bölgenin sosyo-demografik yapısını değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda Osmanlı ve Rus İmparatorlukları arasındaki güç mücadelesini daha da karmaşık hale getiren bir unsur olarak öne çıkmıştır. Yüzyıllar boyunca Osmanlı, Rus ve İran

⁴ Kırım Savaşı (1853-1856), dönemin en güçlü Avrupa devletleri arasında gerçekleşen önemli bir çatışmadır. Bu savaşta İngiliz İmparatorluğu, Fransız İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve Sardunya Krallığı, Rus İmparatorluğu'na karşı ittifak kurarak mücadele etmiştir. Fransızlar ve İngilizler, tarihlerinde ilk kez ortak bir düşmana karşı birlikte savaşmış olup, bu tür bir ittifak ancak 60 yıl sonra I. Dünya Savaşı'nda yeniden yaşanmıştır. Her ne kadar savaşın cepheleri Osmanlı topraklarındaki Balkanlar, doğudaki Türk-Rus sınırı, Karadeniz ve Baltık Denizi gibi geniş bir coğrafyaya yayılmış olsa da, çatışmaların büyük bölümü Kırım Yarımadası'nda, özellikle Sivastopol çevresinde yoğunlaşmıştır. Bu nedenle, savaş "Kırım Savaşı" olarak adlandırılmıştır (Ortaylı, 2006: 48).

imparatorluklarının stratejik rekabet alanı olarak görülen Kuzey Kafkasya, söz konusu göç hareketlerinin ardından bu niteliğini büyük ölçüde kaybetmiş ve bölgedeki jeopolitik dengeler yeniden şekillenmiştir (Fisher, 1978: 125-129).

Osmanlı İmparatorluğu, Kafkasyalı göçmenleri sadece insani sebeplerle değil, aynı zamanda stratejik ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda teşvik ederek, bu toplulukların kendi topraklarında yeniden yerleşmesine büyük bir önem atfetmiştir. Özellikle Rusya'nın etkin kontrol sağlayamadığı dağlık bölgelerden gelen göçmenlerin Osmanlı topraklarında iskan edilmesi, yalnızca imparatorluğun nüfus yapısına çeşitlilik kazandırmamış, aynı zamanda kırsal ve tarımsal alanlarda ekonomik canlanmayı da beraberinde getirmiştir. Göçmenlerin zanaatkârlık, hayvancılık ve tarımsal üretim gibi alanlarda sahip oldukları bilgi ve beceriler, Osmanlı toplumunun ekonomik dinamizmine katkı sağlarken, sınır bölgelerine yerleştirilen göçmenler askeri tampon bölgeler oluşturarak Osmanlı'nın güvenlik politikalarına da hizmet etmiştir.

Rusya ise, Kafkasya'daki Müslüman toplulukların direncini kırmak amacıyla, başlangıçta göçlere izin vermek gibi stratejik bir politika izlemiş, ancak bu yaklaşım zamanla yerini Çerkesleri zorla yerinden etme ve bölgeyi yeniden yapılandırma çabalarına bırakmıştır. 1864 yılı itibarıyla yoğunlaşan bu politikalar, bölgenin etnik ve kültürel yapısında derin değişimlere yol açmış; Çerkeslerin yurtlarından sürgün edilmesi, yalnızca onların demografik ve coğrafi bir kaybını değil, aynı zamanda geleneksel yaşam biçimlerinin ve sosyal dokularının da büyük ölçüde zarar görmesini beraberinde getirmiştir. Bu göçler sonucunda, Kuzey Kafkasya'nın tarihi kimliği önemli ölçüde dönüşüme uğramış, bölgedeki Müslüman nüfusun azalması Rusya'nın bölgedeki hâkimiyetini sağlamlaştırmasına imkân tanımıştır (Fisher, 1978: 130).

Göç hareketlerinin Osmanlı topraklarında oluşturduğu etkiler, sosyo-ekonomik katkılarının yanı sıra, imparatorluğun dini ve kültürel yapısını da zenginleştirmiştir. Göçmenler, geldikleri topraklardan getirdikleri kültürel unsurlar, dini değerler ve geleneklerle Osmanlı toplumunun farklı katmanlarında yeni bir sentezin oluşmasına zemin hazırlamışlardır. Bununla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu, göçlerin yarattığı nüfus artışı karşısında iskan politikalarını dikkatli bir şekilde yönetmek durumunda kalmış, bu durum imparatorluk için hem fırsatlar hem de yeni sorunlar doğurmuştur.

Kırım Savaşı sonrası göçler, yalnızca Osmanlı ve Rus İmparatorlukları arasındaki güç mücadelesinin bir yansıması olmakla kalmamış, aynı zamanda Kafkasya'nın tarihini, toplumsal yapısını ve kültürel kimliğini derinden etkileyen bir dönüşüm sürecini beraberinde getirmiştir. Çerkeslerin ve diğer Kafkasyalıların zorla yerinden edilmesi, bu halklar için

tarihsel bir travma niteliği taşıırken, aynı zamanda Osmanlı topraklarına göç eden bu topluluklar yeni bir yaşam kurma mücadelesi vermiş ve imparatorluğun kültürel mozağine kalıcı katkılar sağlamıştır. Ancak, Kafkasya'nın demografik yapısında meydana gelen bu köklü değişiklikler, bölgede yaşanan etnik çeşitliliğin azalmasına ve Rusya'nın homojen bir nüfus politikası yürütmesine zemin hazırlamıştır (Tuna, 1977: 49).

İngiltere'nin emperyalist politikaları çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğunun çıkarlarını destekleyici bir strateji izlediği, özellikle Rusya'nın Karadeniz'in kuzeyine sıkıştırılmasını amaçlayan yaklaşımlarında açıkça görülmektedir. İngiltere'nin bu politikası, Osmanlı'nın Rusya'ya karşı direncini artırmayı hedeflemiş ve Osmanlı'nın Karadeniz'deki stratejik önemini güçlendirmiştir (İpek, 1994: 4). İngiltere'nin bu yaklaşımı, aynı zamanda Osmanlı topraklarında yaşanan siyasi ve toplumsal dönüşümlere de dolaylı olarak etki etmiştir. Osmanlı'nın Karadeniz bölgesindeki hâkimiyeti, Rusya'nın yayılmacı politikalarına karşı bir tampon bölge oluştururken, bölgedeki Müslüman nüfusun Osmanlı yönetimine olan bağlılığını da pekiştirmiştir (Yılmaz, 2002: 588).

1829 yılından itibaren Kafkasya'da devam eden Çerkes mücadelesi, 1859 yılında Şeyh Şamil'in esir düşmesiyle büyük bir darbe almış ve zayıflamaya başlamıştır. Şeyh Şamil'in direnişi, sadece askeri bir mücadele değil, aynı zamanda bir özgürlük ve bağımsızlık hareketi olarak Müslüman Kafkas halkları arasında güçlü bir dayanışma sembolü haline gelmiştir (Karpat, 1985: 152). Ancak, 1864 yılında nihayetlenen bu mücadele, Kafkasya'nın Müslüman topluluklarının Rusya'ya karşı direnme kapasitesini neredeyse tamamen sona erdirmiştir. Mücadelenin sonlanmasıyla birlikte, Müslüman Kafkas halkları ya topraklarını terk etmek ya da Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır. Bu süreç, Osmanlı İmparatorluğu için yalnızca demografik bir değişim yaratmamış, aynı zamanda coğrafi sınırlarının yeniden şekillenmesine ve imparatorluğun Müslüman kimliğinin daha da güçlenmesine yol açmıştır (İpek, 1994: 5).

Rusya'nın Müslüman nüfus üzerinde artan etkisi hem Kırım hem de Kafkasya bölgelerinde yoğun bir göç dalgasını tetiklemiştir. Rusya'nın Müslüman topluluklara yönelik sert politikaları, özellikle dini ve kültürel özgürlüklerin kısıtlanması, bu grupları göç etmeye zorlayan başlıca etkenlerden biri olmuştur (Fisher, 1978: 130). 1783 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi, bu baskıcı politikaların başlangıç noktasını oluşturmuş ve Kırım Tatarları başta olmak üzere bölgedeki diğer Müslüman gruplar için dini, kültürel ve sosyal özgürlüklerin büyük ölçüde kısıtlanmasıyla sonuçlanmıştır. Kırım Tatarları, bu baskılar karşısında toplu bir şekilde Osmanlı topraklarına göç etmiş, bu durum onların tarihindeki en büyük kırılma noktalarından biri olmuştur (Karpat, 1985: 156).

Osmanlı İmparatorluğu'na göç eden topluluklar, geldikleri bölgelerden beraberlerinde getirdikleri kültürel unsurlar, gelenekler ve ekonomik beceriler ile Osmanlı toplumuna entegre olmaya çalışmış ve bu süreçte imparatorluğun hem kültürel çeşitliliğine hem de ekonomik dinamizmine önemli katkılar sağlamışlardır. Özellikle Kırım Tatarları ve Çerkesler gibi gruplar, Osmanlı nüfusunun yeni ve önemli bir bileşeni hâline gelmiş, göç dalgaları ise Osmanlı topraklarında demografik ve kültürel yapıyı derinden etkilemiştir (İpek, 1994: 6). Ancak, söz konusu göç hareketlerinin yarattığı sosyal ve ekonomik sorunlar da göz ardı edilmemelidir. Yoğun göç dalgaları, Osmanlı'nın iskan politikaları üzerinde baskı oluşturmuş, göçmenlerin yerleştirildiği bölgelerde sosyal gerilimlere ve ekonomik yükümlülöklere neden olmuştur (Fisher, 1978: 132).

Özellikle Kırım Tatarları ve diğer Müslüman etnik gruplar açısından değerlendirildiğinde, bu göç dalgaları, onların bireysel ve toplumsal kimliklerini koruma mücadeleleriyle paralel bir süreç olarak ele alınmalıdır. Rusya'nın Müslüman topluluklar üzerindeki baskısını artırma ve bölgesel kontrolünü genişletme çabaları, Kırım ve Kafkasya gibi bölgelerin geleneksel demografik dengesinin bozulmasına yol açmış, bu da göç hareketlerini kaçınılmaz kılmıştır (Yılmaz, 2002: 590).

Öte yandan, 19. yüzyıl boyunca Rus İmparatorluğu'nun Kafkasya üzerindeki hâkimiyet kurma politikaları, bölgedeki Müslüman topluluklar üzerinde yoğun baskılar oluşturmuş ve bu durum geniş çaplı demografik değişimlere yol açmıştır. Rusya'nın uyguladığı politikalar, yalnızca Kafkasya'nın etnik yapısını dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda Çeçenler, Dağıstanlılar ve diğer Kafkas halkları arasında kitlesel bir direniş hareketini tetiklemiştir. Şeyh Şamil liderliğinde yürütölen bu direniş, yalnızca askeri bir mücadele olmanın ötesinde, dini ve kültürel dayanışma çerçevesinde şekillenmiş ve bölgenin siyasi tarihinde önemli bir yer edinmiştir (Karpat, 1985: 153). Ancak, Rus ordusunun askeri üstünlüğü karşısında, 1859 yılında Şeyh Şamil'in esir düşmesiyle birlikte Kafkas halklarının direnişi büyük ölçüde zayıflamış ve Rusya'nın bölgedeki hâkimiyeti pekişmiştir (Fisher, 1978: 128).

Bu süreçte, Kafkasya'da yaşanan yoğun askeri ve siyasi baskılar, bölgedeki Müslüman topluluklar için yaşam koşullarını giderek zorlaştırmış ve bu halkları göçe zorlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu, bu göç dalgasını insani ve stratejik bir fırsat olarak değerlendirmiş; Osmanlı topraklarına sığınan Kafkasyalı göçmenlere kucak açmıştır. Bu göç dalgası, yalnızca Osmanlı İmparatorluğunun demografik yapısını değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda Anadolu ve Balkanlar'da yeni yerleşimlerin oluşmasına da zemin hazırlamıştır (İpek, 1994: 7).

Göç eden Kafkas Müslümanları, Osmanlı topraklarında özellikle sınır bölgelerine yerleştirilmiş, bu sayede Osmanlı Devletinin güvenlik politikalarına katkı sağlamıştır. Ayrıca, Kafkasya'dan gelen göçmenler, sahip oldukları zanaat ve tarım bilgisiyle Osmanlı toplumunun ekonomik yapısına olumlu katkılar sunmuşlardır (Yılmaz, 2002: 592). Kafkasya'dan göç eden Müslüman topluluklar, sadece fiziksel bir yer değiştirme süreci yaşamamış, aynı zamanda kültürel ve dini kimliklerini koruma mücadelesi vermişlerdir. Bu göç hareketi, Kafkasya'nın etnik yapısının homojenleşmesine yol açarken, Rus İmparatorluğunun bölgeyi daha sıkı bir şekilde kontrol etmesine olanak sağlamıştır. Kafkas göçmenlerinin Osmanlı topraklarına yerleşmesi ise imparatorluğun nüfus yapısını çeşitlendirmiş ve özellikle Anadolu'da yeni kültürel unsurların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Richmond, 2008: 78). Bununla birlikte, göç sürecinde yaşanan kayıplar ve zorluklar, bu topluluklar için tarihsel bir travma niteliği taşımaktadır.

Rusya'nın Kırım ve Kafkasya'daki politikaları, Müslüman nüfusun demografik yapısını değiştirmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda, Rus yönetimi Müslümanların mülkiyet haklarına kısıtlamalar getirmiş ve dini ile kültürel özgürlüklerini sınırlamış ve bu baskıcı politikalar altında, Müslüman topluluklar, özellikle Kırım Tatarları ve Kafkas halkları, baskı ve zulme maruz kalmışlardır. Buna karşılık, Osmanlı İmparatorluğu, Müslüman Kafkas halkına kucak açmış ve onlara sığınma imkanı sunmuştur. Osmanlı toprakları, Kırım ve Kafkasya'dan kaçan Müslümanlara barınma ve korunma sağlamış, onlara yeni bir başlangıç yapma fırsatı sunmuştur. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğu'nun Müslüman halkların yanında olduğunu ve onları korumak için çaba gösterdiğini göstermiştir (Berber, 2011: 19-20).

19. yüzyıl boyunca Kırım ve Kafkasya'dan Anadolu'ya yönelen göç dalgaları, özellikle 1860'ların ortalarında ivme kazanmıştır. Bu dönemde, binlerce Müslüman, Rusya'nın baskıcı politikalarından kaçarak Osmanlı topraklarına sığınmış ve yeni bir hayat kurma arayışına girmiştir. Göçmenler arasında entelektüeller, tüccarlar, zanaatkarlar ve çiftçiler gibi çeşitli meslek gruplarından insanlar bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu, bu göçmenleri kabul etmiş ve onlara yerleşim imkanları sunarak topraklarında yeni bir hayat kurmalarına destek olmuştur. Bu göç dalgaları, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli kültürel ve ekonomik alanlarda zenginleşmesine katkı sağlamıştır (Karpas, 2010: 210).

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Türklerin göç tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaşın ardından, Rusya'nın kontrolü altındaki bölgelerde yaşayan Müslümanlar, baskı ve zulümle karşı karşıya kalmış ve bu nedenle Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmışlardır. Berlin Anlaşması ile yeni kurulan Balkan devletlerindeki Müslümanların hakları korunmaya çalışılsa da birçoğu bu hakları tanımamıştır. Bu durum,

Müslüman göçmenlerin Anadolu'ya olan akınını daha da hızlandırmış ve Osmanlı topraklarının demografik yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir (Saydam, 1997: 191).

1850'lerden itibaren Osmanlı İmparatorluğu, yoğun ve sürekli göç dalgalarıyla karşı karşıya kalmış ve bu süreç, muhacirlerin iskân edilmesi konusunda devletin önemli bir tecrübe kazanmasına sebep olmuştur. Ancak, beklenmedik ölçekte büyük kitlelerin sınırları aşarak Osmanlı topraklarına giriş yapması, mevcut kaynakların yetersizliği, savaşların yol açtığı tahribatın henüz giderilememiş olması ve vasıflı iş gücüne duyulan ihtiyaç gibi etkenler, göçmenlerin yerleştirilme sürecini önemli ölçüde zorlaştırmıştır. Özellikle göçmenlerin barınma, istihdam ve sosyal entegrasyon süreçlerinde yaşanan bu sorunlar, Osmanlı devlet mekanizmasının göç yönetimine dair politikalarını yeniden şekillendirmesine neden olmuştur (Berber, 2011: 21).

Göçmenlerin yerleştirileceği bölgelerin seçimi ve ekonomik hayata entegre edilmesi, Osmanlı yönetimi için öncelikli sorunlar arasında yer almıştır. Tarım alanlarının açılması, yeni yerleşim birimlerinin oluşturulması ve temel ihtiyaçların karşılanması, bu dönemde devletin idari kapasitesini zorlayan başlıca unsurlar olmuştur. Ayrıca, yoğun göç hareketleri, bazı bölgelerde yerel halkla muhacirler arasında sosyal gerilimlere neden olmuştur (Karpas, 1985: 154). Her şeye rağmen, muhacirlerin yerleştirilmesi Osmanlı topraklarında nüfus homojenliğini artırmış ve ekonomik çeşitliliğe katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, bu göç hareketlerinin yönetimi, Osmanlı Devletinin idari sistemini zorlayan ve dönemin ekonomik dengelerini etkileyen bir süreç olmuştur (İpek, 1994: 8).

93 Harbi'nin hemen ardından, devlet, muhacirlerin nasıl iskân edileceğine dair İskân-ı Muhacirin Talimatnamesini ⁵ yayımlamıştır. Talimatnamedeki hükümler ana hatlarıyla şöyledir (Öztürk A. A., 2000: 26):

⁵ İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi; 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan büyük göç dalgalarını yönetmek amacıyla Osmanlı İmparatorluğu döneminde çıkarılmış önemli bir düzenlemedir. Osmanlı İmparatorluğu, çeşitli siyasi ve askeri nedenlerle topraklarını kaybetmiş, bu süreçte Kafkasya, Balkanlar ve Kırım gibi bölgelerden büyük çaplı göçler yaşamıştır. Göçmenlerin yerleştirilmesi ve temel ihtiyaçlarının karşılanması, devlet için önemli bir idari mesele haline gelmiş ve bu doğrultuda çeşitli önlemler alınmıştır. İskân-ı Muhacirin Nizamnamesinin oluşturulması, özellikle Kırım Savaşı (1853-1856) ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında Osmanlı topraklarına göç eden yüzbinlerce Müslüman mülteciyi sistematik bir şekilde yerleştirmeyi amaçlamıştır. Bu süreçte göçmenlerin yerleştirileceği bölgeler belirlenmiş, tarımsal faaliyetler için kendilerine toprak tahsis edilmiş ve devlet tarafından gıda yardımları sağlanmıştır (Karpas, 2002, 21). Her ne kadar kapsamlı göç ve iskân düzenlemeleri ilk olarak 1860'lı yıllarda yapılmışsa da 1860 İskân Nizamnamesi, bu alanda en önemli reformlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu düzenleme, göçmenlerin belirli bölgelere yerleştirilmesini, kendilerine toprak verilmesini ve tarımsal faaliyetler için gerekli araç gereçlerin temin edilmesini içermektedir. Ayrıca, göçmenlerin dini ve kültürel haklarını korumayı ve yeni yerleştirildikleri bölgelerde uyum sağlamaları için çeşitli önlemler almayı hedeflemiştir. İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi, göçmenlerin yaşam koşullarını iyileştirmeyi hedeflediği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun demografik yapısını güçlendirmeyi de amaçlamıştır. Bu sayede, tarımsal üretimin artırılması ve kırsal bölgelerin nüfuslandırılması

- Muhacirlerin iskân edildikleri yerleri terk etmeleri katiyen yasaktır.
- Gönderildikleri yerlerde, muhacirler hakkındaki bilgiler defterlere kaydedilecek ve bu defterler, Muhacirin-i İdare Komisyonu'na gönderilecektir.
- İskâna kadar iâşe olarak, 10 yaşından küçüklere 100 dirhem, büyüklere yarım kıyye ekmek verilecek, zengin olanlara ise verilmeyecektir.
- Köy ve kasabalara 10 haneye bir hane düşecek şekilde muhacir misafir edilecektir. Buralardaki boş miri ya da vakıf arazilerine yerli halkın yardımıyla 2–3 göz odalı evler yapılacaktır.
- Ayrıca halk, muhacirler alışana kadar tarlaların sürülmesine de yardım edecektir.
- Tapular aileye mahsus olarak verilecekti. Anne- baba yoksa büyük kardeş küçüklerin reşitliğine kadar vesayet edecektir.
- Muhacirlerin tarıma başlayabilmeleri için öküz, tohumluk, alet ve edevat verilecektir.
- İskân edilecekleri bölgeler illaki köy olmayabilecek, şehir ve kasabaların da kenarlarında mahalleler teşkil edilebilecektir.
- Şehre iskân edilecekler mümkün mertebe, meslek ehli veya hocalık rüştüne sahip olmalıdır.

Bu talimatname ile göçmenlere, kendi geçimlerini sağlayabildikleri sürece yerleştirildikleri bölgelerde çiftlik veya benzeri araziler satın alma hakkı tanınmış, bu sayede iskân sürecinin sorunsuz bir şekilde ilerlemesi hedeflenmiştir. Devlet, göçmenlerin mağduriyetini önlemek ve süreci kolaylaştırmak için çeşitli yasal düzenlemeler yapmış olsa da bu önlemlerin hayata geçirilmesi her zaman kolay olmamıştır. Özellikle boş arazilerin yetersizliği, göçmenlerin yerleşim alanlarına uygun şekilde dağıtılmasında ciddi sorunlara sebep olmuştur. Sınırların daralması ve nüfusun hızla artması, boş arazilerin azalmasına ve yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Büyük göçmen gruplarının yerleştirilmesi için uygun arazi bulunamaması, yetkilileri zorlu kararlarla karşı karşıya bırakmıştır. Daha önceki göçlerde elde edilen deneyimler, özellikle Kafkasyalı göçmenlerin belirli bölgelere yerleştirilmekten kaçındığını ve kendi tercih ettikleri alanlarda kalmak istediklerini ortaya koymuştur. Bu durum, göçmenlerin yeniden iskân edilmesi sürecini daha karmaşık hale getirmiştir (Berber, 2011: 34-36).

Kafkasya ve Rumeli'den gelen göçmenler, 1850'li yılların sonlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğunda muhacir nüfusunun önemli bir kısmını oluşturmuştur. Özellikle 1860'lı yıllarda bu göçmenlerin sayısındaki artış, devletin boş arazilere toplu yerleşim politikalarını uygulamaya başlamasını zorunlu hale getirmiştir. Yeni yerleşim alanlarının oluşturulması süreci, devlet topraklarının bu amaçla değerlendirilmesine olanak sağlamış olsa da bu toprakların nasıl kullanılacağı ve göçmenlerin ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı konusunda çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Göçmenlerin masraflarını karşılamak amacıyla devlet topraklarının satılması fikri gündeme gelmiş olsa da bu yöntemden elde edilecek gelirin yetersiz kalacağı endişesi ortaya çıkmıştır. Bunun yerine, devletin göçmenleri doğrudan kendi topraklarına yerleştirmesi kararlaştırılmıştır. Bu politika sayesinde, göçmenlerin barınma ihtiyaçları karşılanırken, uzun vadede bu bölgelerden elde edilecek tarım ve vergi gelirleriyle devletin mali yapısının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu karar doğrultusunda, devlet hem göçmenlerin yerleşim sorunlarını çözmek hem de yerleşim sürecinin mali yükünü karşılamak amacıyla gerekli masrafları üstlenmiştir. Göçmenlerin yerleşimi, 1877'ye kadar ağırlıklı olarak kırsal alanlara ve köylere yönelik olarak uygulanmış; bu durum hem tarımsal üretimi artırmak hem de kırsal bölgelerin nüfusunu güçlendirmek amacı taşımıştır. Ancak 93 Harbi sonrasında daha büyük göçmen gruplarının iskân edilmesi gerektiği için, şehir ve kasabalardaki boş arazilerin de iskân sürecine dahil edilmesi politikası benimsenmiştir. Göçmenlerin bu yeni yerleşim alanlarına entegrasyonu, sadece demografik dengeleri değil, aynı zamanda Osmanlı toplumunun ekonomik ve sosyal yapısını da dönüştürmüştür. Sürecin düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlamak için, yerleşim işlemlerinin denetimi amacıyla müfettişler görevlendirilmiş ve bu sürecin koordinasyonu sıkı bir şekilde takip edilmiştir (Yılmaz, 2002: 596).

Rusya'nın, Kafkasya'yı işgal etmesinin ardından, Osmanlı İmparatorluğu bölgeden gelen halkların sığınma taleplerini insani, dini ve stratejik nedenlerle onaylamıştır. Osmanlı yönetimince göçmenler özellikle kullanılmayan verimli veya ormanlık arazilere yerleştirilmiştir. Bu tercih, Osmanlı iskân politikasının temel hedeflerinden biri olan göçmen nüfusun kısa sürede üretken hale getirilmesi amacıyla yapılmıştır. Göçmenlerin tarımsal üretime katkıda bulunması hem ekonomik kalkınmaya hem de sosyal dengeye hizmet edecek bir yöntem olarak benimsenmiştir (Karpas, 1985: 158). Osmanlı hükümeti, Balkanlardaki stratejik topraklarını elde tutma politikasını desteklemek için bu bölgeye önemli yatırımlar yapmış ve bu topraklara Müslüman nüfus yerleştirmeyi öncelikli bir hedef olarak görmüştür. Bu bağlamda, Çerkes kabilelerinin Rumeli ve Balkanlar'a yönlendirilmesi, Müslüman nüfusun artırılması, kullanılmayan verimli arazilerin tarımsal üretime kazandırılması ve devlet

otoritesinin tesis edilmesi gibi çok yönlü amaçları içermiştir. Çerkesler, Anadolu'da daha çok ayrı ayrı yerleştirilirken, Balkanlar'da mümkün olduğunca toplu halde iskân edilmiştir. Bu yerleşim politikası, bölgedeki Müslüman nüfusu artırmış olsa da Çerkes göçmenlerinin Osmanlı iskân politikası hedeflerini tam anlamıyla gerçekleştirdiğini söylemek zordur (Berber, 2011: 42).

1878 Berlin Antlaşması'nın ardından, Çerkesler başta olmak üzere, Balkanlardaki Müslüman nüfusun büyük bir kısmı bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu gelişme, Osmanlı iskân politikasının uzun vadeli hedeflerini sınırlamış ve göçmenlerin yerleştirildikleri bölgelerdeki sürdürülebilirliklerini ciddi şekilde etkilemiştir. Bu durum, bölgenin demografik yapısını değiştirirken, Osmanlı Devletinin Balkanlar üzerindeki kontrolünü zayıflatmış ve iskân politikalarının başarısını tartışmalı hale getirmiştir (Fisher, 1978: 135).

Rumeli'ye iskânları planlanan Çerkesler ve diğer göçmenlere gerek devlet organları gerekse yerel halk tarafından yardım edilmiştir. Bu yardımlar, Müslüman olmayan unsurları da kapsayacak şekilde geniş bir dayanışma anlayışıyla gerçekleştirilmiştir. Göçmenlerin Osmanlı topraklarına ulaşmalarının ardından nakil ücretleri ve yevmiyeleri karşılanmış; sağlık hizmetleri, barınma imkanları sağlanmış ve tarımsal faaliyetlerde bulunabilmeleri için arazi, tarım aletleri ve hayvan desteği verilmiştir. Meslek sahibi olan göçmenlere ise iş kurmaları için nakdi yardım yapılmıştır. Bu yardımlar, devletin ve yerel halkın ortak çabasıyla yürütülmüştür. Ancak, Çerkeslerin Rumeli'ye yerleştirilmelerinden sonra çeşitli zorluklarla karşılaştıkları bilinmektedir (McCarthy, 1998: 144). Bu durum, hedef ülkenin entegrasyon konusundaki tutumundan bağımsız olarak göçmenlik mefhumunun sosyoekonomik açıdan pejoratif bir öze sahip olduğunu göz önüne sermektedir. Çerkeslerin sosyal yaşam tarzı, özellikle silah kullanımı ve kölelik meseleleri, Osmanlı idaresi için önemli sorunlar yaratmıştır. Bu asayiş sorunları karşısında Osmanlı yönetimi çeşitli tedbirler almış, göçmenlerin sosyal sınıflarını dikkate alarak uyum süreçlerini kolaylaştırmaya ve devlete bağlılıklarını korumaya özen göstermiştir. Yaklaşık 400 bin Çerkes göçmeninin Rumeli'ye başarılı bir şekilde yerleştirildiği söylenebilir.

Bu başarının temelinde, yerel halkın yardımlaşma anlayışı, Tuna Vilayeti Valisi Mithat Paşanın göçmen yerleştirme sürecini titizlikle takip etmesi, 16 Ağustos 1860 tarihinden itibaren göçmen işlerini yönetmekle görevlendirilen Nusret Paşanın özverili çalışmaları ve Osmanlı Hükümetinin bölgedeki hassasiyetlere olan dikkati yer almıştır (McCarthy, 1998: 145-146).

2.2.6. Bolşevik İhtilali Sonrası Gerçekleşen Göçler

Sovyetler Birliğinin Osmanlı Devleti ile paralel politikalar izlediği dönem, özellikle Sovyetler 'in kuruluş sürecinde ve Osmanlı İmparatorluğunun parçalanma döneminde işgale karşı verilen destekle belirginleşmiştir. Sovyetler Birliğinin emperyalist güçlere karşı mücadelesi, Osmanlı halkı tarafından olumlu bir direnç olarak görülmüş ve takdirle karşılanmıştır. Bu dönemde Rus İç Savaşı'nın etkisiyle, Sovyet rejiminden kaçan Beyaz Ruslar Osmanlı topraklarına sığınmışlardır. Göç dalgası özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde yoğunlaşmış, Osmanlı yönetimi bu sığınmacıları geçici statüde kabul etmiştir. Beyaz Rusların kalıcı bir yerleşim niyetinde olmamaları, onların mülteci olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Osmanlı yetkilileri, bu nüfusu kontrol altında tutarak şehirlerdeki düzenin korunmasına özen göstermiştir. Bu süreç, Osmanlı-Rus ilişkilerinde yeni bir dinamik yaratmış ve Osmanlı topraklarının Sovyetler Birliği açısından jeopolitik önemini artırmıştır. Beyaz Rusların Osmanlı topraklarındaki varlığı hem sosyal hem de siyasi etkileşimlere yol açmış, bu da Osmanlı Devletinin yönetim ve dış politika stratejilerinde belirleyici bir rol oynamıştır (Karadoğan, 2011: 137-139).

Bolşevik Devrimi sonrasında İstanbul, Kızıl Ordu'ya karşı mücadele eden Beyaz Ordu mensupları ve Bolşevik rejiminden kaçan diğer sığınmacılar için önemli bir merkez haline gelmiştir. Bu göç dalgası, özellikle General Baron Piotr Wrangel'in Kırım'dan büyük bir sığınmacı grubuyla Osmanlı topraklarına geçmesiyle dikkat çekmiştir. General Wrangel'in verilerine göre, Kasım 1920'de Kırım'dan İstanbul'a yaklaşık 135.000 Rus mülteci gelmiş ve bu durum şehirdeki Rus nüfusunu 167.000'e yükseltmiştir. Bu büyük göç hareketi, Bolşevik rejimin etkilerinden kaçan Rus sığınmacıların Osmanlı topraklarında önemli bir varlık oluşturduğunu ortaya koymaktadır (McCarthy, 1998:145-147).

Bu göçmen dalgası, yalnızca İstanbul'un demografik yapısında büyük bir değişiklik yaratmakla kalmamış, aynı zamanda Osmanlı Devletinin son dönemlerindeki siyasi ve sosyal karmaşanın boyutlarını yansıtmıştır. Beyaz Rusların yoğun olarak yerleştiği İstanbul, bu dönemde çok kültürlü yapısını daha da güçlendirmiştir. Ancak, bu göçün beraberinde getirdiği ekonomik ve toplumsal etkiler, Osmanlı yönetimi açısından çeşitli sorunlara yol açmıştır. Bu durum, hem Osmanlı-Rus ilişkilerini etkilemiş hem de Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki toplumsal dinamikler üzerinde belirleyici bir rol oynamıştır (Dumesnil, 1993: 212).

1922 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen nüfus sayımına göre, şehirde toplam nüfus 710.286 olarak kaydedilmiştir. Bu nüfusun 373.124'ü Müslüman, 158.219'u Rum, 87.919'u

Ermeni, 40.018'i Musevi ve 51.006'sı diğer unsurlardan oluşmaktaydı. 1900'lerin başında İstanbul'un nüfusunun yaklaşık 900.000 olduğu düşünüldüğünde, bu düşüşün nedenleri arasında savaşlar, göçler ve sosyal değişimler önemli bir etken olarak öne çıkmaktadır. Beyaz Rusların 1920 sonrası İstanbul'a yoğun şekilde gelmeleri, şehrin sosyo-ekonomik ve kültürel yaşamında hissedilir bir değişim yaratmıştır. Bu dönemde Beyaz Rusların, özellikle ticaret, sanat ve kültürel hayat gibi alanlarda İstanbul'un çeşitli kesimlerinde etkili olduğu görülmektedir. Bu durum, şehrin çok kültürlü yapısının korunmasına ve zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. Nüfus sayımı verileri, İstanbul'un yalnızca bir Osmanlı başkenti değil, aynı zamanda o dönemin önemli bir entelektüel, ticari ve kültürel merkezi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Behar, 2003: 110).

1917 Bolşevik Devriminin ardından, özellikle Odesa ve Kırım gibi bölgelerden İstanbul'a gelen Rus sığınmacıların önemli bir özelliği, büyük çoğunluğunun aristokrat kimliklere sahip olmasıdır. Devrimin yarattığı toplumsal ve siyasi kaos, bu kesimi yerinden etmiş ve Rusya'dan ayrılmak zorunda bırakmıştır. Ancak, İstanbul'a gelen bu aristokratların pek çoğu, ekonomik güçlerini kaybetmeleri nedeniyle mesleksiz kalmış ve geçimlerini sağlamak için geçici işlerde çalışmak durumunda kalmıştır. Rus sığınmacılar, İstanbul'un zengin kültürel dokusuna çeşitli katkılarda bulunmuş, özellikle sanat, edebiyat ve sosyal yaşam gibi alanlarda etkili olmuştur. Bununla birlikte, yaşadıkları ekonomik zorluklar, şehrin sosyo-ekonomik yapısı üzerinde farklı dinamikler yaratmıştır. Bu durum, Bolşevik Devrimi sonrası İstanbul'un yalnızca bir sığınak değil, aynı zamanda farklı sınıfların ve kültürel etkilerin kesişim noktası haline geldiğini göstermektedir (Behar, 2003: 125).

Bolşevik Devrimi'nin ardından İstanbul'a göç eden Rus aristokratlar, ekonomik zorluklar nedeniyle geçimlerini sağlamak amacıyla farklı iş kollarında çalışmak zorunda kalmışlardır. Bu işler arasında sepet ve oyuncak yapımı, bahçıvanlık, halıcılık, ayakkabıcılık, garsonluk, seyyar satıcılık, dikiş-nakış işleri, taksi şoförlüğü ve gazete dağıtımı gibi meslekler yer almaktadır. Bu geçici işler, onların ekonomik sıkıntılarla baş etmelerine bir nebze yardımcı olmuşsa da sosyal yaşamlarını zorlaştırmış ve eski statülerinden uzak bir hayat sürmelerine neden olmuştur. Diğer yandan, ekonomik açıdan daha iyi durumda olan aristokratlar, Rusya'daki yaşantılarını İstanbul'da devam ettirme imkânı bulmuşlardır. Bu kesim, özellikle şehrin kültürel ve sosyal yaşamına yaptıkları katkılarla dikkat çekmiş, Rus sanatını, edebiyatını ve sosyal geleneklerini İstanbul'un çok kültürlü yapısına entegre etmişlerdir. Böylece, Rus sığınmacılar, sadece ekonomik bir yük değil, aynı zamanda kültürel zenginliğin bir parçası haline gelmişlerdir (Ataç, 1952: 252).

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle, Rusya'da önemli ve karmaşık siyasi ve toplumsal değişimler yaşanmıştır. Çarlık rejimi, yıllardır biriken halk hoşnutsuzluğu, savaşın yıkıcı etkileri ve ağır ekonomik kriz nedeniyle büyük bir baskı altındaydı; dolayısıyla bu koşullar, toplumda derin bir memnuniyetsizlik ve isyan duygularını tetiklemiştir. 1917 yılında gerçekleşen Şubat Devrimi sonucunda Çar II. Nikolay tahttan çekilmiş ve yerine geçici bir hükümet kurulmuştur. Ancak, geçici hükümet savaşın devam etmesi ve ekonomik sorunların artması gibi problemler karşısında halkın beklentilerini karşılayamamış, bu durum istikrarsızlığı daha da derinleştirmiştir (Karadoğan, 2011: 138). Bu dönemde Rusya'da siyasi hareketlilik hızla artmıştır. Bolşevikler, halkın desteğini kazanarak Lvov Hükümeti'nin devrilmesine öncülük etmiş ve ardından Kerenski Hükümeti kurulmuştur. Ancak bu yeni hükümet de kısa sürede halkın güvenini kaybetmiş, ekonomik kriz ve savaş yorgunluğu halk arasında huzursuzluğu artırmıştır. Giderek büyüyen bu hoşnutsuzluk, ülkeyi daha büyük bir kaosa sürüklemiş ve sonunda Bolşeviklerin iktidara gelmesi için gerekli ortamı hazırlamıştır. Bolşeviklerin Lenin liderliğinde güç kazanması, Rusya'da derin bir devrimci dönüşümün başlangıcı olmuştur (Üçok, 1975: 257).

6 Kasım 1917'de başlayan Bolşevik ayaklanması, ertesi gün, yani 7 Kasım 1917'de Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesiyle sonuçlanmıştır. Lenin, yeni kurulan Halk Komiserleri Konseyinin başına geçmiş ve aynı zamanda Bolşevik Hükümetinin lideri olmuştur. Bu süreçte imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması, Rusya'nın I. Dünya Savaşı'ndan çekilmesine zemin hazırlamış ve ülkede yeni bir siyasi düzenin temelleri atılmıştır (Üçok, 1975, s. 258). Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesiyle birlikte, ülke çapında iç karışıklıklar hızla artmıştır. Bolşevik rejimine karşı çıkan kesimler, Rusya'nın farklı bölgelerinde ve hatta yurtdışında muhalefet hareketlerini örgütlemiştir. Bu muhalefet grupları, Beyaz Ordu adı altında birleşmiş ve örgütlenmiştir. Kazaklar, Tatarlar, toprak sahipleri, bürokratlar, politikacılar ve eski Çarlık ordusuna mensup askerler, Bolşeviklere karşı silahlı direnişte önemli roller üstlenmiştir. Bu durum, Rusya'yı geniş çaplı bir iç savaşa sürüklemiş ve ülke genelinde yoğun çatışmalar yaşanmasına yol açmıştır (Kocabaşoğlu & Berge, 1994: 178).

Rusya'daki iç savaş, Bolşeviklere karşı mücadele eden Beyaz Ordunun girişimleriyle Haziran ve Temmuz 1918'de tam anlamıyla başlamıştır. General Denikin, General Wrangel ve Amiral Kolçak gibi önemli liderler, Bolşevik rejimine karşı direnişi örgütleyerek farklı cephelerde mücadele etmişlerdir. Bolşevikler ise bu süreçte Kızıl Orduyu güçlendirmiş ve muhalefeti bastırmak için kapsamlı karşı taarruzlar düzenlemiştir (Ataç, 1952: 261).

Amiral Kolçak, Sibirya'da müttefiklerinin desteğiyle bölge üzerinde kontrol sağlamış, ancak Bolşeviklerin karşı saldırıları sonucunda zayıf düşerek esir alınmış ve öldürülmüştür. General Denikin, Kafkasya'da kuvvet toplayarak Karadeniz'in kuzey sahillerine taarruz başlatmış, müttefiklerin desteğiyle ilerlemeye çalışmıştır. Direniş, General Wrangel liderliğindeki birliklerin Kırım'a çekilmesiyle devam etmiş, ancak Kırımdaki ağır iklim sorunları ve iç bölgelerdeki açlık koşulları mücadeleyi zorlaştırmıştır. General Wrangel, Kırım'da alternatif bir hükümet kurmayı ve Bolşeviklere karşı uzun süre direnerek mücadeleyi sürdürmeyi hedeflemiştir. Ancak, Kızıl Ordunun üstünlüğü karşısında Beyaz Ordu, büyük bir yenilgi alarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Sonuç olarak, Beyaz Ruslar, İstanbul'a sığınmış ve burada yeni bir yaşam kurma çabasına girişmişlerdir. Bu süreç, Rusya'daki iç savaşın ve siyasi istikrarsızlığın önemli bir parçasını oluşturmuş, ülkenin tarihinde derin izler bırakmıştır. İç savaş dönemindeki bu mücadeleler, Bolşevik rejiminin ülke genelinde hakimiyet sağlamasıyla sonuçlanmıştır (Ataç, 1952: 252).

Bolşevik kuvvetlerin kumandanı General Frunze ile Beyaz Ordu'nun lideri General Wrangel arasında yapılan anlaşma, I. Dünya Savaşı sonrası Rusya'da patlak veren iç savaşın karmaşık ve çalkantılı sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1920 yılında, Rusyanın güneyindeki Kırım Yarımadası'nda Bolşevikler ile Beyaz Ordu arasında yoğun çatışmalar yaşanmıştır. Wrangel ordusu, Kırımdaki pozisyonlarını korumakta zorlanmış ve nihayetinde geri çekilme kararı almıştır (Asiltürk, 2002: 38).

12 Kasım 1920 sabahı, Sivastopol sokaklarında büyük bir panik yaşanmıştır. Bolşeviklerin ilerlemesi nedeniyle halk limanlara doğru kaçmıştır. Benzer sahneler Odessa, Novorosiysk, Simferopol, Yalta ve Aluşta gibi diğer şehirlerde de gözlemlenmiştir. Kırımdaki limanlar, Wrangel ordusuna bağlı askerler ve Bolşevik rejiminden kaçan mültecilerle dolmuştur. 22-23 Kasım 1920 tarihlerinde, yüzlerce gemi Türkiye'ye doğru yola çıkmıştır. Bu anlaşma, Rusyadaki iç savaşın seyrini değiştirmiş ve Beyaz Rusların Türkiye'ye sığınarak yeni bir hayat kurma sürecini başlatmıştır (Süer, 1987: 317).

Tahliye operasyonu, askeri bir hareket olmaktan öte, Amerikan Hükümetinin doğrudan talimatıyla gerçekleştirilen, geniş kapsamlı bir organizasyondur. Amerikan donanması, tahliye edilenlerin güvenliğini sağlamak için kritik bir rol üstlenmiş ve limanlarda koruma sağlayarak gemilere binenlerin emniyeti için gerekli tedbirleri almıştır. Tahliye edilenler arasında sadece askerler değil, aynı zamanda mülteciler ve siviller de bulunuyordu. Bu kişiler, Rusya'daki iç savaşın yıkıcı etkilerinden kaçıp yeni bir hayat kurma umuduyla

İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'a gelen gemilerin sayısındaki artış, şehrin mülteci akınına uğramasına neden olmuştur (Karadoğan, 2011: 147).

General Wrangel'in 17 Kasım 1920'de İstanbul'a varışı, büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. İstanbul'a ayak bastığında, halkın coşkulu karşılamasıyla dikkat çekmiş, mülteciler için bir umut sembolü olmuştur. Wrangel, İstanbul'daki limanlara bekleyen gemi sayısını artırarak, daha fazla insanın güvenli bir şekilde taşınmasını sağlamıştır. Bu gemiler, limanları doldurmuş ve birçok mülteciye sığınma imkanı sunmuştur (Asiltürk, 2002: 40).

Ancak, tahliye süreci boyunca birçok zorluk yaşanmıştır. Gemilerin kapasitesinin dolup taşması, yeterli malzeme ve ikmalin sağlanamaması gibi problemler ciddi sorunlar yaratmıştır. Buna rağmen, Amerikan donanması ve diğer destekleyici kurumlar, bu sorunların üstesinden gelmeyi başarmıştır. Wrangel ordusunun İstanbul'a varışı, Rusya'daki iç savaşın trajik sonuçlarını gözler önüne sermekle birlikte, aynı zamanda mülteciler için yeni bir başlangıcın ve umudun simgesi olmuştur. Bu süreçte İstanbul, farklı milletlerden insanları bir araya getiren bir merkez haline gelmiş ve şehrin kültürel yapısına önemli bir zenginlik katmıştır (Ataç, 1952: 253).

Osmanlı topraklarına gelen Rus göçmenler, özellikle Beyaz Ruslar, Osmanlı'nın göç politikalarında yeni bir boyut oluşturmuştur. Rusya'daki iç savaş ve Bolşevik rejiminden kaçan bu sığınmacılar, Osmanlı yönetiminin yalnızca sınır güvenliği ve iskân politikalarını değil, İstanbul gibi şehirlerin sosyal ve kültürel yapısını da etkilemiştir. Geleneksel Osmanlı göçmen politikalarının aksine, Beyaz Ruslar daha çok şehirlerde yoğunlaşmış ve kültürel katkılarıyla ön plana çıkmıştır. Bu durum, Osmanlı İmparatorluğunun tarihsel göç politikalarının çeşitliliğini ve farklı coğrafyalardan gelen göçlerin etkilerini anlamak için önemli bir bağlam sunmaktadır (Karadoğan, 2011: 145-147).

Osmanlı İmparatorluğunda yaşanan göç hareketleri, yalnızca dönemsel ihtiyaçlara yönelik değil, aynı zamanda uzun vadeli stratejik hedefler doğrultusunda şekillenmiştir. Çeşitli bölgelerden gelen göçmenlerin iskânı hem sınır güvenliğini sağlamak hem de nüfus dengesini korumak gibi amaçlarla yürütülmüştür. Bu bağlamda, Kafkasya ve Balkanlar gibi bölgelerden gelen göçmenler için tampon bölgeler oluşturulmuş, kaybedilen topraklardan gelen muhacirlerin bu alanlara yerleştirilmesi sağlanmıştır. Ancak, bu süreç yalnızca askeri ve siyasi bir mesele olmayıp, yerel halkla yaşanan sosyal gerilimler, ekonomik sıkıntılar ve iskân edilen göçmenlerin uyum süreci gibi zorlukları da beraberinde getirmiştir (Şimşir, 1989: 35-36).

Osmanlı İmparatorluğunda yaşanan göç hareketlerini anlamak için özellikle gerileme dönemindeki göç politikalarını değerlendirmek gereklidir. Osmanlı, diğer büyük

imparatorluklar gibi sınır bölgelerine özel statülü topluluklar yerleştirerek, komşu devletlere karşı tampon bölgeler oluşturmayı amaçlamıştır. Kaybedilen topraklardan gelen muhacirlerin büyük bir kısmı bu sınır bölgelerine iskân edilmiştir. Bunun yanı sıra, Kafkasya'dan Anadolu'ya yapılan göçler, belirli dönemlerde sınırlandırılmış ya da tamamen yasaklanmıştır. Osmanlı yönetimi, nüfus dengesini koruma ve özellikle Rus ilerlemelerine karşı bir savunma hattı oluşturma amacıyla göçmenlerin Balkanlara yönlendirilmesini teşvik etmiştir. Daha sonraki dönemde, Balkanlardaki Müslüman nüfus, Yanya, Selanik ve İstanbul gibi merkezlerdeki boş alanlara yerleştirilmiş ve Anadolu'ya göç etmeleri yasaklanmıştır (Şimşir, 1989: 36).

1850'li yıllardan sonra, Kafkasya'dan gelen yaklaşık 175.000 Çerkes'in Balkanlara yerleştirilmesi, Osmanlı göç politikalarının önemli bir uygulamasıdır. Ancak, bu süreçte bölgedeki Hristiyan nüfusun göçmenlere yönelik olumsuz tepkileri dikkat çekmiştir. Göçmenler, bir yandan vatanlarından ayrılmanın getirdiği zorluklarla, diğer yandan yeni topraklara yerleşme sıkıntısıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Balkanlardaki yerel Hristiyan halk, göçmenlerin yakınına yerleştirilmesine karşı çıkmış ve bu durum 93 Harbi sırasında daha da belirgin hale gelmiştir. Örneğin, Yunan Dışişleri Bakanı Delyanni, Türk göçmenlerin Yunan topraklarına yerleştirilmemesi gerektiği yönünde Osmanlı yönetimine telgraflarla talepte bulunmuştur. Benzer şekilde, Diyarbakır'a 4.000–5.000 Çerkes ailesinin yerleştirilmesi planlandığında, bölgedeki Hristiyan temsilciler bu duruma karşı çıkmış, İngiltere Konsolosluğu ile Sadrazam'a telgraflar göndererek göçmenlerin bu bölgeye yerleştirilmemesini talep etmişlerdir (Şimşir, 1989: 43).

1876 yılında, büyük devletlerin baskısıyla düzenlenen Tersane Konferansı'nda, Balkanlar'a göç eden Müslüman muhacirlerin geri dönüşlerine karar verilmiştir. Bu, göç meselesinin uluslararası bir konferansta ilk kez ele alınmasını sağlamıştır. Ancak, 93 Harbinin başlamasıyla birlikte bu plan uygulanamamıştır. Savaş ilerledikçe, Rusların ele geçirdiği topraklarda yaşayan halk daha iç bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı yönetimi, bu göçmenlerin sınır bölgelerinden uzaklaşmasını istememiş, ancak savaş koşulları nedeniyle göçmenlerin yer değiştirme süreci kontrol edilememiştir. Örneğin, Rusların Ruscuk'u bombalaması sırasında halk, en yakın yerleşim alanları olan Eskicuma ve Osmanpazarı'na sığınmış, bu yerlerin de tehdit altına girmesiyle Tırnova'ya doğru ilerlemiştir. Zincirleme bir göç hareketi başlamış, ancak kaybedilen topraklar geri alındığında, bu muhacirler tekrar eski yerlerine gönderilmiştir. Buna karşın, Rusya, göçmenlerin sınırdan uzak bölgelere yerleştirilmesi konusunda ısrarcı bir tutum sergilemiştir (Şimşir, 1989: 45).

Osmanlı devleti, göçmenlerin iskânında Balkanlar ve Anadolu'da farklı stratejiler benimsemiştir. Balkanlarda göçmenler toplu halde yerleştirilirken, Anadolu'da yerel topluluklara dağıtılarak iskân edilmişlerdir. Amaç, göçmenlerin yerli halkla kaynaşmasını sağlamak ve herhangi bir grubun diğerine üstünlük sağlayacak kadar büyük olmamasına dikkat edilmiştir. Köylere yaklaşık 5 ile 10 hane muhacir yerleştirilmiş ve yerli halkla evlilikler teşvik edilmiştir. Ayrıca, göçmenler reislerinden ayrı ve dağınık bir şekilde yerleştirilerek devlet ve Padişah otoritesinin sağlanması hedeflenmiştir.

Osmanlı topraklarına gelen göçmenlere, ilk başlarda bir dönüm (yaklaşık 1.000 metrekare) arazi tahsis edilmiştir. Ancak, zamanla artan arazi talebi nedeniyle bu miktar yarım dönüme düşürülmüştür. Göçmenlerin yerleştirilmesi amacıyla bazı bataklık alanlar ıslah edilmiş ve tarıma elverişli hale getirilerek göçmenlere verilmiştir. Buna rağmen, bazı göçmenler, yerleştirildikleri bölgelerden memnun kalmayarak İstanbul gibi büyük şehirlere göç etmiştir. Osmanlı yönetimi, bu düzensiz göç hareketlerini kontrol altına almak için çeşitli önlemler almıştır. Yayınlanan bir fermanla, “gönderildikleri yerleri terk edenlerin görevlilerce yakalanarak eski yerlerine iade edileceği veya hapsedileceği” belirtilmiştir. Bu sıkı önlemlere rağmen, İstanbul'a olan göç tamamen engellenememiş, ancak belirli ölçüde azalmıştır (Özkaya, 1981: 26).

II. Abdülhamid dönemine kadar Osmanlı İmparatorluğu, her din ve millettten göçmen kabul etmiştir. Ancak, bu dönemde azınlıkların Türk ve Müslüman nüfus üzerindeki olumsuz faaliyetlerinin artması üzerine, Türk ve Müslüman olmayan göçmenlerin Osmanlı topraklarına kabul edilmemesi kararlaştırılmıştır. Türk ve Müslüman olmadığı belirlenen göçmenler geri gönderilmiştir. Bu dönemde, göçmenler yalnızca ekonomik bir kaynak olarak değil, aynı zamanda askerî bir güç olarak da değerlendirilmiştir. Kamu düzeninin sağlanamadığı bölgelere yerleştirilen göçmenler, eşkıyalığın önlenmesinde etkin bir şekilde kullanılmıştır. Devlet koruması altındaki göçmenler, sadık bireyler olarak görülmüş ve askerî potansiyelleri önemli bir kazanım olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, doğu bölgelerine yerleştirilen göçmenlerin, bölgedeki bazı aşiretlerin devlet düzenine uyum sağlamasına katkıda bulunacağı düşünülmüştür (Demirci Akyol, 2013: 43).

Osmanlı İmparatorluğuna geri dönüş göçlerinin büyük bir kısmı, savaş kayıpları ve toprakların elden çıkması nedeniyle gerçekleşmiştir. Bu nedenle, bu göçler genellikle ülke için sorunlu ve buhranlı dönemlerin bir parçası olmuştur. Savaşların ardından yapılan barış görüşmelerinde, göçmenler meselesi sıklıkla en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur (Demirci Akyol, 2013: 36).

18. yüzyılda Osmanlı Devleti, göçmen sorunlarını çözmek için özel bir teşkilat yapılanması kurmamış, bu mesele yerel yöneticiler tarafından, merkezi hükümetin gönderdiği emirler doğrultusunda yönetilmiştir. Göçmenlerle ilgili işlerde çoğu zaman Dahiliye Nezareti öncülük etmiş, Zaptiye Nezareti ise sürece dolaylı olarak katılmıştır. Ancak göç akınının artması ve süreklilik kazanması üzerine, 5 Ocak 1860 tarihinde Sadrazam Ali Paşa tarafında Muhacirîn Komisyonu adıyla ilk resmi göçmen komisyonu kurulmuştur (Barut, 2018:163). Bu Komisyonunun görevleri, devlet bünyesindeki göçmenlerle ilgili yazışmaları yürütmek, gelen göçmenlerin sevk işlemlerini düzenlemek ve bu süreçteki haberleşmeyi sağlamak, devlet ve halktan yardım toplayarak bunları dağıtmak, bağışçıların isimlerini ve bağış miktarlarını gazetelerde yayımlayarak yeni yardımlar temin etmek gibi çeşitli alanları kapsamıştır. Ayrıca, komisyon, göçmenlerin güvenliklerini sağlamak, yerli halkla kaynaşmalarına yardımcı olmak, İstanbul gibi merkezlerde toplanmalarını önlemek ve göç sırasında ihtiyaçlarını karşılamak için düzenlemeler yapmıştır. Göçmenlere arazi tahsis edilmesi de bu komisyonun görevleri arasındadır (Şimşir, 1989: 63).

Komisyon, Anadolu'yu yedi iskân bölgesine ayırarak her bölgeye bir tercüman eşliğinde memurlar atamıştır. 93 Harbi sonrasında artan göçmen hareketini yönetmek amacıyla, 9 Temmuz 1878 tarihinde, İdare-i Umumiye-i Muhacirîn Komisyonu kurulmuştur. Bu ana merkezin çevresinde yaklaşık yirmi alt komisyon ve şube oluşturulmuştur. Zamanla, bu komisyonlar lağvedilmiş ve yerlerine yenileri kurulmuştur. Ayrıca, gönüllü teşkilatlar ve yabancı girişimlerle kurulan komisyonlar da göçmenlere yardım etmeyi amaçlamıştır. Bu kuruluşlar arasında en dikkat çekici olanlar, Avusturya-Macaristan Konsolosu başkanlığında kurulan "Milletlerarası Muhacirlere Yardım Komitesi" ve İngiltere'de bir baron tarafından oluşturulan Turkish Compassionate Fund olmuştur. Bu komisyonlar, göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşam koşullarını iyileştirmek için önemli rol oynamıştır (Demirci Akyol, 2013: 43)

Milli Mücadele döneminde göçmenlerin işlerini düzenlemek amacıyla Muhacirîn Müdüriyeti görev yapmıştır. Yunanistan ile gerçekleştirilen mübadelenin takibini sağlamak üzere ise Mübadele, İmar ve İskân Vekaleti kurulmuştur. Balkanlar'ın kaybedilmesi, Müslüman toplum üzerinde derin bir etki bırakmış ve evlerini terk etmek zorunda kalan göçmenlerin yeni vatanlarına uyum sağlamaları oldukça zorlu olmuştur. Göçmen ailelerinde erkeklerin bir süre ailelerinin başında kalması gerekmiştir. Bu durum, toplumsal yapıyı etkileyen önemli bir süreç olarak dikkat çekmektedir (Demirci Akyol, 2013: 41).

1878 göçleri sırasında Anadolu'ya gelen erkek göçmenlere 25 yıl süreyle askerlikten muafiyet tanınmış, ancak 1889 yılında bu süre altı yıla indirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı

sırasında ise bu muafiyet tamamen kaldırılarak, savaşabilecek durumda olan tüm erkekler askere alınmıştır. Göçmenlerin büyük çoğunluğu ise elli yaş üstü kişiler, kadınlar ve çocuklardan oluşmuştur. Çoğunun üzerinde, vücutlarını tamamen kaplayacak kadar giysi dahi bulunmamaktadır. Rum ve Ermeni üreticilerin tehcir edilmesi nedeniyle tarımsal üretim sektöre uğramış ve toprakların ekilip sürülmesi zorlaşmıştır. Bu durum, kıtlık sorununu beraberinde getirmiştir. Devlet, bu dönemde göçmenlerin iş gücünden yararlanarak tarımsal üretimi artırmaya çalışmıştır (Barut, 2018: 163).

Göç hareketleri sonucunda, zorunlu sebeplerle yerlerinden edilen Ermeniler ve Rumlar gibi azınlıkların geride bıraktıkları köyler, araziler ve evler göçmenler arasında paylaştırılmıştır. Bu durum, milyonlarca göçmenin sefalet düşmesini bir ölçüde engellemiştir. Ancak, savaşların ekonomiyi ciddi şekilde zayıflatması nedeniyle devlet, göçmenlere gereken yardımları yeterince sağlayamamıştır. Göçmenler arasında bulaşıcı hastalık tespit edilenler, şehirlerin dışında tutulmuş ve tedavileri ilkel koşullarda gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti, çoğu zaman bu göç hareketlerine taraftar olmamış, ancak göçmenler için başka bir seçenek kalmaması nedeniyle bu durumlara engel olamamıştır. Göçlerin büyük bir kısmı, İstanbul Hükümeti'nin isteğine rağmen gerçekleşmiştir (Berber, 2011: 55-56). Osmanlı Devleti ekonomik olarak zayıf bir durumda olmasının yanında göç hareketlerinin yarattığı ağır yükü başa çıkarmak zorunda kalmıştır. Osmanlı idarecileri, göçleri durdurmak için çeşitli girişimlerde bulunmuş, ancak bu çabalar genellikle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Buna rağmen, göçmenlerin yerleştirilmesi ve uyum süreçleri, dönemin sosyal, ekonomik ve politik yapısını derinden etkilemiştir (Barut, 2018:172).

2.3. Türkiye Tarihinde Yaşanmış Göçler

Cumhuriyet Dönemi boyunca ülkemiz, çeşitli kitlesel göç hareketlerine şahit olmuştur. Bu göçler, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren devam etmiş ve birçok farklı olayın etkisi altında gerçekleşmiştir. Anılan göçler, alt başlıkta tarih sıralamasına göre incelenmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024). Göç hareketleri, yalnızca nüfus değişimlerine yol açmakla kalmamış, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısını da önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu'dan gelen göçler, ülkenin etnik ve kültürel çeşitliliğini artırmış, yeni toplulukların entegrasyonu sürecini gündeme getirmiştir. Bu süreçte devlet politikaları, göçmenlerin yerleştirilmesi ve uyumu konusunda belirleyici olmuş, kimi zaman zorunlu iskan uygulamaları devreye girmiştir. Öte yandan, Türkiye'ye yönelik göçlerin büyük bir kısmı, savaşlar ve uluslararası anlaşmalar

sonucunda gerçekleşmiştir. 1923 Lozan Mübadelesi, İkinci Dünya Savaşı sonrası hareketlilik ve özellikle 1980 sonrası mülteci akımları, ülkenin göç tarihindeki önemli dönüm noktalarından bazılarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin göç yönetimi hem demografik değişimlere uyum sağlama hem de toplumsal istikrarı koruma amacıyla çeşitli dönemlerde farklı politikalar geliştirmiştir. Aşağıda, Türkiye'ye yönelen göç dalgaları kronolojik sırayla ele alınmakta ve her birinin toplumsal, ekonomik ve siyasal etkileri değerlendirilmektedir.

2.3.1. Yunanistan'dan Türkiye'ye Gerçekleşen Göçler (1922-1938)

1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan Türkiye'ye gerçekleşen göç hareketleri, yalnızca demografik ve toplumsal dönüşümlere yol açmamış, aynı zamanda Türkiye'nin göç hukuku sisteminin oluşumunda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu süreçte, nüfus mübadelesinin yönetimi, göçmenlerin yerleştirilmesi ve mülkiyet sorunlarının çözümü için çeşitli hukuki düzenlemeler yapılmış, göç hukuku hem ulusal hem de uluslararası normlarla şekillenmiştir. Lozan Antlaşması'ndan doğan yükümlülükler, Türkiye'nin ulus-devlet inşası sürecinde göç yönetimine dair politikaların geliştirilmesini hızlandırmıştır.

Lozan Antlaşması (1923), Türkiye ile Yunanistan arasında göç yönetiminin temel hukuki çerçevesini oluşturmuş ve bu sürecin ana hatlarını belirlemiştir. Antlaşmanın nüfus mübadelesine ilişkin hükümleri, Türkiye'nin göç hukuku sistemindeki ilk somut adımları temsil etmektedir. Bu dönemde göç hareketleri, iki ülkenin etnik homojenlik sağlama çabalarının bir parçası olarak görülmüş ve uluslararası gözetim altında uygulanmıştır.

30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Türk ve Rum Halklarının Zorunlu Değişimi Protokolü, Türkiye'de yaşayan Ortodoks Hristiyanlar ile Yunanistan'daki Müslümanların zorunlu olarak yer değiştirmesini öngörmüştür. Bu düzenleme kapsamında, yaklaşık 1,2 milyon Ortodoks Hristiyan Yunanistan'a gönderilmiş, 500 bin Müslüman ise Türkiye'ye yerleşmiştir (Hirschon, 2008: 45). Bu protokol hem bireylerin zorla yer değiştirilmesini hem de bu süreçteki mülkiyet düzenlemelerini hukuki bir çerçeveye oturtmuştur. Antlaşmanın 2. maddesi, mübadeleye tabi tutulacak toplulukları tanımlamış ve göç eden bireylerin mülkiyet hakları da dahil olmak üzere tüm haklarının korunmasını şart koşmuştur. Lozan Antlaşması, mübadelenin tarafsız bir uluslararası komisyon tarafından denetlenmesini öngörmüştür. Bu komisyonlar, taraflar arasında ortaya çıkan mülkiyet ve göçmen hakları ile ilgili uyuşmazlıkların çözümü için görevlendirilmiştir. Ancak bu komisyonların yetkileri sınırlı kalmış ve uygulama aşamasında ciddi sorunlar yaşanmıştır.

Lozan Protokolü'ne bağlı olarak kurulan uluslararası komisyonlar, göç eden toplulukların haklarını koruma amacı taşısa da taraflar arasındaki mülkiyet hakları ve tazminat talepleri gibi konularda büyük ölçüde yetersiz kalmıştır. Bu durum, göçmenler arasında ekonomik ve sosyal huzursuzluklara yol açmıştır.

Göç eden toplulukların bıraktıkları taşınmaz mallar, uluslararası gözetim altında "emanetçi yönetimi" adı verilen bir sistemle devlete devredilmiştir. Türkiye'deki Rumların ve Yunanistan'daki Müslümanların taşınmaz mallarının tasfiyesi uzun süren hukuki süreçlere neden olmuş, bu süreçte uluslararası komisyonların sınırlı yetkileri nedeniyle birçok sorun çözümsüz kalmıştır (Aktar, 2018: 92). Göç edenlerin bıraktıkları taşınmaz malların emanetçi yönetimi altında korunması, her iki ülkede de hukuki boşluklara ve uygulama hatalarına neden olmuştur. Türkiye'de Rumlara ait taşınmazlar, devlete devredilmiş ancak bu malların dağıtımı sırasında ciddi hak ihlalleri yaşanmıştır. Yunanistan'da Müslümanların taşınmazları benzer şekilde devlete geçmiştir. Bu süreç hem göçmenler hem de yerel halk arasında ciddi bir huzursuzluk kaynağı olmuştur (Hirschon, 2008: 63).

Lozan Antlaşması ve nüfus mübadelesi süreci, Türkiye'nin göç hukukunun uluslararası normlara uyum sağlamasında önemli bir dönemeç olmuştur. Ancak uygulamada yaşanan eksiklikler, göç hukukunun daha kapsamlı şekilde düzenlenmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Lozan Antlaşması'ndan doğan yükümlülükler, göç yönetiminin hukuki çerçevesini oluşturmuş ancak mülkiyet hakları gibi temel meselelerin çözümünde yetersiz kalmıştır. Bu durum, daha ileri hukuki düzenlemelerin yapılması gerekliliğini gündeme getirmiştir. Türkiye, Lozan Antlaşması aracılığıyla göç ve mülteci hukukunda uluslararası normlarla tanışmıştır. Ancak bu normların ulusal düzeyde tam anlamıyla uygulanamaması, göç hukukunun yetersizliklerini ortaya koymuştur.

1922-1938 dönemi, Türkiye'nin toplumsal yapısında köklü değişikliklere neden olmuştur. Bu süreçte nüfus mübadelesi hem sosyal uyumu hem de ekonomik dengeyi zorlayan bir dönüşüm yaratmıştır. Göç hareketleri, Anadolu'nun özellikle Batı ve Trakya bölgelerinde Müslüman nüfusun yoğunlaşmasına yol açmıştır. 1927 yılında yapılan nüfus sayımında, Türkiye'deki Müslüman nüfusun oranı %98,1 olarak kaydedilmiştir. Bu durum, Türkiye'nin etnik homojenleşme politikasına uygun bir gelişme olarak değerlendirilmesine rağmen ciddi bir şekilde demografik yapıda değişikliklere sebep olmuştur (İçduygu, 2000: 14).

Göçmenlerin, geldikleri ülkelerdeki taşınmaz mallarını bırakmak zorunda kalmaları, ekonomik açıdan dezavantajlı bir durumda Türkiye'ye yerleşmelerine yol açmıştır. Devlet, bu

göçmenlere tarım arazileri ve ekipman tahsis ederek ekonomik entegrasyonu desteklemeye çalışmıştır. Ancak sınırlı kaynaklar nedeniyle bu politikaların etkisi sınırlı kalmıştır (Hirschon, 2008: 86). Göçmenlerin yerel halkla sosyal ve ekonomik uyumunda yaşanan zorluklar, zaman zaman toplumsal gerilimlere neden olmuştur. Göçmenlerin tarımsal üretimle uğraşmaya yönlendirilmesi, uyum sürecini kolaylaştırmaya yönelik bir adım olarak görülse de yerel halk ile göçmenler arasındaki mülkiyet tartışmaları bu süreci olumsuz etkilemiştir.

1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçler, yalnızca demografik ve toplumsal bir dönüşüm değil, aynı zamanda Türkiye'nin göç yönetiminde modern hukuki yaklaşımların temelini oluşturmuştur. Lozan Antlaşması, bu süreçte göç hukukunun uluslararası normlarla şekillendirilmesine katkıda bulunmuş ancak mülkiyet haklarının korunması ve sosyal uyum gibi konularda yaşanan eksiklikler, göç yönetiminin etkinliğini sınırlandırmıştır. Bu deneyimler, Türkiye'nin göç politikalarının gelecekte daha kapsamlı bir şekilde düzenlenmesine zemin hazırlamış ve ulus-devlet inşası sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak göç yönetiminin önemini vurgulamıştır.

2.3.1.1. Göçmenlerin Yerleştirilmesi ve 1923 ve 1934 İskân Kanunları

1922-1938 yılları arasında gerçekleşen zorunlu göç hareketleri, Türkiye'ye gelen göçmenlerin yerleştirilmesi ve entegrasyon sürecini düzenleyen iskân politikalarının geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu politikalar, yalnızca göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamayı değil, aynı zamanda Türkiye'nin nüfus yapısını dengeleme ve ekonomik kalkınma hedeflerine de hizmet etmeyi amaçlamıştır. Bu süreçte çıkarılan 1923 İskân Kanunu ve 1934 İskân Kanunu, göçmenlerin yerleştirilmesi ve sosyal uyumlarının sağlanmasında önemli rol oynamıştır. 1923 İskân Kanunu: 1923 İskân Kanunu, mübadillerin Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yerleştirilmesini öngören ilk düzenlemelerden biridir. Bu yasa, göçmenlerin Lozan Protokolü'nde belirtilen kurallara uygun şekilde iskân edilmesini sağlamayı amaçlamıştır.

Göçmenlere tahsis edilen araziler ve evler, Lozan Protokolü'ne uygun olarak düzenlenmiş, bu şekilde göçmenlerin barınma ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Devlet, göçmenlerin ekonomik üretime katkı sağlayabilecekleri bölgelere yerleştirilmesine öncelik vermiştir. Örneğin, tarımsal üretimle uğraşabilecek göçmenler kırsal alanlara, ticaretle ilgilenenler ise kasaba ve şehirlere yönlendirilmiştir (Hirschon, 2008: 63).

Göçmenler ile yerel halk arasında mülkiyet haklarından kaynaklanan uyuşmazlıklar, sürecin en büyük sorunlarından biri olmuştur. Göçmenlerin yerleştiği bölgelerdeki taşınmaz mülklerin dağıtımı sırasında haksızlık algıları, yerel halk ile göçmenler arasında gerilimlere

neden olmuştur. Bu sorunlar, iskân politikalarının uygulanabilirliğini olumsuz yönde etkilemiştir (Hirschon, 2008: 63).

1934 İskân Kanunu: 1934 İskân Kanunu, 1923 İskân Kanununun eksiklerini gidermek ve iskân politikalarını daha sistematik bir yapıya kavuşturmak amacıyla çıkarılmıştır. Bu yasa, göçmenlerin yerleştirileceği bölgelerin belirlenmesi, ekonomik uyumlarının sağlanması ve sosyal entegrasyon süreçlerini kolaylaştırmak için kapsamlı bir çerçeve sunmuştur.

1934 İskân Kanunu, göçmenlerin tarımsal üretime katkı sağlayabilecekleri bölgelere yerleştirilmesi ilkesine dayanmıştır. Kanun kapsamında göçmenlerin Anadolu'nun kırsal bölgelerine yerleştirilmesi teşvik edilmiş, bu şekilde hem kırsal nüfusun artırılması hem de tarım ekonomisinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Göçmenlere tarımsal faaliyetlerde kullanmaları için toprak, ekipman ve tohum sağlanmıştır. Ancak, sınırlı ekonomik kaynaklar nedeniyle bu destekler yeterli olmamış, göçmenlerin ekonomik uyumu beklenen ölçüde sağlanamamıştır. Sosyal uyum sürecinde de zorluklar yaşanmış, yerel halk ile göçmenler arasında kültürel farklılıklar ve ekonomik rekabet, zaman zaman gerilimlere neden olmuştur (Hirschon, 2008: 64).

1934 İskân Kanunu, göçmenlerin yerleştirilmesi sürecini daha düzenli hale getirmek için atılmış önemli bir adımdır. Yasanın uygulanması sırasında çeşitli eksiklikler ve sorunlar yaşansa da Türkiye'nin iskân politikalarının kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır.

1923 ve 1934 İskân Kanunları, Türkiye'nin göç yönetimi ve iskân politikalarının temelini oluşturmuştur. Bu düzenlemeler, göçmenlerin ekonomik ve sosyal hayata entegrasyonunu sağlamak amacı taşımış olsa da uygulama sırasında karşılaşılan ekonomik ve idari yetersizlikler nedeniyle tam anlamıyla başarıya ulaşamamıştır. Özellikle, mülkiyet hakları ve yerel halk ile göçmenler arasındaki gerilimler, bu süreçteki en önemli sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, iskân kanunları, Türkiye'nin ulus-devlet inşası sürecinde nüfusun homojenleştirilmesi ve ekonomik kalkınma hedeflerine katkıda bulunmuştur.

2.3.1.2. Göç Hukukunun Gelişimi ve Mülkiyet Düzenlemeleri

Göç sürecinde en tartışmalı ve karmaşık konular arasında mülkiyet hakları ve tazminat talepleri yer almıştır. Nüfus mübadelesi sonucunda göç eden toplulukların geride bıraktıkları taşınmaz mallar hem Türkiye hem de Yunanistan için uzun yıllar süren hukuki sorunlara yol açmıştır. Bu malların tasfiyesi ve hak sahiplerinin korunması sürecinde karşılaşılan zorluklar, göç yönetiminin etkinliğini sınırlamış ve uluslararası hukukun bu dönemdeki yetersizliklerini ortaya koymuştur. Göç eden kişilerin taşınmaz malları, Lozan Antlaşması ve buna bağlı

protokoller çerçevesinde “emanetçi yönetimi” adı altında devletlerin denetimine alınmıştır. Bu yönetim şekli, taşınmazların tasfiyesi ve yeni sahiplerine devri süreçlerini düzenlemek amacıyla oluşturulmuşsa da uygulamada çeşitli sorunlara yol açmıştır.

Türkiye’de, Rumlara ait taşınmazlar emanetçi yönetimi altında devlet mülkiyetine geçirilmiştir. Bu mallar, gelen Müslüman göçmenlerin iskân edilmesi ve ekonomik entegrasyonlarını sağlamak amacıyla dağıtılmıştır. Ancak bu süreçte, malların hukuki statüsü ve dağıtımında yaşanan belirsizlikler, mülkiyet hakları üzerinde ciddi sorunlara yol açmıştır. Göçmenler, kendilerine tahsis edilen malların mülkiyetini tam olarak elde edemez iken, yerel halk ile göçmenler arasında hak iddiaları konusunda çatışmalar ortaya çıkmıştır (Aktar, 2018: 92). Benzer şekilde, Türkiye’den Yunanistan’a göç eden Ortodoks Hristiyanların bıraktıkları taşınmaz mallar, Yunan devleti tarafından emanetçi sıfatıyla idare edilmiştir. Ancak, Yunanistan’da malların dağıtımı ve hak sahipliği konularında yaşanan belirsizlikler, göçmenlerin ekonomik ve sosyal entegrasyonlarını zorlaştırmıştır.

Mülkiyet haklarının korunması ve taşınmaz mallar üzerindeki hak talepleri, göç hukukunda en fazla tartışma yaratan konular arasında yer almıştır. Giden Rumların Türkiye’de bıraktıkları mallar ve Türkiye’ye gelen Müslümanların Yunanistan’da bıraktıkları mallar üzerindeki hak talepleri, uluslararası komisyonların müdahalesine rağmen büyük ölçüde çözümsüz kalmıştır.

Göçmenler, geride bıraktıkları taşınmaz malların bedelinin ödenmesi veya mülklerinin aynen iadesi konusunda talepte bulunmuşlardır. Ancak, bu talepler çoğunlukla devletlerin ekonomik kaynaklarının yetersizliği veya hukuki süreçlerin karmaşıklığı nedeniyle karşılanamamıştır. Özellikle Türkiye’ye yerleşen Müslüman göçmenler, kendilerine tahsis edilen taşınmazların mülkiyet hakkını tam anlamıyla elde edememiştir. Bu durum, göçmenlerin ekonomik ve sosyal hayatlarında belirsizlik yaratmıştır (Kitroeff, 1992: 89).

Bu antlaşma, mülkiyet ve tazminat taleplerini çözmek üzere tarafsız uluslararası komisyonların kurulmasını öngörmüştür. Ancak bu komisyonlar, yetkilerinin sınırlı olması nedeniyle etkin bir çözüm üretememiştir. Göç eden toplulukların mallarının tasfiyesi sırasında yaşanan sorunlar, uluslararası hukuk mekanizmalarının bu dönemdeki yetersizliklerini açıkça ortaya koymuştur. 1922-1938 yılları arasında göç sürecinde yaşanan mülkiyet sorunları ve hukuki çatışmalar, Türkiye’nin göç hukukunun geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu süreçte hukuki reformlara ihtiyaç hasıl olmuştur ve göç sürecinde yaşanan mülkiyet sorunları, Türkiye’nin göç ve mülkiyet hukuku konusunda daha kapsamlı düzenlemelere ihtiyaç duyduğunu göstermiştir. Mülkiyet haklarının korunması ve göçmenlerin

entegrasyonunun sağlanması için çıkarılan yasalar, uygulamada çeşitli eksikliklerle karşılaşmış ancak hukuki sistemin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Lozan Antlaşması çerçevesinde uluslararası hukuk normları ile uyum sağlama çabaları, Türkiye'nin modern göç hukukunun şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Ancak, uluslararası mekanizmaların yetersizliği, taraflar arasındaki mülkiyet ve tazminat meselelerinin büyük ölçüde çözümsüz kalmasına neden olmuştur. Göç sürecinde mülkiyet hakları ve tazminat talepleri gerek Türkiye gerekse Yunanistan için uzun yıllar çözülemeyen hukuki ve ekonomik sorunlar yaratmıştır. Emanetçi Yönetimi sistemi, göçmenlerin entegrasyonu için bir çözüm olarak öngörülse dahi uygulama aşamasındaki eksiklikler nedeniyle mülkiyet düzenlemelerinde belirsizliklere yol açmıştır. Göçmenlerin ekonomik hayata katılımını engelleyen bu durum, toplumsal huzursuzluklara neden olmuş ve göç hukukunun kapsamlı bir şekilde düzenlenmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Tüm bu süreçler, Türkiye'nin göç yönetimi ve mülkiyet hukukunda modern normlara uyum sağlama çabalarını hızlandırmıştır.

2.3.1.3. Göçün Toplumsal ve Ekonomik Etkileri

Nüfus mübadelesi, Türkiye'nin toplumsal yapısında köklü değişikliklere yol açmış ve ekonomik yapıyı da önemli ölçüde etkilemiştir. Türkiye'nin Batı Anadolu ve Trakya bölgelerinde Müslüman nüfusun yoğunluğunu artırmış ve homojen bir nüfus yapısının oluşmasına katkı sağlamıştır. 1927 yılında yapılan nüfus sayımında, Türkiye'deki Müslüman nüfusun oranı %98,1 olarak kaydedilmiştir (İçduygu, 2000: 14). Ancak, göçmenlerin sosyal uyum süreçlerinde yaşanan zorluklar, zaman zaman toplumsal gerilimlere neden olmuştur.

Göçmenler, geldikleri ülkelerdeki taşınmaz mallarını bırakmak zorunda kaldıkları için ekonomik açıdan dezavantajlı bir durumda Türkiye'ye gelmişlerdir. Devlet, göçmenlere tarım arazileri ve ekipman sağlayarak ekonomik entegrasyonu desteklemeye çalışmıştır. Ancak bu politikalar, kaynakların sınırlı olması nedeniyle tam anlamıyla etkili olamamıştır (Hirschon, 2008: 86).

1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçler, sadece bir nüfus hareketi değil, aynı zamanda Türkiye'nin ulus-devlet inşası sürecinin önemli bir parçasıdır. Lozan Antlaşması ve bu süreçte çıkarılan iskân ve mülkiyet yasaları, göçmenlerin topluma entegrasyonunu ve mülkiyet sorunlarının çözümünü hedeflemiştir. Ancak, uygulama aşamasında yaşanan eksiklikler hem hukuki hem de toplumsal sorunları beraberinde getirmiştir. Bu süreç, Türkiye'nin göç yönetiminde modern hukuki yaklaşımların temelini oluşturmuş ve uluslararası normlara uyum sağlama çabalarını hızlandırmıştır.

2.3.2. Balkanlardan Türkiye'ye Göçle (1923-1945)

1923-1945 yılları arasında Balkanlar'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçler, Türkiye'nin demografik, ekonomik ve toplumsal yapısını derinden etkileyen önemli bir tarihsel süreçtir. Bu göçlerde ağırlıklı olarak Türk ve Müslüman topluluklar yer almış, göç dalgalarının temel nedenleri arasında siyasi baskılar, ekonomik sorunlar ve ulus-devlet inşası sürecinde uygulanan ayrımcı politikalar bulunmuştur. Balkan ülkelerindeki etnik temizlik politikaları ve ekonomik ayrımcılık, bu toplulukların Türkiye'ye göç etmesinin en önemli nedenlerindendir. Balkan ülkelerinde Türk ve Müslüman azınlıklara yönelik asimilasyon politikaları, bu toplulukların göç etmesinde başlıca faktörlerden biri olmuştur. Türkçe eğitimin yasaklanması, ibadet özgürlüğüne kısıtlamalar getirilmesi ve Türklerin kültürel kimliklerini koruma mücadelesi göç sürecini hızlandırmıştır. Ekonomik anlamda, tarım reformları ve toprakların Türklere yönelik ayrımcı bir şekilde dağıtılması, birçok Türk çiftçiye mülksüzleştirmiştir. Bu durum, ekonomik güvensizlik yaratmış ve toplulukları Türkiye'ye göç etmeye zorlamıştır. Ayrıca Balkan ülkelerinde etnik homojenlik sağlama çabaları, Türk ve Müslüman nüfusun hedef alınmasına yol açmıştır. Özellikle Bulgaristan ve Yugoslavya'da bu süreç, göçlerin ana nedenlerinden biri olmuştur (Karpat, 2010: 64-66).

1923-1945 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaklaşık 220.000 Türk ve Müslüman göç etmiştir. Bulgaristan'daki Türklere yönelik dil ve din özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar, eğitim yasakları ve toprak reformları bu göçlerin başlıca nedenleri arasında yer almıştır. Göç edenler ağırlıklı olarak Trakya ve Marmara bölgelerine yerleştirilmiştir. Trakya bölgesinde yoğunlaşmaları, sınır güvenliği ve ekonomik katkı sağlama stratejileriyle ilişkilidir. Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin Türkiye'ye yerleştirilmesi, özellikle tarımsal üretim ve sınır bölgelerinin güvenliğinin sağlanması amacıyla planlı bir şekilde yapılmıştır. Ancak göçmenlerin yerleşim sürecinde mülkiyet haklarının dağıtımı konusunda hukuki sorunlar yaşanmıştır ve bu durum, yerel halk ile göçmenler arasında zaman zaman gerilimlere yol açmıştır (İçduygu & Sirkeci, 1999: 260)

Yugoslavya'dan, özellikle bugünkü Kosova ve Makedonya topraklarından, yaklaşık 115.000 Müslüman ve Türk, Türkiye'ye göç etmiştir. Yugoslavya'da Türk ve Müslüman azınlığa yönelik etnik baskılar, ekonomik zorluklar ve toprak reformları bu göçün temel nedenleridir. Göçmenler genellikle Orta Anadolu ve Marmara bölgelerine yerleştirilmiştir. Orta Anadolu'daki yerleşimler, nüfus yoğunluğunu artırmak ve ekonomik dengeyi sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yugoslavya'dan gelen göçmenlerin yerleştirilmesinde devlet,

göçmenlerin tarımsal üretime entegrasyonunu sağlamak için toprak ve tarım araçları tahsis etmiştir (İçduygu & Sirkeci, 1999: 260)

Romanya'dan Türkiye'ye göç edenlerin sayısı yaklaşık 80.000 kişi olarak tahmin edilmektedir. Bu göçler, Romanya'daki Müslüman toplulukların dini özgürlüklerinin kısıtlanması, ekonomik ayrımcılık ve sosyal baskılar nedeniyle gerçekleşmiştir. Göçmenler ağırlıklı olarak İstanbul ve Trakya bölgelerine yerleştirilmiştir. İstanbul'daki yerleşimler, iş gücüne olan ihtiyaç ve ekonomik fırsatlarla ilişkilendirilmiştir. Romanya'dan gelen göçmenler için devlet, kentsel alanlarda iş bulma imkânlarını artırmayı ve göçmenlerin ekonomik hayata katılımlarını desteklemeyi hedeflemiştir (Oran, 2000: 158).

Bu yıllarda Yunanistan'dan göçler de devam etmiştir. 1923 Lozan Mübadelesi dışında, Batı Trakya'dan Türkiye'ye yaklaşık 10.000-15.000 Müslüman Türk göç etmiştir. Bu göçlerin temelinde, Lozan sonrası siyasi baskılar ve azınlık haklarının ihlal edilmesi yatmaktadır. Göçmenler genellikle Trakya bölgesine yerleştirilmiştir. Trakya'ya yerleştirilme stratejisi, bölgedeki nüfus yoğunluğunu artırmayı ve ekonomik üretimi desteklemeyi hedeflemiştir (Karpat, 2010: 72). Bu göçler sırasında Türkiye, göçmenlerin yerleşimini düzenlemek için çeşitli kanunlar çıkarmıştır. 1923 ve 1934 İskân Kanunları, göçmenlerin yerleşim süreçlerini ve sosyal entegrasyonlarını düzenleyen temel yasal çerçeveler olmuştur. 1923 İskân Kanunu, göçmenlerin Anadolu ve Trakya bölgelerine dengeli bir şekilde yerleştirilmesini sağlamış, tarımsal üretime katkılarını artırmak için toprak tahsis etmiştir. 1934 İskân Kanunu ise göç politikalarını daha sistematik bir yapıya kavuşturmuş, göçmenlerin yerleşim bölgelerini ve sosyal entegrasyon süreçlerini daha ayrıntılı şekilde düzenlemiştir. Ayrıca, göçmenlerin mülkiyet haklarını düzenlemek ve taşınmaz mallarının tasfiyesini sağlamak amacıyla ek yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak mülkiyet ve tazminat süreçlerindeki hukuki belirsizlikler, göçmenlerin ekonomik entegrasyonunu zorlaştırmış ve toplumsal huzursuzluklara neden olmuştur.

1923-1945 yılları arasında Balkanlar'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçler, sadece demografik bir dönüşümü değil, aynı zamanda Türkiye'nin ulus-devlet inşası sürecinde hukuki, ekonomik ve sosyal politikaların gelişimini de etkilemiştir. Göçmenlerin entegrasyon sürecinde yaşanan zorluklar, Türkiye'nin göç yönetimi ve hukuki düzenlemeler konusunda deneyim kazanmasını sağlamış, modern göç politikalarının temelleri atılmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde Balkanlar ile bağlarının güçlenmesine de katkıda bulunmuştur.

2.3.2.1. İskân Politikaları ve Kanunları

1923-1945 yılları arasında Türkiye'ye gelen göçmenlerin yerleştirilmesi, entegrasyonu ve haklarının korunması amacıyla bir dizi kanun ve düzenleme yürürlüğe girmiştir. Bu yasal çerçeve, göçmenlerin barınma, mülkiyet, vatandaşlık ve ekonomik hayata katılım gibi temel ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamış, aynı zamanda Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yapısını güçlendirmeyi hedeflemiştir. 1923 ve 1934 İskân Kanunları dışında göçmenlerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına kabul edilmeleri, göç yönetiminde öncelikli bir konu olmuştur. Bu süreç, göçmenlerin siyasi ve ekonomik haklardan yararlanmalarını sağlamayı amaçlamış, ulus-devlet inşası bağlamında vatandaşlık politikalarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Göçmenlerin geride bıraktıkları taşınmaz malların tasfiyesi ve Türkiye'de kendilerine tahsis edilen arazilerin mülkiyet hakları, dönemin hukuki düzenlemeleri çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak mülkiyet haklarının devri ve tasfiyesi konusunda yaşanan belirsizlikler, yerel halk ile göçmenler arasında zaman zaman sosyal ve ekonomik gerilimlere yol açmıştır. Türkiye, Bulgaristan ve Yugoslavya ile yaptığı ikili anlaşmalar kapsamında göçmenlerin haklarını koruma çabası göstermiştir. Özellikle 1925 Türk-Bulgar Dostluk Anlaşması, Bulgaristan'daki Türklerin haklarını korumayı ve göç süreçlerini düzenlemeyi hedeflemiştir (Oran, 2000: 78).

Bu göçler, Türkiye'nin nüfus yoğunluğunu artırarak özellikle Trakya ve Marmara bölgelerinde Türk ve Müslüman nüfusun yoğunlaşmasını sağlamıştır. Ulus-devlet kimliği inşa sürecinde, Türkiye'nin etnik homojenleşme çabalarına da katkıda bulunmuş, bu doğrultuda nüfus politikaları şekillendirilmiştir. Ekonomik açıdan göçmenler, özellikle tarımsal üretime yaptıkları katkılarla kırsal ekonominin canlanmasına yardımcı olmuştur. Ancak, sınırlı ekonomik kaynaklar nedeniyle göçmenlerin entegrasyon süreçleri tam anlamıyla başarıya ulaşamamış, bu durum hem ekonomik hem de sosyal uyum sorunlarını beraberinde getirmiştir.

Balkanlar'dan gelen göçmenlerin Türkiye'nin kültürel zenginliğini artırdığı gerçeği, bu sürecin en dikkat çekici yönlerinden biridir. Geleneksel Balkan kültürü, Türk toplumunun müzik, yemek kültürü ve diğer sosyal alanlarına önemli katkılar sağlamıştır. Göçmenlerin beraberinde getirdikleri folklorik unsurlar, özellikle müzik ve dans gibi kültürel öğelerde büyük bir çeşitlilik yaratmış ve Türkiye'nin kültürel yapısını daha da zenginleştirmiştir. Yemek kültürü bağlamında, Balkanlardan gelen göçmenler, börek, köfte, tatlılar ve süt ürünleri gibi geleneksel tarifleri Türk mutfağına entegre ederek mutfak kültürüne önemli katkılarda bulunmuşlardır. Ancak, bu göçmenlerin uyum süreçleri, özellikle yerel halk ile kültürel etkileşimlerde zaman zaman zorluklarla karşılaşmış olsa da, uzun vadede bu durum toplumsal uyuma önemli bir temel oluşturmuştur (İçduygu & Sirkeci, 1999: 262).

Balkan göçleri aynı zamanda Türkiye'nin göç hukuku ve iskân politikalarının gelişiminde önemli bir dönemeç olmuştur. Göç süreçlerinde yaşanan zorluklar, göç yönetiminin daha sistematik hale gelmesi için hukuki düzenlemeleri zorunlu kılmıştır. Bu süreçte geliştirilen politikalar, Türkiye'nin modern göç hukuku altyapısının temelini oluşturmuş, gelecekteki göç yönetimi uygulamalarına yol göstermiştir. Göçmenlerin uyum süreçlerinde karşılaşılan sorunlar ise sosyal politikaların geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Göçmenlerin hem topluma entegrasyonu hem de ekonomik katkılarından yararlanılması amacıyla yerleşim politikalarında iki temel strateji benimsenmiştir (Oran, 2000: 77).

Göçmenlerin yerleştirilmesinde stratejik yerleşim ve ekonomik entegrasyon olarak iki temel politika izlenmiştir. Stratejik yerleşim politikası kapsamında, nüfus yoğunluğu düşük bölgelerin canlandırılması ve sınır güvenliğinin artırılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda göçmenler, özellikle Trakya ve Anadolu'nun belirli bölgelerine yerleştirilmiştir. İkinci politika olan ekonomik entegrasyon ise göçmenlerin tarımsal üretime katkı sağlaması amacıyla kırsal bölgelere yerleştirilmelerini hedeflemiştir. Bu iki politika hem Türkiye'nin nüfus politikaları hem de ekonomik kalkınma hedefleri açısından belirleyici bir rol oynamıştır (İçduygu & Sirkeci, 1999: 272).

Göçmenlerin yoğun olarak yerleştirildiği bölgelere bakıldığında, Trakya, Marmara Bölgesi, Orta Anadolu ve Ege Bölgesi ön plana çıkmaktadır. Trakya, sınır güvenliği ve tarımsal üretim açısından stratejik bir alan olarak göçmenlerin büyük bir kısmına ev sahipliği yapmıştır. Marmara Bölgesinde İstanbul ve Bursa gibi şehirler, göçmenlerin ticaret ve sanayiye katkı sağladığı yerleşim yerleri olmuştur. Orta Anadolu'da ise nüfus yoğunluğu düşük kırsal bölgeler, göçmenlerin tarımsal faaliyetlerle ekonomik sisteme entegre edildiği alanlar olmuştur. İzmir ve çevresini kapsayan Ege Bölgesi ise tarımsal ve ticari yapısına katkı sağlamak amacıyla göçmenlerin yerleştirildiği bir diğer önemli bölge olarak öne çıkmıştır (Oran, 2000: 78).

Bu yerleşim politikaları, hem göçmenlerin ekonomik faaliyetlere entegrasyonunu sağlamak hem de yerleştikleri bölgelerin sosyal ve ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla geliştirilmiştir. Göçmenlerin yerleştirildikleri bölgelerde tarımsal üretim ve ticari faaliyetlere olan katkıları, kırsal ekonominin canlanmasına ve bölgesel kalkınmanın hızlanmasına yardımcı olmuştur. Ancak, sınırlı ekonomik kaynaklar nedeniyle göçmenlerin entegrasyon süreçlerinde zaman zaman zorluklar yaşanmış, bu da sosyal politikaların geliştirilmesi ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, Balkan göçleri, Türkiye'nin hem toplumsal hem de ekonomik yapısında derin izler bırakmış, aynı zamanda göç yönetimi alanında yeni düzenlemeler yapılmasına vesile olmuştur (İçduygu & Sirkeci, 1999: 256).

2.3.2.1.1. 1923 İskân Kanunu

İkinci bölümde de detaylı bir şekilde bahsi geçen bu kanun göçmenlerin barınma ihtiyaçlarını karşılamak ve yerleştirilme sürecini düzenlemek için yapılmış ve Türkiye'nin erken dönem iskân politikalarının temel taşlarından biri olmuştur. Bu kanun kapsamında, göçmenlere, tarımsal üretim yapabilmeleri için toprak, konut ve ekipman tahsis edilmiştir. Göçmenlerin Anadolu'nun daha az nüfusa sahip bölgelerine yerleştirilmesiyle hem kırsal kalkınmayı teşvik etmek hem de ekonomik üretime katkıda bulunmalarını sağlamak da planlanmıştır. Ancak, bu yerleşim politikaları sırasında mülkiyet paylaşımı ve yerel halkla entegrasyon konularında çeşitli sorunlar da yaşanmıştır (Sarı, Erişim Tarihi 2024).

2.3.2.1.2. 1934 İskân Kanunu

Daha sistematik bir iskân politikası geliştirilmesi amacıyla çıkarılan 1934 İskân Kanunu da göçmenlerin yerleştirileceği bölgelerin belirlenmesi, sosyal uyum süreçlerinin hızlandırılması ve ekonomik katkılarının artırılması için kapsamlı düzenlemeler içermiştir. Bu yasa, özellikle tarımsal üretim için teşvikler sunarak göçmenlerin kırsal bölgelere entegrasyonunu desteklemiştir. Ancak, sınırlı kaynaklar nedeniyle tüm göçmenlerin ihtiyaçlarına tam anlamıyla cevap verilememiş, bu da entegrasyon süreçlerinde bazı aksaklıklara yol açmıştır (Sarı, Erişim tarihi: 2024).

2.3.2.1.3. Vatandaşlık Kanunları

Göçmenlerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına kabul edilmesi, göç yönetiminde öncelikli bir durumdur. Bu süreçle, göçmenlerin siyasi ve ekonomik haklardan yararlanmasını sağlamak amaç edinilmiş ve bu durum göçmenlerin toplumsal uyumunu kolaylaştırmıştır. Vatandaşlık statüsünün sağlanması, aynı zamanda göçmenlerin Türkiye'nin ulus-devlet inşa sürecine entegre edilmesini de hızlandırmıştır. Göçmenlerin vatandaşlık haklarına kavuşması, yerleşim ve ekonomik katkılarının yanında sosyal kimliklerinin de güçlendirilmesine olanak tanımıştır (İçduygu & Sirkeci, 1999: 275).

2.3.2.1.4. Toprak ve Mülkiyet Yasaları

Göç eden toplulukların geride bıraktıkları taşınmaz mallar ve Türkiye'de göçmenlere tahsis edilen topraklarla ilgili hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle 1923 Lozan Antlaşması sonrası, mülkiyet haklarının korunması ve taşınmazların devri konusunda ulusal ve uluslararası normlar doğrultusunda çalışmalar yürütülmüştür. Ancak, mülkiyet haklarının tam anlamıyla korunamaması ve hukuki boşluklar, yerel halk ile göçmenler arasında

anlaşmazlıklara yol açmıştır. Bu durum, göçmenlerin ekonomik entegrasyonunu da zorlaştırmıştır (Oran, 2000: 78).

2.3.2.1.5. Ekonomik ve Sosyal Destek Kanunları

Göçmenlerin ekonomik ve sosyal uyumunu desteklemek adına bazı teşvikler verilmiş ve yardımlar yürürlüğe konulmuştur. Tarımsal üretimin artırılmasını teşvik etmek için tarım kredileri, ekipman desteği ve tohum yardımları sağlanmıştır. Sosyal uyumu hızlandırmak maksadıyla da eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim olanakları genişletilmiştir. Bu düzenlemeler, göçmenlerin topluma entegrasyonunda önemli bir rol oynamış, ancak sınırlı ekonomik kaynaklar sebebiyle bütün sorunlara çözüm sağlayamamıştır. Bu yasal çerçeve, Türkiye'nin göç politikalarının modernleşmesine ve uluslararası göç normlarına uyum sağlamasına öncülük etmiştir. Göç sürecinde yaşanan hukuki ve sosyal sorunlar, daha kapsamlı düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmış, bu da Türkiye'nin göç yönetimi konusunda önemli bir deneyim kazanmasına katkı sağlamıştır (Oran, 2000: 78-80).

Balkan göçleri, Türkiye'nin siyasi, ekonomik, sosyal ve hukuki yapısında derin izler bırakan önemli bir tarihsel süreçtir. Bu göçler, 1923-1945 yılları arasında yoğunlaşmış ve Türkiye'nin demografik yapısını önemli ölçüde şekillendirmiştir. Göç eden toplulukların Türkiye'ye yerleşmesi, sadece bir nüfus hareketi değil, aynı zamanda ulus-devlet inşası sürecinde Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısını dönüştüren çok yönlü bir olgu olmuştur (İçduygu & Sirkeci, 1999: 126).

Trakya ve Marmara bölgeleri, göçmenlerin yoğun olarak yerleştirildiği alanlar arasında başı çekmiştir. 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Türkiye'deki nüfusun yaklaşık %10'u göçmenlerden oluşmaktaydı. Bu süreç, Türkiye'nin etnik homojenleşme çabalarına katkıda bulunmuş ve ulus-devlet kimliğinin inşa edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Göçmenlerin çoğunlukla Müslüman ve Türk kökenli olmaları, Türkiye'nin demografik yapısında daha homojen bir yapı oluşturulmasına yardımcı olmuştur. Ancak, göçlerin yoğunluğu, yerleşim bölgelerinde sosyal ve ekonomik dengeyi sağlama konusunda zorluklara yol açmıştır (İçduygu & Sirkeci, 1999:126-128).

Kültürel açıdan bakıldığında, Balkanlardan gelen göçmenler Türkiye'nin kültürel çeşitliliğini artırmış ve zenginleştirmiştir. Balkan mutfağı, müziği, folkloru ve gelenekleri, Türk kültürüne entegre olmuş ve ülkenin kültürel yapısına katkıda bulunmuştur. Göçmenlerin beraberlerinde getirdikleri yemek tarifleri, özellikle börek, köfte, süt ürünleri ve tatlılar gibi Balkan mutfağına özgü yemekler, Türk mutfağıyla harmanlanmıştır. Ayrıca, Balkan müziği ve dansları, Türkiye'nin folklorik zenginliğini artırmış, toplumun kültürel yapısını daha da

renklendirmiştir. Göçmenlerin kültürel entegrasyonu, hem yerel halkla etkileşimleri hem de getirdikleri kültürel birikimle Türkiye'nin çok kültürlü yapısını güçlendirmiştir (Oran, 2000: 80-82).

Hukuki boyutta ise Balkan göçleri, Türkiye'nin göç ve mülkiyet düzenlemelerinde kapsamlı reformlara olan ihtiyacını ortaya koymuştur. Göç sürecinde yaşanan mülkiyet sorunları ve göçmenlerin vatandaşlık hakları, Türkiye'nin hukuki altyapısında önemli değişimlere yol açmıştır. Özellikle, Lozan Antlaşması sonrası yapılan mülkiyet düzenlemeleri, göçmenlerin geride bıraktıkları taşınmaz mallar ve Türkiye'de kendilerine tahsis edilen araziler konusunda hukuki belirsizlikler yaratmıştır. Bu durum, göçmenlerin ekonomik entegrasyonunu zorlaştırırken, aynı zamanda yerel halk ile göçmenler arasında mülkiyet hakları konusunda gerilimlere yol açmıştır. Türkiye, bu sorunları çözmek için hem ulusal hem de uluslararası normlara uyum sağlama çabası göstermiş, bu da göç hukuku ve yönetiminde modernleşme sürecini hızlandırmıştır (Yılmaz & Baykal, 2020: 638-639).

Sonuç olarak, Balkan göçleri Türkiye'nin tarihindeki en önemli toplumsal dönüşüm süreçlerinden biridir. Demografik, ekonomik, kültürel ve hukuki etkileriyle Türkiye'nin ulus-devlet kimliğinin inşasında kritik bir rol oynamış ve modern göç yönetimi politikalarının temelini oluşturmuştur. Ancak, bu sürecin sosyal uyum, ekonomik kaynakların yetersizliği ve hukuki düzenlemeler gibi pek çok zorlukla birlikte gerçekleştiği de unutulmamalıdır. Balkan göçleri, Türkiye'nin modernleşme sürecinde hem fırsatlar hem de zorluklar yaratmış ve ulusal kalkınma hedeflerine katkı sağlamıştır.

2.3.3. Halepçe Katliamı ve Irak'tan Türkiye'ye Zorunlu Göç

1988 yılında Irak'ın Halepçe kentinde yaşanan kimyasal silah saldırısı sonrası 51.542 Iraklı Kürt Türkiye'ye sığınmıştır. Yaşanan bu göç olayı Türkiye'nin göç politikaları ve mevzuatında önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu kitlesel göç hareketi, mevcut göç yönetimi sistemindeki eksiklikleri ve yetersizlikleri ortaya koymuş, ulusal ve uluslararası düzeyde yeni düzenlemelerin gerekliliğini gündeme getirmiştir. Göçmenlerin Türkiye'ye kabul edilmesi, yerleştirilmesi ve temel ihtiyaçlarının karşılanması sürecinde yaşanan zorluklar, göç politikalarının modernleştirilmesi ve daha kapsamlı yasal düzenlemeler yapılması için önemli bir dönüm noktası olmuştur (Deniz, 2015: 95).

Halepçe Katliamı sonrasında Irak'tan gelen sığınmacılar, öncelikle Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kurulan geçici kamplara yerleştirilmiştir. Bu kamplar, yerleşim, gıda ve sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçları karşılamak için tasarlanmıştır. Ancak, kamplarda karşılaşılan altyapı eksiklikleri ve kaynak yetersizlikleri, göçmenlerin

yaşam koşullarını olumsuz etkilemiştir. Örneğin, Mardin ve Diyarbakır çevresinde kurulan kamplarda kişi başına düşen günlük gıda miktarı oldukça sınırlı kalmış, bu durum özellikle çocuklar ve yaşlılar arasında sağlık sorunlarına yol açmıştır (Deniz, 2015: 95-96). Bu süreçte Türkiye, uluslararası destek ve iş birliğinden yararlanmak amacıyla BM ve diğer uluslararası kuruluşlarla ortak çalışmalar yürütmüştür. Göçmenlerin sağlık, eğitim ve barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan yardımlar, uluslararası toplumun desteğiyle kısmen iyileştirilmiştir. Ancak, kitlesel göç hareketinin büyüklüğü, bu süreçteki sorunların tamamen çözülmesini engellemiştir.

Göç yönetimi açısından, Halepçe Katliamı sonrası göç dalgası, Türkiye'nin mevzuatında çeşitli değişikliklere neden olmuştur. 1994 yılında çıkarılan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu gibi düzenlemeler, bu dönemde edinilen deneyimlerin bir sonucu olarak şekillenmiştir. Ayrıca, göçmenlerin vatandaşlık statüsü ve mülkiyet hakları gibi konularda yasal çerçeve geliştirilmiş, göçmenlerin topluma entegrasyon süreçleri hızlandırılmaya çalışılmıştır (Türk Vatandaşlığı Kanunu, 2023). Bu göç dalgası, Türkiye'nin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde göç politikalarının modernleşmesine katkıda bulunmuştur. Özellikle, kitlesel göç durumlarında daha etkin bir planlama yapılması ve acil durum yönetiminin geliştirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin gelecekteki göç dalgalarına yönelik daha hazırlıklı bir sistem oluşturmaya zemin hazırlamıştır.

1988 Halepçe Katliamı sonrasında Türkiye'ye sığınan Iraklı Kürtler, öncelikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde oluşturulan geçici kamplara yerleştirilmiştir. Bu kamplar, göçmenlerin barınma ve temel ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan acil çözüm noktaları olarak düzenlenmiştir. Ancak, bu süreçte ciddi altyapı eksiklikleri ve kaynak yetersizlikleri yaşanmıştır. Kamplardaki yaşam koşulları, göçmenlerin temel insani ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmış ve ciddi sağlık sorunlarına yol açmıştır. Özellikle Mardin'in Kızıltepe ilçesinde bulunan kamplarda, gıda yardımları son derece sınırlı tutulmuş, kişi başına düşen günlük besin miktarı minimum düzeyde kalmıştır. Bu durum, özellikle çocuklar ve yaşlılar gibi gruplar arasında ciddi beslenme yetersizliklerine yol açmıştır. Yetersiz beslenme ve sağlık hizmetlerine erişimin sınırlı olması nedeniyle, ilk bir yıl içinde kamplarda 280 çocuğun hayatını kaybettiği bildirilmiştir (Deniz, 2015: 97).

Göçmenlerin yerleştirilmesi sürecinde yaşanan bu zorluklar, Türkiye'nin göç yönetimindeki eksiklikleri gözler önüne sermiştir. Kaynakların yetersizliği, kampların fiziksel koşullarını ve göçmenlerin yaşam kalitesini olumsuz etkilemiş, bu durum göç politikalarının yeniden değerlendirilmesini ve iyileştirilmesini zorunlu kılmıştır. Türkiye, bu süreçte uluslararası kuruluşlardan sınırlı destek almış, ancak göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamada

zorluklarla karşılaşmıştır. 1988 Halepçe Katliamı sonrasında Türkiye'ye sığınan 51.542 Iraklı Kürt, ülkenin göç politikaları ve mevzuatında önemli değişikliklerin hayata geçirilmesine yol açmıştır (Şahin, 2015: 47).

Bu süreç, Türkiye'nin göç politikalarının daha kapsamlı ve sistematik bir yapıya kavuşmasını zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda, göç yönetimi alanında aşağıdaki değişiklikler gerçekleştirilmiştir:

- **Acil Durum Müdahale Kapasitesinin Artırılması:** Kitlesel göç hareketlerine hızlı ve etkili bir şekilde yanıt verebilmek amacıyla, acil durum planları geliştirilmiş ve müdahale kapasitesi artırılmıştır. Göçmenlerin barınma, gıda ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik acil durum altyapıları güçlendirilmiş, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kurulan geçici barınma merkezleri, bu planların ilk somut örnekleri arasında yer almıştır (Eren & Çakran, 2017: 23)
- **Uluslararası İşbirliğinin Geliştirilmesi:** Göç sürecindeki zorlukların üstesinden gelmek için BM ve diğer uluslararası kuruluşlarla iş birliği artırılmıştır. Göçmenlerin temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla uluslararası destek mekanizmaları etkin bir şekilde devreye alınmış; bu bağlamda, Türkiye'nin göç yönetimi kapasitesinin güçlendirilmesi için teknik ve finansal yardımlar sağlanmıştır (Terzi, 2018: 224)
- **Mevzuatın Güncellenmesi:** Göçmenlerin haklarının korunması ve entegrasyon süreçlerinin iyileştirilmesi amacıyla, göç ve iltica mevzuatında önemli güncellemeler yapılmıştır. Bu dönemde edinilen deneyimler, 2013 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun (6458 sayılı Kanun) hazırlanmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ile göçmenlerin vatandaşlık haklarına ilişkin düzenlemeler de yapılmıştır (Terzi, 2018: 226).

1988'de Halepçe Katliamı sonrasında Türkiye'ye sığınan 51.542 Iraklı Kürt, Türkiye'nin göç politikaları ve mevzuatında önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu süreç, Türkiye'nin kitlesel göç hareketlerine karşı daha hazırlıklı, esnek ve sistematik bir göç yönetim sistemi geliştirmesine katkı sağlamış, ulusal düzeyde kapsamlı göç politikalarının temelini oluşturmuştur.

2.3.4. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Zorunlu Göç

1989 yılında Bulgaristan'da uygulanan asimilasyon politikaları ve zorunlu göç uygulamaları, modern tarihin en büyük kitlesel nüfus hareketlerinden birini tetiklemiştir. Bu süreçte yaklaşık 345.000 Türk ve Müslüman, Bulgaristan hükümetinin sistematik baskı ve ayrımcı politikaları nedeniyle Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmıştır. Göç, yalnızca

Bulgaristandaki Türk ve Müslüman azınlıkların kimliklerini koruma mücadelesi açısından değil, Türkiye'nin göç yönetimi kapasitesini test eden önemli bir sınav olarak da tarihsel bir dönemi temsil etmektedir (İçduygu & Sirkeci, 1999: 52).

1980'li yılların ortalarında Bulgaristan'da başlatılan ve "soya dönüş (Vazroditelen protses)"⁶ adıyla bilinen politikalar, Türk ve Müslüman azınlıkların asimilasyonunu hedefleyen kapsamlı bir kampanyaya dönüşmüştür. Bu süreçte yaklaşık 800.000 kişiyi etkileyen uygulamalar arasında zorla isim değiştirme, Türkçe konuşma ve eğitim yasakları, camilerin kapatılması ve ibadet özgürlüğüne getirilen ciddi kısıtlamalar yer almıştır (İçduygu & Sirkeci, 1999: 87). Türk azınlığa yönelik ekonomik ayrımcılık, özellikle tarım sektöründeki toprakların el değiştirilmesiyle belirgin hale gelmiştir. Bu durum, yaşam koşullarını sürdürülemez bir hale taşıyarak zorunlu göçü kaçınılmaz hale getirmiştir (Korkmaz & Öztürk, 2017: 270). 1989'da bu politikaların doruk noktasına ulaşmasıyla, Türkiye'ye doğru büyük bir göç dalgası başlamış ve yaklaşık 345.000 kişi kısa sürede sınırı geçerek Türkiye'ye sığınmıştır. Bu göç dalgası, Bulgaristan'daki Türk ve Müslüman toplulukların varoluş mücadelesinin uluslararası bir boyut kazanmasına yol açmıştır. Göç edenlerin büyük bir kısmı, Türkiye'nin Trakya ve Marmara bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve İstanbul, göçmenlerin yoğun olarak yerleştirildiği şehirler olmuştur. Trakya bölgesine yaklaşık 150.000 kişi yerleştirilirken, Marmara bölgesine 100.000'e yakın göçmen yönlendirilmiştir. Geri kalan göçmenler, İç Anadolu ve Ege bölgelerindeki kırsal alanlara dağıtılmıştır. Bu yerleşim politikası, göçmenlerin tarımsal üretime katkı sağlamalarını hedefleyen bir strateji doğrultusunda gerçekleştirilmiştir (Karpas, 2004: 213).

Bu dönemde karşılaşılan sorunlar, özellikle göçmenlerin vatandaşlık hakları, iskân politikaları ve uluslararası iş birliğine yönelik düzenlemeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Göçmenlerin büyük bir kısmının Türk olmaları nedeniyle hızla vatandaşlığa kabul edilmiş; ancak bu süreç, vatandaşlık mevzuatının daha sistematik bir hale getirilmesi gerekliliğini de doğurmuştur (Şahin, 2015: 45). Göçmenlerin vatandaşlık statüsünün hızla belirlenmesi için yapılan uygulamalar, daha sonraki yıllarda Türkiye'nin vatandaşlık hukukunda kapsamlı değişikliklere öncülük etmiştir. 5901 sayılı *Türk Vatandaşlığı Kanunu* (2009), 1989 göçünde elde edilen tecrübeler doğrultusunda şekillenmiş ve vatandaşlık kazanımını daha sistematik bir yapıya kavuşturmuştur. (Karpas, 2010:215).

⁶ 1984'te Bulgaristan'da başlatılan Bulgaristan vatandaşı olan Türklerin isimlerinin devlet zoruyla Bulgar isimleriyle değiştirildiği kampanya (Korkmaz & Öztürk , 2017).

1989 göçü, Türkiye'nin göç yönetiminde uluslararası normlara uyum sağlama çabalarını hızlandırmıştır. Türkiye, bu süreçte BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ile daha aktif bir iş birliği içerisine girmiştir. Bu deneyim, 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* ile somut bir hukuki düzenlemeye dönüşmüştür. Bu kanun, uluslararası koruma prosedürlerini belirleyerek göçmenlerin haklarını korumayı ve Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeyi amaçlamıştır. 5901 sayılı *Türk Vatandaşlığı Kanunu* ve 6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*, bu dönemde edinilen deneyimlerin hukuki düzenlemelere dönüşmesinin somut örnekleridir. Türkiye'nin bu göç dalgasından kazandığı tecrübeler, daha sonraki kitlesel göç hareketleri karşısında daha etkili politikalar geliştirmesine olanak sağlamıştır (Korkmaz & Öztürk , 2017: 271).

Göçmenler, geldikleri bölgelerde tarımsal faaliyetlere katkıda bulunarak yerel ekonomiye dinamizm kazandırmışlardır. Bununla birlikte, yerleşim politikalarının yetersizliği ve ekonomik kaynakların sınırlı olması, göçmenlerin ekonomik entegrasyon süreçlerini zorlaştırmıştır. Kırsal bölgelerde toprak tahsisinin düzenlenmesi ve mülkiyet haklarının belirlenmesindeki hukuki belirsizlikler, göçmenlerin sosyal uyum süreçlerini de olumsuz etkilemiştir. Ancak, tüm bu zorluklara rağmen göçmenler, yeni yerleşim yerlerinde ekonomik kalkınmaya katkı sunmuş ve toplumsal yaşamın önemli bir parçası haline gelmiştir.

Sosyal açıdan bakıldığında, Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin Türk toplumuna getirdiği kültürel zenginlik dikkat çekicidir. Balkan gelenekleri, müzikleri, mutfak kültürü ve yaşam biçimleri, Türk toplumuyla harmanlanarak kültürel çeşitliliği artırmıştır. Göçmenler, geleneksel Balkan mutfağı ile Türk mutfağı arasında yeni bir sentezin oluşmasına katkıda bulunmuş, aynı zamanda bölgesel müzik kültürüne yeni renkler kazandırmışlardır. Bu kültürel etkileşim, sadece yerleşim bölgelerinde değil, ülke genelinde Türk toplumunun sosyal yapısına olumlu etkiler sağlamıştır (Korkmaz & Öztürk , 2017: 272).

2.3.5. Birinci Körfez Savaşı Sonrası Irak'tan Türkiye'ye Göç

1991 yılında Birinci Körfez Savaşı'nın ardından, Saddam Hüseyin rejiminin özellikle kuzey bölgelerine yönelik saldırıları sonucunda, yaklaşık 460.000 kişi Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Göç edenlerin çoğunluğunu Kürtler ve Türkmenler oluşturmuştur. Bu göç dalgası, Türkiye'nin göç yönetimi kapasitesini ve hukuki altyapısını sınavan önemli bir kriz olarak tarihsel bir dönüm noktası olmuştur (Kavak, 2013:436).

Saddam Hüseyin rejiminin Kuzey Iraktaki Kürt ve Türkmen topluluklarına yönelik baskıları, özellikle kimyasal silah saldırıları ve kitlesel operasyonlar, bölgedeki sivilleri göç

etmek durumunda bırakmıştır. Hayatta kalma mücadelesi veren bu insanlar, Türkiye'nin Güneydoğu sınırlarına akın etmiş, kısa sürede devasa bir insani kriz oluşmasına neden olmuştur. Türkiye, bu göç dalgasını yönetmek için hızla hareket ederek sınıra yakın illerde geçici barınma merkezleri oluşturmuştur (Ceylan & Uslu, 2019:211)

Göçmenlerin büyük bir kısmı, Hakkâri, Şırnak, Van ve Diyarbakır gibi illerdeki geçici kamplara yerleştirilmiştir. Özellikle Hakkâri'de kurulan kampta yaklaşık 50.000 kişi barındırılmıştır. Geri kalan göçmenler, batıdaki illere veya daha büyük şehirlerdeki merkezlere yönlendirilmiştir. Ancak, bu süreçte Türkiye'nin altyapısındaki eksiklikler ve kaynak yetersizlikleri, göçmenlerin temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorluklar yaşanmasına neden olmuştur (Kavak, 2013:437).

Bu göç dalgası, Türkiye'nin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde göç yönetim politikalarını yeniden değerlendirmesini gerektirmiştir. Özellikle göçmenlerin vatandaşlık statüsü, mülkiyet hakları ve entegrasyon süreçleri, 1991 göçü sonrasında Türkiye'nin göç mevzuatında ele alınan öncelikli konular arasında yer almıştır. Bu süreçte yapılan düzenlemelerden bazıları şu şekildedir :

- Vatandaşlık ve Hukuki Statü Düzenlemeleri: Göçmenlerin bir kısmı, Türk olmaları sebebiyle hızla Türk vatandaşlığına kabul edilmiştir. Bu deneyimler, 2009 yılında çıkarılan 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ile sistematik bir yapıya kavuşturulmuştur. Ayrıca, bu süreç, vatandaşlık politikalarında daha hızlı karar alma mekanizmalarının geliştirilmesine öncülük etmiştir (Özdemir E. , 2016: 232).
- İskân Politikalarının Güncellenmesi: Göçmenlerin kırsal alanlara yerleştirilmesi sırasında yaşanan mülkiyet sorunları ve yerel halkla entegrasyon zorlukları, Türkiye'nin iskân politikalarında kapsamlı değişikliklere yol açmıştır. Göçmenlere tarımsal üretimde kullanılmak üzere toprak ve ekipman tahsisi yapılmış; ancak bu süreçte hukuki belirsizlikler entegrasyon süreçlerini zorlaştırmıştır.
- Uluslararası İş birliği ve Göç Yönetimi: 1991 göçü, Türkiye'nin BM ve diğer uluslararası kuruluşlarla daha etkin iş birlikleri geliştirmesine zemin hazırlamıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ile geliştirilen projeler, Türkiye'nin uluslararası göç normlarına uyum sağlama çabalarını hızlandırmıştır. Bu deneyim, 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile somut bir düzenleme olarak kendini göstermiştir (Ceylan & Uslu, 2019: 209).
- Acil Durum Kapasitesinin Güçlendirilmesi: Bu göç dalgası, Türkiye'nin kitlesel göç durumlarına müdahale kapasitesini artırma ihtiyacını ortaya koymuştur. 1994 yılında

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) öncülü olan yapılar oluşturularak göç krizlerine yönelik hızlı müdahale mekanizmaları geliştirilmiştir.

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi çekince koyan Türkiye, sadece Avrupa'dan gelen göçmenleri mülteci olarak kabul edeceğini belirtmiştir. 1991 göçü sırasında bu coğrafi çekince nedeniyle Irak'tan gelen Kürtler ve Türkmenler, uluslararası hukuka göre mülteci statüsü alamamış, geçici koruma kapsamında değerlendirilmiştir. UNHCR ile iş birliği bu dönemde yoğunlaşmış ve Türkiye, göçmenlerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasında uluslararası destekten almıştır. Türkiye, Körfez Savaşı sonrasında göç yönetimi kapasitesini artırmak amacıyla IOM ile iş birliği genişletmiştir. IOM, Türkiye'nin bu dönemde göçmenlerin kayıt altına alınması, ikametlerinin sağlanması ve insani yardım süreçlerinde teknik destek vermiştir (Özdemir E. , 2016: 233).

Körfez Savaşı sonrası BM Güvenlik Konseyi, Iraktaki insani krizi yönetebilmek maksadıyla bazı kararlar almıştır. Özellikle 688 sayılı Karar, Iraktaki Kürtlere yönelik baskıyı kınamış ve bölgede bir insani yardım koridoru oluşturulması çağrısında bulunmuştur. Türkiye, bu çerçevede uluslararası topluluklarla iş birliği yaparak göçmenlerin korunması için geçici çözümler geliştirmiştir., Geçici Koruma kavramı da ilk defa bu göçlerle beraber uygulanmaya başlamıştır. Bu kavram daha sonra uluslararası literatürde de yer almış ve önem kazanmıştır. Bu göç dalgası, Türkiye'nin 2013 yılında kabul ettiği Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamındaki geçici koruma rejiminin şekillenmesinde kritik bir öneme sahiptir (Özdemir E. , 2016: 234-236)

2.3.6. Suriye İç Savaşı Sonrası Türkiye'ye Sığınan Suriyeliler

2011 yılının mart ayında başlayan Suriye İç Savaşı, modern tarihin en büyük insani krizlerinden biri olarak uluslararası alanda derin sosyo-ekonomik sonuçlara yol açmıştır. Bu süreçte, dünya genelinde 13 milyondan fazla insan yerinden edilmiş, bu nüfusun yaklaşık 7 milyonu komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye, savaşın başlangıcından itibaren en fazla göçmen kabul eden ülke olmuş ve yaklaşık 4 milyon kayıtlı Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmıştır. Bunun yanı sıra, kayıt dışı Suriyelilerin sayısının da 1 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu durum, Türkiye'deki toplam Suriyeli nüfusun yaklaşık 5 milyona ulaştığını göstermektedir. Bu kitlesel göç dalgası, Türkiye'nin demografik, ekonomik ve sosyal yapısını dönüştürürken, aynı zamanda göç politikalarında ve ulusal mevzuatta önemli değişikliklere yol açmıştır (IOM, 2023)

Suriyeli sığınmacılara yönelik olarak Türkiye’de uygulanan geçici koruma rejimi, uluslararası hukuka uygun bir çerçeve sağlama amacı taşımaktadır. 2014 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği, Suriyelilere barınma, sağlık, eğitim ve çalışma izni gibi haklar tanımış; bu düzenleme, ulusal göç politikalarının insani bir temelde gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. Yönetmelik, özellikle mültecilerin kamu hizmetlerine erişimini garanti altına alırken, sosyal yardımlar ve çalışma hayatına katılım konularında da ciddi yenilikler getirmiştir. Suriyelilerin ekonomik hayata entegrasyonunu sağlamak amacıyla 2016 yılında Çalışma İzinleri Yönetmeliği çıkarılmış ve bu yönetmelik, Suriyeli mültecilerin yasal iş gücü piyasasına katılımını kolaylaştırmıştır.

Türkiye’nin Suriyeli mültecilere yönelik politikaları, uluslararası iş birliğini de geliştirmiştir. UNHCR ve AB arasında yapılan ortak çalışmalar, Türkiye’nin göç krizindeki yükünü hafifletmeye yönelik önemli adımlar olmuştur. 2016 AB- Türkiye Mutabakatı, bu iş birliğinin en önemli örneklerinden biridir. Mutabakat kapsamında, Türkiye’ye toplamda 6 milyar Euroluk bir fon tahsis edilmiştir. Bu finansman, Suriyelilere yönelik sağlık, barınma ve eğitim hizmetlerinin sağlanması, sosyal uyum projelerinin geliştirilmesi ve sığınmacıların yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacıyla kullanılmıştır (Global Trends Reports, 2024).

Suriyeli sığınmacıların nüfusu, Türkiye genelinde farklı bölgelere yoğunlaşmıştır. 2024 yılı itibarıyla, İstanbul’da yaklaşık 550.000 Suriyeli, Gaziantep’te 460.000, Şanlıurfa’da 420.000, Hatay’da 400.000 Suriyeli bulunmaktadır. Hatta Kilis’te toplam nüfusun yaklaşık %75’ini Suriyeliler oluşturmaktadır. Bu demografik yoğunluk, özellikle sınır bölgelerinde sosyal, ekonomik ve kültürel yapıyı derinden etkilemiştir. Eğitim alanında, 1 milyondan fazla Suriyeli çocuk, Türk eğitim sistemine dahil edilmiş; bu çocuklara yönelik Türkçe dil eğitimi ve psikososyal destek programları uygulanmıştır. Yetişkin göçmenler için de mesleki eğitim programları ve Türkçe dil kursları düzenlenmiş, sosyal uyumu hızlandırmaya yönelik kapsamlı projeler geliştirilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024).

Ekonomik anlamda, Suriyeli mülteciler, tarım, inşaat ve hizmet sektörlerinde önemli bir iş gücü oluşturarak Türkiye ekonomisine katkı sağlamış; ancak kayıt dışı çalışma oranları, ekonomik ve sosyal konularda sorunlara yol açmıştır. Çalışma izni olmayan göçmenler, düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmış ve bu durum yerel iş gücü piyasasında bazı dengelerin bozulmasına sebep olmuştur. (Global Trends Reports, 2024). Türkiye’nin bu süreçteki yaklaşımı, uluslararası alanda takdir toplarken, göç yönetiminde sürdürülebilirlik ihtiyacını da ortaya koymuştur. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013) ve Geçici Koruma Yönetmeliği (2014), bu dönemde yaşanan tecrübeler ışığında şekillendirilmiş ve göç politikalarının modernleştirilmesine olanak tanımıştır. Türkiye’nin insani yaklaşımı,

uluslararası toplum tarafından övülmüş; ancak artan mülteci nüfusunun sosyal uyum ve ekonomik etkileri, Türkiye'nin göç yönetimi kapasitesini zorlamıştır. Türkiye'nin Suriyeli mültecilerle ilgili edindiği deneyimler, gelecekte karşılaşılabilecek göç krizlerine yönelik daha güçlü bir altyapının oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Ancak, bu süreçteki ekonomik ve sosyal yükler, Türkiye'nin göç yönetimi politikalarının sürdürülebilir ve kapsayıcı bir çerçevede yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda hem ulusal hem de uluslararası düzeyde iş birliğinin devamlılığı büyük önem taşımaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024).

2016 yılında çıkarılan Çalışma İzinleri Yönetmeliği Türkiye'nin göç politikalarında ekonomik entegrasyonu destekleyen ve Suriyeli mültecilerin işgücü piyasasına katılımını düzenleyen önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilere çalışma hakkı tanıyan bu düzenleme, kayıtlı istihdamı teşvik ederek kayıt dışı çalışmayı azaltmayı ve emek sömürsünü engellemeyi hedeflemiştir. Yönetmelik, Türkiye'nin göç yönetiminde ekonomik sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik kapsamlı bir çabanın parçası olarak göze çarpmaktadır. Bu düzenleme, çalışma izni başvurularını işverenlerin yapmasını zorunlu kılmış ve izinlerin genellikle Suriyelilerin ikamet ettikleri illerle sınırlı olacak şekilde düzenlenmesini öngörmüştür. Böylece, mülteci nüfusunun yerel ekonomilere etkisi dengelenmiş ve belirli bölgelerde aşırı yoğunlaşmaların önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Çalışma izinlerinin illere göre sınırlı tutulması, özellikle yerel istihdam dinamiklerini koruma açısından önemli bir strateji olarak değerlendirilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024). Yönetmelik kapsamında, işverenlere Suriyeli mültecileri istihdam etmeleri durumunda bazı teşvikler sunulmuş, bu sayede kayıtlı iş gücüne katılım artırılmaya çalışılmıştır. Örneğin, belirli sektörlerde işverenlerin sosyal güvenlik primlerinde indirim alması sağlanmıştır. Bu teşvikler, özellikle tarım, inşaat ve hizmet sektörlerinde yoğunlaşmış; Suriyelilerin bu sektörlerdeki iş gücü açıklarını kapatması mümkün olmuştur.

2023 yılı itibarıyla, yaklaşık 150.000 Suriyelinin çalışma izni aldığı belirtilmiştir. Bu sayı, toplam Suriyeli nüfus göz önüne alındığında düşük gibi görünse de ekonomik entegrasyon açısından önemli bir durumdur. Çalışma izinleri, özellikle Suriyelilerin sosyal güvenlik sistemine entegrasyonu ve iş gücü piyasasında daha insani koşullarda çalışmalarını için bir zemin hazırlamıştır. Ancak, uygulamada bazı zorluklar yaşanmış; kayıt dışı çalışma oranları tamamen düşürülememiş ve çalışma izni alan mültecilerin ekonomik hayata entegrasyonu sınırlı kalmıştır. Uluslararası bağlamda, bu düzenleme, Türkiye'nin göç yönetiminde uluslararası normlara uyum sağlama çabalarının bir parçası olarak

değerlendirilmiştir. Birleşmiş Milletler ve ILO bu düzenlemeyi, mültecilere çalışma hakkı tanıyan örnek bir uygulama olarak nitelendirmiştir. AB -Türkiye Mutabakatı çerçevesinde sağlanan fonlar da bu süreci desteklemiş ve Türkiye'nin mültecilere yönelik ekonomik yükünü hafifletmiştir (ILO, 2015: 8).

Sonuç olarak, 2016 Çalışma İzinleri Yönetmeliği, Suriyeli mültecilerin Türkiye'de ekonomik entegrasyonunu sağlamada önemli bir rol oynamış, ancak kayıt dışı çalışma gibi kronik sorunların tamamen çözülmesi için daha kapsamlı düzenlemelerin gerekliliğini ortaya koymuştur. Yönetmeliği, Türkiye'nin göç yönetiminde ekonomik boyutun ön plana çıkarıldığı bir politika örneği olarak değerlendirebiliriz.

2.3.7. 2021 Sosyal Uyum Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı

2021 Sosyal Uyum Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı, Türkiye'nin göç yönetiminde sosyal uyumu önceliklendiren politikalarını daha geniş bir çerçevede ele almıştır. Plan, ulusal düzeyde daha önce yapılmış olan düzenlemelerin ötesine geçerek yerel düzeyde uygulamaların nasıl şekilleneceği konusunda net bir yol haritası sunmuştur. Örneğin, plan, Suriyelilerin yanı sıra diğer göçmen gruplarını da kapsamış, bu da sosyal uyumun yalnızca belli bir göçmen topluluğuyla sınırlı kalmamasını sağlamıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024).

Suriyeliler dışında, Afganlar, Iraklılar ve diğer uluslardan gelen göçmenlerin sosyal uyum süreçleri için, plan dahilinde belediyelere özel bütçeler ayrılmıştır. Bu çerçevede, yerel düzeyde sosyal hizmetlerin kapsamı çeşitlendirilmiş ve farklı göçmen gruplarının ihtiyaçlarına yanıt verecek özel projeler geliştirilmiştir. Örneğin, İzmir ve Kayseri belediyeleri, Afgan göçmen kadınlara yönelik mesleki eğitim programları başlatmış; bu, daha önceki planlarda yer almayan bir yenilik olarak dikkat çekmektedir. Plan, özellikle genç ve çocuk göçmen nüfusu hedef alan projelere de ağırlık vermiştir. İlköğretim seviyesinde Türkçe dil eğitiminin yanı sıra, göçmen gençlerin mesleki beceriler kazanabilmesi için orta öğretim düzeyinde de staj imkânları sunulmuştur. 2022 itibarıyla bu projelerden toplamda 200.000 çocuk ve genç faydalanmıştır (Geleceğini Kuran Genç Kadınlar Projesi, 2024).

Kültürel uyumu sağlamak ve güçlendirmek adına, sosyal etkinliklerin çeşitlendirilmesi önemli bir yenilik olarak dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, yerel halk ve göçmenler arasında futbol turnuvaları, kültür festivalleri ve gönüllülük projeleri düzenlenmiştir. Özellikle Şanlıurfa, Gaziantep ve Hatay gibi Suriyeli nüfusun yoğun olduğu illerde bu etkinliklerin düzenlenmesi, toplumlar arası iletişimin artmasına katkı sağlamıştır. Bir diğer yenilik ise göçmen kadınlara yönelik özel programların geliştirilmesidir. Sosyal Uyum Stratejisi

kapsamında, göçmen kadınların sosyal yaşama ve ekonomiye katılımını sağlamak maksadıyla yerel düzeyde Kadın Danışma Merkezleri açılmıştır. Bu merkezler, kadınlara hukuki destek sağlamanın yanı sıra, eğitim ve istihdam süreçlerinde de rehberlik yapmayı hedeflemiştir (Adana'da Göçmen Kadınlar İçin 7 Proje , 2024)

Planın uluslararası boyutunda ise UNDP ve Dünya Bankası ile iş birliği yapılmış, bu kurumların teknik ve mali destekleriyle yerel yönetimlerin kapasiteleri artırılmıştır. Örneğin, Dünya Bankası'nın fonladığı Yerel Hizmetlerde Dayanıklılık Programı, belediyelerin altyapı ve hizmet kapasitelerini artırmış, göçmenlerle yerel halkın ortak kullanımına sunulan sosyal tesislerin inşasını desteklemiştir. 2021 Sosyal Uyum Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı, yerel düzeyde göçmenlere yönelik hizmetlerin çeşitlenmesine ve hedef odaklı projelerin uygulanmasına olanak tanımış, böylece sosyal uyumun güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Ancak, yerel düzeyde mali sürdürülebilirlik ve bazı illerde yoğun göçmen nüfusuna yönelik gerilimlerin azaltılması konularında hala zorluklar devam etmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024).

2.3.7.1. Geçici Koruma Yönetmeliğinin Güncellenmesi

Geçici Koruma Yönetmeliğinin 2023 yılında güncellenmesi, Suriyeli sığınmacıların sosyal hizmetlere erişimini artırmak ve entegrasyon süreçlerini hızlandırmak amacıyla önemli düzenlemeler içermektedir. Bu güncellemeler, Türkiye'nin göç yönetiminde daha kapsayıcı ve sürdürülebilir politikalar benimsemesine katkı sağlamıştır. Güncellenen yönetmelik kapsamında, geçici koruma altındaki yabancıların sağlık hizmetlerine erişimi genişletilmiştir. Özellikle dezavantajlı gruplar için özel sağlık programları oluşturulmuş; kronik hastalar, engelliler ve yaşlılar için özel bakım hizmetleri sunulmuştur. Ayrıca, aşı kampanyaları ve temel sağlık hizmetleri yaygınlaştırılarak, Suriyeli çocukların sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanması sağlanmıştır. Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonunu hızlandırmak amacıyla burs programları ve okula devam teşvikleri uygulanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF iş birliğiyle yürütülen projeler kapsamında, Suriyeli çocukların eğitim sistemine dahil edilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, yetişkinlere yönelik Türkçe dil kursları ve mesleki eğitim programları yaygınlaştırılarak, Suriyeli yetişkinlerin ekonomik hayata katılımı desteklenmiştir (Çetin İ. , Türkiye'de Suriyeli Sığınmacıların Sosyal Ve Kültürel Entegrasyonu, 2016: 205)

Yerel yönetimlerle iş birliği içinde sosyal konut projeleri geliştirilmiş ve Suriyelilerin barınma ihtiyaçlarının kısmen de karşılanması hedeflenmiştir. Özellikle Suriyeli nüfusun yoğun olduğu illerde sosyal konut projeleri hayata geçirilmiş ve bu projeler kapsamında

birçok Suriyeli aile sosyal konutlara yerleştirilmiştir. Çalışma izni başvuruları kolaylaştırılmış, yerel düzeyde mesleki eğitim ve işgücü piyasasına giriş süreçleri hızlandırılmıştır. Kadınlar ve gençlere yönelik girişimcilik programları ile sığınmacıların kendi işlerini kurmalarına olanak tanınmıştır. Bu düzenlemeler, Suriyeli sığınmacıların ekonomik entegrasyonuna önemli katkılar sağlamıştır. Bu güncellemeler, Türkiye'nin göç yönetimi alanındaki uluslararası normlara uyumunu güçlendirmiş ve toplumsal gerilimlerin azaltılmasına yönelik somut adımlar atılmasını sağlamıştır. Ancak, uygulama aşamasında yerel düzeydeki kaynak eksiklikleri ve sosyal uyum sorunları, göç yönetiminin sürdürülebilirliği açısından hala önemli bir meydan okuma olarak varlığını sürdürmektedir.

Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara yönelik yukarıda belirtilen hukuki ve idari düzenlemeleri, insani değerleri ön planda tutan bir göç yönetimi anlayışını kurumsallaştırmış ve ulusal göç politikalarının uluslararası normlarla uyumlu hale gelmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu süreçte geliştirilen geçici koruma mekanizmaları, sosyal uyum politikaları ve ekonomik entegrasyon tedbirleri hem sığınmacıların haklarının korunmasını hem de yerel halk ile uyumlu bir yaşamın tesisini hedeflemiştir.

Türkiye'nin bu deneyimleri, yalnızca Suriyeli sığınmacılara yönelik politikaların bir sonucu olmaktan öte, gelecekte karşılaşılabilecek göç krizlerine karşı daha dayanıklı ve hazırlıklı bir sistemin temel taşlarını oluşturmuştur. Bu kazanımlar, Türkiye'nin bölgesel istikrarın sağlanmasında üstlendiği liderlik rolünü güçlendirirken, uluslararası toplum nezdinde Türkiye'nin insani yaklaşıma dayalı göç yönetimi modelini öne çıkarmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'nin göç yönetiminde attığı adımlar, uluslararası göç hukukunun temel prensipleriyle uyumlu bir yapı oluşturarak, kriz dönemlerinde insani yardım ve uluslararası iş birliği alanında etkili bir model sunmuştur. Ancak bu süreçte elde edilen tecrübeler, uzun vadeli sürdürülebilirlik açısından daha kapsayıcı politikalara ve uluslararası destek mekanizmalarının güçlendirilmesine duyulan ihtiyacı da açıkça ortaya koymuştur. Türkiye'nin bu süreçteki deneyimleri, göç yönetimi konusundaki kapasitesini artırmakla kalmamış, aynı zamanda uluslararası arenada insani yaklaşımın örnek bir temsilcisi olarak yer almasını sağlamıştır.

2.3.7.2. Gönüllü Geri Dönüşler ve Vatandaşlık Verilen Suriyeliler:

Göç İdaresi Başkanlığı'nın verilerine göre, 2024 yılı itibarıyla 554.114 Suriyeli, gönüllü geri dönüş programları kapsamında Suriye'ye dönmüştür. Bu dönüşler, özellikle Türkiye'nin sınır bölgelerinde oluşturulan ve uluslararası normlara uygun şekilde korunan, tasarlanan güvenli bölgelere yöneliktir. Geri dönüş süreçleri, BM ve Türkiye tarafından

izlenmekte ve bu süreçte geri dönenlerin güvenliği, barınma koşulları ve temel ihtiyaçlarının karşılanması öncelikli konular arasında yer almaktadır. Türkiye'nin desteklediği bu dönüşler, yerinden edilen kişilerin onurlu ve gönüllü geri dönüş ilkelerine uygun şekilde gerçekleşmesini hedeflemektedir (European Commission, 2024)

Türkiye, geçici koruma altındaki Suriyelilere vatandaşlık vererek uzun vadeli sosyal uyum politikalarını desteklemektedir. Ağustos 2024 itibarıyla 238.768 Suriyeliye Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı verilmiştir. Vatandaşlık alan Suriyelilerin 104.144'ü çocuklardan oluşmakta olup, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerden tam anlamıyla yararlanmaları sağlanmıştır. Vatandaşlık verilen bireyler, genellikle Türkiye'ye entegrasyonu en hızlı gerçekleştirdiği düşünülen ve mesleki yeterliliğe sahip kişiler arasından seçilmiştir. Bu politika, hem Suriyelilerin Türk toplumuna daha hızlı uyum sağlamalarını hem de ülke ekonomisine ve sosyal yapısına katkıda bulunmaları maksadıyla yürütülmüştür (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024). Türkiye, Suriyeli sığınmacılara yönelik hizmetlerin finansmanı için uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapmaktadır. Özellikle AB ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde, Türkiye'ye bu konuda mali destek almıştır. Ancak, bu desteklerin Suriyeli sığınmacıların tüm ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı da Türkiye idarecileri tarafından da belirtilmektedir.

2.3.8. Türkiye'deki Güncel Göç Verileri

2024 yılı itibarıyla, Türkiye'de bulunan göçmen ve sığınmacı nüfusu, farklı statülerde ve uyruklarda bireyleri içermektedir. Türkiye, 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'nın ardından, Suriyeli sığınmacıların en büyük sığınağı haline gelmiştir. 29 Ağustos 2024 itibarıyla, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre, Türkiye'de geçici koruma statüsünde kayıtlı 3.096.157 Suriyeli bulunmaktadır. Bu rakam, 2017 yılından bu yana en düşük seviyeyi göstermektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024)

Tablo 2.1 Yıllara Göre Suriyeli Sığınmacı Sayısı

Yıl	Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Sayısı
2014	1.519.286
2015	2.503.549
2016	2.834.441
2017	3.426.786
2018	3.623.192
2019	3.576.370
2020	3.641.370
2021	3.737.369
2022	3.535.898
2023	3.381.429
2024	3.096.157

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı (<https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>, Erişim tarihi: 21.09.2024)

Suriyeli sığınmacılar, Türkiye genelinde farklı illere dağılmış olmakla birlikte, en yoğun olarak sınır bölgeleri ve büyük metropol şehirlerde bulunmaktadır. Bu dağılım hem sığınmacıların Türkiye'ye giriş yolları hem de ekonomik ve sosyal fırsatlar doğrultusunda şekillenmiştir. Aşağıda, illere göre Suriyeli sığınmacıların sayıları ve yoğunluklarına dair detaylı bilgiler sunulmaktadır:

İstanbul, Suriyeli sığınmacıların en fazla bulunduğu şehirlerden biri olup, 2024 itibarıyla 500.000'den fazla Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır. Bu rakam, şehrin toplam nüfusunun yaklaşık %3'ünü oluşturmaktadır. İstanbul'un iş gücü piyasasının genişliği ve göçmenlerin ekonomik fırsatlara erişimi, bu yoğunluğun başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Suriye'ye sınır komşusu olan Gaziantep'te yaklaşık 460.000 Suriyeli sığınmacı bulunmaktadır. Gaziantep, sanayi ve ticaret faaliyetleri ile Suriyeliler için önemli bir merkez haline gelmiştir. Şehirde, Suriyeli girişimcilerin kurduğu işletmeler de ekonomiye katkı sağlamaktadır. Şanlıurfa'da 420.000 civarında Suriyeli bulunmaktadır. Şehrin coğrafi konumu, tarihsel bağları ve Suriye sınırına yakınlığı, bu yoğunluğu açıklamaktadır. Suriyeliler, tarımsal iş gücüne katılarak bölgedeki ekonomik faaliyetlere dahil olmaktadır. Hatay, yaklaşık 400.000 Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır. Şehrin demografik

yapısı, kültürel benzerlikleri ve sınır ticareti, Suriyelilerin bu bölgeyi tercih etmelerinin başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Kilis, toplam nüfusuna oranla Suriyeli sığınmacı yoğunluğunun en yüksek olduğu şehirlerden biridir. Kilis'te yaşayan yaklaşık 130.000 Suriyeli, şehrin nüfusunun %75'ini oluşturmaktadır. Kilis'teki bu durum, sosyal ve ekonomik dinamikleri derinden etkilemiştir. Adana ve Mersin'de sırasıyla 250.000 ve 200.000 civarında Suriyeli sığınmacı yaşamaktadır. Bu şehirler, tarımsal faaliyetler ve liman ticareti ile Suriyeliler için ekonomik fırsatlar sunmaktadır. Türkiye'nin diğer illerine de dağılmış Suriyeli sığınmacılar bulunmaktadır. Örneğin: İzmir: 150.000 Suriyeli, Bursa: 175.000 Suriyeli, Konya: 100.000 Suriyeli, Ankara: 90.000 Suriyeli (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024; UNICEF Türkiye, 2024).

Suriyelilerin yoğunlaştığı illerde, altyapı ve kamu hizmetlerine yönelik talepler artmıştır. Sağlık, eğitim ve barınma hizmetlerinde yaşanan yük, yerel yönetimlerin kapasitelerini zorlamış ve ulusal düzeyde ek kaynak tahsis edilmesini gerektirmiştir (Gençler, 2019: 114). Özellikle eğitim alanında, bu illerde 1 milyondan fazla Suriyeli çocuğun Türkiye okullarına entegrasyonu sağlanmıştır. Suriyelilerin yerleştiği illerde, geçici koruma statüsü çerçevesinde hizmetlere erişimlerini kolaylaştırmak için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. 2014 Geçici Koruma Yönetmeliği, illere göre dağılımın düzenlenmesi ve kamu hizmetlerinin eşit şekilde sağlanmasını hedeflemiş, ayrıca yerel düzeyde uyum politikalarının geliştirilmesi amacıyla belediyelere teknik ve mali destek sağlanmıştır (PICTES, 2024).

Suriyeli sığınmacıların büyük bir çoğunluğu, geçimlerini sağlamak amacıyla şehir merkezlerinde veya kırsal alanlarda kendi olanaklarıyla yaşamlarını sürdürmektedir. Kira ödeyerek konutlarda yaşayan bu nüfus, yerel halkla yoğun bir etkileşim içindedir. Ancak, geçici barınma merkezlerinde kalanların sayısı oldukça sınırlıdır. 2024 verilerine göre, Suriyeli nüfusun yalnızca %1,5'i, toplamda 50.000 kişinin altında bir sayı ile geçici barınma merkezlerinde barınmaktadır. Bu durum, geçici koruma altındaki sığınmacıların büyük ölçüde topluma entegre olmaya çalıştığını göstermektedir (Kamış, 2024: 6)

Eğitim çağındaki Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonu, göç yönetiminin en önemli konularından biri olmaya devam etmektedir. MEB'in 2024 verilerine göre, eğitim çağındaki yaklaşık 1,8 milyon Suriyeli çocuğun %63'ü Türk okullarına entegre edilmiştir. Bu oran, 1,1 milyon çocuğa tekabül etmektedir. Ancak, geri kalan %37'lik kesim, yani yaklaşık 670.000 çocuk, çeşitli nedenlerle eğitim dışında kalmaktadır. Bu nedenler arasında ekonomik yetersizlikler, dil engeli ve erken yaşta iş gücüne katılım gibi faktörler öne çıkmaktadır. Türkiye, bu sorunu çözmek amacıyla burs programları, Türkçe dil kursları ve

Suriyeli çocuklara yönelik özel eğitim projeleri uygulamaktadır. Ayrıca, UNICEF ve AB fonlarıyla desteklenen projeler sayesinde eğitim katılım oranlarının artırılması hedeflenmektedir (UNICEF Türkiye, 2024), (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024).

Suriyeli sığınmacılar, Türkiye'nin kamu temelli sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak faydalanabilmektedir. 2024 itibarıyla Suriyeliler, devlet hastanelerinde muayene, tedavi ve ilaç temini gibi hizmetlere ücretsiz erişim sağlamaktadır. Sağlık Bakanlığı'nın raporlarına göre, Türkiye, Suriyeli sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak için 182 dil destek hattı ve Arapça konuşan sağlık personeli istihdamı gibi önlemler almıştır. Bunun yanı sıra, özellikle hamile kadınlar, çocuklar ve kronik hastalıkları bulunan kişiler için özel sağlık programları uygulanmaktadır. 2023 yılı itibarıyla, Suriyelilere yönelik yapılan sağlık harcamaları 40 milyar TL'yi aşmıştır (TUİK, 2024).

Suriyelilerin ekonomik hayata katılımı, göç yönetiminin diğer bir önemli boyutunu oluşturmaktadır. 2024 itibarıyla, Türkiye'de çalışma izni almış yaklaşık 200.000 Suriyeli bulunmaktadır. Çalışma izni verilmesi, kayıt dışı çalışmanın önlenmesi ve iş gücü piyasasında denge sağlanması açısından önemli bir adım olmuştur. Bunun yanı sıra, Suriyeli girişimciler tarafından kurulan işletmelerin sayısı 20.000'i aşmış olup, bu işletmeler Türk ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Ancak, düşük ücretler ve çalışma koşulları nedeniyle birçok Suriyeli hâlâ kayıt dışı istihdam edilmektedir. Bu durum, emek sömürüsü riskini artırmakta ve hem göçmenler hem de yerel iş gücü için sorun oluşturmaktadır (Özdemir S. , 2024).

Suriyeli sığınmacılar, uzun yıllar Türkiye'de kalmaları nedeniyle sosyal uyum politikalarının temel hedefi haline gelmiştir. Türkiye'de uygulanan sosyal uyum stratejileri, dil kursları, mesleki eğitim programları ve ortak sosyal etkinlikler gibi çeşitli araçlarla desteklenmektedir. Bununla birlikte, yerel halk ile Suriyeli sığınmacılar arasında ekonomik rekabet, sosyal farklılıklar ve bazı yanlış algılar nedeniyle gerilimler yaşanabilmektedir. Özellikle düşük gelirli bölgelerde, Suriyelilere yönelik sosyal yardımların yerel halk tarafından bir haksızlık olarak algılanması, toplumsal uyum çabalarını zorlaştırmaktadır. Türkiye, bu gerilimleri azaltmak amacıyla yerel halkı da kapsayan sosyal destek programları ve farkındalık kampanyaları düzenlemektedir (Gençler, 2019: 115)

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki varlığı, yalnızca demografik değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel yapıyı da derinden etkilemiştir. Bu süreç, Türkiye'nin göç yönetiminde yeni yaklaşımlar benimsemesini ve daha kapsayıcı politikalar geliştirmesini

sağlamıştır. Göçmenlerin eğitime, sağlık hizmetlerine ve ekonomik hayata erişimini artırmaya yönelik uygulamalar, bu dönüşümün en somut örnekleri arasında yer almaktadır.

2.3.8.1. Uluslararası Koruma Başvurusu Yapan Göçmenler

Suriyeli sığınmacılar dışında, Türkiye’de uluslararası koruma başvurusu yapan bireylerin sayısı 2024 yılı itibarıyla 224.000 olarak kaydedilmiştir. Bu başvuruların büyük bir kısmı Afganistan, Irak, İran ve Pakistan gibi ülkelere gelen bireyler tarafından yapılmıştır. Türkiye, coğrafi konumu ve açık kapı politikası nedeniyle bu ülkelere gelen göçmenlerin önemli bir durağı haline gelmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024).

Afganistan’dan gelen başvuru sahipleri, 2021 yılında Taliban rejiminin yeniden kontrolü ele geçirmesinden sonra artış göstermiştir. Uluslararası koruma başvurusu yapanların önemli bir kısmı, kendi ülkelerinde yaşanan güvenlik sorunları, siyasi baskılar ve ekonomik zorluklar nedeniyle bu başvuruları yapmıştır. Bu bireylerin talepleri, 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çerçevesinde değerlendirilmekte ve uluslararası hukuk normlarına uygun şekilde sürece dahil edilmektedir. Başvuruların kabulü sürecinde, özellikle mülteci statüsü belirleme, geçici barınma, sağlık ve eğitim gibi hizmetlere erişim öncelikli konular arasında yer almaktadır. Uluslararası koruma başvurularında Afganlar ilk sırada yer alırken Irak ve İran’dan gelenler de önemli bir grup oluşturmaktadır. Türkiye’de bu başvuruların kabulü ve yönetimi, Göç İdaresi Başkanlığı’nın sorumluluğunda gerçekleştirilmekte ve başvuru sahiplerinin haklarına ilişkin düzenlemeler yapılmaktadır. Eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalanabilen bu bireyler, aynı zamanda barınma ve istihdam gibi konularda sınırlı olanaklara sahiptir (Erdoğan, Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi, 2020: 8).

2.3.8.2. Türkiye’de İkamet İzni ile Bulunan Yabancılar

2024 yılı itibarıyla, Türkiye’de ikamet izniyle bulunan yabancıların toplam sayısı 1.109.000 olarak kaydedilmiştir. Bu yabancıların uyruklarına göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

Tablo 2.2 Türkiye’de İkamet İzni ile Bulunan Yabancılar

Ülke	İkamet İzni ile Bulunan Kişi Sayısı
Rusya	107.392
Irak	131.000
Türkmenistan	115.000
Suriye	100.000
İran	90.000
Azerbaycan	80.000
Afganistan	70.000
Ukrayna	38.443
Kazakistan	50.000
Özbekistan	45.000
Diğer Ülkeler	282.165

Rusya-Ukrayna Savaşının başlamasının ardından, 2022 yılı boyunca Türkiye’ye gelen Rus ve Ukraynalıların sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. 2022’nin ilk çeyreğinde savaşın etkisiyle Türkiye’ye göç eden Rus ve Ukraynalıların sayısı yaklaşık 90.000 kişi olarak kaydedilmiştir. Yıl sonunda bu sayı Rus vatandaşları için 154.297’ye, Ukrayna vatandaşları için ise 47.236’ya ulaşmıştır. Ancak, 2023 yılıyla birlikte, savaşın etkilerinin azalması ve bazı göçmenlerin ülkelerine geri dönmesiyle birlikte Türkiye’deki toplam Rus ve Ukraynalı sayısı azalmaya başlamıştır. 2024 yılı itibarıyla Türkiye’de yaklaşık 107.000 Rus ve 38.000 Ukraynalı ikamet izniyle bulunmaktadır. Bu göçmenlerin büyük bir kısmı İstanbul, Antalya, Muğla ve İzmir gibi şehirlerde yoğunlaşmıştır. İstanbul, her iki ülke vatandaşlarının da en fazla bulunduğu şehir olarak öne çıkarken, Antalya, özellikle Rus göçmenlerin yoğun olarak yerleştiği bir şehir olmuştur. Antalya’da yaklaşık 35.000 Rus ve Ukraynalı yaşamaktadır. Bunun yanı sıra Muğla ve İzmir gibi sahil bölgeleri, özellikle Bodrum ve Marmaris gibi turistik alanlar, bu göçmenler için cazip yaşam alanları haline gelmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024), (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024).

Rusya ve Ukrayna’dan gelen göçmenlerin Türkiye’deki varlığı, ekonomik ve sosyal alanlarda belirgin etkiler yaratmıştır. Emlak sektörü, bu göç dalgasından doğrudan etkilenmiş, özellikle Antalya, İstanbul ve Muğla gibi şehirlerde konut alımları ve kiralamalarda artış

yaşanmıştır. Rus ve Ukraynalı göçmenlerin barınma talepleri, bu şehirlerde konut fiyatlarının yükselmesine ve kira piyasasında ciddi değişimlere neden olmuştur. Ayrıca, göçmenlerin varlığı, yerel ekonomiye olumlu bir katkı sağlamış, ancak aynı zamanda sosyal uyum sorunlarını da gündeme getirmiştir (Şabanoğlu & Ziyalar , 2024:650).

Türkiye, bu göç dalgasını yönetmek için uluslararası göç hukuku çerçevesinde hareket etmiştir. Göç İdaresi Başkanlığı, ikamet izinleri sağlama ve göçmenlerin kayıt altına alınması gibi süreçlerde önemli rol oynamıştır. Göçmenlerin temel haklardan faydalanmalarını sağlamak amacıyla sağlık, eğitim ve barınma hizmetlerine erişimleri kolaylaştırılmıştır. Ancak, bu süreçte Türkiye'nin kaynaklarının zorlanması, daha kapsayıcı ve sürdürülebilir göç politikalarının geliştirilmesi ihtiyacını ortaya koymuştur (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024).

Rusya-Ukrayna savaşı sonrası yaşanan bu göç dalgası, Türkiye'nin göç yönetimi sisteminin sınındığı bir dönem olmuştur. Göçmenlerin yerleşim süreçleri, sosyal uyum çalışmaları ve ekonomik etkiler gibi alanlarda edinilen deneyimler, Türkiye'nin gelecekteki göç krizlerine karşı daha hazırlıklı olmasına katkı sağlamıştır. Bu durum, Türkiye'nin uluslararası göç yönetimi standartlarına uyum sağlama çabalarını güçlendirmiş ve göç politikalarının geliştirilmesi için önemli bir zemin oluşturmuştur.

İkamet izniyle Türkiye'de bulunan yabancıların illere göre dağılımında İstanbul ilk sırada yer almaktadır. 31 Aralık 2023 itibarıyla İstanbul'da 556.578 yabancı ikamet etmektedir. İstanbul'u 117.052 yabancı ile Antalya takip etmektedir. Türkiye'de ikamet izniyle bulunan yabancıların sayısı, 2023 yılı içerisinde bir önceki yıla göre 247.062 kişi azalarak 1.107.032'ye düşmüştür. Bu azalış, özellikle Rusya ve Ukrayna vatandaşlarının ülkelerine dönüşlerinden kaynaklanmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024).

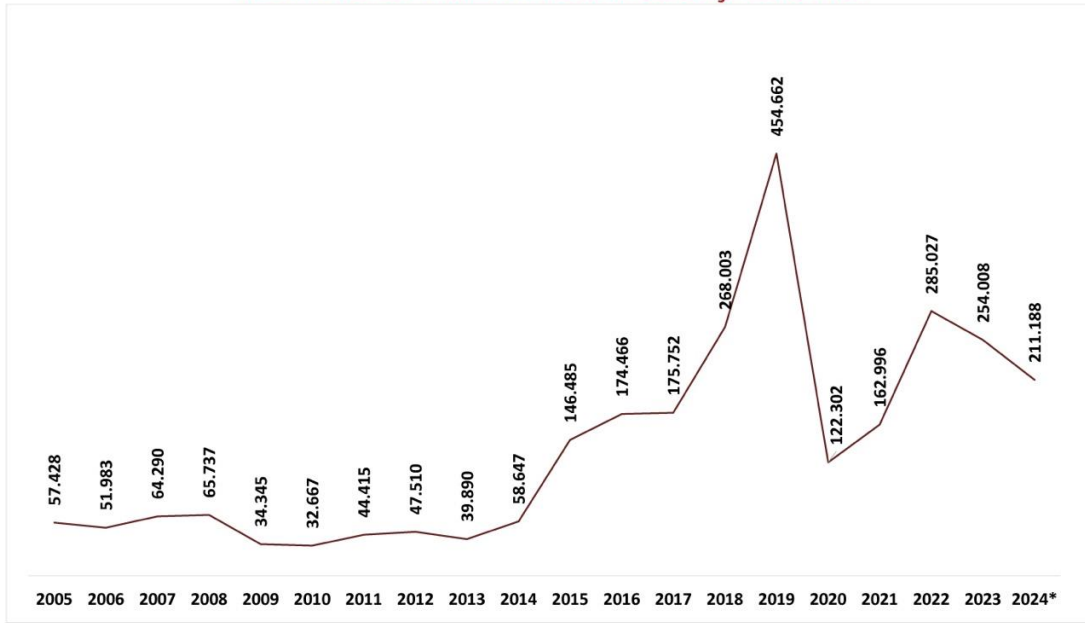
2.3.8.3. Düzensiz Göçmenler

Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla düzensiz göç açısından transit bir ülke olmanın yanı sıra birçok kişi için hedef konumundadır. Haliyle Orta Doğu, Güney Asya ve Afrika bölgelerinden gelen düzensiz göçmenler, Avrupa'ya geçiş rotası üzerinde yer alan Türkiye'yi yoğun bir şekilde kullanmaktadır. 2024 yılı itibarıyla, güvenlik birimleri tarafından yakalanan düzensiz göçmen sayısı 277.000'i aşmıştır. Düzensiz göçmenlerin büyük bir kısmını Afganistan, Suriye, Pakistan ve Irak uyruklular oluşturmaktadır. 2024 yılında yakalanan düzensiz göçmenler arasında Afganistan vatandaşları yaklaşık 130.000 kişiyle birinci sırada

yer almıştır. Pakistan vatandaşlarının sayısı 50.000'i bulurken, Suriye'den gelen düzensiz göçmen sayısı ise 40.000 olarak kaydedilmiştir. Ayrıca, Afrika ülkelerinden gelen göçmenlerde de bir artış gözlemlenmiştir. Bu grupta özellikle Somali, Eritre ve Nijerya gibi ülkelerden gelenlerin sayısında belirgin bir yükseliş olmuştur (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı, 2024).

Düzensiz göçle mücadele kapsamında Türkiye, sınır güvenliğini artırmak ve kaçak geçişleri önlemek amacıyla çeşitli tedbirler almıştır. Suriye ve İran sınırlarında inşa edilen güvenlik duvarları ve elektronik izleme sistemleri, kaçak geçişleri azaltmayı hedeflemektedir. Ayrıca, Türkiye'nin geri kabul anlaşmaları çerçevesinde 2024 yılı itibarıyla 40.000'den fazla düzensiz göçmen ülkelere geri gönderilmiştir. Aşağıda bu verilerin istatistikleri de bulunmaktadır. (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı, 2024).

YILLARA GÖRE YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMEN SAYISI

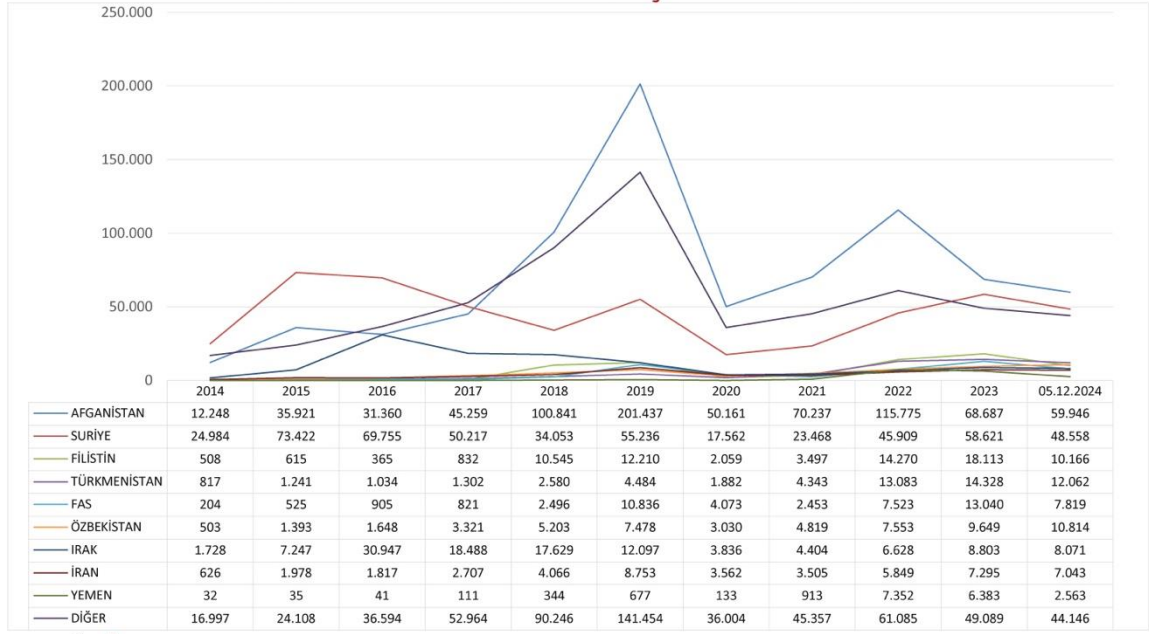
"2024 yılında mükerrerden arındırılmış yakalanan düzensiz göçmen sayısı 179.330'dur."

*05.12.2024 tarihi itibarıyla

Grafik 2.1 Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı

Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>

YILLARA GÖRE YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMENLERİN UYRUK DAĞILIMI

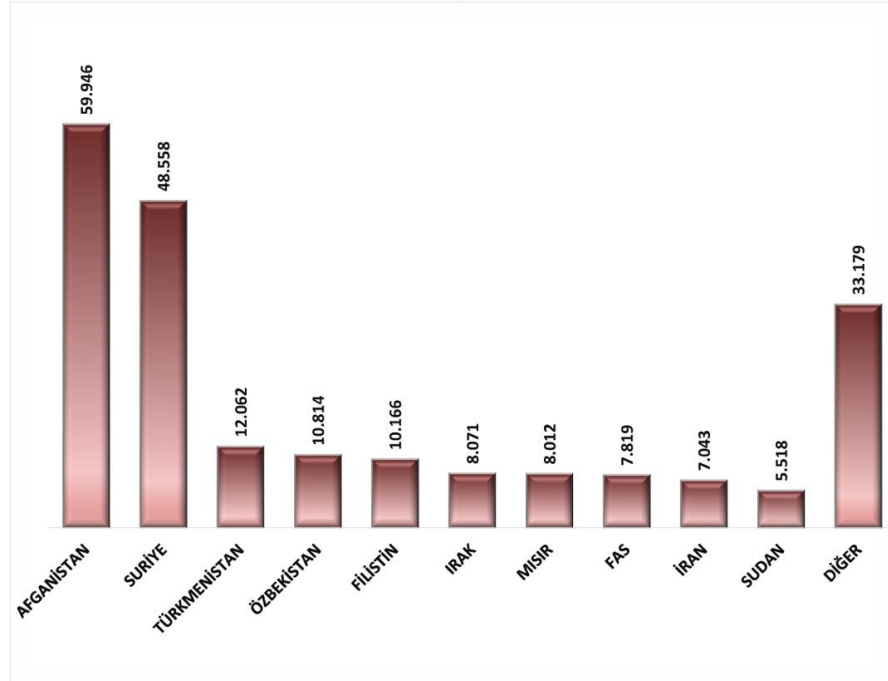

*05.12.2024 tarihi itibarıyla

Grafik 2.2 Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Uyruk Dağılımı

Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>

YAKALANAN DÜZENSİZ GÖÇMENLER (İLK 10 UYRUK)

*05.12.2024 tarihi itibarıyla

Grafik 2.3 Yakalanan Düzensiz Göçmenler (İlk 10 Uyruk)

Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>

Uluslararası iş birlikleri de düzensiz göçle mücadelede önemli bir rol oynamıştır. AB ile yapılan mutabakatlar ve ortak projeler kapsamında, göçmenlerin durumlarının iyileştirilmesi ve sınır güvenliğinin artırılması için Türkiye'ye mali ve teknik destek sağlanmıştır. Bu süreçte, UNHCR ve IOM gibi kuruluşlarla ortak çalışmalar yürütülmüştür (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2024).

Düzensiz göçmenlerin barınma, sağlık ve diğer temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Türkiye'de geri gönderme merkezleri kurulmuştur. 2024 yılı itibarıyla Türkiye genelinde 30'dan fazla geri gönderme merkezi bulunmaktadır ve bu merkezlerde yaklaşık 20.000 düzensiz göçmen barındırılmaktadır. Ancak, bu merkezlerin kapasite sınırlarının zorlandığı ve düzensiz göçle mücadelede daha fazla kaynağa ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir.

Türkiye'nin düzensiz göçle ilgili hukuki düzenlemeleri de bu süreçte önemli bir yer tutmaktadır. 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, düzensiz göçmenlerin yasal statüsünü belirleyen ve sınır dışı işlemlerini düzenleyen temel mevzuattır. Ayrıca, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar, düzensiz göçmenlerin haklarının korunmasını ve insan hakları standartlarının uygulanmasını sağlamaktadır. Bu durum, Türkiye'nin yalnızca düzensiz göçle mücadelede değil, aynı zamanda göç yönetiminde de kapsamlı bir reforma ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır. Artan düzensiz göç baskısı hem Türkiye'nin göç politikalarını şekillendirmekte hem de uluslararası iş birliği mekanizmalarının daha etkin hale getirilmesi gerekliliğini gündeme getirmektedir.

Türkiye, tarihsel süreçte, Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyet dönemine kadar göç olgusunun merkezinde yer almış ve bu bağlamda farklı göç dalgalarına sahne olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde dini ve etnik çeşitliliğin bir yönetim stratejisi olarak benimsenmesi, göç yönetiminde daha esnek bir yaklaşımı mümkün kılarken, Cumhuriyet döneminde göç politikaları, ulus-devlet inşası sürecinin bir parçası olarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu süreçte, iskân politikaları ve mülkiyet düzenlemeleri, Türkiye'nin göç yönetimi anlayışında belirleyici rol oynamıştır.

Türkiye'nin göç politikalarının tarihsel gelişimi, yalnızca ulusal dinamikler tarafından değil, aynı zamanda bölgesel krizler ve uluslararası sistemin dönüşümü tarafından da şekillendirilmiştir. Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğudaki siyasal ve toplumsal çalkantılar, Türkiye'yi tarih boyunca bir transit ve hedef ülke konumuna taşımıştır. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yürürlüğe konulan İskân Kanunları ve mültecilere

yönelik düzenlemeler, Türkiye'nin göç yönetimi kapasitesini artırmakla birlikte, bu politikaların uzun vadeli etkileri günümüzde de hissedilmektedir.

Son dönemde, Türkiye'nin göç yönetimi anlayışında uluslararası hukukun ve normların etkisi artmış, özellikle 2013 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Türkiye'nin göç yönetimi çerçevesini uluslararası standartlarla uyumlu hale getirme çabalarının bir ürünü olarak öne çıkmıştır. Bununla birlikte, mevzuatta yaşanan yapısal eksiklikler ve uygulama süreçlerinde karşılaşılan zorluklar, Türkiye'nin göç politikalarının etkinliğini sınırlayan temel unsurlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin tarihsel süreçteki göç politikaları, yalnızca göç yönetimi kapasitesini değil, aynı zamanda ulusal ve uluslararası düzeydeki politika yapım süreçlerini anlamak açısından kritik bir analitik çerçeve sunmaktadır. Bu bölümde ortaya konulan analiz, bir sonraki bölümde Türkiye'nin mevcut göç mevzuatının uluslararası standartlarla uyumu ve yapısal sorunları üzerine yapılacak değerlendirmeler için zemin hazırlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE GÖÇ HUKUKU VE YÖNETİMİ: HUKUKİ VE YAPISAL SORUNLAR

Günümüzde küreselleşmenin etkisinin belirgin hale gelmesi ile paralel olarak bölgesel krizlerin sayısında artış yaşanmış; böylece göç hareketleri daha karmaşık bir hal almış ve uluslararası hukukun yanı sıra ulusal politikaların da temel gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Özellikle 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı ve buna bağlı göçler, Türkiye’nin göç yönetimi ve göçe dair hukuki düzenlemeler adına önemli bir imtihan süreci olmuştur. Türkiye’nin göç politikalarını düzenleyen hukuki altyapısı, tarihsel süreç içinde farklı evrelerden geçmiştir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında nüfus hareketleri, ekonomik ve sosyal kalkınma politikalarına entegre bir şekilde ele alınmış ve bu dönemde daha çok göçmen entegrasyonuna yönelik düzenlemeler öne çıkmıştır. 1934 tarihli İskân Kanunu, Türkiye’nin ilk kapsamlı göç politikalarından biri olarak, göçmenlerin yerleşim ve uyum süreçlerini düzenleme amacı taşımıştır. Ancak, modern anlamda göç yönetimine ilişkin yasal çerçevenin oluşturulması, özellikle 2000’li yıllarda AB ile uyum sürecinin hız kazanmasıyla mümkün olmuştur. Bu süreçte Türkiye, göç yönetimi sistemini yeniden şekillendirmek üzere önemli adımlar atmış ve 2013 yılında yürürlüğe giren YUKK ile göç yönetiminde köklü bir dönüşüm gerçekleştirmiştir.

YUKK, Türkiye’nin göç hukukunda sistematik bir yapı oluşturmayı hedefleyen ilk kapsamlı düzenleme olarak dikkat çekmektedir. Bu kanun, uluslararası normlara uyum sağlama, göçmenlerin haklarını koruma ve göç akışlarını düzenleme amacını taşımaktadır. Ayrıca, geçici koruma ve ikincil koruma statülerinin oluşturulması, Türkiye’nin yoğun göç hareketlerine yanıt verebilme kapasitesini artırmayı hedeflemiştir. Ancak, kanunun getirdiği yeniliklere rağmen, uygulamada yaşanan bürokratik engeller, yasal düzenlemelerin sahip olduğu boşluklar ve entegrasyon politikalarındaki eksiklikler, Türkiye’nin göç yönetiminde karşılaştığı temel sorunlar arasında yer almaktadır.

Bu bölüm, Türkiye’de göç hukukunun, mevzuatının mevcut durumunu kapsamlı bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır. İlk olarak, Türkiye’nin ulusal göç mevzuatı incelenecek ve YUKK’un temel unsurları detaylandırılacaktır. İkinci olarak, geçici koruma ve ikincil koruma gibi göçmenlere ait yasal statüler hem hukuki çerçeveleri hem de pratikteki etkileşimleri açısından analiz edilecektir. Bu çerçevede, Türkiye’nin uluslararası göç hukukuyla ilişkisi ve yükümlülükleri de değerlendirilecek; Cenevre Sözleşmesi, AIHS ve geri göndermeme ilkesi (non-refoulement) gibi temel normların Türkiye’deki karşılığı

tartışılacaktır. Bölümde ayrıca, Türkiye'nin göç yönetimindeki yapısal sorunlara değinilecektir. Göçmenlerin sosyal haklara erişimi, entegrasyon süreçlerindeki eksiklikler, yerel yönetimlerin sahip olduğu kapasiteleri ve ulusal politika uygulamalarındaki tutarsızlıklar gibi konular detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin göç politikalarının geliştirilmesi için öneriler sunulacak ve uluslararası normlarla uyum sağlanmasına yönelik atılması gereken adımlar tartışılacaktır. Bu bölüm Türkiye'nin göç politikalarının hukuki ve yapısal sorunlarını ortaya koymayı, bu sorunların çözümüne yönelik kapsamlı bir değerlendirme sunmayı hedeflemektedir. Böylece hem ulusal hem de uluslararası bağlamda Türkiye'nin göç yönetimindeki rolü ve gelecekteki potansiyel yönelimleri analiz edilecektir.

3.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

Türkiye, son yıllarda artan göç hareketleri nedeniyle uluslararası göçün önemli bir aktörü haline gelmiştir. Özellikle bölgesel çatışmalar ve ekonomik zorluklar, Türkiye'nin önemli bir ev sahibi ülke konumuna gelmesine yol açmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda, Türkiye'nin göç politikalarını daha etkili bir şekilde yönetebilmek amacıyla kapsamlı ve köklü hukuki reformlar yapılmıştır. Göçün kaçınılmazlığı göz önüne alınarak yapılan bu reformlar, özellikle hassas gruplar başta olmak üzere tüm göçmenlerin haklarını korumayı amaçlayan, insan odaklı bir yaklaşımı benimsemeye çalışmıştır. Bu reformların temel amacı, Türkiye'deki göç yönetiminin daha koordineli ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmasıdır. Bu bağlamda, göçmenlerin karşılaştıkları sorunların çözüme kavuşturulması, hukuki ve idari süreçlerin daha etkin bir şekilde işletilmesi hedeflenmiştir. Türkiye'nin uluslararası koruma sistemine uyum sağlayabilmesi için yürütülen bu çalışmalarda, göçün yönetimi konusunda önemli bir adım olarak 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kabul edilmiştir.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Türkiye'deki göç yönetiminin temel çerçevesini oluşturmaktadır. Bu yasa, göçmenlerin haklarını koruma altına almakla birlikte, Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerini de yerine getirmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca, yasa kapsamında göçmenlerin, özellikle hassas grupların korunması için alınması gereken tedbirler, sınır dışı işlemleri ve iltica süreçleri de düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler, Türkiye'nin göç yönetiminde bütüncül bir bakış açısına sahip olmasını ve uluslararası standartlarla uyumlu bir göç politikası oluşturmasını sağlamıştır.

10.04.2013 tarihinde yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Türk yabancılar hukukunda önemli değişikliklere yol açarak özellikle Türkiye'ye

giriş, ikamet, sınır dışı etme ve uluslararası koruma gibi konularda yeni hukuki ve idari düzenlemeler getirmiştir. Bu kanun, Türk yabancılar hukukunda temel bir metin olarak kabul edilmiş olup, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nü düzenleyen 5. kısım hariç diğer hükümleri, yayım tarihinden itibaren bir yıl sonra yani 11 Nisan 2014 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türkiye'ye giriş için vize alma zorunluluğu gibi konular da bu kanun tarafından düzenlenmiştir. Daha önce 5682 sayılı Pasaport Kanunu ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun tarafından düzenlenen bu kısımlar ise 6458 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle beraber geçersiz hale gelmiştir. Bu düzenleme, vize alma zorunluluğu konusunda daha ayrıntılı hükümler içermekte ve vize işlemlerini daha sağlam bir yasal ve idari altyapıya kavuşturmaktadır. Bu kanun, yabancıların Türkiye'ye girişinde vize alma zorunluluğu ve buna bağlı işlemleri ana konu olarak ele almaktadır. Bu bölümde, anılan yeni düzenlemeler, vize alma zorunluluğu ve diğer göç sorunları hukuki açıdan ele alınmıştır. Ayrıca, eski düzenlemelerle karşılaştırma yapılarak mevcut düzenlemelerin etkileri değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, kanun açısından vize alma zorunluluğu oldukça önemli bir konudur. Kanun, yabancıların Türkiye'ye girişine dair pek çok detayı düzenlerken, vize alma zorunluluğu ve ilgili hükümler özellikle yeni bir sistem oluşturmaktadır. Bu da çalışmanın kapsamını belirlerken önemli bir kriterdir. 6458 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra, hala belirsizlikler ve tartışmalı noktalar bulunmaktadır. Bu yeni kavramlar ile ilkelerin yorumlanması ve uygulanması gerekmektedir. (Teksoy, 2013: 856-858)

3.2. Türkiye’de Ulusal Göç Kanunları ve Mevzuatı

Türkiye’de göçe dair yasal düzenlemeler, ülkenin hem iç dinamiklerini hem de uluslararası ilişkilerini şekillendiren bir aracı işlevi görmüştür. Göç yönetimi, Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren daha çok nüfusun düzenlenmesi ve ulus-devlet inşası hedefiyle ele alınmıştır. Bu dönemde göç politikalarının temelini, ekonomik kalkınma hedefleri ve demografik yapıların şekillendirilmesi oluşturmuştur. 1934 tarihli İskân Kanunu, bu yaklaşımın en somut örneği olarak göçmenlerin yerleştirilmesi ve entegrasyonuna yönelik bir çerçeve sunmuştur. Ancak, bu yasa ağırlıklı olarak iç göçlere ve Türkiye’ye göç eden belirli etnik grupların entegrasyonuna odaklanmıştır.

20. yüzyılın sonlarına doğru uluslararası göç hareketlerinin yoğunlaşması, Türkiye’nin göç politikalarını çağdaşlaştırma ihtiyacını doğurmuştur. 1994 yılında çıkarılan İltica ve Sığınma Yönetmeliği, Türkiye’nin uluslararası göç normlarıyla uyum sağlama çabalarının ilk önemli adımlarından biri olarak ön plana çıkmıştır. Bu düzenleme, özellikle Cenevre

Sözleşmesi çerçevesinde sığınmacı ve mülteci statülerini tanımlamaya yönelik bir çaba olarak dikkat çekmiştir. Ancak, Cenevre Sözleşmesi'ne koyulan coğrafi çekince, Türkiye'nin yalnızca Avrupa'dan gelen mültecilere koruma sağlamasıyla sonuçlanmış ve uluslararası hukukla tam uyum sağlanmasını engellemiştir (Cihan, 2024: 4)

2000'li yıllarda, AB ile uyum sürecinin hız kazanması, Türkiye'nin göç yönetimini daha sistematik bir çerçevede ele alma zorunluluğunu artırmıştır. Bu bağlamda, 2003 yılında yürürlüğe giren Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, yabancıların iş gücü piyasasına erişimini düzenleyerek önemli bir adım atmıştır. Ancak, bu düzenleme uluslararası göç hareketlerini kapsamakta yetersiz kalmıştır. Türkiye'nin göç politikalarındaki en kapsamlı ve modern düzenleme ise 2013 yılında yürürlüğe giren YUKK ile gerçekleşmiştir. YUKK, Türkiye'nin göç yönetiminde yapısal bir dönüşüm sağlamış ve göçmenlerin haklarının korunması, uluslararası normlara uyum sağlanması ve idari kapasitenin güçlendirilmesi için kapsamlı bir çerçeve sunmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2024)

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun getirdiği en önemli yeniliklerden biri, göç yönetiminde merkezi bir otorite olarak işlev gören Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıdır. Bu idari yapılanma, göç süreçlerinin daha etkin bir şekilde yönetilmesine katkı sağlamış ve yasal düzenlemelerin uygulanmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca, Geçici Koruma ve İkincil Koruma statülerinin tanımlanması, özellikle Suriye krizinin ortaya çıkardığı kitlesel göç hareketleri bağlamında, göçmenlerin hukuki statülerine yönelik önemli bir çerçeve oluşturmuştur. Bununla birlikte, söz konusu düzenlemelere rağmen, uygulamada karşılaşılan sorunlar Türkiye'nin göç yönetiminde bazı yapısal eksikliklerin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Geçici koruma altındaki bireylerin uzun vadeli entegrasyon politikalarına erişimde yaşadığı güçlükler, hukuki ve sosyal uyum süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, çalışma izinleri, sağlık hizmetlerine erişim ve eğitim gibi temel hakların uygulanmasında gerek pratikte gerekse yasal zeminde yaşanan sorunların göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin göç yönetiminde daha kapsamlı ve sürdürülebilir politikalar geliştirmesi bir zorunluluk olarak öne çıkmaktadır.

3.2.1. İkincil Koruma Statüsü

Türkiye'de 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 63. maddesi ile düzenlenen İkincil Koruma Statüsü, Cenevre Sözleşmesine koyulan coğrafi sınırlama şerhi sebebiyle mülteci statüsü elde edememiş, göç ettikleri ülkelere geri dönmeleri durumunda idam, kötü muamele, işkence gibi riskler ile karşılaşması muhtemel kişilere tanınan kanuni bir haktır (Türk Vatandaşlığı Kanunu, 2023). Ülkelerine dönmesi durumunda yüksek ihtimalle

ayrım gözetmeksizin gerçekleşebilecek şiddet olayları ile karşı karşıya kalma riski olan kişileri de kapsamaktadır. Türkiye'deki İkincil Koruma Statüsü, uluslararası insan haklarına uygun bir doğrultuda geri göndermeme ilkesine dayanarak sağlanmaktadır (Cihan, 2024: 5)

İkincil koruma statüsüne sahip kişilerin, Türkiye'de belirli sosyal ve ekonomik haklardan yararlanma olanağı vardır. Bu haklar:

- İkamet izni: İkincil koruma statüsüne sahip kişilere bir senelik ikamet izni verilir ve bu izin belgesi her sene yenilenir.
- Çalışma hakkı: İkincil koruma statüsüne sahip kişilerin, serbest işgücü piyasasına katılma hakkına vardır ve bu kişiler çalışma izni başvurusu yapabilirler.
- Sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim: Bu statüye sahip kişiler, Türkiye'deki kamu hastaneleri ve okullarından yararlanabilirler.

2023 verilerine göre Türkiye'de yaklaşık 330.000 kişi ikincil koruma başvurusu yapmıştır. Çoğunluğu Afganistan ve Irak uyruklu olup, bu statüye sahip olan kişiler mülteci statüsündekiler gibi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına başvurma hakkına sahip değildir (T.C.İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024).

İkincil koruma statüsü, hukuki anlamda kişilere bazı güvenceler sağlasa da pratikte bazı sorun ve zorluklar yaratmaktadır. Bu sorunlar aşağıda sıralanmıştır (Mülteciler Derneği, 2024):

- Bürokratik engeller: İkincil koruma başvuru süreci genellikle uzun bürokratik işlemler neticesinde sonuçlanmaktadır ve bu durum kişiler açısından belirsizliğin uzamasına bağlı sorunlara sebep olmaktadır.
- Sosyal, Kültürel Entegrasyon Sorunları: Türkiye'de ikincil koruma statüsüne sahip kişilerin sosyal hayata entegrasyonu sınırlıdır. Bunun en büyük sebebi dil engeli, iş bulma konusunda yaşanan zorluklar ve toplumsal dışlanma bu süreci zorlaştırmaktadır.
- Hakların kısıtlı uygulanması: Teorik olarak ikincil koruma altında olan kişilerin sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimi güvence altına alınmış olsa da pratikte bu hizmetlere tam erişim sağlamakta zorluk çekilebilir. Özellikle kırsal bölgelerde veya mülteci yoğunluğu yüksek şehirlerde bu hizmetlerin yetersiz kaldığı gözlemlenmektedir.

Göç İdaresi Başkanlığının paylaştığı verilere göre Türkiye'de son yıllarda anılan statü sahibi kişilerin sayısı artmaktadır. Bu statü, AB müktesebatı ile uyumlu bir şekilde geliştirilmiş olsa da uygulamada yaşanan zorluklar ve hukuki boşluklar, daha etkin bir göç

yönetimi için iyileştirmeler yapılması gerektiğini göstermektedir. Türkiye, göç hareketlerinin yoğun şekilde yaşandığı bir ülke olarak, ikincil koruma statüsüne sahip kişilere dair yeni politikalar geliştirme durumuyla karşı karşıyadır. Bu statüye sahip kişilerin haklarının daha etkin uygulanması ve toplumsal entegrasyonun sağlanması, Türkiye'nin uzun vadeli göç politikalarının sürdürülebilirliği açısından önemli olacaktır.

İkincil koruma statüsü, Türkiye'deki göç yönetimi politikalarının önemli bir parçasıdır. Ancak bu statüye sahip kişilerin karşılaştığı zorluklar, yasal hakların tam anlamıyla temini ve uygulanabilmesi sosyal entegrasyon süreçlerinin güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin göç yönetimi kapsamında ikincil koruma alanındaki mevzuatını daha da geliştirmesi, uluslararası yükümlülüklerini daha etkili bir şekilde yerine getirmesine katkı sağlayacaktır.

3.2.2. Geçici Koruma Statüsü

Geçici Koruma Statüsü en çok bilinen ve en geniş kapsamlı koruma türüdür. Türkiye bu statüyü özellikle Suriye krizinden kaynaklı yaşanan yoğun göçlere çözüm üretebilmek adına kullanmıştır. Kitlesele göç hareketleri sırasında büyük grupların göç eylemine çabuk yanıt vermek ve hukuki durumlarını hızlıca tesis edebilmek adına bu statünün uygulanmasına karar verilmiştir. Türkiye, 2011 senesinde başlayan Suriye İç Savaşı'ndan günümüze kadar, Suriyeli mülteciler için geçici koruma statüsü temin etmiştir. 2023 yılı itibarı ile Türkiye'de 3.7 milyon Suriyeli geçici koruma statüsü altında yaşamaktadır; bu statüde yaşayan insanların büyük bir kısmı İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay gibi sınır illerinde ikamet etmektedir. Bu bireyler, sağlık, eğitim hizmetleri ile çalışma izni gibi temel haklardan yararlanabilmektedir; ancak koruma statüsü, uzun vadede bir çözüm üretememekte, geçici ve kısa vadeli koruma statüsü sağlamaktadır. Geçici koruma statüsü verilen kişiler için hedeflenen durum geri dönmeleri veya üçüncü ülkelere yerleştirilmeleridir fakat Türkiye'de bu statüde yaşayan kişiler genellikle Türkiye'de kalmaya meyllidirler (Cihan, 2024: 6).

Günümüz Türkiye'nin göç politikaları, 2013 tarihli YUKK ile düzenlenmiştir. Bu kanun, Türkiye'nin göçmenlere ve mültecilere sağladığı koruma statülerini kanuni bir zemine oturtmuştur. Aynı zamanda, Türkiye'de geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilere dair 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği de yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik, kitlesele göç hareketlerine cevap olarak geçici koruma statüsünü tanımlamış ve bu statüye sahip olan kişilere sunulan hizmetleri düzenlemiştir (T.C.İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024).

Netice olarak, Türkiye, bulunduğu konumu ve bölgede yaşanan siyasi krizler, savaşlar, çatışmalar sebebiyle kitlesel göç hareketlerine yoğun şekilde maruz kalan bir ülke olarak, uluslararası göç rejimini bu üç temel statü üzerinden sürdürmektedir. Ancak hem mevzuatın fiili olarak uygulanmasındaki zorluklar hem de artan göçmen nüfusu, Türkiye'nin bu koruma statülerini sürdürülebilir şekilde uygulayabilmesi için yeni bir politika geliştirme durumunda olduğunu açıkça göz önüne sermektedir.

3.2.3. Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik

Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi	: 11/1/2016	No : 2016/8375
Dayandığı Kanunun Tarihi	: 4/4/2013	No : 6458
Yayımlandığı R.Gazetenin Tarihi	: 15/1/2016	No : 29594
Yayımlandığı Düsturun Tertibi	: 5	Cilt : 57

Amaç ve kapsam

MADDE 1- (1) Bu Yönetmeliğin amacı, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesi uyarınca geçici koruma sağlanan yabancıların çalışmalarına ilişkin usul ve esasların belirlenmesidir.

Dayanak

MADDE 2- (1) Bu Yönetmelik, 6458 sayılı Kanunun 91 inci maddesi ile 13/10/2014 tarihli ve 2014/6883 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Geçici Koruma Yönetmeliğinin 29 uncu maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

MADDE 3- (1) Bu Yönetmeliğin uygulanmasında;

- a) Bakanlık: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığını,
- b) Eğitim meslek mensubu: 14/6/1973 tarihli ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda tanımlanan öğretmen, uzman ve usta öğreticiler ile 4/11/1981 tarihli ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununda tanımlanan öğretim elemanlarını,
- c) Sağlık meslek mensubu: Tabipler ve tıpta uzmanlık mevzuatına göre uzman olanlar, hemşire, ebe ve optisyenler ile 11/4/1928 tarihli ve 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanunun ek 13 üncü maddesinde tanımlanan diğer meslek mensuplarını,
- ç) Yabancı kimlik numarası: 27/9/2006 tarihli ve 2006/11057 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Türkiyede Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması

Hakkında Yönetmeliğin 5 inci maddesinin üçüncü fıkrası kapsamında, kurumlar ile diğer gerçek ve tüzel kişilerin her türlü işlem ve kayıtlarında esas alınan numarayı, ifade eder.

Çalışma izni alma zorunluluğu

MADDE 4- (1) Geçici koruma sağlanan yabancılar, çalışma izni olmaksızın Türkiye’de çalışamaz veya çalıştırılmaz.

(2) Çalışma izni olmaksızın çalışan geçici koruma sağlanan yabancılar ile bunları çalıştıranlar hakkında 27/2/2003 tarihli ve 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun ilgili hükümleri uygulanır.

Çalışma izni ve çalışma izni muafiyeti başvurusu

MADDE 5- (1) Geçici koruma sağlanan yabancılar, geçici koruma kayıt tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için Bakanlığa başvuruda bulunabilir.

(2) Çalışma izni başvuruları, geçici koruma sağlanan yabancıları çalıştıracak işveren tarafından e-Devlet Kapısı üzerinden yapılır.

(3) Bağımsız çalışma iznine başvurma hakkı olan geçici koruma sağlanan yabancılar kendi adına başvuru yapar.

(4) Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak geçici koruma sağlanan yabancılar, çalışma izni muafiyeti kapsamındadır. Çalışma izni muafiyeti başvuruları, geçici koruma sağlanan il valiliğine yapılır. Bu başvurular, ilgili valilik tarafından Bakanlığa bildirilir.

(5) Bakanlıkça, mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak geçici koruma sağlanan yabancılara ilişkin il ve kota sınırlaması getirilebilir.

Değerlendirme

MADDE 6- (1) Çalışma izni başvurularının değerlendirilmesinde, 29/8/2003 tarihli ve 25214 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliğinin 13 üncü maddesi uyarınca Bakanlıkça değerlendirme kriterleri belirlenir.

(2) Kanunlarda yalnızca Türk vatandaşları tarafından icrasına izin verilen iş ve meslekler için yapılan başvurular değerlendirme yapılmaksızın işlemde kaldırılır.

(3) Bakanlığa çalışma izin başvurusu için; sağlık meslek mensuplarının Sağlık Bakanlığından, eğitim meslek mensuplarının ise MEB’den veya Yükseköğretim Kurulu Başkanlığından ön izin almaları gerekir. Ön izin belgesi olmayan başvurular değerlendirme yapılmaksızın işlemde kaldırılır.

Çalışma izni verilebilecek iller

MADDE 7- (1) Geçici koruma sağlanan yabancılara çalışma iznine başvuru hakkı verilmesinde, Geçici Koruma Yönetmeliğinin 24 üncü maddesi uyarınca yabancının kalmasına izin verilen iller esas alınır.

(2) Kamu düzeni, kamu güvenliği ya da kamu sağlığı yönüyle çalışma izni verilmesinde sakınca görüldüğünün İçişleri Bakanlığınca bildirildiği illerde çalışma izni verilmesi, Bakanlıkça durdurulur. Bu illerde, verilmiş çalışma izinleri uzatılmaz. Ancak, yabancının bu ilde kalma hakkı devam ediyorsa, önceden verilen ve geçerliliği devam eden çalışma izinleri, sona erdiği tarihe kadar kullanılır.

İstihdam kotası

MADDE 8- (1) Çalışma izni başvurularının değerlendirilmesinde, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısı üzerinden sektör ve illere göre açık iş ve işe yerleştirmeler dikkate alınarak Bakanlıkça, geçici koruma sağlanan yabancı istihdamı kotası değişen oranlarda uygulanabilir. Üçüncü fıkra hükmü saklı kalmak üzere, çalışma iznine başvuru alan işyerinde çalışan geçici koruma sağlanan yabancı sayısı, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının yüzde onunu geçemez.

(2) Toplam çalışan sayısı ondan az olan işyerlerinde, en fazla bir geçici koruma sağlanan yabancının çalışmasına izin verilebilir.

(3) İşveren tarafından; işyerinin kayıtlı bulunduğu Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğünden, çalışma izni başvurusu tarihinden önceki dört haftalık süre içerisinde yabancının çalıştırılacağı işi yapacak aynı nitelikte Türk vatandaşı bulunmadığının belgelendirildiği başvurularda istihdam kotası uygulanmayabilir.

Çalışma izni verilmesi ve bildirim

MADDE 9- (1) Başvurusu olumlu değerlendirilen yabancılara Bakanlık tarafından çalışma izni verilir ve bu durum İçişleri Bakanlığı ile işverene bildirilir.

(2) Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışması uygun görülen geçici koruma sağlanan yabancılara verilen çalışma izni muafiyetleri ilgili valiliğe bildirilir.

Ücret

MADDE 10- (1) Geçici koruma sağlanan yabancılara asgari ücretin altında ücret ödenemez.

Dernek, vakıf ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda çalışma

MADDE 11- (1) 4/11/2004 tarihli ve 5253 sayılı Dernekler Kanunu uyarınca kamu yararına çalışan dernek statüsüne sahip dernekler ile 30/7/2003 tarihli ve 4962 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Vakıflara Vergi Muafiyeti Tanınması Hakkında Kanun

uyarınca vergi muafiyeti tanınan vakıflar, insani yardım hizmeti faaliyetlerinde geçici koruma sağlanan yabancıları çalıştırmak üzere Bakanlığa başvurabilir.

(2) Birinci fıkra kapsamında yer almayan dernekler, dernek şube veya temsilcilikleri, federasyonlar, konfederasyonlar ve yabancı dernekler ile merkezleri yurt dışında bulunan dernek ve vakıf dışındaki kâr amacı gütmeyen kuruluşların Türkiye'deki şube veya temsilcilikleri geçici koruma sağlanan yabancıları çalıştırmak üzere Bakanlığa başvurabilir. Ancak, başvuru yapan kuruluşa ilişkin İçişleri Bakanlığının uygun görüşü aranır. Uygun görüş alınamayan kuruluşlara ait başvurular değerlendirme yapılmaksızın işleminden kaldırılır.

Mesleki eğitim

MADDE 12- (1) Türkiye İş Kurumu tarafından aktif işgücü hizmetleri kapsamında düzenlenen kurs ve programlar kapsamında bir işyerinde mesleki eğitim ve işbaşı eğitimi görecekle ile bu kişilerin eğitim süresinin sonunda aynı işyerinde çalıştırılması için Bakanlığa başvuruda bulunulabilir.

(2) Bu madde kapsamında yapılacak başvurularda, Bakanlıkça işyeri istihdam kotası farklı uygulanabilir.

Çeşitli hükümler

MADDE 13- (1) Geçici koruma sağlanan yabancıların ve işverenlerin çalışma ve sosyal güvenlik mevzuatından kaynaklanan hak ve yükümlülükleri saklıdır.

(2) Geçici koruma sağlanan yabancıların çalışmalarına ilişkin bu Yönetmelikte düzenlenmeyen konularda, 4817 sayılı Kanun hükümleri ile Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği hükümleri uygulanır.

(3) Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında geçici koruması sonlandırılan veya iptal edilen yabancıların almış olduğu çalışma izinleri iptal edilir.

Yürürlük

MADDE 14- (1) Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 15- (1) Bu Yönetmelik hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

3.2.4. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, Yönetmelikler ve Genelgeler

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişle birlikte, Türkiye'deki idari düzenlemelerin şekillendirilmesinde Cumhurbaşkanlığı kararnameleri merkezi bir araç haline gelmiştir. Bu kararnameler, göç yönetimi ve uluslararası koruma süreçlerinde yasal çerçevenin genişletilmesi ve uyarlanması etkili olmuştur. No. 703 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Resmî Gazete, 2018), Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün

idari yapısında değişiklikler yaparak, bu kurumun doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlı bir yapı olarak çalışmasını sağlamıştır. Bu kararname, göç yönetiminin koordinasyonunu merkezi bir otorite altında toplarken, idari süreçlerin hızlandırılmasını amaçlamıştır. Ayrıca, No. 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Resmî Gazete, 2018), göç politikalarına yönelik üst düzey stratejik planlamaların yürütülmesi ve uygulamanın denetlenmesi görevlerini, Göç İdaresi Başkanlığı'na açıkça atamıştır. Bu kararname, uluslararası koruma başvuruları, geçici barınma merkezlerinin işletilmesi ve düzensiz göçmenlerin yönetimine ilişkin prosedürleri düzenleyen geniş yetkiler sunmuştur.

Cumhurbaşkanlığı kararnameleri, göç yönetiminde merkezileşmeyi artırmış olsa da yerel düzeydeki uygulamalarda esneklik eksikliği yaratmıştır. Örneğin, geçici koruma altındaki bireylerin eğitim ve sağlık gibi temel haklara erişimi, kararnamelerde belirtilen çerçevede düzenlenmiş ancak yerel yönetimlerin yetkilendirilmesi konusunda yetersiz kalmıştır. Bu durum, özellikle göçmen yoğunluğu yüksek olan bölgelerde hizmet sunumunda aksamalara yol açmıştır (Erdoğan, 2020).

Türkiye’de göç yönetimiyle ilgili önemli düzenlemeler, yönetmelikler aracılığıyla hayata geçirilmiştir. Bu yönetmelikler arasında en kapsamlı olanı, Geçici Koruma Yönetmeliğidir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2014). Bu yönetmelik, Suriyeli mültecilerin hukuki statülerini belirlemekle kalmamış, aynı zamanda sağlık, eğitim, barınma ve çalışma izinleri gibi temel haklara erişim mekanizmalarını oluşturmuştur. Yönetmelik kapsamında:

- Geçici barınma merkezlerinin kurulması ve işletilmesi düzenlenmiş,
- Sağlık hizmetlerinin ücretsiz olarak sunulması hükme bağlanmış,
- Çalışma izni başvuru süreçleri tarif edilmiştir.

Bunun yanı sıra, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Yönetmelik (2016), göçmenlerin istihdama katılımını düzenleyen bir diğer önemli metindir. Ancak bu yönetmelik, kayıt dışı istihdamın önlenmesi ve göçmenlerin iş gücü piyasasına entegrasyonu konusunda tam bir çözüm sunmakta yetersiz kalmıştır.

Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve yönetmelikler, birbiriyle uyumlu bir çerçeve sunmakla birlikte, uygulamada çeşitli sorunlar yaratmaktadır. Özellikle, yerel düzeydeki idari personelin göç yönetimiyle ilgili düzenlemeler hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması ve mali kaynakların yetersizliği, kararnamelerde ve yönetmeliklerde belirtilen hedeflerin tam olarak gerçekleştirilememesine neden olmaktadır. Örneğin, geçici barınma merkezlerinin standartlarının yükseltilmesine ilişkin kararlar alınmış olsa da bu merkezlerin büyük çoğunluğunda altyapı ve hizmet kalitesinde yetersizlikler devam etmektedir (HRW, 2020).

Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve yönetmeliklerin yerel düzeyde uygulanmasını kolaylaştırmak için belediyelere daha fazla yetki ve kaynak sağlanması, yönetmelik ve kararnamelerin uygulanabilirliğini artırmak için bağımsız izleme mekanizmalarının kurulması, uygulama raporlarının kamuoyuyla paylaşılması, yerel yönetimlerde çalışan personelin göç yönetimi konusunda eğitilmesi ve gerekli teknik altyapının sağlanması, düzenlemelerin etkili bir şekilde hayata geçirilmesine katkı sağlayacak unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

3.3. Uluslararası Göç Mevzuatı ve Türkiye'nin Yükümlülükleri

Uluslararası hukukun göç alanındaki rolü karmaşıktır ve sıklıkla yanlış anlaşılmaktadır. Bu karmaşıklık, göçün hem ulusal hem de uluslararası bir mesele olarak ikili doğasından kaynaklanmaktadır. Bir yandan, göçle ilgili herhangi bir tartışma kaçınılmaz olarak toprak egemenliğinin merkeziliğini ve buna bağlı olarak devletlerin kişilerin sınırları ötesindeki hareketlerini kontrol etme ve düzenleme hakkını kabul ederek başlamaktadır. Başka hiçbir temel kavram ülkesel egemenlik kadar tartışma yaratmamış olsa da bu kavramın geleneksel işlevi belirli bir halk ile belirli bir toprak parçası arasındaki bağı işaret etmektedir. Böylece bu halk bu alan içerisinde devlet aracılığıyla yargı yetkisini kullanabilmekte ve diğer alanlarda yargı yetkisini kullanan diğer halklardan ayırt edilebilmektedir (Shaw, 1982: 73). Öte yandan, kişilerin sınır ötesi hareketleri özünde uluslararasıdır: göçmen, menşei devlet ve hedef devleti arasında üçlü bir ilişkiyi varsaymaktadır. Dolayısıyla göç, tamamen tek taraflı bir temelde yönetilemeyecek ortak bir çıkar meselesidir (Chetail, 2014, <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law/9780199668267.001.0001/law9780199668267-chapter-1#law-9780199668267-chapter-1-note-27>).

Her devletin kendi sınırları içerisinde egemenlik hakkı bulunmaktadır. Bu kapsamda göç de devletlerin kendi egemenlik sınırları içerisinde değerlendirilmesi gereken konulara arasında yer almaktadır. Her egemen devletinde çeşitli yasalar, politikalar, uygulamalar gibi çeşitli araçlarla sınırladığı ve belirlediği çeşitli göç kararları bulunmaktadır. Örneğin bir devletin sınırlarını içerisine giriş, çıkış, kalma süreleri ya da bu işlemlerin oluşumları kendi kararları çerçevesinde şekillenmektedir. Fakat kendi egemenliklerinin yanında, göç hareketlerinin özellikle 1. Dünya Savaşı sonrasında başlayan süreçte geldiği noktada hem devletlerin ortak hareket edebilmeleri hem de küresel anlamda bir göç hukuku oluşması adına bağlayıcı olan ve olmayan çeşitli örgütler, kurumlar ve sözleşmeler gibi kaynaklar bulunmaktadır. Uluslararası Adalet Divanı bu kaynakları uluslararası antlaşmalar, uluslararası teamül hukuku kuralları ve çağdaş milletlerce kabul edilen hukukun genel prensiplerinin

yanında yardımcı kaynak niteliğinde uluslararası mahkeme içtihatları ve doktrinleri olarak göstermektedir (Aygün ve Kaya, 2016: 91).

Uluslararası göçü kontrol etme ve yönetme adına devletler nezdinde çeşitli politika ve uygulamalar gelişmesi ve bağımsız davranması adına çeşitli kurumlar bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler, Uluslararası Göç Örgütü, Uluslararası Çalışma Örgütü, Uluslararası Af Örgütü gibi kuruluşlar bunlar arasında yer almaktadır. Bu kurumsal yapıların yanı sıra İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme, Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü gibi çeşitli sözleşmeler de bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler uluslararası bir kuruluş olarak 1945 yılında kurulmuştur. Kuruluş amaçları, uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla: barışa yönelik tehditlerin önlenmesi ve ortadan kaldırılması, saldırganlık eylemlerinin veya barışın diğer ihlallerinin bastırılması için etkili kolektif önlemler almak ve barışçıl yollarla ve adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak, barışın ihlaline yol açabilecek uluslararası anlaşmazlıkların veya durumların düzeltilmesini veya çözülmesini sağlamak; halkların eşit hakları ve kendi kaderini tayin etme ilkesine saygı temelinde uluslar arasında dostça ilişkiler geliştirmek ve evrensel barışı güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak; ekonomik, sosyal, kültürel veya insani nitelikteki uluslararası sorunları çözmede ve ırk, cinsiyet, dil veya din ayrımı yapılmaksızın herkes için insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı teşvik etmede ve desteklemede uluslararası işbirliğini sağlamak; ve bu ortak amaçlara ulaşmada ulusların eylemlerini uyumlu hale getiren bir merkez olmak olarak açıklanmaktadır (Birleşmiş Milletler Anlaşması, 1945, md. 1-4).

Birleşmiş Milletler çeşitli kararları ve uygulamaları dahilinde eleştirilmekle birlikte 2. Dünya Savaşı sonrası göstermiş oldukları faaliyetler ve bünyelerinde yer alan çeşitli anlaşma ve kurumlar ile göç konusunda önemli bir küresel örgüt olarak kabul edilmektedir. Örgütün bünyesinde yer alan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği de göç konusunda önemli dayanaklar arasında yer almaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, BM'nin kuruluşundan üç yıl sonra BM'nin Genel Kurulunca 10 Aralık 1948 yılında kabul edilmiştir. Bu Bildirge BM tarafından göç ile ilgili olarak ortaya çıkarılan ilk yasal çalışmalar arasında yer alması açısından da küresel göç yönetimi konusunda ayrı bir önem taşımaktadır. Bildirgede 14.maddede yer alan “herkesin sığınma aramak ve bundan yararlanmaya hakkı vardır.” ifadesi ile Bildirge açıkça sığınma

hakkına değinmektedir (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948, md.14). Bildirgenin bu maddesi çerçevesinde her insanın maruz kaldıkları zulüm, işkence gibi kişilik haklarına aykırı durumlarda başka bir ülkeye sığınma hakları güvence altına alınmış ve hem bireyler hem ülkeler açısından bu hakkın gerekleri değerlendirilmiştir. Hemen sonra yer alan ikinci madde ile Bildirge sığınma hakkının kapsamını da belirtmektedir: “hakkın özünü korumak ve istismar edilmesini önlemek maksadıyla uluslararası korumanın kapsamı dışında bırakılan kimseler tanımlanmış; siyasi olmayan suçlar veya BM amaç ve ilkelerine aykırı faaliyetlerden kaynaklanan kovuşturmalar söz konusu olduğunda sığınma hakkının ileri sürülemez.” (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948, md. 14).

Birleşmiş Milletler tarafından uluslararası göç yönetimi ve hukukuna verilen katkılardan bir diğeri ise 1951 yılında imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'dir. Bu sözleşme aynı zamanda kendinden önce imzalanan “1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”, “1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi”, “1949 Denizdeki Silahlı Kuvvetlerin Yaralı, Hasta ve Kaza Geçirmiş Mensuplarının İyileştirilmesi Hakkında Sözleşme”, “1949 Savaş Tutsaklarına Uygulanacak İşlemlere İlişkin Sözleşme”, “1949 Savaş Zamanında Sivil Kişilerin Korunmasına İlişkin Sözleşme”, “1949 Savaş Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin Islahı İçin Sözleşme” gibi çeşitli sözleşmeleri de kapsayarak çatı bir sözleşme görevi görmektedir.

Anlaşma uluslararası mülteci korumasının temel taşı olarak kabul edilmekte ve imzalayan ülkeleri zulüm veya çatışma nedeniyle uyruğu oldukları ülkelerden kaçan kişileri tanımaya ve korumaya yasal olarak bağlamaktadır. Sözleşme artık mülteciler için tek uluslararası koruma metni olmasa bile, küresel mülteci müdahalesinde önemli bir ahlaki ve yasal temel oluşturmuştur. Çünkü oluşturulduğu dönemde, 1951 Mülteci Sözleşmesi mültecilerin uluslararası haklarının en kapsamlı kanunlaştırılması olarak görülmüştür (Asylum Access, 2021, <https://asylumaccess.org/what-is-the-1951-refugee-convention-and-how-does-it-support-human-rights/>).

Sözleşmenin önemli özellikleri arasında mülteci tanımını yapan ilk sözleşme olması yer almaktadır. Buna göre mültecinin ilk tanımı “1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle , yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz

konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs” olarak değerlendirilmektedir (BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi, 1951, md. 1). Bu maddedeki 1 Ocak 1951’den önce ve Avrupa’da meydana gelen olaylar kıstası özellikle dikkat çekmektedir. Nitekim bu iki vurgu zaman ve coğrafi kısıtlamaya neden olmaktadır. 1951 yılında kabul edilen bu iki kısıtlama, 16 yıl sonra 1967’de kabul edilen Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 Protokolü bu iki kısıtlamayı kaldırmıştır. Fakat Türkiye coğrafi çekincesini koruyarak Avrupa olan coğrafi kısıtlamasına devam etmekte, bu nedenle Avrupa dışından Türkiye göç edenlerin mülteci olarak hukuki karşılığının olmaması, farklı statüler ile Türkiye’de bulunmaları ile sonuçlanmaktadır. Fakat tarihsel devamlılık sağlanarak 1 Ocak 1951’den önce ifadesi kaldırılmıştır.

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi mültecilerin tanımı ile birlikte sorumluluklarına da ikinci maddesinde vermektedir: “Her mültecinin, bulunduğu ülkeye karşı, özellikle yasalara, yönetmeliklere ve kamu düzeni için alınan önlemlere uymayı öngören yükümlülükleri vardır.” (BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi, 1951, md. 2). Mültecilerin sorumluluklarına karşılık diğer taraf olarak ilgili sözleşmeyi imzalayan devletlere yüklenen sorumluluklar da bulunmaktadır: “Taraflar Devletler, mültecileri özümlemeyi ve vatandaşlığa almayı her türlü imkân ölçüsünde kolaylaştıracaklardır. Vatandaşlığa alma işlemlerini çabuklaştırmaya ve bu işlemlerin masraf ve resimlerini her türlü , imkân dâhilinde azaltmaya özel çaba göstereceklerdir.” (BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi, 1951, md.34).

Ayrıca uluslararası göç hukukunda önemli bir kavram olarak “iade (refouler)” ile ilgili olarak “Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade (refouler) etmeyecektir.” ifadesi ile mültecilerin yaşam haklarına karşılık bir durumda geri göndermemeyi ve iade etmemeyi güvence altına almaktadır (BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi, 1951, md. 34). Birleşmiş Milletler tarafından 18 Aralık 1990’da 45/158 sayılı karar ile Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme imzaya açılmıştır.¹ Temmuz 2003 tarihi ile de yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu Sözleşmeye 18 Haziran 2004’te Bakanlar Kurulu kararınca katılmıştır.

Sözleşme, göçmen işçiyi “vatandaş olmadığı bir devlette ücretli bir faaliyette çalıştırılacak, çalıştırılmakta olan veya çalıştırılmış olan kişi” olarak tanımlamaktadır. Sözleşme, göç ile insan hakları arasındaki bağlantıyı vurgulamakta ve göç süreci boyunca tüm göçmen işçilerin ve aile üyelerinin sömürülmesini önleme ve ortadan kaldırmada rol

oyynamayı amaçlamaktadır. Sözleşme, ayrıca diğer önemli insan hakları anlaşmalarında belirtilen insan haklarını yinelerken, göçmen işçilerin ve aile üyelerinin özel koruma ihtiyaçlarını da ele almaktadır (International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, 1990, <https://humanrightscommitments.ca/wp-content/uploads/2015/11/Convention-on-Migrant-Workers-FW-rev-clean-copy-2.pdf>).

Sözleşmenin ilk maddesinde yer alan “... cinsiyet, ırk, renk, dil, din veya inanç, siyasi veya diğer görüş, millî, etnik veya sosyal köken, tabiiyet, yaş, ekonomik durum, mülkiyet, medenî hal, doğum veya diğer statüler açısından hiçbir farklılık gözetilmeksizin, tüm göçmen işçilere ve ailelerine” (Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, 2004, md.1) sözleşmenin uygulanacağı ifadesi diğer statüler ibaresinden açıklanacağı üzere göçmenlerin hukuki statülerini de ayırmamaktadır. Bu durumda anlaşma düzenli/düzensiz göçmen ayrımı yapmamaktadır.

Sözleşmedeki maddelerin çoğu, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ve diğer temel insan hakları anlaşmalarında belirtilen hakların göçmen işçilere uygulanmasını belirtmektedir. Ayrıca, hiçbir göçmen işçi veya aile üyesi işkenceye veya zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamayacağı; hiçbir göçmen işçi veya aile üyesi kölelik veya hizmetkarlıkta tutulamayacağı veya zorla veya zorunlu çalıştırma yapmaya zorlanamayacağı; ve göçmen işçiler ve aile üyelerinin düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahip olacakları karara bağlanmaktadır (International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, 1990, <https://humanrightscommitments.ca/wp-content/uploads/2015/11/Convention-on-Migrant-Workers-FW-rev-clean-copy-2.pdf>).

Sözleşme, göçmen işçilerin ve aile üyelerinin savunmasızlığı dahilinde değerlendirerek belirli koruma ihtiyaçlarını ele alan ve ek garantiler sağlayan bir dizi hakkı da içermektedir. Bu kapsamda, mülkten keyfi olarak mahrum bırakılmasını yasaklamakta; kimlik belgelerinin, ulusal topraklara giriş, ikamet veya kuruluşa izin veren belgelerin veya çalışma izinlerinin müsaderesine, imhasına veya imha girişimlerine karşı güvenceler sağlamakta; toplu sınır dışı edilmeye karşı korumakta; Sözleşme kapsamında tanınan haklar ihlal edildiğinde veya göçmen işçiler veya aile üyeleri tutuklandığında veya gözaltına alındığında, köken Devletlerinin konsolosluk veya diplomatik makamlarının korumasına ve yardımına başvurma olanağı sağlamakta; göçmen işçilerin, ücret, acil tıbbi bakım ve çocukların eğitime erişimi konusunda istihdam Devletinin vatandaşlarına uygulanan muameleden daha az

elverişli olmayan bir muameleden yararlanmasını sağlamakta; göçmen işçilerin ve aile üyelerinin kültürel kimliğine saygı gösterilmesini sağlamakta; ve göçmen işçilerin ve aile üyelerinin sözleşmeden doğan hakları ve kabul koşulları ile ilgili Devletin yasaları ve uygulamaları uyarınca sahip oldukları hak ve yükümlülükler konusunda bilgilendirilmelerini sağlamaktadır (International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, 1990, <https://humanrightscommitments.ca/wp-content/uploads/2015/11/Convention-on-Migrant-Workers-FW-rev-clean-copy-2.pdf>).

Türkiye 2004 yılında imzacısı olduğu Sözleşmeye çeşitli çekincelerle birlikte katılım sağlamaktadır. Bu bağlamda “Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmeye İlişkin Bildirimlerimiz ve Çekincemiz” başlığı ile düzenlenen bölümde çeşitli bildirim ve çekincelerde bulunmaktadır (Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, 2004):

- Sözleşmenin 15. Maddesinde yer alan “Hiçbir göçmen işçi veya aile ferdi ister bireysel ister başkalarıyla ortak olarak mal-mülk edinme hakkından keyfi bir şekilde mahrum bırakılamaz.” ifadesine karşılık olarak Türk hukukunda var olan yabancıların gayrimenkul edinmeleri hakkında yasaların geçerliliği kabul edilmiştir.
- Bir diğer çekince Sözleşmenin 40.maddesinde yer almaktadır. Buna göre “Göçmen işçiler ve aile fertleri İstihdam edildikleri Devlette ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer çıkarlarını geliştirmek ve korumak üzere dernekler ve sendikalar kurma hakkı” bulunmaktadır. Bu maddeye karşılık olarak Türk hukukunda yer alan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu 5. Maddesi gelmektedir. Bu madde kapsamında sendika kurucusu olmak için Türk vatandaşı kıstası da yer almaktadır (Sendikalar Kanunu, 1983, md. 5).
- Türkiye’nin çekince koyduğu maddeler arasında 45.madde de gelmektedir. Bu maddede yer alan ikinci fıkrada “İstihdam Devletleri, olanaklar ölçüsünde orijin Devlet ile işbirliği yapmak suretiyle, özellikle yerel dilin öğretimi açısından göçmen işçilerin çocuklarının yerel okul sistemine uyumlarını kolaylaştırıcı bir politika izlerler.”; üçüncü fıkrada “İstihdam Devletleri, göçmen işçilerin çocuklarının anadillerini ve kültürlerini öğrenebilmelerini kolaylaştırmaya gayret gösterirler. Orijin devletler de bu amaç için olanaklar ölçüsünde iş birliği yaparlar.”; dördüncü fıkrada “İstihdam Devletleri, gerektiğinde orijin Devlet ile işbirliği halinde göçmen işçilerin çocuklarının anadil eğitimleri için özel programlar sağlayabilirler.”. ifadeleri yer almaktadır. Türkiye bu maddedeki ilgili konuların Türkiye Cumhuriyeti Anayasası çerçevesinde uygulanacağını beyan etmektedir.

- Sözleşmede yer alan 46. Maddede “Göçmen işçiler ve aile fertleri, ilgili Devletlerin yasaları, ilgili uluslararası anlaşmalar ve gümrük birliklerine katılımlarından doğan yükümlülüklerine tabi olarak, kişisel kullanımları ve ev için alınan mal ve eşyanın ithalat ve ihracatından alınan gümrük harç ve vergilerinden muaftırlar.” Şeklinde ifade edilen durum için Türkiye Türk hukukunda mevcut olan ulusal gümrük mevzuatının yürürlükte olduğunu belirtmektedir.

Özellikle AIHS, Türkiye’nin sınır dışı etme ve geri gönderme süreçlerinde dikkat etmesi gereken insan hakları yükümlülüklerini belirlemektedir. AIHM, Türkiye’nin geri gönderme uygulamalarını eleştiren kararlar almış ve bu süreçlerde insan haklarına uygun politikaların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (ECHR, 2020). Türkiye’nin, bu yükümlülükler doğrultusunda, sınır dışı edilen göçmenlerin işkence veya kötü muameleye maruz kalmaması için önleyici mekanizmalar oluşturması elzem görülmektedir.

Türkiye’nin uluslararası göç mevzuatına uyumu, AB ile olan ilişkileri bağlamında da değerlendirilmektedir. 2016 yılında imzalanan Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması, düzensiz göçmenlerin Türkiye’ye geri gönderilmesini ve Türkiye’nin bu göçmenlerin hukuki ve sosyal durumunu düzenlemesini öngörmektedir (European Commission, 2016). Bu anlaşma, Türkiye’nin göç yönetimi kapasitesini artırmasını gerektirirken, aynı zamanda göçmen haklarının korunması noktasında ek sorumluluklar getirmiştir. AB ile yapılan bu anlaşmalar, Türkiye’nin göçmenleri koruma yükümlülüklerini yerine getirirken, sınır yönetimini güçlendirmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Non-refoulement ilkesi, uluslararası hukukta göçmenlerin temel haklarını koruyan bir düzenleme olarak Türkiye’nin yükümlülüklerini doğrudan etkilemektedir. Türkiye’nin göçmenleri işkence, kötü muamele veya ölüm riski taşıyan ülkelere geri göndermemesi, bu ilkenin temel gereğidir. Ancak, uluslararası insan hakları örgütleri, Türkiye’nin bazı sınır dışı işlemlerinde bu ilkeyi ihlal ettiğine dair raporlar yayımlamıştır (Amnesty International, 2020; HRW, 2020). Bu durum, Türkiye’nin geri gönderme merkezlerindeki yaşam koşulları ve geri gönderme süreçlerinde şeffaflık eksikliği nedeniyle uluslararası eleştirilere maruz kalmasına neden olmuştur.

Türkiye’nin göç yönetimindeki uluslararası yükümlülükleri, UNHCR ve IOM gibi kuruluşlarla yapılan iş birlikleriyle desteklenmektedir. Bu iş birlikleri kapsamında, Türkiye’ye mali ve teknik destek sağlanmakta, ancak uygulamada yaşanan sorunlar göçmenlerin haklarına erişimini zorlaştırmaktadır. Türkiye’nin, anılan uluslararası kuruluşlarla daha etkin bir koordinasyon geliştirmesi, göçmenlerin durumunun iyileştirilmesine katkı sağlaması muhtemel bir unsur olarak değerlendirilmektedir (IOM, 2018).

3.3.1. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Uluslararası Göç Örgütü Arasında Örgütün Türkiye'deki Hukuksal Durumu, Ayrıcalıkları ve Dokunulmazlıkları Hakkında Anlaşma

Küreselleşmenin hızla ilerlediği günümüzde, uluslararası göç olgusu daha karmaşık ve çok boyutlu bir hal almıştır. Bu çerçevede, uluslararası göç yönetiminde belirli standartların oluşturulmasında etkin rol oynayan bazı temel kuruluşlar mevcuttur. IOM, ILO ve UNHCR gibi örgütler, uluslararası göç politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasında kritik görevler üstlenmektedir. Her birinin kendine özgü misyonları, üye yapıları ve faaliyet alanları bulunmasına rağmen, tümü uluslararası iş birliğini teşvik etme ve göç yönetiminde standartları belirleme konusunda merkezi ve önemli bir rol oynamaktadır (Çetin E. , 2022: 226).

Genel olarak, uluslararası örgütler, egemen devletler veya diğer aktörler arasında ortak amaçlar doğrultusunda iş birliğini teşvik eden bağımsız organlar olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, uluslararası örgütlerin bazı temel özellikleri şunlardır (Dedeoğlu, 2011:17):

- Bir antlaşma veya anlaşma ile kurulur
- Belirli ve açıkça tanımlanmış amaçları vardır;
- Üyeler arasında uyumlu davranışları teşvik eder;
- Üyelerini eşit ve egemen olarak kabul eder;
- Faaliyetlerini sürdürecekt kurumsal yapılar ve finansal kaynaklara sahiptirler;
- Genellikle bir genel merkeze sahip olurlar.

Devletin ana aktör olarak görüldüğü klasik anlayıştan giderek uzaklaşılan bu dönemde, uluslararası örgütlerin uluslararası politikada varlıklarının önemli ölçüde arttığı aşikardır. Uluslararası örgütler, faaliyet gösterdikleri alanlarda saygı gören aktörler olmak ve savlarının geçerliliğini sağlamak amacıyla kendi varlık sebeplerini meşrulaştırmaya ve bu şekilde etki alanlarını genişletmeye çalışırlar. Bu meşrulaştırma stratejilerinin hedefi, sıradan vatandaşlardan ziyade göç yönetimi süreçlerine dahil olan hükümet yetkilileri, yerel otoriteler, hükümet dışı aktörler, medya ve göç uzmanlarıdır. Uluslararası örgütler, göç yönetişiminin parçası olan çeşitli yerel ve küresel aktörlerle ortaklıklar oluşturmayı hedeflerler (Korneev, 2018:1678). Bu ortaklıklar, küresel aktörler arasında olduğu gibi, küresel ve yerel aktörler arasında da gelişebilir. Örneğin, Türkiye özelinde IOM, UNHCR, UNDP gibi küresel kuruluşlarla iş birliği yapmanın yanı sıra, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, çeşitli bakanlıklar ve yerel otoritelerle de ortak faaliyetler yürütmektedir.

Uluslararası örgütlerin varlıklarını meşrulaştırırken kullandıkları en temel strateji, diğer uluslararası kuruluşlar ve yerel ortaklarla iş birliği içinde bilgi üretmektir. Göç dinamiklerinin gelecekte nasıl olacağına dair küresel bir belirsizlik olmasına rağmen, uluslararası örgütler göç ve göç politikalarıyla ilgili bilgi üretebilmekte ve sahip oldukları veriler sayesinde analizler yapabilmektedir. Bu belirsizlik ortamı, uluslararası kuruluşlar için bilgi üretme ve yayma süreçleri açısından geniş bir alan yaratmaktadır. Uluslararası örgütler, şu iki şekildeki uzmanlık gerektiren bilgi üretim ve dağıtım faaliyetleriyle varlık sebeplerini meşrulaştırmaya çalışırlar: Bunlar analitik-tahmine yönelik bilgiye ve normatif bilgiye dayanır. Analitik-tahmine yönelik bilgi, mevcut veya potansiyel demografik değişimlere, göç hareketliliklerindeki dinamiklere ve göç rotalarına ilişkin bilgileri içerirken; normatif bilgi, göç kontrolü, entegrasyon, göçmen hakları, bölgesel iş birliği ve iş piyasalarına yönelik politikaların geliştirilmesine ilişkin kararları kapsamaktadır (Korneev, 2018:1679).

Analitik-tahmine yönelik bilgi ve normatif bilgi üretimi sadece uluslararası örgütlerin tekelinde değildir; çeşitli akademik kurumlar ve düşünce kuruluşları da bu nitelikteki bilgileri üretmektedir. Ancak, uluslararası örgütlerin göçe ilişkin bilgi üretimindeki rolü daha belirgindir. Geiger ve Pécoud'ya göre, uluslararası örgütler statik kurallar, yönetmelikler ve organlar bütünü olmaktan ziyade, içsel dinamikler ve dış baskılar neticesinde değişim geçirmeye meyillidirler (Pécoud, 2015). Bu örgütler, bulundukları ortamlardaki fırsatları değerlendirme amacıyla yaratıcı hamleler geliştirebilen "bürokratik girişimciler" olarak ele alınmalıdır. Dinamik yapıları nedeniyle, ilk kuruldukları dönemdeki amaçlarının dışına çıkarak faaliyet alanlarını genişletme eğilimindedirler. Örneğin, IOM, kuruluşundan bu yana faaliyet alanlarını genişleterek küresel bir boyut kazanmıştır. İlk başta sadece Avrupa'da faaliyet göstermeyi hedefleyen IOM, zaman içinde küresel bir aktör haline gelmiştir. IOM'un temel kuruluş amacı, II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da yerlerinden edilen milyonlarca kişiyi Avrupa dışı coğrafyalara yerleştirmektir. Ancak zamanla fonksiyonlarını ve rolünü yeniden tanımlayarak, uluslararası göç yönetiminde önemli bir aktör olmayı başarmıştır (Çetin E. , 2022: 227).

1951 yılında Brüksel'de yapılan Uluslararası Göç Konferansı'nda temelleri atılan IOM, başlangıçta Intergovernmental Committee for European Migration adıyla kurulmuş, 1980 yılında Intergovernmental Committee for Migration olarak yeniden adlandırılmış ve 1989 yılında IOM adını almıştır. 2020 itibarıyla IOM, 174 üye devlete ve 590 ofise sahip bir uluslararası örgüt konumundadır (IOM, 2023). IOM, göçmen ve mültecilere yardım sağlama görevine ek olarak, göç meselelerinin ele alındığı bir platforma dönüşmüştür. Misyonunu göçmen bireylere ve toplumlara faydalı olacak insancıl ve düzenli göçü desteklemek olarak

tanımlayan IOM, göç yönetimine ilişkin faaliyetlerini göç ve kalkınma; göçün kolaylaştırılması ve yasal göç seçeneklerinin desteklenmesi; göçün düzenlenmesi ve zorunlu göç başlıkları altında yürütmektedir. Ayrıca, uluslararası göç hukukunun desteklenmesi, politika tartışmaları ve kılavuzluk, göçmen haklarının korunması, göç ve sağlık, toplumsal cinsiyet gibi kesişen faaliyet alanları da bulunmaktadır.

IOM, 2001 yılında başlattığı International Dialogue on Migration girişimiyle hükümetler arasında göç meselelerine çok boyutlu yaklaşımlar geliştirecek "ortak bir algı ve iş birliği mekanizmaları" oluşturmayı hedeflemektedir. Ayrıca, Migration Policy and Research Programı adı altında, göç yönetim kapasitesini artırmayı amaçlamaktadır. Newland, 2005 yılında GCIM için hazırladığı bir raporda, uluslararası göçü "yönetebilecek" bir uluslararası örgütün temel fonksiyonlarını veri toplama, yayma ve analiz; politika oluşturma, teknik yardım ve eğitim; hizmet sağlama, iş birliği ve ortaklıkların desteklenmesi; insan ticaretiyle mücadele, göçle ilgili kalkınma girişimlerinin desteklenmesi ve koordinasyon olarak tanımlamıştır. IOM, üye devletlerin desteğiyle proje temelli çalışmalar yürütmektedir.

IOM, BM'nin ayrılmaz bir parçası olarak algılansa da BM sistemine entegrasyonu 2016 yılında gerçekleşmiştir. 19 Eylül 2016'da BM Mülteciler ve Göçmenler Zirvesi'nde, IOM, BM'ye resmi olarak bağlanarak ilgili kuruluş statüsü kazanmıştır. IOM'un insani yardım faaliyetleri, Myanmar, Afganistan, Sri Lanka, Pakistan gibi ülkelerde konutların yeniden inşası, Kolombiya ve Irak'ta iç göç mağdurlarının yeniden entegrasyonu gibi çeşitli alanlarda görülmektedir. Herkesin Yararına Göç Yönetimi sloganıyla yürüttüğü gönüllü geri dönüş programları ve insan ticaretiyle mücadele çalışmaları önemli katkılar sunmaktadır. Örneğin, IOM Türkiye, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile ortak projeler yürütmekte ve kamu görevlileri, sivil toplum temsilcileri, medya çalışanlarına yönelik eğitim ve farkındalık çalışmaları yapmaktadır. Ancak, IOM zaman zaman Uluslararası Af Örgütü, Human Rights Watch (HRW) gibi STK'lar ve göçmen haklarını savunan gruplar tarafından eleştirilmektedir. Eleştiriler, IOM'in göçmen ve mültecilerin haklarını ihlal eden adımlar attığı ve etkin bir mekanizmasının bulunmadığı yönündedir. Eleştirilere rağmen, IOM'in göç yönetimindeki rolü ve faaliyetleri, uluslararası göçün daha iyi yönetilmesine yönelik önemli katkılar sağlamaktadır.

Türkiye'de IOM ise Türkiye, ilk olarak 1991 yılında Körfez Savaşı sonrasında Türkiye'deki ofislerini açmıştır. IOM'in Türkiye Cumhuriyeti ile olan ortaklığı, 2004 yılının Kasım ayında Türkiye'nin IOM'ye üye statüsü verilmesiyle resmileşmiştir. Bu tarihten itibaren, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun hazırlanması ve 2013 yılında İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulmasına destek verilmesi gibi projeler dahil

olmak üzere, IOM ile Türkiye arasındaki iş birliği devam etmektedir. Günümüzde, Türkiye'deki IOM misyonu 31. yılını doldurmuş olup, göç konusunun tüm yönlerini ele alarak hükümetin göçü yönetme kapasitesini desteklemekte ve geliştirmektedir. IOM Türkiye, başlangıçta 1990'larda Iraklı mültecilerin yeniden yerleştirilmesine odaklanmışken, 2011 yılında Van'da meydana gelen yıkıcı depreme müdahale ile acil müdahale programlarını da içerecek şekilde faaliyetlerini genişletmiştir. Suriye krizi ve Akdeniz krizinin başlamasıyla birlikte 2012 ve 2015 yıllarından itibaren acil müdahale programları hızla büyümüştür (IOM, 2023).

Kriz dönemlerinde göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol üstlenen IOM, aynı zamanda göçmen yardım programları, işgücü entegrasyonu, göç yönetimi, göç ve sınır yönetimi, araştırmalar ve göç hareketleri ile ilgili veri toplama gibi alanlarda Türkiye Hükümeti ile yakın iş birliği içinde çalışmaktadır.

IOM Türkiye Bölge Ofisi, yeniden yerleştirme programı kapsamında kültürel oryantasyon, tıbbi kontroller ve üçüncü ülkelere uçuş düzenlemeleri yoluyla mültecileri yurtdışında yeniden yerleştirme sürecinde de önemli bir rol üstlenmiştir. Türkiye'de 25 yılı aşkın operasyonel tecrübeye sahip olan IOM misyonu, bugün küresel anlamda en büyüklerinden biridir ve Ankara'daki merkez ofisi ile İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve İzmir'deki alt ofislerinde toplamda 1200'den fazla çalışanıyla ülke genelinde faaliyet göstermektedir (IOM, 2023).

4984 numaralı Kanunun Antlaşma metni detaylı biçimde incelendiğinde 4984 sayılı Kanun'un Antlaşma metninin, Türkiye'nin göç yönetimi konusunda uluslararası yükümlülükleri ve politikaları çerçevesinde belirli düzenlemeleri içerdiği görülür. Özellikle düzensiz göç ve sınır güvenliği gibi konularda, ülkenin ulusal çıkarlarını korumaya yönelik tedbirler belirlenmiştir. Bu kanun, uluslararası iş birliği ve koordinasyonun sağlanması amacıyla yabancı devletlerle yapılan antlaşmaların uygulanmasında yol gösterici niteliktedir. Kanunun içeriğinde, göçmenlerin haklarının korunması ile düzensiz göçmenlerin yasal süreçlere tabi tutulması ve gerektiğinde ülkelerine geri gönderilmesi gibi tedbirler ayrıntılı olarak ele alınmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete, 2003).

Türkiye'nin taraf olduğu bu antlaşma hem göçmenlerin haklarını korumayı hem de ev sahibi ülke olarak Türkiye'nin güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır. 4984 sayılı Kanun, aynı zamanda Türkiye'nin göç politikalarını uluslararası normlar ve antlaşmalar doğrultusunda şekillendirirken, göçmenlerin hak ve yükümlülükleri konusunda da detaylı düzenlemeler içermektedir. Bu bağlamda, antlaşmanın belirlediği yükümlülüklerin yerine getirilmesi, uluslararası toplumla uyumlu hareket edilmesi açısından önem taşımaktadır.

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMETİ İLE ULUSLAR ARASI GÖÇ
ÖRGÜTÜ ARASINDA ÖRGÜTÜN TÜRKİYE'DEKİ HUKUKSAL DURUMU,
AYRICALIKLARI VE DOKUNULMAZLIKLARI HAKKINDA
ANLAŞMANIN ONAYLANMASININ UYGUN
BULUNDUĞUNA DAİR KANUN**

(Resmî Gazete ile yayımı: 22.10.2003 Sayı: 25267)

Kanun No
4984

Kabul Tarihi
16.10.2003

MADDE 1. - 16 Kasım 1995 tarihinde Ankara'da imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Uluslararası Göç Örgütü Arasında Örgütün Türkiye'deki Hukuksal Durumu, Ayrıcalıkları ve Dokunulmazlıkları Hakkında Anlaşma"nın onaylanması uygun bulunmuştur.

MADDE 2. - Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3. - Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMETİ İLE ULUSLARARASI GÖÇ
ÖRGÜTÜ ARASINDA
ÖRGÜTÜN TÜRKİYE'DEKİ HUKUKSAL DURUMU, AYRICALIKLARI
VE
DOKUNULMAZLIKLARI HAKKINDA ANLAŞMA**

Bir taraftan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti (Bundan böyle "Hükümet" olarak anılacaktır) ile, diğer taraftan Uluslararası Göç Örgütü (Bundan böyle "Örgüt" olarak anılacaktır) arasında,

Örgütün amaç ve görevleri, yaptığı çalışmalar ve istihdam ettiği personel ile, keza Örgüt Bürosunun Türkiye'deki faaliyetinin hukuksal açıdan belirlenmesi için resmî bir anlaşmaya gerek olduğu gözönünde tutularak,

taraflar aşağıdaki şekilde anlaşmışlardır :

MADDE 1

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Örgütün Ankara'da bir büro açmasını kabul eder.

MADDE 2

Örgüt Türkiye'de hükûmî şahsiyete sahip olacak ve tam yetki ile şu işleri yapacaktır.

- a. sözleşme akdetmek
- b. taşınır ve taşınmaz varlıkları mülk edinmek ve elden çıkarmak
- c. resmî ve özel kaynaklardan fonlar almak ve bunları kullanmak
- d. hukuksal girişimlerde bulunmak.

4984

16.10.2003

MADDE 3

1. Dokunulmazlığından kendi isteği ile yararlanmadığı özel durumlar dışında, Örgütün her türlü hukuksal işleme karşı dokunulmazlığı olacaktır.

2. Mülkî, idarî veya adlî makamlarca yapılacak arama, celp, müsadere, istimlak ve diğer her türlü işleme karşı, araçlar da dahil, Örgütün mal ve varlıkları bağışık olacaktır.

MADDE 4

Örgütün binasına, arşivlerine ve genel olarak, Örgütün sahip olduğu veya elinde bulundurduğu hiçbir belgeye el konulamayacaktır. Bu açıdan bina, arşivler ve belgeler kendi özelliklerini açık olarak belirtilen işaretler taşıyacaklardır.

Büroya ait olan eşyalar Büro işleri dışında başka bir işte kullanılmayacaktır.

MADDE 5

Örgüt, malî denetim, yönetmelik veya her türde moratoryuma tâbi olmaksızın, her türlü fona veya paraya sahip olabilir ve her türlü para birimi ile çalışabilir. Örgüt, elindeki fonları veya paraları bir ülkeden başka bir ülkeye transfer etmek ve elindeki herhangi bir ülke parasını başka bir ülke parasına tahvil etmekte serbesttir.

MADDE 6

1. Örgütün faaliyet alanı kapsamında, Örgütün malları, eşyaları, gelirleri ve diğer varlıkları

a) Belediye hizmetleri karşılığı olarak ödenen vergiler dışındaki tüm vasıtasız vergilerden muaf olacaktır.

b) Örgütün resmî işinde kullanılacak olan malzemenin ithal ve ihracı ile ilgili gümrük resim ve harçlarından muaf olacaktır. Ülkenin kanun ve tüzüklerle yasakladığı yayınlar hariç, muaf olarak ithal edilen malzeme, bu konuda Hükümet ile yapılacak bir anlaşmanın şartlarına uygun olmadığı takdirde Türkiye Cumhuriyeti dahilinde satılamayacak veya başka bir ülkeye ihraç edilemeyecektir.

c) Resmî işlerde kullanılmak üzere ithal edilen araçlar ithal gümrük ve resimlerden muaf olacaktır.

2. Hükümet, Türkiye Cumhuriyetinde kain uluslararası hükümetlerarası kuruluşların araçlarına uygulanan aynı koşullarla Büronun resmî hizmet araçlarının kayıtlarının yapılmasına izin verecektir.

Örgütün müracaat etmesi halinde, Örgütün resmî işlerinde kullanılan motorlu araçları ilgili motorlu araçlar vergisinden muaf olacaktır.

3. Resmî faaliyeti için gerekli olan malzeme ve hizmetler karşılığı Örgütün yapacağı önemli sayılabilecek miktardaki ödemelerle ilgili Katma Değer Vergisinin Örgüte iadesi sağlanacaktır. İade talepleri, sadece tekrarlanan malzeme ve hizmet ödemeleri için veya (örneğin Örgüt bürosunun tefrişi gibi) önemli miktardaki masraflar için yapılacaktır. Resmî araçlarda kullanılmak üzere Örgütün satın alacağı fuel oil veya benzin gibi yakıt ve hidrokarbonların fiyatlarına dahil edilen istihlak vergisi Örgüte iade edilecektir.

MADDE 7

1. Tüm resmî haberleşmede, Türkiye Cumhuriyeti dahilinde bulunan uluslararası hükümetlerarası kuruluşlara tanınan kolaylıklar Örgüte de tanınacaktır.

2. Hangi yolla haberleşme yapılırsa yapılsın, Örgütün yapacağı resmî haberleşmeye sansür uygulanmayacaktır.

4984

16.10.2003

MADDE 8

1. Örgütün büro personeli, büro amiri ile, Örgüt Genel Direktörünün veya onun tayin ettiği vekilin idarî vekilinin idarî kademelere atayacağı diğer memur ve görevlilerden oluşur.

2. Büro personeli IOM'in memurlar hakkındaki tüzük ve kurallarına tâbi olacaktır.

MADDE 9

1. Örgütün hem Türk vatandaşı olmayan ve hem de sürekli olarak Türkiye'de ikamet etmeyen büro personelinin ve bunların aile bireylerinin yararlanacakları hakların başlıcaları şunlardır :

a) Söyledikleri veya yazdıkları sözlerden veya resmî görevleri ile ilgili faaliyetlerinden dolayı kanunî işlemlerden muaf olacaklardır.

b) Örgütün ödediği ücretlerden veya yaptığı ödemelerden doğacak vergilerden muaf olacaktır.

c) Tüm resmî yazı ve belgeleri müdahaleden bağışık olacaktır.

d) Göçetme kısıtlamalarından ve yabancıların kaydolma zorunluluğundan muaf olacaktır.

e) Mübadele kolaylıkları bakımından, benzer seviyedeki diplomatik temsilciliklerin görevlilerine tanınan haklardan faydalanacaklardır.

f) Ülke içinde veya uluslararası kriz durumlarında, benzer seviyedeki diplomatik temsilcilik görevlilerine tanınan ülkesine dönüş kolaylıklarından faydalanacaklardır.

g) Türkiye'ye ilk defa gelişlerinde getirdikleri şahsî eşyaları ve ev eşyaları gümrükten muaf olacaktır.

h) Her türlü şahsî hizmetten veya kamu hizmetlerinden ve askerlik yükümlülüğünden muaf olacaktır.

ı) Bürodaki hizmetleri yönünden Türkiye Cumhuriyetinin mer'î sosyal sigorta mevzuatından muaf olacaklardır.

2. Bu maddenin 1 inci paragrafında belirtilen ayrıcalık ve dokunulmazlıklara ilaveten, Büronun başında bulunan kimseye şahsî, eşi ve reşit olmayan çocukları ile ilgili olarak, uluslararası kuralların diplomatik görevlilere tanıdığı dokunulmazlık, muafiyet ve kolaylıklar aynen tanınacaktır.

MADDE 10

1. İşbu Anlaşma ile Örgüt görevlilerine tanınan ayrıcalık ve dokunulmazlıklar sadece Örgütün tüm koşullar altında kesintisiz çalışmasını sağlamak içindir ve bireylerin kişisel çıkarları için konulmamıştır.

2. Şayet Genel Direktör bu dokunulmazlıklarının yargıyı engellediğine ve kaldırıldıkları takdirde örgüt çıkarlarına hâle gelmeyeceğine kanaat getirirse, bu dokunulmazlıklardan feragat etmek kendisinin hakkı ve görevidir.

MADDE 11

Yargının sağlıklı olarak yürütülmesini, güvenlik kurallarına uyulmasını ve işbu Anlaşmada öngörülen ayrıcalık, dokunulmazlık ve kolaylıkların istismar edilmemesini temin için Örgüt yetkili mercilerle her zaman işbirliği yapacaktır. Örgüt, ülkenin kanunlarına ve tüzüklerine daima riayet edecektir. Devletin kendi güvenliği açısından alacağı önlemler bu Anlaşmanın hiçbir hükmü ile ihlal edilmeyecektir.

4984

16.10.2003

MADDE 12

Bu Anlaşmanın yorum ve uygulaması ile ilgili olarak Hükümet ve Örgüt arasında olabilecek herhangi bir anlaşmazlık görüşmeler yolu ile çözümlenecektir.

MADDE 13

a) İşbu Anlaşma, Türkiye Cumhuriyeti tarafından onaylanması tarihinden 30 gün sonra yürürlüğe girecektir.

b) İşbu Anlaşma, taraflardan birisi Anlaşmayı feshedeceğini bir yıl önce yazılı olarak diğer tarafa bildirinceye kadar yürürlükte kalacaktır.

DURUMU TEYİDEN, aşağıda imzaları bulunan yetkili temsilciler işbu Anlaşmayı imzalamışlardır.

1995 Yılı Kasım ayının 16 ncı günü Türkçe ve İngilizce dillerinde ve beşer nüsha olarak Ankara'da akdedilmiştir.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMETİ

ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ

ADINA

ADINA

Gün GÜR

Mark E. GETCHELL

Büyükelçi

Misyon Şefi

Orta Doğu Afrika ve Uluslararası

Siyasî Kuruluşlar Genel Müdürü

BU KANUNA AİT TUTANAKLAR

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Cilt	Birleşim	Sayfa
3	24	204
28	8	103:110, 172:195

I- Gerekçeli 187 S. Sayılı Basmayazı Türkiye Büyük Millet Meclisinin 8 inci Birleşim tutanağına bağlıdır.

II- Bu Kanunu; Türkiye Büyük Millet Meclisinin Dışişleri Komisyonu görüşmüştür.

III- Esas No. : 1/376

3.3.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Türkiye Cumhuriyeti Mevzuatındaki Göç Kanunları

20. ve 21. yüzyılın sosyal ve siyasal hayatının en temel kavramlarından biri olan insan hakları, kökleri antik felsefeye kadar uzanan bir anlayışın ürünüdür. 2. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkımların tekrarlanmaması amacıyla, insan hakları bu dönemde zorunlu bir çözüm olarak benimsenmiştir. İlk olarak tabii hukuk felsefesiyle başlayan hukuk anlayışı, modern

çağın ampirik ve determinist yaklaşımlarının etkisiyle yerini pozitivist hukuk anlayışına bırakmıştır. Bu yeni hukuk anlayışında, egemenin belirlediği yasalar en üstün hukuki ve ahlaki normlar olarak kabul edilmiştir. Ancak, 2. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar, insan hakları kavramının ve tabii hukukun yeniden doğuşunu sağlamıştır. Bu durum, yasaların ötesinde, insanın doğuştan gelen, vazgeçilmez ve devredilmez haklarının bulunduğu ve devletin bu hakları koruma yükümlülüğünün olduğu anlayışını pekiştirmiştir (Neslihan, 2017: 45).

İnsan hakları düşüncesi, doğası gereği tüm insanlık için geçerli olduğundan, özünde evrensellik iddiası taşımaktadır. Bu iddiayı destekleyen ilk belge, 1948 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir. Bununla birlikte, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve bu sözleşmeyi güvence altına alan AİHM, insan haklarının bölgesel düzeyde korunmasının önemini ve gerekliliğini ortaya koymuştur. İnsan haklarının bölgesel düzlemde korunmasına yönelik görüşlerin yanı sıra, bu yaklaşımın insan haklarının evrensellik iddiasını zayıflattığı ve birey haklarının korunması için tüm insanlığın birlikte hareket etmesi amacından saptırarak, keyfi sınırlar koyduğu yönünde eleştiriler de bulunmaktadır (Sarkin , 2010: 209).

Öte yandan, daha az sayıda ve daha homojen devletlerden oluşan bölgesel yapıların, ortak karar alma süreçlerinin daha kolay işlemesi ve bireyler açısından daha erişilebilir olması gibi avantajları, bu yapıların cazibesini ve etkinliğini artırmaktadır. Hangi görüş benimsenirse benimsensin, insan haklarını uluslararası mekanizmalar aracılığıyla korumanın giderek daha fazla önem kazandığı bir gerçektir. Bugün dünya genelinde, 16'sı halen faaliyette olan 43 mahkeme ve yarı yargısal ya da sorun çözme nitelikli 82 mekanizma bulunmaktadır. Bölgesel yapılanmalar içinde ise, başta Avrupa koruma sistemi olmak üzere, Afrika ve Amerika sistemleri dikkat çekmektedir. Bu sistemler, insan haklarının bölgesel düzeyde korunması konusunda önemli örnekler sunmaktadır (Sarkin , 2010: 210).

Avrupa Konseyi üyesi devletlerin dışişleri bakanları tarafından Roma'da 4 Kasım 1950'de imzalanan AİHM, 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bugün, Avrupa Konseyi'ne üye olan 46 devletin tamamı bu Sözleşmeye taraftır. Türkiye, sözleşmeyi 4 Kasım 1950 tarihinde imzalamış, 10 Mart 1954 tarihli ve 6366 sayılı Onay Kanunu ile kabul etmiş ve bu onay Resmi Gazetede 19 Mart 1954 tarihinde yayımlanmıştır. Türkiye'nin onay belgeleri, 18 Mayıs 1954 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne sunulmuş ve sözleşme, Türkiye için bu tarihten itibaren yürürlüğe girmiştir (Cihan, 2024: 6). Sözleşme, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde güvence altına alınan medeni ve siyasi hakların sınırlı bir kısmını içermektedir. Bu sınırlı haklar listesi, daha sonra yürürlüğe giren protokollerle

genişletilmiştir. Sözleşmeye ek olarak 16 protokol bulunmaktadır ve bu protokoller sözleşmenin kapsamını genişletmektedir. Ancak, bu genişlemenin yalnızca protokolleri onaylayan devletler için geçerli olduğu unutulmamalıdır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin denetim organı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'dir (Avrupa Konseyi, 2024).

3.3.3. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin insan haklarını korumaya dair hukuki taahhütlerini içeren ve insan haklarının korunmasında uluslararası standartları belirleyen temel bir hukuki belgedir. Türkiye'nin 1954 yılında taraf olduğu bu sözleşme, göçmenlerin temel haklarının korunmasında ve göç yönetiminin uluslararası normlara uygun şekilde yürütülmesinde önemli bir konuma sahiptir. AİHS'nin Türkiye'deki göç ve göçmenler üzerindeki etkisi, sözleşmede yer alan hakların kapsamı ve AİHM kararlarıyla belirginleşmektedir (Avrupa Konseyi, 2021).

Aşağıda imzası bulunan Avrupa Konseyi üyesi hükümetler, BM Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948'de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisini, bu bildirinin, açıkladığı hakların evrensel ve etkin olarak tanınmalarını ve uygulanmalarını sağlamayı hedef aldığını, Avrupa Konseyinin amacının, üyeleri arasında daha sıkı bir birlik oluşturmak olduğunu ve insan hakları ile temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesinin bu amaca ulaşma yollarından biri olduğunu göz önüne alarak, dünyada barış ve adaletin asıl temelini oluşturan ve korunması öncelikle, bir yandan gerçekten demokratik bir siyasal rejime, diğer yandan da insan hakları konusunda ortak bir anlayış ve ortaklaşa saygı esasına bağlı olan bu temel özgürlüklere derin bağlılıklarını bir kez daha tekrarlayarak, aynı inancı taşıyan ve siyasal gelenekler, idealler, özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü konularında ortak bir mirası paylaşan Avrupa devletlerinin hükümetleri sıfatıyla, Evrensel Bildiri'de yer alan bazı hakların ortak güvenceye bağlanmasını sağlama yolunda ilk adımları atmaya kararlı olarak, İkincilik ilkesi gereğince, bu Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan hak ve özgürlükleri güvence altına alma hususunda birincil sorumluluğun Yüksek Sözleşmeci Taraflara ait olduğunu ve bu sorumluluğun yerine getirilmesinde, Sözleşme ile tesis edilmiş bulunan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin denetleyici yargı yetkisine tabi olmak üzere, Yüksek Sözleşmeci Tarafların takdir alanına sahip olduklarını bir kez daha tekrarlayarak, aşağıdaki konularda anlaşmışlardır (Avrupa Konseyi, 2021):

“MADDE 1: İnsan haklarına saygı yükümlülüğü Yüksek Sözleşmeci Taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, bu Sözleşme’nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlarlar.

BÖLÜM I, HAK VE ÖZGÜRLÜKLER.

MADDE 2: Yaşam hakkı.

1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz: a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması; b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme; c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması

MADDE 3: İşkence yasağı.

Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.

MADDE 4: Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı.

1. Hiç kimse köle ya da kul durumunda tutulamaz
2. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz.
3. Aşağıdaki haller, bu madde anlamında “zorla çalıştırma ya da zorunlu çalışma” sayılmaz: a) Bu Sözleşme’nin 5. maddesinde öngörülen koşullara uygun olarak tutulu bulunan bir kimseden, tutulu bulunduğu sırada veya şartlı tahliyeden yararlandığı süre içinde olağan olarak yapması istenilen bir iş; b) Askeri nitelikli herhangi bir hizmet veya vicdanî reddin meşru sayıldığı ülkelerde, vicdanî reddi seçen kişilere zorunlu askerlik hizmeti yerine gördürülebilecek başkaca bir hizmet; c) Toplumun hayat veya refahını tehdit eden kriz veya afet hallerinde gerekli görülen her hizmet; d) Olağan yurttaşlık yükümlülükleri kapsamına giren her türlü çalışma veya hizmet.

MADDE 5: Özgürlük ve güvenlik hakkı.

1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz: a) Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkumiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması; b) Kişinin, bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak

amacıyla yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması; c) Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması; d) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yasaya uygun olarak tutulması; e) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması; f) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;

2. Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur.

3. İşbu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir.

4. Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

5. Bu madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir.

MADDE 6: Adil yargılanma hakkı.

1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek; b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak; c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddi olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek; d) İddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek; e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.

MADDE 7: Kanunsuz ceza olmaz.

1. Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu bulunamaz. Aynı biçimde, suçun işlendiği sırada uygulanabilir olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

2. Bu madde, işlendiği zaman uygar uluslar tarafından tanınan genel hukuk ilkelerine göre suç sayılan bir eylem veya ihmalden suçlu bulunan bir kimsenin yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel değildir.

MADDE 8: Özel ve aile hayatına saygı hakkı.

1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.

MADDE 9: Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü.

1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir.

MADDE 10: İfade özgürlüğü.

1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.

MADDE 11: Toplantı ve dernek kurma özgürlüğü.

1. Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir.

2. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarınca yukarıda anılan haklarını kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir.

MADDE 12: Evlenme hakkı.

Evlenme çağına gelen her erkek ve kadın, bu hakkın kullanımını düzenleyen ulusal yasalara uygun olarak evlenme ve aile kurma hakkına sahiptir.

MADDE 13: Etkili başvuru hakkı.

Bu Sözleşme’de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.

MADDE 14: Ayrımcılık yasağı.

Bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.

MADDE 15: Olağanüstü hallerde yükümlülükleri askıya alma.

1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme’de öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.

2. Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez.

3. Aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme hükümlerinin tekrar tamamen geçerli olduğu tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne bildirir.

MADDE 16: Yabancıların siyasal etkinliklerinin kısıtlanması.

10, 11 ve 14. maddelerin hiçbir hükmü, Yüksek Sözleşmeci Taraflar’a yabancıların siyasal etkinliklerine kısıtlama getirmelerini yasakladığı anlamında değerlendirilemez.

MADDE 17: Hakları kötüye kullanma yasağı.

Bu Sözleşme’deki hiçbir hüküm, bir devlete, topluluğa veya kişiye, Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesi veya bunların Sözleşme’de öngörülmüş olandan daha geniş ölçüde sınırlandırılmalarını amaçlayan bir etkinliğe girişme ya da eylemde bulunma hakkı verdiği biçiminde yorumlanamaz.

MADDE 18: Haklara getirilecek kısıtlanmaların sınırlandırılması.

Anılan hak ve özgürlüklere bu Sözleşme hükümleri ile izin verilen kısıtlamalar öngörüldükleri amaç dışında uygulanamaz.

Göçmenlerin temel haklarının korunması, uluslararası hukukun en önemli hususlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 2. maddesi, yaşam hakkını temel bir hak olarak tanımlamakta ve taraf devletlere bireylerin hayatlarını koruma yükümlülüğü getirmektedir. Özellikle, göçmenlerin sınır dışı edilme süreçlerinde bu hakkın ihlal edilmesi riski, uluslararası hukuk açısından kritik bir öneme sahiptir. AİHS’nin 2. maddesi, devletlerin yalnızca kendi vatandaşlarını değil, topraklarında bulunan tüm bireyler için bu hakkın güvence altına almasını zorunlu kılmaktadır (Avrupa Konseyi, 1950).

Türkiye, göçmenlere dair sınır dışı etme kararı verirken, yaşam hakkının korunması ilkesine uygun hareket etmek zorundadır. Bu konuda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Soering v. Birleşik Krallık (1989) kararında geri göndermeme (non-refoulement) ilkesine vurgu yapmış ve bir kişinin gönderileceği ülkede yaşam hakkının tehlikeye girmesi durumunda, sınır dışı işleminin insan haklarına aykırı olacağını belirtmiştir. Bu ilke, Türkiye'nin sınır dışı politikalarını da şekillendiren ve uluslararası hukuk bağlamında Türkiye'yi doğrudan etkileyen bir çerçeve sunmaktadır (Case of Soering, 1989).

AİHS'nin 3. Maddesi de işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezalandırmayı kesin olarak yasaklamıştır. Türkiye'deki geri gönderme merkezlerinde yaşanan kötü muamele iddiaları, bu maddenin ihlali bağlamında sıklıkla tartışılmaktadır. AİHM'nin M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan (2011) kararında olduğu gibi, göçmenlerin tutulduğu merkezlerdeki koşulların insan onuruna aykırı olması, AİHS'nin ihlali olarak değerlendirilmektedir (Human Rights Watch, 2019). M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan (2011) davası, göçmenlere sağlanan şartların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni (AİHS) nasıl ihlal edebileceğini görmek için önemli bir örnektir.

3.3.3.1. M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan Davası ve Dublin II Düzenlemesi

Bu dava, Afganistan vatandaşı olan bir göçmenin (M.S.S.), AB'nin Dublin II düzenlemesi kapsamında Yunanistan'a geri gönderilmesiyle ilgilidir. Davacı, Yunanistan'daki geri gönderme merkezlerinde kötü muameleye maruz kaldığını ve burada insan onuruna aykırı koşullarda tutulduğunu iddia ederek Belçika ve Yunanistan aleyhine AİHM'e başvuruda bulunmuştur (M.S.S. v. Belgium and Greece, 2011).

Davacı M.S.S., Yunanistan'da kaldığı geri gönderme merkezinde temel insani ihtiyaçlarını karşılayacak koşulların yetkililer tarafından temin edilmediğini ileri sürmüş; barınma, gıda ve hijyen standartlarının insan onuruna aykırı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Belçika'nın kendisini Yunanistan'a geri göndererek kötü muameleye maruz kalmasına sebep olduğunu iddia etmiştir. AİHM, 2011 yılında verdiği kararda, davacının haklarının hem Belçika hem de Yunanistan tarafından ihlal edildiğine kanaat getirmiştir. Mahkeme, Yunanistan'daki geri gönderme merkezlerindeki yaşam şartlarının insan onuruna aykırı olduğunu ve bu durumun 3. maddeyi ihlal ettiğini tespit etmiştir. Davacının, uzun süre sağlıklı ve kalabalık bir ortamda tutulmasının insanlık dışı muameleye yol açtığına hükmedilmiştir. Yunanistan'da davacının maruz kaldığı kötü muameleye ilişkin etkili bir hukuki başvuru mekanizması bulunmadığı belirtilmiş ve bu, 13. maddenin ihlali olarak değerlendirilmiştir (M.S.S. v. Belgium and Greece, 2011). Belçika, davacıyı Yunanistan'a

geri göndererek, kötü muamele riski taşıyan bir duruma bilerek sebep olduğu gerekçesiyle sorumlu tutulmuştur. Bu uygulama, geri göndermeme ilkesinin ihlali olarak değerlendirilmiştir.

Bu dava, göçmenlerin geri gönderme merkezlerinde tutulma koşullarının AİHS ile nasıl bağdaştırılması gerektiğine dair önemli bir yargı içtihadı oluşturduğu için oldukça önemlidir. AİHM, devletlerin yalnızca kendi sınırları içinde değil, başka ülkelere gönderdikleri bireylerin haklarının korunmasından da sorumlu olduğunu açıkça vurgulamıştır.

Dublin II Düzenlemesi, AB'nin göçmenler ve sığınmacılar konusundaki sorumluluk paylaşımını düzenlemek amacıyla geliştirdiği önemli bir yasal çerçevedir. 2003 yılında yürürlüğe giren bu düzenleme, Dublin Sözleşmesinin yerini almış ve 2013 yılında Dublin III Düzenlemesi ile güncellenmiştir. Düzenlemenin temel amacı, AB'ye gelen sığınmacıların başvurularının hangi üye devlet tarafından değerlendirileceğini belirlemek ve aynı anda birden fazla ülkeye başvuru yapılmasını engellemektir. Bu şekilde, göç yönetiminde daha fazla koordinasyon sağlanması hedeflenmiştir (European Union , 2013).

Bu düzenleme, AB'ye intikal eden sığınmacının başvurusunun, kişinin AB sınırlarına ilk giriş yaptığı ülkede değerlendirilmesini bildirmektedir. Bu kurala göre, örneğin bir sığınmacı İtalya üzerinden Avrupa'ya giriş yaptıysa, sığınma talebi İtalya tarafından incelenmek zorundadır. Ayrıca, düzenleme aile birleşimi ilkesine de önem vermektedir. Eğer sığınmacının birinci dereceden yakınları başka bir üye devlette ikamet ediyorsa, başvuru bu ülkeye yapılabilir. Bunun yanı sıra, bir sığınmacının başka bir üye devlete geçmesi durumunda, ilk giriş yaptığı ülkeye geri gönderilmesi de öngörülmektedir. Bu hükümler, göç akışının düzenlenmesini ve yükümlülüklerin netleştirilmesini amaçlamaktadır.

Teoride bu düzenleme, göç yönetimini daha verimli hale getirme potansiyeline sahip olsa da uygulamada birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Özellikle, AB'nin coğrafi olarak sınır ülkelerinde bulunan Yunanistan, İspanya ve İtalya gibi devletler, Dublin II'nin yükünü taşımaktadırlar. Göç akışlarının yoğunluğu sebebiyle bu ülkeler, sığınmacıların başvurularını değerlendirme ve temel hizmetleri sağlama konusunda kapasite sıkıntısı yaşamaktadırlar. Bu durum, AB içindeki yük paylaşımı mekanizmalarının yetersizliğine dikkat çekmiş ve Dublin Düzenlemesinin eleştirilmesine yol açmıştır (The European Council on Refugees and Exiles, 2019). Bunun yanında, Dublin II kapsamında geri gönderilen sığınmacıların tutulduğu merkezlerde insanlık onuruna aykırı şartların mevcudiyeti ciddi bir sorun teşkil etmektedir. AİHM, M.S.S. v. Belçika ve Yunanistan kararında, Yunanistan'daki geri gönderme merkezlerinin koşullarını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin işkence ve insanlık dışı muameleyi yasaklayan 3. maddesine aykırı bulmuştur. Mahkeme, Belçika'nın bu

sığınmacıyı Yunanistan'a geri göndererek insan hakları ihlallerine dolaylı olarak katkıda bulunduğuna hükmetmiştir. Bu karar, Dublin Düzenlemesinin insan hakları boyutuna yönelik eleştirileri güçlendirmiştir.

Türkiye, AB üyesi olmadığı için Dublin II Düzenlemesinin resmi tarafları arasında yer almamaktadır fakat düzenlemenin etkilerini yoğun bir şekilde hissetmiştir. AB'ye giriş yapan düzensiz göçmenlerin büyük çoğunluğunun Türkiye üzerinden Yunanistan'a geçiş yapması, Dublin yükümlülüklerini yerine getirme hususunda Yunanistan üzerindeki baskı yaratmıştır. Türkiye-Yunanistan sınırındaki yoğun göç hareketleri, AB'nin göç politikalarını yeniden gözden geçirmesine ve Türkiye ile AB arasında yeni iş birliği mekanizmalarının kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Sözleşmenin içeriği ve maddeleri incelendiğinde, imzası bulunan Avrupa Konseyi üyesi hükümetlerin, BM Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948'de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni temel alarak, bu bildirinin evrensel hakların tanınmasını ve uygulanmasını sağlama amacını taşıdığını kabul ettiği görülmektedir. Avrupa Konseyinin ana hedefi, üye devletler arasında daha sıkı bir birlik oluşturmak ve bu birliğe insan hakları ile temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi yoluyla ulaşmaktır. Bu doğrultuda, dünyada barış ve adaletin temelini oluşturan bu hakların korunmasının, demokratik bir siyasal rejime ve insan haklarına dayalı ortak bir anlayış ile karşılıklı saygıya bağlı olduğu görüşünü yinelemektedirler. Bu hak ve özgürlüklerin korunması konusunda derin bir bağlılık taşıyan Avrupa Konseyi üyesi devletler, aynı zamanda siyasal gelenekler, özgürlüklere saygı, hukukun üstünlüğü ve ortak bir tarihsel miras çerçevesinde hareket etmektedirler. Evrensel Bildiri'de yer alan bazı hakların ortak bir güvenceye bağlanmasını sağlama yolunda ilk adımları atmaya kararlı olduklarını ifade ederler.

İkincilik ilkesi gereğince, bu sözleşme ve protokollerinde tanımlanan hak ve özgürlükleri koruma sorumluluğunun öncelikle Yüksek Sözleşmeci Taraflara ait olduğu ve bu sorumluluğun yerine getirilmesinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin denetim yetkisine tabi olduğu yeniden vurgulanmaktadır. Yüksek Sözleşmeci Taraflar, bu sorumluluklarını yerine getirirken takdir yetkisine sahip olduklarını da kabul ederler.

Bu çerçevede, aşağıdaki hususlarda anlaşmaya varılmıştır:

MADDE 1: İnsan haklarına saygı yükümlülüğü Yüksek Sözleşmeci Taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, bu Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlarlar.

BÖLÜM I, HAK VE ÖZGÜRLÜKLER.

MADDE 2: Yaşam hakkı.

1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz: a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması; b) Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutulu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme; c) Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması

MADDE 3: İşkence yasağı.

Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.

MADDE 4: Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı.

1. Hiç kimse köle ya da kul durumunda tutulamaz
2. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz ve zorunlu çalışmaya tabi tutulamaz.
3. Aşağıdaki haller, bu madde anlamında “zorla çalıştırma ya da zorunlu çalışma” sayılmaz: a) Bu Sözleşme’nin 5. maddesinde öngörülen koşullara uygun olarak tutulu bulunan bir kimseden, tutulu bulunduğu sırada veya şartlı tahliyeden yararlandığı süre içinde olağan olarak yapması istenilen bir iş; b) Askeri nitelikli herhangi bir hizmet veya vicdanî reddin meşru sayıldığı ülkelerde, vicdanî reddi seçen kişilere zorunlu askerlik hizmeti yerine gördürülebilecek başkaca bir hizmet; c) Toplumun hayat veya refahını tehdit eden kriz veya afet hallerinde gerekli görülen her hizmet; d) Olağan yurttaşlık yükümlülükleri kapsamına giren her türlü çalışma veya hizmet.

MADDE 5: Özgürlük ve güvenlik hakkı.

1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz: a) Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkumiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması; b) Kişinin, bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak amacıyla yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması; c) Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması; d) Bir küçüğün

gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yasaya uygun olarak tutulması; e) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması; f) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;

2. Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur.

3. İşbu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir.

4. Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

5. Bu madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir.

MADDE 6: Adil yargılanma hakkı.

1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek; b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak; c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak;

eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek; d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek; e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.

MADDE 7: Kanunsuz ceza olmaz.

1. Hiç kimse, işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuka göre suç oluşturmeyen bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu bulunamaz. Aynı biçimde, suçun işlendiği sırada uygulanabilir olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

2. Bu madde, işlendiği zaman uygar uluslar tarafından tanınan genel hukuk ilkelerine göre suç sayılan bir eylem veya ihmalden suçlu bulunan bir kimsenin yargılanmasına ve cezalandırılmasına engel değildir.

MADDE 8: Özel ve aile hayatına saygı hakkı.

1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.

MADDE 9: Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü.

1. Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir; bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.

2. Din veya inancını açıklama özgürlüğü, sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabilir.

MADDE 10: İfade özgürlüğü.

1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.

MADDE 11: Toplantı ve dernek kurma özgürlüğü.

1. Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir.

2. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarıncaya yukarıda anılan haklarını kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir.

MADDE 12: Evlenme hakkı.

Evlenme çağına gelen her erkek ve kadın, bu hakkın kullanımını düzenleyen ulusal yasalara uygun olarak evlenme ve aile kurma hakkına sahiptir.

MADDE 13: Etkili başvuru hakkı.

Bu Sözleşme’de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.

MADDE 14: Ayrımcılık yasağı.

Bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.

MADDE 15: Olağanüstü hallerde yükümlülükleri askıya alma.

1. Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme’de öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabilir.

2. Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez.

3. Aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme hükümlerinin tekrar tamamen geçerli olduğu tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir.

MADDE 16: Yabancıların siyasal etkinliklerinin kısıtlanması.

10, 11 ve 14. maddelerin hiçbir hükmü, Yüksek Sözleşmeci Taraflar'a yabancıların siyasal etkinliklerine kısıtlama getirmelerini yasakladığı anlamında değerlendirilemez.

MADDE 17: Hakları kötüye kullanma yasağı.

Bu Sözleşme'deki hiçbir hüküm, bir devlete, topluluğa veya kişiye, Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesi veya bunların Sözleşme'de öngörülmüş olandan daha geniş ölçüde sınırlandırılmalarını amaçlayan bir etkinliğe girişme ya da eylemde bulunma hakkı verdiği biçiminde yorumlanamaz.

MADDE 18: Haklara getirilecek kısıtlanmaların sınırlanması.

Anılan hak ve özgürlüklere bu Sözleşme hükümleri ile izin verilen kısıtlamalar öngörüldükleri amaç dışında uygulanamaz.

Türkiye'nin göç yönetiminde AİHS, yalnızca göçmenlerin haklarını değil, aynı zamanda devletin yükümlülüklerini de şekillendirmektedir. Sözleşme, devletlere uluslararası koruma altındaki bireylerin temel haklarını garanti etme sorumluluğu yükler. Göçmenlerin sağlık, eğitim ve barınma gibi temel hizmetlere erişimi, Türkiye'nin AİHS kapsamındaki yükümlülüklerinin bir parçasıdır (Council of Europe, 2020).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Türkiye'nin göç politikalarını ve göçmenlere dair pratikleri düzenleyen önemli bir uluslararası hukuki çerçeve sunmaktadır. Türkiye'nin bu sözleşmeden sebep yükümlülükleri, göçmenlerin temel haklarını koruma ve uluslararası normlarla uyum içinde politikalar geliştirme açısından kritik öneme sahiptir. Fakat, pratikte yaşanan eksiklikler ve karşılaşılan zorluklar, Türkiye'nin bu yükümlülükleri tam anlamıyla yerine getirmesini engelleyebilmektedir. Bu nedenle, AİHS'nin içeriğine uygun hukuki ve idari reformların gerçekleştirilmesi, Türkiye'nin göç yönetimi kapasitesini artırması açısından gereklidir.

3.4. Göçmenlerin Sosyal Hakları

İnsan hakları bağlamında göçmen çocukların eğitim hakkına erişimi önemli bir konu olup hem ulusal hem de uluslararası düzenlemeler tarafından güvence altına alınmıştır. Türkiye, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne taraf olduğu için, ülkede yaşayan tüm çocukların eğitim hakkına erişimini sağlamak ile yükümlüdür. Türkiye'de Suriyeli göçmen nüfusun artışıyla beraber, göçmen çocukların eğitim sistemine entegrasyonu ciddi bir sorun ve ihtiyaç haline gelmiştir. Ancak bu konuda yaşanan bazı zorluklar, eğitim hakkının etkin bir şekilde uygulanmasına engel olmaktadır.

Türkiye, 2023 itibarıyla 3.5 milyonu aşkın Suriyeli göçmene ev sahipliği yapmakta ve bu nüfusun yaklaşık 1.1 milyonu çocuklardan oluşmaktadır (UNICEF, 2023). Millî Eğitim Bakanlığı verilerine göre, Türkiye'deki Suriyeli çocukların yaklaşık 730.000'i eğitime kayıtlı durumda olup; 370.000 çocuk hâlâ eğitim almamaktadır (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, 2024)., Erken yaşta iş hayatına karışan bu çocuklar aynı zamanda, dil bariyeri, barınma sorunu ve yoksulluk gibi dış etkilere maruz kalınarak, eğitim sistemine dahil olamamaktadırlar.

Göçmen çocukların eğitim sistemine katılımındaki en büyük zorluklardan biri dil bariyeridir. Türkiye'deki göçmen çocukların büyük bir kısmı Türkçe bilmemekte ve bu durum, okula başlama sürecinde uyum sorunlarına yol açmaktadır (Kaya, 2022: 404). Dil sorununu çözmek için Türkiye'deki okullar Türkçe dil destekli programlar vermektedir. Fakat bu programlar, bütün göçmen çocuklara ulaşmakta yetersiz kalmakta ve özellikle kırsal bölgelerde yaşayan göçmen çocuklar bu destekten yeterince faydalanamamaktadır.

Dil bariyeriyle beraber, göçmen çocukların sosyal uyum süreçleri de eğitim hayatlarını doğrudan etkilemektedir. Farklı kültürel arka planlardan gelen göçmen çocuklar, eğitim ortamında uyum sağlamada zorluk yaşayabilmekte ve bu durum, onların eğitime devam etme motivasyonunu olumsuz yönde etkilemektedir (Bircan & Sunata, 2015). Eğitimde sosyal uyumun sağlanamaması, göçmen çocukların okul terk oranlarını artırmakta ve bu durum, çocukların ilerleyen dönemlerde iş gücü piyasasında dezavantajlı bir konuma düşmesine yol açmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı, Suriyeli göçmen çocukların okula gitme oranını yükseltmek için bazı programlar yürütmekte; fakat uygulamada birçok çocuk hâlâ okula erişim sağlamak açısından sıkıntı yaşamaktadır. Türkiye'deki göçmen çocukların okullaşma oranı ilköğretim seviyesinde %80'e ulaşmışken, ortaöğretim seviyesinde bu oran %30'lara düşmektedir (Eğitim Reformu Girişimi [ERG], 2023). Bu eşitsizlik, özellikle kırsal bölgelerde yaşayan ve ekonomik olarak dezavantajlı durumdaki göçmen ailelerin çocuklarını kapsamaktadır.

Göçmen ailelerin maddi zorlukları ve çocuk işçiliği gibi sorunlar, çocukların eğitim sürecini kesintiye uğratmakta ve okullaşma oranlarını düşürmektedir (Buz & Korç,2021)

Türkiye göçmen çocukların eğitim imkanlarına erişimini artırmak maksadıyla, ulusal ve uluslararası kurumlarla iş birliği yapmaktadır. UNICEF, AB ve Türkiye, göçmen çocukların eğitimini desteklemek maksadıyla çeşitli projeler yürütmektedir. Örneğin, PİKTES (Geçici Koruma Altındaki Çocukların Eğitimi Projesi) kapsamında göçmen çocukların eğitim sistemine entegrasyonu için özel programlar oluşturulmuş ve okullarda öğretmenlere yönelik eğitimler sağlanmıştır (UNICEF Türkiye, 2024). Bu projeler kapsamında, çocukların Türkçe dil eğitimi alması, okullara psikososyal destek verilmesi ve ailelerin eğitimi teşvik edilmiştir. Ancak bu projeler ve destek programları, göçmen nüfusun büyüklüğü karşısında yetersiz kalmakta ve eğitimin yaygınlaştırılması için daha sürdürülebilir çözümler gerekmektedir. Özellikle dil öğrenme süreçleri için daha uzun süreli ve etkili programlara ihtiyaç duyulmakta, ayrıca kırsal alanlara yönelik özel eğitim projelerinin geliştirilmesi önerilmektedir .

3.4.1. Eğitim Hakkına İlişkin Yasal Düzenlemeler ve Yasal Boşluklar

Türkiye’de göçmen çocukların eğitim hakkı, Anayasa’nın 42. maddesi ile güvence altına alınmış olup, her çocuğun temel eğitimden yararlanma hakkı olduğunu belirtmektedir (Anayasa, 1982, s. m. 42). Buna ek olarak, Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar; örneğin, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, göçmen çocukların eğitim hakkına erişimini yasal bir zorunluluk haline getirmektedir. Fakat, Türkiye’de göçmen çocukların eğitime erişim hakkının uygulanması konusunda bazı kanuni boşluklar ve uygulamada çeşitli noksanlıklar bulunmaktadır. Mevcut düzenlemeler incelendiğinde eğitim meselesi ile alakalı sorunların varlığı dikkat çekmektedir.

- Geçici Koruma Yönetmeliği: Suriyeli göçmenlerin eğitime erişimini düzenleyen bu yönetmelik, geçici koruma statüsündeki göçmen çocukların ücretsiz olarak eğitim alabilmelerine olanak tanımaktadır (Resmi Gazete, 2023, s. m. 25). Millî Eğitim Bakanlığı, bu yönetmelik çerçevesinde göçmen çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonuna destek olabilmek için bazı projeler geliştirmiştir. Ancak bu düzenlemeler sadece Suriyeli göçmen çocukları kapsamakta olup, diğer ülkelerden gelen göçmen çocukların eğitim hakları ile ilgili özel bir kanuni düzenleme bulunmamaktadır (Tunga, Engin, & Çağıltay, 2020, s. 326)
- Millî Eğitim Bakanlığı Genelgesi: Göçmen çocukların okullara kaydı ve eğitim sistemi içindeki hakları konusunda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından bazı genelgeler

yayımlanmıştır. Bu genelgeler, göçmen çocukların Türkiye’de ikamet izni ya da kimlik numarası gibi belgeler olmadan da okulla kaydolabilmelerine olanak sağlamaktadır. Ancak bu tür düzenlemeler, belirli aralıklarla güncellenmediğinde veya bölgesel farklılıklarla uygulandığında yetersiz kalabilmektedir (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, 2024).

Göçmen çocukların eğitim hakkına erişimi konusunda çeşitli yasal ve yapısal eksiklikler bulunmaktadır. Bu eksikliklerin başında dil desteği yetersizliği gelmektedir. Türkiye’deki düzenlemeler, göçmen çocukların Türkçe dil desteği almasını zorunlu kılmamakta ve bu durum dil bariyerinin aşılmasını zorlaştırmaktadır. Dil engelini aşamayan göçmen çocuklar, eğitim süreçlerine tam anlamıyla dahil olamamakta ve akademik başarılarında geride kalmaktadırlar. Türkiye’de bazı okullarda dil desteği sağlanmakla birlikte, bu eğitimin zorunlu ve sistematik bir şekilde sunulmaması ciddi bir eksiklik yaratmaktadır (Aydın & Kaya, 2021: 87).

Bunun yanı sıra, göçmen çocukların eğitimde fırsat eşitliğine erişiminde önemli sorunlar bulunmaktadır. Mevcut düzenlemeler, özellikle ortaöğretim ve lise düzeyinde göçmen çocukların eğitimlerini sürdürmelerini teşvik edecek veya destekleyecek mekanizmalardan yoksundur. İlköğretim seviyesinde okullaşma oranı yüksek olsa da lise düzeyinde bu oran ciddi şekilde düşmektedir. Bu durum, göçmen çocukların eğitim sisteminden erken kopmalarına ve uzun vadede dezavantajlı bir sosyal konuma düşmelerine yol açmaktadır (Karaca, 2021: 402).

Son olarak, Türkiye’de göçmen çocuklar için kapsayıcı bir eğitim politikasının bulunmaması dikkat çekmektedir. Göçmen çocukların sosyal, duygusal ve akademik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik özel eğitim programlarının eksikliği, bu çocukların okulda uyum sorunlarını artırmaktadır. Özellikle travma geçmişi olan çocuklar için psikolojik destek sağlanması gerekliliği açıkça görülmektedir. Ancak, bu alanda yeterli altyapının oluşturulamamış olması, göçmen çocukların eğitim süreçlerini olumsuz etkilemektedir (Erdoğan, 2019: 105). Bu eksiklikler, göçmen çocukların eğitim haklarına erişimlerinin önünde ciddi bir engel teşkil etmekte ve bu alanda kapsamlı reformların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

3.4.2. Eğitim Hakkını Güçlendirmek İçin Öneriler

Göçmen çocukların eğitim hakkını güvence altına almak ve bu hakkı güçlendirmek amacıyla dil eğitimi programlarının geliştirilmesi ve uyum politikalarının sistematik bir

şekilde uygulanması gerekmektedir. Göçmen çocukların eğitimde başarı sağlamalarının ön koşullarından biri, Türkçe dil becerilerinin geliştirilmesidir. Bu bağlamda, Türkiye’de zorunlu dil eğitimi programlarının uygulanması ve göçmen çocukların Türkçe yeterliliklerini artıracak özel sınıfların oluşturulması, dil bariyerinin aşılması açısından kritik bir öneme sahiptir (Kaya, 2022: 402). Dil bariyerinin kaldırılmasına yönelik bu tür politikalar, yalnızca göçmen çocukların eğitim sürecine entegrasyonunu değil, aynı zamanda sosyo-kültürel uyum süreçlerini kolaylaştırmak açısından da önem arz etmektedir.

Eğitim hakkının güçlendirilmesine yönelik bir diğer önemli adım, göçmen çocuklara psikososyal destek sağlanmasıdır. Savaş, travma ve zorunlu yer değiştirme gibi olumsuz deneyimlerle karşılaşan bu çocukların duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması, eğitim süreçlerine tam anlamıyla dahil olmalarını sağlayacaktır. Bu doğrultuda, okullarda göçmen çocuklarla çalışmak üzere özel eğitim almış psikolog ve rehber öğretmenlerin istihdam edilmesi önerilmektedir. Ayrıca, travma geçmişi olan çocuklara yönelik terapi ve destek gruplarının oluşturulması, bu öğrencilerin eğitim ortamına daha sağlıklı bir şekilde uyum sağlamalarına katkı sağlayacaktır.

Eğitimde fırsat eşitliğini artırmak adına teşvik mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. Göçmen çocukların ortaöğretim ve lise düzeyinde eğitimlerine devam edebilmeleri için burs programları hayata geçirilebilir. Bu tür burs programları, ekonomik zorluklar nedeniyle eğitim hayatından kopma riski taşıyan çocuklar için önemli bir destek mekanizması olacaktır (ERG, 2023: 18). Bunun yanı sıra, kırsal bölgelerde yaşayan göçmen çocukların eğitime erişimini kolaylaştırmak amacıyla taşınmalı eğitim sisteminin genişletilmesi önerilmektedir.

Göçmen çocuklara yönelik kapsayıcı eğitim politikalarının geliştirilmesi ise uzun vadeli bir çözüm olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, özel müfredatların ve kapsayıcı eğitim programlarının uygulanması, göçmen çocukların eğitim süreçlerine daha etkili bir şekilde dahil olmalarını sağlayacaktır. Örneğin, bazı Avrupa ülkelerinde başarıyla uygulanan “geçiş sınıfları” modeli, Türkiye’de de uygulanabilir. Bu model, göçmen çocukların akademik ve sosyal becerilerini geliştirmelerine olanak tanıyarak, daha sonra standart sınıflara geçişlerini mümkün kılmaktadır (Ayrıca, öğretmenlere göçmen çocuklarla etkili iletişim kurma ve kültürel duyarlılık konularında eğitim verilmesi, kapsayıcı bir eğitim ortamı yaratmak için önem arz etmektedir (Kurtuluş , 2018: 183).

Son olarak, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kurumlarla iş birliği yapılması, göçmen çocukların eğitimine yönelik kaynakların artırılmasında kritik bir rol oynayacaktır. AB ve UNICEF gibi uluslararası kuruluşların desteğiyle daha kapsamlı projeler ve fonlar

sağlanabilir. Ayrıca, sivil toplum kuruluşlarının eğitim ve sosyal destek programlarında daha aktif rol almasının teşvik edilmesi, göçmen çocukların eğitim süreçlerine sağlanacak desteği artıracaktır.

3.4.3. Göçmen Çocukların Eğitim Hakkına Erişiminde Karşılaşılan Zorluklar

Göçmen çocukların eğitim hakkına erişiminde karşılaştıkları zorluklar, yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik düzeyde de geniş kapsamlı sonuçlar doğurmaktadır. Bu zorlukların sonuçlarını detaylı şekilde irdelemek, göçmenlere dair eğitim sorununun önemini anlamak açısından faydalı olacaktır (Öntürk, Demir Öztürk, & Öntürk Akyüz, 2023: 2801).

Eğitime erişim sağlayamayan göçmen çocuklar, bulundukları toplumun dilini, kültürünü ve sosyal normlarını öğrenmekte zorlanırlar. Bu durum, göçmenlerin yaşadıkları ülkeye entegrasyonunu güçleştirir ve toplum içinde dışlanma riskini artırır. Özellikle dil eğitimi alamayan çocuklar, kendilerini toplumun geri kalanından soyutlanmış hissedebilirler. Uyum sağlayamayan göçmen çocukların, kendilerini yabancı ve ayrımcılığa uğramış hissetmeleri, toplumsal birlik ve beraberlik açısından uzun vadede olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bu durum, toplumda sosyal gerilimlerin artmasına ve göçmen topluluklar ile yerel halk arasında gerginliklerin yaşanmasına yol açabilir

Eğitim hakkına erişim, bireylerin ilerleyen yaşamlarında iş gücü piyasasına katılmaları ve ekonomik olarak bağımsız bireyler olmaları için hayati öneme sahiptir. Eğitim hakkından mahrum kalan göçmen çocuklar, düşük eğitim düzeyleri nedeniyle gelecekte iş bulmakta zorlanmakta ve düşük ücretli, güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu durum, göçmenlerin ve ailelerinin yoksulluk döngüsünden çıkamamalarına ve toplumsal sınıflar arası ekonomik eşitsizliklerin derinleşmesine yol açmaktadır. Ayrıca, düşük eğitim düzeyine sahip bireylerin ekonomik katkısı sınırlı kalmakta, bu da ülke ekonomisine yük getirmektedir (Öntürk, Demir Öztürk, & Öntürk Akyüz, 2023: 2802)

3.4.3.1. Çocuk İşçiliği ve İstismar Riski

Eğitime erişim sağlayamayan göçmen çocuklar, erken yaşta iş gücü piyasasına katılmak zorunda kalabilirler. Çocuk işçiliği hem fiziksel hem de zihinsel gelişim açısından son derece zararlıdır ve uluslararası insan hakları ilkelerine aykırıdır. Türkiye’de eğitimden kopan göçmen çocukların bir kısmı tarım, sanayi ve hizmet sektöründe kayıt dışı çalıştırılmakta ve bu da çocuk işçiliği oranını artırmaktadır. Bu çocuklar, düşük ücretlerle ve ağır çalışma koşulları altında emek sömürsüne maruz bırakılmakta ve eğitimden tamamen

uzak kalmaktadırlar. Çocuk işçiliği, aynı zamanda çocukların istismar ve kötü muameleye açık hale gelmelerine yol açmaktadır (Kaya & Kırar, 2016).

3.4.3.2. Suça Yönelme ve Radikalleşme Riski

Eğitimden yoksun kalmış ve topluma uyum sağlayamamış göçmen çocuklar, suç faaliyetlerine yönelme ve radikal grupların etkisine girme riski altında olabilirler. Eğitim, çocuklara etik değerler, sosyal normlar ve topluma uyum sağlama konularında yol gösteren en önemli kurumlardan biridir. Eğitimsiz kalan çocuklar, olumsuz çevre koşulları ve sosyal baskılar altında suça yönelmeye daha yatkın hale gelebilir. Özellikle ekonomik olarak zayıf ve toplumsal dışlanmaya maruz kalan çocukların, yasa dışı grupların ve radikal örgütlerin etkisi altına girmesi kolaylaşır. Bu durum, toplumsal güvenliği tehdit eden bir unsur haline gelebilir ve göçmenlerin yaşadıkları toplumla daha fazla çatışma içinde olmalarına yol açabilir (Del Carpio & Wagner, 2015).

3.4.3.3. Psikolojik ve Duygusal Sorunlar

Eğitimden mahrum kalan göçmen çocuklar, sosyal çevreleriyle uyum sağlamakta zorluk çektiklerinden dolayı psikolojik ve duygusal sorunlar yaşayabilirler. Eğitim, çocukların kendilerini ifade etmelerini, sosyal beceriler kazanmalarını ve özgüven geliştirmelerini destekleyen bir süreçtir. Eğitimden mahrum kalan çocuklar, bu desteklerden yoksun kalmakta ve kendilerini yetersiz veya dışlanmış hissetmektedirler. Bu durum, depresyon, kaygı bozuklukları ve sosyal fobi gibi psikolojik sorunlara yol açabilmekte ve çocukların ileriki yaşamlarını olumsuz etkilemektedir. Özellikle savaş travması yaşamış göçmen çocuklar için eğitim süreci, travmalarının iyileşmesi açısından kritik öneme sahiptir (Yaylacı & Karakuş, 2015: 24).

3.4.3.4. Toplumsal Eşitsizlik Üzerinde Etkisi

Eğitim hakkına erişim sağlanamaması, göçmen çocukların gelecek nesiller üzerinde de olumsuz etkiler bırakmasına neden olabilir. Eğitim seviyesi düşük bireylerin çocukları da genellikle benzer bir eğitim eksikliği ile karşılaşmakta ve bu durum, kuşaktan kuşağa devam eden bir eğitimsizlik döngüsüne yol açmaktadır. Göçmen ailelerin düşük eğitim seviyesine sahip olmaları, kendi çocuklarına da eğitimde destek verememelerine ve çocukların akademik başarısızlıklarının devam etmesine neden olur. Bu durum, toplumda sosyoekonomik statü farklarının kalıcı hale gelmesine ve eğitim eksikliğinin süreklilik kazanmasına yol açmaktadır (Bircan & Sunata, 2015).

Göçmen çocukların eğitim hakkından yararlanamaması, toplumda fırsat eşitsizliğinin artmasına ve eşitsizliklerin kalıcı hale gelmesine yol açmaktadır. Eğitim, bireylerin sosyoekonomik statülerini yükseltme ve toplumsal hiyerarşide daha üst kademelere çıkma fırsatı sunan en önemli araçlardan biridir. Eğitime erişim sağlayamayan göçmen çocuklar, bu fırsatlardan yoksun kalmakta ve toplumda alt sınıflarda yer almaktadır. Bu durum, göçmenler ve yerel halk arasında sosyoekonomik uçurumların genişlemesine, sınıfsal çatışmaların artmasına ve toplumda kutuplaşmaların derinleşmesine yol açabilir (Karaca, 2021:).

3.4.4. Türkiye’deki Göçmen Çocuklar

Türkiye, 2023 itibarıyla 3.5 milyonu aşkın Suriyeli göçmene ev sahipliği yapmakta olup, bu nüfusun yaklaşık 1.1 milyonu çocuklardan oluşmaktadır (UNICEF, 2023). Millî Eğitim Bakanlığı verilerine göre, Türkiye’deki Suriyeli çocukların yaklaşık 730.000’i eğitime kayıtlıdır; ancak 370.000 çocuk hâlâ eğitim dışında kalmaktadır (MEB, 2023). Eğitimden mahrum kalan bu çocuklar, erken yaşta iş gücüne katılım, dil bariyerleri, barınma ve yoksulluk gibi faktörlerden etkilenerek eğitim sistemine dahil olamamaktadırlar.

3.4.4.1. Dil Bariyeri ve Eğitim Erişimi

Göçmen çocukların eğitim sistemine entegrasyonunda en büyük zorluklardan biri dil bariyeridir. Türkiye’deki göçmen çocukların büyük bir kısmı Türkçe bilmemektedir; bu durum, okula başlama sürecinde uyum sorunlarına yol açmaktadır (Kaya, 2022). Dil bariyerini aşmak için Türkiye, okullarda Türkçe dil destek programları sunmaktadır. Ancak bu programlar, tüm çocuklara ulaşmakta yetersiz kalmakta ve özellikle kırsal bölgelerde yaşayan göçmen çocuklar bu destekten yeterince faydalanamamaktadır (Aydın & Kaya, 2021).

Dil bariyerinin yanı sıra, göçmen çocukların sosyal uyum süreçleri de eğitim erişimlerini doğrudan etkilemektedir. Farklı kültürel arka planlardan gelen göçmen çocuklar, eğitim ortamında uyum sağlamada zorluk yaşayabilmekte ve bu durum, onların eğitime devam etme motivasyonunu olumsuz yönde etkilemektedir (Bircan & Sunata, 2015). Eğitimde sosyal uyumun sağlanamaması, göçmen çocukların okul terk oranlarını artırmakta ve bu durum, çocukların ilerleyen dönemlerde iş gücü piyasasında dezavantajlı bir konuma düşmesine yol açmaktadır.

3.4.4.2. Okullaşma Oranları, Eşitsizlikler Eğitim Hakkına Erişimi Artırmaya Yönelik Politika ve Projeler

Millî Eğitim Bakanlığı, Suriyeli göçmen çocukların okullaşma oranını artırmak için çeşitli programlar yürütmekte; ancak uygulamada birçok çocuk hâlâ okula erişim sağlayamamaktadır. Türkiye'deki göçmen çocukların okullaşma oranı ilkokul seviyesinde %80'e ulaşmışken, ortaöğretim seviyesinde bu oran %30'lara düşmektedir (Eğitim Reformu Girişimi [ERG], 2023). Bu eşitsizlik, özellikle kırsal bölgelerde yaşayan ve ekonomik olarak dezavantajlı durumdaki göçmen ailelerin çocuklarını kapsamaktadır. Göçmen ailelerin maddi zorlukları ve çocuk işçiliği gibi sorunlar, çocukların eğitim sürecini kesintiye uğratmakta ve okullaşma oranlarını düşürmektedir (Buz, 2020).

Göçmen çocukların eğitime erişimlerini artırmak amacıyla Türkiye, ulusal ve uluslararası kurumlarla iş birliği yapmaktadır. UNICEF, AB ve Türk hükümeti, göçmen çocukların eğitimini desteklemek amacıyla çeşitli projeler yürütmektedir. Örneğin, "PIKTES" (Geçici Koruma Altındaki Çocukların Eğitimi Projesi) kapsamında göçmen çocukların eğitim sistemine entegrasyonu için özel programlar oluşturulmuş ve okullarda öğretmenlere yönelik eğitimler sağlanmıştır (UNICEF Türkiye, 2023). Bu projeler kapsamında, çocukların Türkçe dil eğitimi alması, okullara psikososyal destek verilmesi ve ailelerin eğitimi teşvik edilmiştir. Ancak bu projeler ve destek programları, göçmen nüfusun büyüklüğü karşısında yetersiz kalmakta ve eğitimin yaygınlaştırılması için daha sürdürülebilir çözümler gerekmektedir. Özellikle dil öğrenme süreçleri için daha uzun süreli ve etkili programlara ihtiyaç duyulmakta, ayrıca kırsal alanlara yönelik özel eğitim projelerinin geliştirilmesi önerilmektedir (Erdem, 2023).

3.4.5. Eğitim Hakkına İlişkin Yasal Düzenlemeler ve Yasal Boşluklar

Türkiye, göçmen çocukların eğitim hakkını yasal olarak tanımakta ve bunu Anayasa'nın 42. maddesi ile güvence altına almaktadır. Ancak, göçmen çocukların eğitim sürecinde karşılaştıkları zorluklar, mevzuattaki uygulama eksiklikleri nedeniyle çözümsüz kalabilmektedir. Eğitim hakkının tam anlamıyla sağlanabilmesi için daha kapsamlı yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmakta, örneğin dil eğitimi konusunda daha özel düzenlemeler ve ayrımcılıkla mücadeleyle yönelik tedbirler alınması gerekmektedir (Özden, 2022). Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak için ise göçmen çocukların dezavantajlarını göz önünde bulunduran özel programların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Göçmen çocukların eğitime erişememesi, sosyal uyum süreçlerini olumsuz yönde etkileyerek toplumda ayrışmalara yol açabilmektedir. Eğitim hakkına erişemeyen çocukların,

ilerleyen dönemlerde iş gücü piyasasında düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışması ihtimali artmaktadır. Ayrıca, eğitimsiz kalan göçmen çocuklar, suça sürüklenme ve sosyal dışlanma riskleriyle de karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, yalnızca göçmenlerin değil, genel olarak toplumun refah ve güvenlik düzeyini olumsuz etkileyebilmektedir (Karaca, 2021).

3.5. Sağlık ve Eğitim Hizmetlerine Erişimde Sorunlar

Şartlı mültecilerin mevzuatta sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim hakkı mevcut olsa bile, bu hizmetlerden etkin bir şekilde yararlanmamakta çünkü uygulamada bazı engellerle karşılaşmaktadırlar. Özellikle dil hususunda yaşanan iletişim sorunu ve bürokratik süreçlerin karışık olması, mültecilerin sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesini zora sokmaktadır. Mesela, bir mültecinin herhangi bir sağlık kurumunda, hastanede tercüman desteği bulamaması, tedaviye erişimini zorlaştırmaktadır. Eğitim alanında ise mülteci çocuklar, Türkçe dilini bilmemeleri ve entegrasyon süresince karşılaştıkları sorunlar sebebiyle eğitimden uzaklaşma riskiyle yüz yüze gelmektedirler. Bu çocukların büyük bir kısmı eğitim hayatlarına devam etmekte zorlanmakta ve eğitimlerini yarıda bırakmaktadırlar (Stiftung , 2019: 7). Bu sorunların çözümü için dil sorununu çözmeye dair çalışmalar ve programlar yapılmasının ve mültecilere yönelik rehberlik hizmetlerinin de geliştirilip yaygınlaştırılmasının gerektiği düşünülmektedir.

Anılan sorunların çözümü açısından sıralanan önerilerin fayda sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Statü belirleme süreçlerinin hızlandırılması adına Türkiye'nin, mültecileri üçüncü ülkelere yerleştirme sürecinin hızlanması gereklidir. Bu çözüm ile hem ulusal hem de uluslararası anlamda ortaklık mekanizmaları geliştirilmelidir. Hukuksal alanda destek mekanizmaları güçlendirilmeli ve şartlı mültecilerin başvuru sürecinde daha etkin bir hukuki yardım alabilmelerini sağlamak adına, özel rehberlik programları geliştirilmelidir. Bu tür programlar, mültecilerin yasal haklarını idrak etmelerini, iş bulma sürecinde karşılarına çıkan zorlukları aşmalarını ve uzun vadede ekonomik olarak daha bağımsız hale gelmelerini hedefler.

Kamu rehberlik faaliyetleri açısından bazı ülkelerin sahip olduğu Özel Rehberlik Programları aşağıda sıralanmıştır.

- Almanya - Integration Through Qualification (IQ) Programı: Almanya'da yaşayan mültecilerin işgücü piyasasına entegrasyonunu temin etmek amacıyla geniş çaplı rehberlik programları bulunmaktadır. Bunlardan biri IQ Programı'dır, Almanya'da göçmen ve mültecilere yönelik mesleki yeterlilik kazandırma, iş bulma süreçlerini

destekleme ve iş yerlerinde entegrasyonlarını artırma amacı taşır. Bu programda mesleki yeterliliklerin tanınması gibi süreçler, meslek içi eğitimler ve kariyer danışmanlığı gibi destek hizmetleri verilir. IQ Programı, işverenleri ve mültecileri bir araya getirerek mültecilerin iş gücüne katılımını kolaylaştırmayı hedefler (IQ Network Integration Through Qualification , 2024).

- Kanada - Immigrant Services Association of Nova Scotia (ISANS): Kanada’da bulunan bu rehberlik programı, mültecilere yönelik oldukça kapsamlı eğitim, iş bulma ve danışmanlık hizmetleri sunar. ISANS, mültecilere yönelik dil eğitimi, kariyer konusunda rehberlik ve iş yerinde kültürel entegrasyon hususunda destek sağlar. Ayrıca, işverenlerle çalışarak mültecilerin işgücü piyasasında karşılaştıkları engelleri aşmalarına yardımcı olur. Kanada’nın bu modelinde, mülteciler hem teknik beceriler kazanırken hem de kültürel entegrasyonları teşvik edilir.
- İsveç - Swedish Public Employment Service: İsveç’te devlet tarafından temin edilen Kamu İstihdam Hizmetleri, mültecilerin iş yaşamına iştirakini arttırmak için rehberlik ve eğitim hizmetleri sunmaktadır. İsveç’te bulunan mülteciler, bu hizmetler aracılığıyla dil kursları, meslek eğitimleri ve bireysel kariyer danışmanlığı gibi hizmetler alarak iş bulma süreçlerinde yardım alırlar. Mültecilere yönelik “Fast Track Programı” de mesleklerine uygun bir şekilde çabucak entegre olabilmeleri için hızlı bir uyum süreci çalışması uygulamaktadır. İsveç’in bu uygulaması, mültecilerin topluma daha hızlı entegre olmasını sağlamaktadır.

Türkiye İçin Potansiyel Uygulama Önerisi: Türkiye, mültecilere yönelik rehberlik programlarını oluşturarak, işgücü piyasasına daha hızlı ve etkili bir entegrasyon sağlayabilir. Bu programlar, özellikle dil engelini çözmek, mesleki eğitim konusunda fayda sağlamak ve mültecilerin sahip olduğu haklar konusunda bilinçlenmelerine yardımcı olmak için tasarlanabilir. Ayrıca, bu süreçte işverenlerle daha sıkı iş birliği yapılarak, işverenlerin mültecileri daha iyi anlaması ve onları istihdam etmeye istekli olmaları sağlanabilir. Yani, rehberlik programları hem mültecilerin hem de işverenlerin işgücü piyasasında entegrasyonunu hızlandıran kilit araçlardan biri olabilir ve Türkiye’de bu tür bir programın geliştirilmesi oldukça faydalı olacaktır. Ayrıca çalışma izni ve ekonomik entegrasyon mültecilerin kayıt dışı sektörlerden uzaklaştırılarak yasal çalışma izni süreçlerinin kolaylaştırılması gerekmektedir. Aynı zamanda, işverenler ve mülteciler için bilgilendirme kampanyaları düzenlenerek kayıt dışı çalışmanın önlenmesi sağlanmalıdır.

3.6. Türkiye’de Göç Hukuku ile İlgili Sınırlılıklar

Türkiye, jeopolitik konumu sebebiyle göç akımlarının merkezi durumundadır. Özellikle 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı’yla beraber, Türkiye yoğun bir şekilde sığınmacı ve göçmen kabul eden ülkelerden biri durumuna gelmiştir. Bu durum beraberinde hukuki, sosyal ve ekonomik açıdan birçok zorluğu beraberinde getirmiştir. Türkiye’nin göç politikaları, göçmenlerin hukuki statüsünün belirlenmesi, entegrasyon süreçleri ve uluslararası standartlarla uyum konularında eleştirilere konu olmaktadır (Çelik & Holly, 2022, s. 356). Bu bağlamda, Türkiye’deki göç ile ilgili hukuki sorunlar ve zorluklar, çeşitli başlıklar altında ele alınabilir.

3.6.1. Yetersiz Mevzuat ve Uygulama Sorunları

Türkiye, son yıllarda yoğun bir göçe maruz kalmış ve bu süreçte de bazı kanuni düzenlemeler yapmak durumunda kalmıştır. Ancak, mevcut mevzuatın uygulanmasında meydana gelen sorunlar, göç yönetiminin etkinliğini ciddi şekilde zayıflatmaktadır. Türkiye’de göçmenlerin statüsünü düzenleyen 6458 sayılı YUKK gibi yasal düzenlemeler yürürlükte olsa bile, bu mevzuatın hem kapsamı hem de fiili bir şekilde hayata geçirilmesi hususu açısından ciddi noksanlıklar mevcuttur. Bu eksiklikler, yerel yönetimlerden merkezi yönetime kadar uzanan çok kapsamlı bir problem alanını temsil etmektedir. 6458 sayılı YUKK, göç yönetimine dair kapsamlı düzenlemeler içermekte ve Türkiye’de yabancıların hukuki statüsünü belirlemektedir (Ergüven & Beyza, 2013: 1021). Yasa, düzensiz göçmenler ve geçici koruma altındaki mülteciler için genel bir çözüm üretmediği, bu grupların hukuki ve sosyal statülerini net bir şekilde tanımlayamamaktadır. Ayrıca, mevzuatın uluslararası insan hakları normları ile tam olarak örtüşmemesi, göçmenlerin haklarının korunması hususunu zora sokmaktadır. Özellikle düzensiz göçmenler için YUKK’ın ortaya koyduğu çözüm yolları pek de yeterli olmamaktadır. Düzensiz göçmenler bir hukuki statü belirsizliği içinde hayatlarına devam etmektedir; böylece, onların sosyal hayata erişimi olumsuz etkilendiği gibi kamusal haklara erişimi de büyük ölçüde sınırlanmaktadır. Düzensiz göçmenlerin hukuki statülerinin belirlenmemiş olması, çalışma, eğitim, sağlık gibi temel haklardan mahrum kalmalarına yol açmakta ve uzun vadeli, sistematik bir çözüm geliştirilmemesi ciddi sosyal sorunları beraberinde getirmektedir.

3.6.2. Yerel Yönetimlerin Kapasite Sorunları ve Uygulamada Yaşanan Sorunlar

Türkiye’de göç yönetimi, büyük ölçüde hükümet tarafından planlanıp uygulanmaktadır. Ancak bununla birlikte, yerel yönetimlerin de göçmenlerin ve mültecilerin

ihtiyaçlarını karşılamada önemli roller üstlendiği görülmektedir. Yerel yönetimler, özellikle göçmenlerin topluma entegrasyonu, sosyal hizmetlere erişimi ve barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında merkezi otoritenin destekleyici unsuru olarak işlev görmektedir. Ancak, Türkiye'deki yerel yönetimlerin göçle ilgili politikaları uygulama kapasitesi hem hukuki hem de pratik açıdan ciddi sınırlamalara sahiptir. Bu sınırlamalar, göçmenlerin hak ve hizmetlere erişiminde önemli engeller yaratmakta ve g yönetimi politikalarının etkili bir şekilde uygulanmasını zorlaştırmaktadır (elik & Holly, 2022: 355).

Yerel yönetimlerin g yönetimi sürecindeki kapasite sorunları, çeşitli faktörlerle ilişkilidir. Öncelikle, Türkiye'de yerel yönetimlerin göçmenlere yönelik hizmet sunumu konusunda yeterli kaynak ve altyapıya sahip olmadıkları görülmektedir. Büyük g akınlarının ardından, yerel yönetimlerin karşı karşıya kaldığı ilk sorun, artan nüfusun ihtiyaçlarına yönelik hizmetlerin sağlanmasındaki yetersizlik olmuştur. Özellikle büyük şehirlerde göçmen yoğunluğu artarken, bu göçmenlerin barınma, sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere erişimi konusunda yerel yönetimlerin sınırlı btleri ve kaynakları ciddi bir engel teşkil etmektedir.

Göçmenlerin en yoğun yaşadığı il olan İstanbul'da, Büyükşehir Belediyesi bünyesinde göçmenlere yönelik herhangi bir özel birim kurulmamıştır. Bu zel birimlerin eksikliği yerel hizmetlere erişim, kişi haklarının temini gibi bazı hususlara erişimi zorlaştırmaktadır. Göçmenler için özel birimlere sahip belediyelerde verilen bilgilendirme, danışmanlık ve yönlendirme gibi hizmetler birbirine benzer olup, bu hizmetler göçmenlerin sosyal uyumu ve entegrasyonu için oldukça önemlidir. Bununla birlikte göçmen birimlerinin il bazında diğer kamu ve kamu dışı kurum ve kuruluşlarla iş birliği içinde olması, acil ihtiyaçlar için koordine olmayı kolaylaştırarak, kaynakların doğru kullanılmasını da sağlayabileceği söylenebilir. Bu bağlamda göçmenlere özel birimlerin oluşturulması göçmenlerin uyumunu hızlandırarak hem göçmen hem de toplum refahına katkıda bulunabilecektir (Ustabaşı Gündüz & ifti: 2021).

Yerel yönetim birimlerinin göçmenlere yönelik yerel hizmetler sunabilme kapasiteleri üzerinde etkili olan en önemli etkenlerden biri ise bu alanda hizmet veren personel yetersizliği ve bu personelin g yönetimi hususunda yetersiz olmasıdır. Belediyelerde ve diğer yerel yönetim birimlerinde çalışan personelin; göçmen haklarına dair ulusal mevzuata, uluslararası göçmen haklarına ve mülteci krizlerinin yönetimi konularına ilişkin yeterli bilgi ve donanımına sahip olmaması, bu yönetimlerin göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılama süreçlerinde aksamalara yol açmaktadır. Eğitim ve kapasite geliştirme programlarının eksikliği, yerel düzeydeki g yönetiminin verimsiz olmasına neden olmakta, bu da göçmenlerin hukuki ve sosyal hizmetlerden yeterince faydalanamamalarına sebebiyet vermektedir.

Yerel yönetimlerin karşılaştığı bir diğer önemli kapasite sorunu, merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki koordinasyon eksikliğidir. Türkiye’de göç politikalarının ana hatları merkezi hükümet tarafından çizilmekte, yerel yönetimler ise bu politikaların uygulayıcıları olarak rol almaktadır. Ancak, bu iki düzey arasındaki etkili bir iş birliği mekanizmasının eksikliği, göçmenlerin hizmetlere erişiminde büyük aksaklıklara neden olmaktadır. Merkezi yönetim tarafından belirlenen göç politikalarının yerelde uygulanmasında, yerel yönetimlerin yetersiz koordinasyon ve iletişim sorunları yaşadığı gözlemlenmektedir. Özellikle göçmenlerin sağlık, eğitim, barınma ve sosyal hizmetler gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması noktasında, merkezi yönetimden gelen kaynakların yerel düzeyde etkin bir şekilde dağıtılamaması, yerel yönetimlerin hizmet sunma kapasitelerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu koordinasyon eksikliği, hem yerel yönetimlerin kendi iç işleyişlerini hem de merkezi hükümetin göç politikalarının yerelde uygulanma başarısını etkilemektedir. Yerel yönetimlerin merkezi hükümetle yeterince entegre olmaması, göçmenlere yönelik hizmetlerin parçalı ve düzensiz bir şekilde sunulmasına yol açmaktadır. Bu durum, göçmenlerin farklı yerlerde farklı hizmet kaliteleri ile karşılaşmalarına neden olmakta, bu da göçmenlerin eşit hizmetlere erişim hakkını zedelemektedir.

Göç yönetiminin yerel düzeydeki en önemli sorunlarından biri, yerel yönetimlerin kaynak ve bütçe yetersizlikleridir. Türkiye’deki yerel yönetimler, özellikle büyük göç dalgalarının yaşandığı dönemlerde, hızla artan nüfusa hizmet sunma konusunda büyük finansal zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Göçmenlerin sağlık, eğitim, barınma ve diğer sosyal hizmetlere olan talebinin artması, yerel yönetimlerin mevcut bütçelerinin yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Özellikle sınırlı kaynaklara sahip olan küçük yerel yönetim birimleri, büyük göçmen nüfuslarına hizmet sunmakta zorlanmaktadır.

Bu sorunlar, Türkiye’nin göçmenlerin entegrasyonuna yönelik politikalarının sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Yerel yönetimlerin sınırlı bütçeleri ve yetersiz kaynakları, göçmenlerin uzun vadeli sosyal entegrasyonu için gerekli olan hizmetlerin sağlanmasını zorlaştırmakta ve bu durum, toplumsal uyum süreçlerini aksatmaktadır. Göçmenlerin ihtiyaç duyduğu hizmetlerin sağlanamaması, yerel halk ile göçmenler arasında toplumsal gerilimlerin artmasına da neden olabilir.

Yerel yönetimlerin kapasite sorunları ve merkezi yönetimle olan koordinasyon eksiklikleri, doğrudan göçmenlerin hizmetlere erişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Göçmenlerin sağlık, eğitim ve barınma gibi temel hizmetlere erişiminde yaşanan aksaklıklar, yerel yönetimlerin kaynak ve kapasite eksiklikleri ile doğrudan ilişkilidir. Özellikle büyük

şehirlerde yoğun göçmen nüfusu, mevcut altyapının yetersiz kalmasına ve göçmenlerin sosyal hizmetlere erişimde ciddi zorluklar yaşamasına neden olmaktadır.

Göçmenlerin yerel hizmetlere erişimde karşılaştığı bu zorluklar, uzun vadede onların topluma entegrasyon süreçlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Sosyal hizmetlere erişemeyen göçmenler, ekonomik ve sosyal hayata tam anlamıyla katılamamakta ve bu durum, sosyal dışlanma riskini artırmaktadır. Ayrıca, göçmenlerin yerel hizmetlere erişimde yaşadığı sorunlar, onların sağlık ve eğitim gibi temel haklara ulaşmalarını engellemekte ve yaşam kalitelerini düşürmektedir.

Yerel yönetimlerin göçmenlere yönelik hizmet sunma kapasitelerini artırmak için atılması gereken adımlar arasında, öncelikle yerel yönetimlerin merkezi hükümetten daha fazla kaynak ve bütçe alması gerekmektedir. Ayrıca, yerel düzeyde göç yönetimi ile ilgili kapasite geliştirme programlarının artırılması, personelin göç yönetimi konusundaki bilgi ve becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim programlarının uygulanması büyük önem taşımaktadır. Yerel yönetimler, merkezi yönetimle daha etkin bir iş birliği içinde çalışmalı ve göçmenlere sunulan hizmetlerin daha koordineli bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamalıdır.

Son olarak, yerel yönetimlerin göç politikalarının uygulamasında karşılaştıkları zorlukları aşmaları için, uluslararası kurumlarla iş birliği yaparak fon kaynaklarına erişimi artırmaları ve göçmenlere yönelik projeler geliştirmeleri gerekmektedir. Bu stratejiler, yerel düzeyde daha etkin bir göç yönetimi sistemi kurulmasına ve göçmenlerin hizmetlere daha kolay erişmesine katkı sağlayacaktır.

3.6.2.1. Yerel Yönetimler ve Merkezi Yönetim Arasındaki Yetki Karmaşası

Türkiye’de göç yönetiminin merkezi hükümet tarafından yönlendirilmesine rağmen, yerel yönetimlerin de göçmenlerin hizmetlere erişiminde önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Ancak yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasında etkili bir iş birliği ve koordinasyon mekanizmasının kurulamamış olması, bürokratik süreçlerin işleyişini daha da karmaşık hale getirmektedir. Merkezi yönetimin belirlediği yasal süreçlerin yerel düzeyde tam anlamıyla uygulanamaması, göçmenlerin haklarına erişimlerinde bürokratik engellerin artmasına neden olmaktadır.

Yerel yönetimlerin göçmenlerle ilgili karar alma süreçlerinde yeterince yetkilendirilmemesi, merkezi yönetimin ise yerel yönetimlerle etkin bir koordinasyon geliştirememesi, bu sürecin karmaşık ve yavaş ilerlemesine sebebiyet vermektedir. Özellikle, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü gibi merkezi kurumlar ile yerel yönetimler arasında yaşanan yetki çatışmaları ve bilgi eksiklikleri, göçmenlerin hizmetlere erişimini zorlaştırmaktadır.

Yerel düzeyde yeterli bilgi ve kapasiteye sahip olmayan idari yapılar, göçmenlerin hukuki statü kazanma süreçlerinde daha fazla bürokratik engelle karşılaşmasına yol açmaktadır (Erdoğan, 2021).

Türkiye’de göç yönetimi esas olarak merkezi hükümet tarafından yönlendirilmekte ve politika yapıcı rolü merkezi kurumlar üstlenmektedir. Ancak, göçmenlerin hizmetlere erişimi konusunda yerel yönetimler de kritik bir role sahiptir. Yerel yönetimlerin doğrudan göçmenlerle temas halinde olması, onların ihtiyaçlarını hızlı bir şekilde karşılayabilmeleri açısından büyük bir avantaj sağlasa da merkezi yönetimle yerel yönetimler arasında etkili bir iş birliği ve koordinasyon mekanizmasının eksikliği, süreci karmaşık hale getirmektedir (Erdoğan, 2020: 5).

Merkezi yönetim tarafından belirlenen yasal çerçevenin yerel düzeyde tam anlamıyla uygulanamaması, göçmenlerin temel haklarına erişimlerinde bürokratik engellerin artmasına neden olmaktadır. Örneğin, 6458 sayılı YUKK ile Geçici Koruma Yönetmeliği, göçmenlerin hukuki statüleri ve haklarını belirleyen önemli yasal dayanaklar sunmasına rağmen, bu düzenlemelerin yerel düzeyde uygulanmasında eksiklikler yaşanmaktadır. Yerel yönetimlerin göçmenlerle ilgili karar alma süreçlerinde yetkilendirilmemesi, merkezi yönetimin ise yerel düzeydeki uygulamalar için yeterli rehberlik ve destek sağlamaması, bu sürecin etkisiz bir şekilde işlemesine yol açmaktadır (Soykan, 2020: 21)

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü gibi merkezi kurumlar ile yerel yönetimler arasında yaşanan yetki çatışmaları, göçmenlerin hizmetlere erişimini daha da zorlaştırmaktadır. Özellikle sağlık, eğitim ve barınma gibi temel hizmetlerde koordinasyon eksikliği, göçmenlerin mağduriyetini artırmaktadır. Örneğin, Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı Gaziantep ve Şanlıurfa gibi illerde, yerel yönetimler hizmet taleplerine hızlı yanıt verme konusunda yeterli idari kapasiteye sahip değildir. Bu durum, yerel yönetimlerin artan yük altında etkin bir şekilde hareket edememesine ve göçmenlerin hukuki statü kazanma süreçlerinin yavaşlamasına yol açmaktadır (Çetin, 2016: 201).

Yerel ve merkezi yönetimler arasındaki iş birliği eksikliğinin çözülmesi için diğer ülkelerin uyguladığı başarılı modeller Türkiye için örnek teşkil edebilir. Örneğin, Kanada, yerel ve merkezi yönetimlerin göçmen hizmetleri konusunda ortak karar alma süreçlerine aktif olarak katılımını sağlayan ‘çok seviyeli yönetim’ modelini uygulamaktadır. Kanada’da, merkezi hükümet yerel yönetimlere mali destek sağlamakta ve aynı zamanda göçmenlerin entegrasyonu için yerel düzeyde politika geliştirilmesini teşvik etmektedir (IRCC, 2023).

Benzer şekilde, Almanya, yerel yönetimlerin merkezi göç politikalarıyla uyum içinde çalışmasını sağlamak için “koordine entegrasyon ofisleri” modelini benimsemiştir. Bu modelde, yerel yönetimler doğrudan mülteci ve göçmenlerin ihtiyaçlarını analiz etmekte, merkezi yönetim ise gerekli kaynakları ve rehberlik desteğini sunmaktadır. Almanya’da, yerel düzeyde kurulan uyum ofisleri, göçmenlerin temel hizmetlere erişiminde etkili bir koordinasyon mekanizması oluşturmaktadır (Almanya Federal Göçmen ve Mülteciler Dairesi, 2024: 2).

Türkiye’de, yerel ve merkezi yönetimler arasındaki koordinasyon eksikliğini gidermek ve yetki karmaşasını azaltmak için şu adımlar atılabilir:

- **Yerel Yönetimlere Yetki Devri:** Göçmen hizmetleri konusunda yerel yönetimlerin karar alma yetkisi artırılmalı ve bu yönetimlere mali kaynak sağlanmalıdır.
- **Koordinasyon Mekanizmalarının Kurulması:** Merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında düzenli bilgi paylaşımını sağlayacak koordinasyon ofisleri oluşturulmalıdır.
- **Eğitim ve Kapasite Geliştirme:** Yerel düzeydeki idari yapıların göçmen hakları ve uluslararası göç hukuku konusunda eğitilmesi sağlanmalıdır.
- **Dijital Araçların Kullanımı:** Yerel ve merkezi yönetimler arasında iletişimi güçlendirmek için dijital platformlar ve veri paylaşım sistemleri kullanılabilir.

Sonuç olarak, Türkiye’de göçmenlerin hizmetlere erişimi, yerel ve merkezi yönetimler arasındaki koordinasyon eksikliğinden ciddi şekilde etkilenmektedir. Daha güçlü bir iş birliği ve bilgi paylaşımı mekanizması, göç yönetiminin etkinliğini artıracak ve göçmenlerin haklarına daha hızlı erişimini sağlayacaktır.

3.6.3. Bürokratik Engeller ve Yasal Süreçlerin Etkin İşleyememesi

Türkiye’de göçmenler ve mülteciler, hukuki statülerini belirleme, temel haklara erişim sağlama ve kalıcı çözümlere ulaşma süreçlerinde önemli bürokratik engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu engeller, göçmenlerin hukuki statü kazanma süreçlerini uzatmakta, hizmetlere erişimlerini zorlaştırmakta ve sosyal entegrasyonlarını yavaşlatmaktadır. Türkiye’nin göç yönetimi, kapsamlı hukuki düzenlemelere sahip olsa da uygulamada yaşanan aksaklıklar, göçmenlerin haklarına erişimlerini ciddi şekilde sınırlamaktadır (İçduygu, 2021: 8). Özellikle yoğun göç akınlarının yaşandığı dönemlerde bu sorunlar daha belirgin hale gelmektedir.

6458 sayılı YUKK ile Geçici Koruma Yönetmeliği, Türkiye’de göçmenlerin hukuki statülerini düzenleyen temel yasal dayanaklardır. Ancak, bu düzenlemeler kapsamlı bir çerçeve sunmasına rağmen, uygulamada karşılaşılan bürokratik zorluklar süreci

karmaşıklştırmaktadır. Göçmenlerin oturma izni, çalışma izni ve uluslararası koruma başvurusu gibi temel haklara erişim süreçleri, bürokrasideki karmaşıklıklar ve yetersiz idari kapasite nedeniyle yavaş ilerlemektedir. Bu durum, göçmenlerin yaşam koşullarını olumsuz etkilemekte ve onların topluma uyum süreçlerini geciktirmektedir (İçduygu, 2020: 21)

Göçmenlerin yasal statülerini kazanma süreci, uzun bekleme süreleri ve yoğun idari yükümlölüklerle karmaşık hale gelmektedir. Örneğin, uluslararası koruma başvurularında gerekli belgelerin toplanması, değerlendirilmesi ve sonuçlandırılması aşamalarında, yetersiz personel ve kaynak eksikliği sürecin gereksiz yere uzamasına neden olmaktadır (Soykan, 2020: 20). Bu durum, göçmenlerin uzun süre hukuki belirsizlik içinde kalmalarına ve toplumsal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmalarına yol açmaktadır. Göçmenlerin yasal haklarına erişimde yaşadıkları bu zorluklar, kayıt dışı çalışma gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir.

Dijital altyapının eksikliği, bürokratik süreçlerin hızlanmasını engelleyen önemli bir diğer faktördür. Kanada ve Almanya gibi ölkelerde dijital göç yönetimi sistemleri, süreçlerin daha hızlı ve etkili bir şekilde yürütölmesini sağlamaktadır. Kanada, Immigration, Refugees and Citizenship Canada (IRCC) aracılığıyla, göçmenlerin başvurularını çevrimiçi yapmalarına ve süreci dijital olarak takip etmelerine olanak tanımaktadır. Bu uygulama, belgelerin kaybolmasını önlerken, başvuru süreçlerini büyük ölçüde hızlandırmaktadır (IRCC, 2023). Benzer şekilde, Almanya'da Federal Göç ve Mülteci Ofisi (BAMF), dijital platformlarla başvuruların değerlendirme sürecini şeffaf ve erişilebilir hale getirmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024). Türkiye'nin bu tür dijitalleşme adımlarını atması, bürokratik engelleri aşmada etkili bir çözüm olabilir

Türkiye'de göçmenlerin başvurularını hızlandırmak ve bürokratik engelleri azaltmak için, dijital altyapının geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Göç İdaresi Başkanlığı tarafından kullanılacak çevrimiçi başvuru sistemleri, hem göçmenlerin başvuru süreçlerini daha kolay yönetmelerini hem de başvuruların daha hızlı işlenmesini sağlayabilir. Bunun yanı sıra, idari personelin göçmen hakları ve uluslararası hukuk konularında eğitilmesi, başvuruların daha etkin bir şekilde değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır

Sonuç olarak, Türkiye'deki göç yönetiminde yaşanan bürokratik engeller ve yavaş işleyen yasal süreçler, göçmenlerin haklarına erişimini kısıtlayan önemli bir sorun olarak ön plana çıkmaktadır. Bu sorunların çözümü için, dijital altyapının geliştirilmesi, personel kapasitesinin artırılması ve süreçlerin şeffaflştırılması gerekmektedir. Böylece, Türkiye'nin göç yönetimi daha etkin bir yapıya kavuşacak ve göçmenlerin topluma entegrasyonu kolaylaşacaktır (T.C.İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024)

3.6.3.1. Hukuki Süreçlerde Personel ve Kaynak Eksikliği

Türkiye’de göçmenlerin hukuki süreçlerinin yavaş işlemesinin temel nedenlerinden biri, idari personel eksikliği ve göç yönetimi konusunda uzmanlaşmış insan kaynağının yetersizliğidir. Göçmenlere yönelik hizmet sunan kamu kurumlarının, başvuruları zamanında değerlendirebilecek yeterli personel kapasitesine sahip olmaması, hukuki süreçlerin hızlandırılmamasına neden olmaktadır. Özellikle yoğun göç dalgalarının yaşandığı dönemlerde bu sorun daha da belirgin hale gelmekte ve başvuruların işleme alınma süreleri uzayarak göçmenlerin haklarına erişimini geciktirmektedir (İçduygu, 2021).

Göç İdaresi Başkanlığı’nın yoğun göç alan illerde yeterli personel istihdam edememesi, başvuruların gecikmesine ve göçmenlerin hak kayıplarına yol açmaktadır. Örneğin, uluslararası koruma ve oturma izni başvuruları, uzun bekleme süreleri nedeniyle hukuki süreçlerin daha karmaşık hale gelmesine neden olmaktadır. Göçmenlerin çalışma izni, sağlık hizmetlerine erişim ve eğitim hakkı gibi temel haklara erişimi, yetersiz idari kapasite nedeniyle ciddi şekilde kısıtlanmaktadır (Arslan, Öztürk, & Yağlı, 2023: 11). Ayrıca, mevcut idari personelin göçmen hakları ve uluslararası göç hukuku konularında yeterli eğitimi almamış olması, sürecin şeffaflığını ve etkinliğini azaltmaktadır. Bu sorunun çözümü için Kanada ve Almanya gibi ülkelerde uygulanan başarılı politikalar örnek alınabilir. Kanada, Immigration, Refugees and Citizenship Canada (IRCC) aracılığıyla göçmenlik ve mülteci başvurularında uzmanlaşmış personel istihdam etmektedir. Kanada’da, her yıl düzenlenen eğitim programlarıyla idari personelin bilgi düzeyi artırılmakta ve süreçler daha hızlı yürütülmektedir. Bu programlar, göçmenlerin başvurularının doğru ve hızlı bir şekilde değerlendirilmesini sağlarken, yasal süreçlerin şeffaflığını da artırmaktadır (IRCC, 2023).

Benzer şekilde, Almanya Federal Göç ve Mülteci Ofisi (BAMF), idari personel için düzenli eğitim programları ve mesleki gelişim fırsatları sunmaktadır. Almanya, yoğun göç dönemlerinde geçici personel istihdam ederek başvuru süreçlerini hızlandırmakta ve uzun bekleme sürelerini en aza indirmektedir. Bu yaklaşımlar, göçmenlerin temel haklarına erişimini hızlandırarak, sosyal uyum süreçlerini kolaylaştırmaktadır (Almanya Federal Göçmen ve Mülteciler Dairesi, 2024)

Türkiye’de, bu tür uygulamaların hayata geçirilmesi göçmenlerin haklarına erişiminde önemli bir fark yaratabilir. Öncelikle, Göç İdaresi Başkanlığı’nda personel sayısının artırılması ve mevcut personelin düzenli eğitim alması sağlanmalıdır. Bu eğitimler, uluslararası göç hukuku, insan hakları ve mülteci koruma konularını içermeli ve personelin uzmanlaşmasını teşvik etmelidir. Ayrıca, yerel yönetimlerin göç yönetimi süreçlerine daha aktif katılımı desteklenmeli ve idari yükün eşit dağıtılması sağlanmalıdır. Merkezi ve yerel

yönetimlerin daha etkili bir koordinasyon içinde çalışması, göçmenlerin başvurularının daha hızlı işlenmesini ve hak kayıplarının önlenmesini sağlayacaktır (Arslan, Öztürk, & Yağlı, 2023: 9)

Türkiye’de göç yönetiminde yetersiz personel ve kaynak eksikliği, göçmenlerin hukuki süreçlerine erişiminde ciddi engeller oluşturmaktadır. Bu sorunun çözümü için idari kapasitenin artırılması, personelin uzmanlaştırılması ve göç yönetimi süreçlerinin daha etkin bir şekilde organize edilmesi gerekmektedir. Bu adımlar, Türkiye’nin göç yönetiminde uluslararası normlarla uyumlu bir yapıya kavuşmasını sağlayacak ve göçmenlerin haklarının korunmasını güçlendirecektir.

3.6.3.2. İdari İşlemlerde Dijital Altyapı Eksikliği-

Türkiye’deki göç yönetimi sisteminin bürokratik engellerle karşılaşmasının temel nedenlerinden biri, idari işlemlerde kullanılan dijital altyapının yetersizliğidir. Göçmenlerin başvurularının hızlandırılması, süreçlerin daha şeffaf hale gelmesi ve etkin bir şekilde işlenebilmesi için dijital platformların kullanılması büyük önem taşımaktadır. Ancak Türkiye’de, göç yönetiminde dijitalleşme düzeyinin düşük olması, bürokratik işlemlerin daha karmaşık hale gelmesine yol açmaktadır. Göçmenler, oturma izni, çalışma izni ve vatandaşlık başvurularını genellikle fiziksel başvuru merkezlerinde yapmak zorunda kalmakta, belgelerin teslimi ve başvuruların takibi uzun zaman almaktadır. Bu süreçte, belgelerin kaybolması ve başvuru durumunun takip edilememesi gibi sorunlar sıkça yaşanmaktadır (Erdoğan, 2020: 5).

Dijital altyapının eksikliği, başvuruların işleme alınma süresini uzatmakta ve bu durum, göçmenlerin statülerine ilişkin belirsizliğin daha da artmasına neden olmaktadır. Göçmenlerin başvuru süreçlerini takip edememesi hem bireysel hak kayıplarına hem de sosyal uyum sorunlarına yol açmaktadır. Bu bağlamda, Kanada, Estonya ve Almanya gibi ülkelerde kullanılan dijital altyapı sistemleri, Türkiye için bir model oluşturabilir.

Kanada, göç yönetiminde dijitalleşmeyi etkin bir şekilde uygulayan öncü ülkelerden biridir. Immigration, Refugees and Citizenship Canada (IRCC) tarafından sunulan dijital platformlar, göçmenlerin oturma izni, çalışma izni ve mülteci statüsü başvurularını çevrimiçi olarak yapmalarına olanak tanımaktadır. Belgelerin elektronik olarak yüklenmesi ve başvuruların dijital ortamda takip edilmesi, başvuru sürecini hem hızlandırmakta hem de daha şeffaf hale getirmektedir. Ayrıca biyometrik doğrulama teknolojileri, süreçlerin güvenli bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır (Government of Canada, 2024:3).

Estonya, dijital devlet uygulamalarıyla dünyada öne çıkan bir ülkedir. Göçmenler için sağlanan “e-Residency” programı, bireylerin oturma izni ve diğer resmi işlemlerini tamamen

çevrimiçi olarak yapmalarını mümkün kılmaktadır. Göçmenlere verilen dijital kimlik kartları, sağlık, eğitim ve sosyal haklara erişimlerini kolaylaştırmakta, bürokrasiyi önemli ölçüde azaltmaktadır. Estonya'nın bu dijital altyapısı, göçmenlerin entegrasyonunu hızlandırdığı gibi, idari işlemlerde yaşanan hataları da en aza indirmektedir (Estonia Government, 2024: 10).

Almanya, Federal Göç ve Mülteci Ofisi aracılığıyla dijital göçmenlik platformları sunmaktadır. Göçmenler, çalışma izni, oturma izni ve vatandaşlık başvurularını çevrimiçi olarak yapabilmekte ve başvuru durumlarını takip edebilmektedir. Almanya'nın dijitalleşme çabaları, göçmenlik süreçlerindeki bekleme sürelerini azaltmış ve başvuruların daha güvenilir bir şekilde işlenmesine olanak tanımıştır (Almanya Federal Göçmen ve Mülteciler Dairesi, 2024:10).

Bu ülkelerin uygulamaları, Türkiye için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Türkiye'de, Göç İdaresi Başkanlığı tarafından mevcut dijital altyapının geliştirilmesi, süreçlerin hızlandırılması ve göçmenlerin haklarına daha kolay erişim sağlamaları açısından kritik bir adım olacaktır. E-Devlet platformuna entegre edilecek dijital başvuru sistemleri, göçmenlerin işlemlerini çevrimiçi olarak yapmalarına olanak tanıyabilir. Ayrıca, mobil uygulamalar aracılığıyla göçmenlerin başvuru durumlarını anlık olarak takip edebilecekleri, biyometrik doğrulama ve çok dilli destek sunan bir altyapı kurulması, işlemleri daha erişilebilir ve güvenilir hale getirebilir.

Dijitalleşmenin artırılmasıyla, başvuru süreçlerindeki uzun bekleme süreleri kısalabilir, kaybolan belge sorunları minimize edilebilir ve bürokrasiden kaynaklanan insan hataları önlenebilir. Bunun yanı sıra, yerel yönetimlerin merkezi yönetimle entegre çalışmasını sağlayacak dijital ağlar, göçmenlerin sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere erişimini hızlandırabilir. Bu adımlar, hem idari işlemlerin daha etkin işlenmesini sağlayacak hem de göçmenlerin Türkiye'deki sosyal uyum süreçlerini kolaylaştıracaktır.

3.6.3.3. Yasal Süreçlerin Uzaması ve Göçmenlerin Haklarına Erişim Sorunları

Bürokratik engeller ve hukuki süreçlerin etkin işleyememesi, göçmenlerin haklarına erişiminde ciddi sorunlara yol açmaktadır. Özellikle uluslararası koruma başvurularının uzun süreli değerlendirme süreçleri, göçmenlerin oturma izni ve çalışma izni gibi temel haklara erişimlerini zorlaştırmaktadır. Göçmenlerin hukuki süreçlerdeki bu belirsizlik durumu, onların sosyal hayata entegrasyonunu olumsuz yönde etkilemekte ve toplumsal dışlanma riskini artırmaktadır. Yasal süreçlerin uzaması, aynı zamanda göçmenlerin sağlık, eğitim ve barınma gibi temel hizmetlere erişiminde de sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Hukuki statü belirsizliği içinde olan göçmenler, bu hizmetlere tam anlamıyla erişememekte ve bu durum,

onların yaşam koşullarını daha da zorlaştırmaktadır. Ayrıca, uzun süren bürokratik işlemler, göçmenlerin çalışma izni almasını geciktirmekte ve bu da onları kayıt dışı işlerde çalışmaya zorlamaktadır.

Türkiye'deki bürokratik engellerin ve yasal süreçlerin etkin işleyememesinin yarattığı sorunların çözümü için bir dizi politika önerisi geliştirilebilir. Öncelikle, göç yönetimi süreçlerinde dijitalleşme seviyesinin artırılması ve başvuruların hızlandırılması için dijital altyapıların kurulması gerekmektedir. Göçmenlerin başvurularını çevrimiçi yapabilecekleri platformlar ve bu başvuruların hızlı bir şekilde işlenmesini sağlayacak dijital sistemler, bürokratik süreçlerin hızlandırılmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca, yerel yönetimlerin ve idari personelin göçmen hakları konusunda daha fazla eğitim alması sağlanmalı, idari süreçlerdeki personel yetersizliklerinin giderilmesi için daha fazla kaynak ayrılmalıdır. Personelin göç yönetimi konusundaki bilgi düzeyinin artırılması, yasal süreçlerin daha etkin bir şekilde işleyebilmesini sağlayacaktır.

Son olarak, yerel yönetimlerin merkezi yönetimle daha iyi koordine edilmesi, göçmenlerin hizmetlere daha hızlı erişimini sağlayacak etkili bir iş birliği mekanizması kurulması önem taşımaktadır. Bu adımlar, bürokratik engellerin aşılmasına ve yasal süreçlerin daha etkin işleyebilmesine katkıda bulunacaktır.

3.6.4. Düzensiz Göçmenlerin Statüsü ve Geri Gönderme Merkezlerindeki Yapısal Sorunlar

Düzensiz göçmenlerin statüsü ve geri gönderme merkezlerindeki sorunlar, küresel göç politikalarının en tartışmalı alanlarından biri olarak dikkat çekmektedir. Türkiye, jeopolitik konumu gereği Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında göç hareketlerinin kavşak noktalarından biri konumundadır. Özellikle son yıllarda Suriye iç savaşı, Afganistan'daki istikrarsızlık ve diğer bölgesel çatışmalar nedeniyle Türkiye'ye büyük çaplı düzensiz göç hareketleri olmuştur. Düzensiz göçmenler, uluslararası hukuka uygun bir şekilde korunma talep etmekte ancak pratikte ciddi zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu zorluklar, özellikle geri gönderme merkezlerinde yaşanan insan hakları ihlalleri ve düzensiz göçmenlerin hukuki statüleri üzerindeki belirsizliklerle daha da karmaşık bir hal almaktadır. Geri gönderme merkezleri, düzensiz göçmenlerin idari gözetime alındığı ve sınır dışı edilmeden önce tutuldukları yerler olarak işlev görmektedir; ancak bu merkezlerdeki yaşam koşulları ve hukuki süreçlerin yavaş işlemesi, ulusal ve uluslararası normlara uymayan uygulamalarla gündeme gelmektedir.

Düzensiz göçmenler, ulusal göç politikalarının dışında kalan, yasal yollarla bir ülkeye girmeyen ya da oturma izni olmayan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de düzensiz göçmenlerin hukuki statüsünün belirlenmesi, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile düzenlenmektedir. Ancak bu kanun, birçok düzensiz göçmenin yasal bir statüye kavuşmasını sağlamamakta ve bu durum, göçmenlerin sosyal ve ekonomik haklarına erişimini büyük ölçüde sınırlamaktadır (Soykan, 2020). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği UNHCR’ın raporlarına göre, düzensiz göçmenlerin hukuki statülerinin netleştirilememesi, insan hakları ihlalleri riskini artırmakta ve göçmenlerin ülkede geçici bir hukuki belirsizlik içinde kalmasına neden olmaktadır (Avrupa Konseyi, 2021:8).

Düzensiz göçmenler, genellikle oturma izni veya çalışma izni gibi temel haklardan mahrum kalmakta ve bu da onların sosyal hayata katılımını engellemektedir. Avrupa dışından gelen düzensiz göçmenler için Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne koyduğu coğrafi çekince nedeniyle mülteci statüsü tanımamaktadır (Kirişçi, 2016: 45). Bunun yerine, bu göçmenler ya sınır dışı edilmekte ya da geçici koruma altında kalmaktadır. Ancak geçici koruma statüsü bile birçok düzensiz göçmen için uzun vadeli bir çözüm sunmamaktadır. Göçmenlerin hukuki statüsündeki belirsizlik, onların toplumsal hayata entegrasyonunu engellemekte ve ekonomik olarak kırılgan bir duruma sokmaktadır.

Geri gönderme merkezleri, düzensiz göçmenlerin idari gözetim altında tutulduğu yerler olup, göçmenlerin sınır dışı edilme sürecine kadar barındırıldıkları mekandır. Ancak bu merkezler hem Türkiye içinde hem de uluslararası toplumda ciddi eleştirilere maruz kalmaktadır. Uluslararası Af Örgütü’nün raporlarına göre, Türkiye’deki geri gönderme merkezlerindeki koşullar, çoğu zaman insan hakları ihlalleri ve kötü muamele olaylarıyla gündeme gelmektedir. Merkezlerde tutulan düzensiz göçmenler, aşırı doluluk, yetersiz hijyen koşulları, sağlık hizmetlerine erişim eksikliği gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, geri gönderme merkezlerinde tutulan göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimlerinin sağlanması gerektiğini vurgularken, Türkiye’de bu hizmetlere erişim büyük ölçüde sınırlı kalmaktadır (OHCHR, 2018: 5). Merkezlerin kapasiteleri aşırı göçmen akınları karşısında yetersiz kalmakta ve bu durum, göçmenlerin uzun süre boyunca insanlık dışı koşullarda barınmasına neden olmaktadır.

Merkezlerdeki gözetim sürelerinin uzaması ve göçmenlerin hukuki süreçlerinin yavaş işlemesi de önemli bir sorundur. Göçmenler, hukuki durumlarının ne olacağını uzun süre bilememekte, bu belirsizlik onların psikolojik durumlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Geri gönderme merkezlerinde tutulan düzensiz göçmenlerin sınır dışı edilme süreci çoğu

zaman aylar, hatta yıllar sürebilmekte ve bu süreç boyunca göçmenler ciddi hak ihlalleriyle karşı karşıya kalmaktadır (Avrupa Konseyi, 2021: 28).

3.6.5. İnsan Hakları İhlalleri ve Uluslararası Normlara Aykırı Uygulamalar

Geri gönderme merkezlerinde yaşanan insan hakları ihlalleri, Türkiye'nin uluslararası göç politikaları ve insan hakları standartları ile uyumsuz olduğuna işaret etmektedir. Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komite (CAT), geri gönderme merkezlerinde tutulan göçmenlerin insanca muamele görme hakkının ihlal edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak, Türkiye'deki geri gönderme merkezlerinde tutulan göçmenlerin kötü muameleye maruz kaldığı ve temel haklardan mahrum bırakıldığı birçok vaka belgelenmiştir (İHD, 2024:).

İnsan hakları örgütleri, Türkiye'deki geri gönderme merkezlerinin çoğunda uluslararası standartlara uygun olmayan koşulların bulunduğunu ve bu durumun, göçmenlerin hem fiziksel hem de psikolojik sağlığını tehdit ettiğini belirtmektedir. HRW tarafından yayımlanan bir raporda, geri gönderme merkezlerinde tutulan göçmenlerin, sınır dışı edilme süreciyle ilgili yeterli bilgilendirme almadığı ve hukuki destekten yoksun bırakıldığı belirtilmiştir (HRW, 2020). Göçmenlerin bu merkezlerde uzun süre boyunca belirsizlik içinde tutulması, onları uluslararası koruma başvurusu yapma hakkından da mahrum bırakmaktadır.

Türkiye'deki geri gönderme merkezlerinde tutulan düzensiz göçmenlerin hukuki süreçlerinin uzun süreli gecikmelere maruz kalması, onların haklarını kullanmalarını ciddi ölçüde sınırlamaktadır. UNHCR ve Avrupa Konseyi tarafından yapılan incelemelerde, geri gönderme merkezlerinde tutulan göçmenlerin sınır dışı edilme süreçlerinin uzun sürmesi ve bu süreçlerde hukuki yardım alamamaları, göçmenlerin haklarının ihlal edilmesine yol açtığı belirtilmiştir (Avrupa Konseyi, 2021:). Göçmenler, geri gönderme merkezlerinde tutuldukları süre boyunca sınır dışı edilme kararlarına itiraz etme hakkını kullanamamaktadır ve bu da onları daha savunmasız bir konuma sokmaktadır.

Düzensiz göçmenlerin sınır dışı edilme süreçlerindeki bürokratik engeller, onların geri gönderme merkezlerinde daha uzun süre tutulmasına yol açmakta ve bu süreç boyunca temel haklara erişimleri büyük ölçüde kısıtlanmaktadır. Özellikle Türkiye'nin geri kabul anlaşmaları çerçevesinde Avrupa'ya geçmeye çalışan düzensiz göçmenler, bu süreçlerde mağduriyet yaşamaktadır. Türkiye'deki geri gönderme merkezlerindeki sorunların giderilmesi ve düzensiz göçmenlerin haklarının korunması için bir dizi reform ve iyileştirme önerisi sunulabilir. İlk olarak, geri gönderme merkezlerindeki yaşam koşullarının uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi ve göçmenlerin temel haklarına erişimlerinin sağlanması gerekmektedir. Özellikle sağlık hizmetlerine erişimin artırılması, hijyen koşullarının iyileştirilmesi ve

psikolojik destek sağlanması, bu merkezlerde tutulan göçmenlerin yaşam kalitesini artıracaktır (İHD, 2024).

İkinci olarak, göçmenlerin hukuki süreçlerinin hızlandırılması için idari kapasitenin artırılması ve geri gönderme merkezlerinde çalışan personelin göçmen hakları konusunda eğitilmesi gerekmektedir. Göçmenlerin hukuki destek alabileceği mekanizmaların oluşturulması ve sınır dışı kararlarına itiraz etme hakkının tanınması, geri gönderme merkezlerindeki hak ihlallerinin önüne geçilmesine yardımcı olacaktır.

Son olarak, uluslararası göç hukukuna uygun denetim mekanizmalarının oluşturulması, geri gönderme merkezlerinin düzenli olarak denetlenmesi ve insan haklarına saygılı bir gözetim yapısının geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu reformlar, Türkiye'nin geri gönderme merkezlerindeki sorunların giderilmesine ve düzensiz göçmenlerin haklarının korunmasına katkı sağlayacaktır.

3.7. Göç Yönetiminde Uluslararası Normlarla Uyum Eksikliği

21. yüzyılda uluslararası göç, devletlerin politik, ekonomik ve sosyal yapılarını derinden etkileyen küresel bir mesele haline gelmiştir. Çatışmalar, ekonomik eşitsizlikler, iklim değişikliği ve küresel krizler gibi faktörler, göç hareketlerini artırarak uluslararası toplumu bu hareketleri düzenleyecek norm ve ilkeler geliştirmeye yönlendirmiştir. BM, IOM ve AB gibi uluslararası kuruluşlar, göçmen ve mülteci haklarının korunmasına yönelik hukuki çerçeveler oluşturmuş, devletlerin bu hakları koruma, adil yargılama süreçlerini sağlama ve insan haklarına saygı gösterme yükümlülüklerini netleştirmiştir. Ancak, özellikle yoğun göç hareketleriyle karşılaşan Türkiye gibi ülkelerde, ulusal göç politikalarının uluslararası normlarla uyumunda eksiklikler görülmektedir. Bu uyum eksikliği, Türkiye'nin hem uluslararası yükümlülüklerini yerine getirme kapasitesini sınırlamakta hem de göçmenlerin temel haklara erişiminde ciddi sorunlara yol açmaktadır (Goodwin-Gill & McAdam, 2007: 62)

Uluslararası göç normları, özellikle insan haklarının korunması, ayrımcılık yasağı, geri göndermeme ilkesi (non-refoulement) ve adil yargılama gibi temel prensipler etrafında şekillenmiştir. 1951 Cenevre Sözleşmesi, göçmenlerin haklarının korunmasında en önemli belgelerden biri olarak öne çıkmaktadır. Türkiye, bu sözleşmeye taraf olmasına rağmen coğrafi çekince koyarak yalnızca Avrupa'dan gelen mültecilere koruma sağlamayı taahhüt etmiştir. Bu durum, Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirme konusunda sınırlı bir yaklaşıma sahip olmasına yol açmış ve göçmenlerin korunmasında zayıflıklara neden olmuştur (Yıldırım Mat & Özdan, 2018: 47).

IOM ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) gibi kuruluşlar, göç yönetiminde standartların yükseltilmesi ve göçmen haklarının güvence altına alınması için iş birliğini teşvik etmiştir. Ancak Türkiye, göç politikalarını uygularken, bu kuruluşların belirlediği normlarla uyum sağlamada yer yer eksiklikler göstermektedir. Özellikle, göçmenlerin eğitim, sağlık, çalışma izni ve barınma gibi temel haklara erişim süreçlerinde yaşanan zorluklar, ulusal mevzuat ve uluslararası normlar arasındaki uyumsuzluğun en somut örneklerini oluşturmaktadır. Örneğin, geçici koruma altındaki Suriyelilerin uzun vadeli entegrasyon süreçlerinde yeterli sosyal destek mekanizmalarının oluşturulmaması, bu uyum eksikliğini açıkça göstermektedir (Goodwin-Gill & McAdam, 2007: 45)

Türkiye'nin AB ile ilişkileri de bu bağlamda önemli bir boyut kazanmaktadır. Geri Kabul Anlaşması, Türkiye'nin göç yönetimindeki rolünü artırmış ancak aynı zamanda uluslararası normlarla uyumsuzlukların daha belirgin hale gelmesine yol açmıştır. Anlaşma kapsamında Türkiye'ye iade edilen göçmenlerin korunma haklarının yeterince sağlanamaması ve bazı durumlarda sınır dışı süreçlerinde insan hakları ihlallerinin yaşanması, bu uyumsuzluğun sonuçları arasında yer almaktadır (Amnesty International, 2020). Özellikle, sınır dışı edilen bazı göçmenlerin geri gönderildikleri ülkelerde kötü muamele ve zulümle karşılaştığına dair raporlar, Türkiye'nin uluslararası normlarla uyum düzeyinin yetersizliğine işaret etmektedir.

Göç yönetiminde uluslararası normlarla uyum eksikliğinin arkasında, Türkiye'nin göç politikalarının yoğun ve hızlı göç akımları karşısında yetersiz kalması yatmaktadır. Özellikle, göçmenlerin temel haklarına erişimini güvence altına alacak altyapının eksikliği, bu uyum eksikliğini derinleştirmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü gibi yapılar, göç yönetiminin merkezi koordinasyonunu sağlamak için önemli bir rol üstlenmiş olsa da bu yapıların kapasitelerinin artırılması ve uluslararası normlara uygun mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin uluslararası normlarla uyumlu bir göç politikası geliştirebilmesi için, ulusal mevzuatın gözden geçirilmesi ve uluslararası iş birliğinin artırılması önem arz etmektedir. Özellikle, geçici koruma statüsü altında bulunan bireylerin uzun vadeli entegrasyon süreçlerini destekleyecek sosyal politika mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca, göçmenlerin adil yargılama haklarını koruyacak etkili itiraz mekanizmalarının geliştirilmesi ve sınır dışı süreçlerinin bağımsız denetim mekanizmalarına tabi tutulması, Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirme kapasitesini artıracaktır. Bu bağlamda, Türkiye'nin uluslararası normlara tam uyum sağlamak amacıyla

göç politikalarını daha sürdürülebilir ve insan haklarına dayalı bir temele oturtması hayati bir önem taşımaktadır.

3.7.1. Cenevre Sözleşmesi'ne Koyulan Coğrafi Çekince ve Uyum Eksikliği

Türkiye, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olmasına rağmen, sözleşmeye koyduğu coğrafi çekinceyle yalnızca Avrupa'dan gelen mültecilere tam anlamıyla mülteci statüsü tanımaktadır. Bu çekince, özellikle Ortadoğu, Asya ve Afrika gibi bölgelerden gelen mültecilerin hukuki statülerini sınırlamakta ve Türkiye'nin uluslararası göç hukuku normlarına tam anlamıyla uyum sağlamasını engellemektedir. Bu durum, yalnızca Avrupa'dan gelenlere mülteci statüsü sağlanırken, diğer bölgelerden gelen bireylerin "geçici koruma" veya "şartlı mülteci" gibi statülerle değerlendirilmesine yol açmaktadır (Kirişçi, 2014: 34).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Türkiye'nin coğrafi çekinceyi kaldırarak Cenevre Sözleşmesi'ne tam uyum sağlaması gerektiğini defalarca vurgulamıştır. UNHCR'ye göre, coğrafi çekince, uluslararası mülteci koruma mekanizmalarına erişimi engellediği gibi, hukuki belirsizlikleri de artırmaktadır. Avrupa dışından gelen bireyler, şartlı mülteci statüsü ile yalnızca üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeyi beklerken, uzun vadeli koruma ve haklardan mahrum kalmaktadır. Bu durum, mülteci haklarının korunması noktasında ciddi zafiyetler yaratmakta ve uluslararası standartların gerisinde bir koruma rejimine neden olmaktadır (UNHCR, 2019: 6).

Coğrafi çekince, Türkiye'nin mülteci politikalarını uluslararası normlarla uyumlu hale getirme çabalarını zorlaştırmaktadır. Sözleşmeye taraf olan diğer ülkelerin büyük bir kısmı, coğrafi sınırlamayı kaldırmış ve mültecilerin kökenine bakılmaksızın eşit koruma sağlamaya yönelik adımlar atmıştır. Türkiye'nin bu çekinceyi sürdürmesi, özellikle Suriyeli, Afgan ve Afrikalı mülteciler açısından ciddi sorunlar doğurmakta, bu kişilerin hukuki güvenlikten yoksun kalmasına ve sosyal haklara sınırlı erişimine neden olmaktadır. Örneğin, Suriyeliler geçici koruma statüsü ile temel hizmetlere erişim sağlasa da uzun vadeli bir hukuki statüye erişimden mahrumdur. Bu durum, mültecilerin entegrasyonunu zorlaştırmakta ve ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan marjinalleşmeye yol açmaktadır (Erdoğan, Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi, 2020: 78).

Türkiye'nin coğrafi çekinceyi sürdürmesi, uluslararası aktörler ve insan hakları örgütleri tarafından da eleştirilmektedir. Amnesty International ve HRW gibi kuruluşlar, bu uygulamanın hem uluslararası normlara aykırı olduğunu hem de mültecilerin uzun vadeli

koruma ihtiyaçlarını karşılamadığını raporlarında dile getirmiştir. UNHCR'nin 2019 yılı raporunda, Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekincenin kaldırılması durumunda, daha kapsamlı bir mülteci koruma sisteminin tesis edilebileceği belirtilmiştir. Ancak, Türkiye'nin göç politikalarındaki bu uyumsuzluk, AB ile yapılan geri kabul anlaşmaları ve diğer uluslararası taahhütlerle de bağlantılıdır (Amnesty International, 2020, Erişim Tarihi: 21.10.2024).

Hukuki sınırlamaların yanı sıra, coğrafi çekincenin sosyal etkileri de büyüktür. Avrupa dışından gelen mülteciler, hukuki belirsizlik nedeniyle kayıt dışı çalışma, düşük ücretlerle istihdam edilme ve temel haklardan mahrum kalma gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Örneğin, Türkiye'de şartlı mülteci statüsündeki Afgan mültecilerin büyük bir kısmı geçimlerini kayıt dışı işlerde sağlayarak yaşamlarını sürdürmekte, bu da ekonomik sömürüye açık bir zemin yaratmaktadır. Aynı zamanda, hukuki statüdeki belirsizlik, mültecilerin eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişimini de sınırlamaktadır (Gençler, 2019: 115)

Sonuç olarak, Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekince, mültecilerin uluslararası koruma haklarından tam anlamıyla yararlanmasını engellemekte ve Türkiye'nin uluslararası göç hukuku ile uyumunu zedelemektedir. Türkiye'nin bu çekinceyi kaldırarak, daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir mülteci koruma rejimi oluşturması hem mülteciler hem de uluslararası toplum açısından önemli bir adım olacaktır.

3.8. Geri Gönderme Yasağı (Non-Refoulement) ve Uygulama Eksiklikleri

Non-refoulement ilkesi, uluslararası hukukun en temel insan hakları normlarından biri olarak, bir bireyin işkence, kötü muamele veya zulüm tehlikesi taşıyan bir ülkeye geri gönderilmesini kesin bir şekilde yasaklar. Bu ilke, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesi, Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme'nin (İKS) 3. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 3. maddesi gibi çeşitli uluslararası belgelerde güvence altına alınmıştır (Goodwin-Gill & McAdam, 2007: 28). Ayrıca, non-refoulement ilkesi, insan haklarına dayalı uluslararası hukukun bir parçası olarak jus cogens (emredici normlar) statüsünde değerlendirilmektedir. Bu nedenle, taraf devletlerin bu ilkeye uyması zorunludur ve hiçbir istisna tanınmamaktadır.

Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi çekince koyarak taraf olmasına rağmen, non-refoulement ilkesini hem yasal düzenlemelerle hem de uygulama politikalarıyla benimsemiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 4. maddesi, açıkça non-refoulement ilkesini düzenlemekte ve Türkiye'nin göçmenleri işkence veya kötü muamele riski olan bir ülkeye sınır dışı etmeyeceğini belirtmektedir. Ancak, bu düzenlemenin

pratikteki uygulaması, Türkiye'nin geri gönderme süreçlerinde uluslararası normlarla tam olarak uyum sağlamadığına dair eleştirilerle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle, düzensiz göçmenlerin ve mültecilerin sınır dışı süreçlerinde insan haklarına aykırı uygulamalar, Türkiye'nin non-refoulement yükümlülüklerini yerine getirmediği algısını güçlendirmektedir (Yıldırım Mat & Özdan, 2018: 40)

Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması, non-refoulement ilkesine yönelik en büyük eleştirilerin kaynaklarından biri olmuştur. Bu anlaşma kapsamında, Avrupa'dan Türkiye'ye gönderilen düzensiz göçmenlerin, Türkiye tarafından kendi ülkelerine geri gönderilmesi sürecinde uluslararası insan hakları standartlarına uyulmadığına dair raporlar yayımlanmıştır. Özellikle Amnesty International ve HRW gibi insan hakları örgütleri, Türkiye'nin bazı göçmenleri, geri gönderildikleri ülkelerde zulüm, işkence veya kötü muameleyle karşılaşabilecekleri bir ortama göndermesini eleştirmiştir (Amnesty International, 2020; HRW, 2020). Bu eleştiriler, Türkiye'nin sınır dışı süreçlerinin uluslararası normlarla uyumlu bir şekilde işletilmediğini göstermektedir (Human Right and Equality Institution of Turkey, 2022, s. 63)

Özellikle Suriye'den gelen mülteciler, Türkiye'nin non-refoulement yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğine dair tartışmaların odak noktası olmuştur. Suriye iç savaşının başlangıcından itibaren Türkiye, milyonlarca Suriyeliye ev sahipliği yapmış ve geçici koruma statüsü sağlamıştır. Ancak, bazı raporlar, Türkiye'nin Suriye'den gelen bazı mültecileri zorla geri gönderdiğini iddia etmektedir. Örneğin, HRW'nin 2020 raporu, Türkiye'nin geri gönderme merkezlerinde tutulan Suriyelilerin, rızaları dışında ülkelerine gönderildiklerini belgelemektedir (HRW, 2020). Bu durum, Türkiye'nin ulusal mevzuatındaki non-refoulement ilkesine dair hükümlerle uluslararası yükümlülükleri arasında bir uyumsuzluk olduğunu göstermektedir (Yıldırım Mat & Özdan, 2018: 40).

Bu sorunların arkasında yatan temel nedenlerden biri, geri gönderme süreçlerindeki şeffaflık eksikliği ve denetim mekanizmalarının yetersizliğidir. Türkiye, göç yönetiminde merkezi bir rol oynayan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü aracılığıyla sınır dışı işlemlerini yürütmekte, ancak geri gönderme kararlarının gerekçeleri ve uygulama süreçleri genellikle insan hakları örgütleri tarafından yeterince şeffaf bulunmamaktadır. Ayrıca, göçmenlerin sınır dışı kararlarına itiraz etme haklarına erişimlerinde bürokratik engellerle karşılaşmaları, bu süreçlerdeki insan hakları ihlallerinin artmasına neden olmaktadır.

Non-refoulement ilkesinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, Türkiye'nin sınır dışı süreçlerinde uluslararası standartlara uygun, şeffaf ve insan haklarına duyarlı politikalar benimsemesi gerekmektedir. Göçmenlerin korunma haklarının ihlal edilmemesi için, sınır dışı

işlemlerinin bağımsız yargı denetimine tabi tutulması ve itiraz mekanizmalarının güçlendirilmesi önemlidir. Bunun yanı sıra, geri gönderme merkezlerindeki koşulların iyileştirilmesi ve bu merkezlerin uluslararası denetimlere açık hale getirilmesi, Türkiye'nin non-refoulement yükümlülüklerini yerine getirme kapasitesini artıracaktır (Yıldırım Mat & Özdan, 2018: 40).

Sonuç olarak, Türkiye'nin göç yönetimindeki etkinliği, uluslararası insan hakları normlarına uyum düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Non-refoulement ilkesinin ihlali, yalnızca göçmenlerin yaşamlarını tehlikeye atmakla kalmayıp, aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası alandaki itibarını da olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin geri gönderme politikalarını insan haklarına dayalı bir yaklaşımla yeniden değerlendirmesi ve bu alandaki uygulama eksikliklerini gidermesi hayati bir önem taşımaktadır.

3.9. Geri Kabul Anlaşmaları ve Uluslararası Normlarla Çelişkiler

Türkiye ile AB arasında 2013 yılında imzalanan ve 2014 yılında yürürlüğe giren Geri Kabul Anlaşması, düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye iadesini öngören bir mekanizma olarak tasarlanmıştır. Bu anlaşma, AB'ye yönelik düzensiz göç akışını kontrol altına almayı ve Türkiye'yi bir tampon bölge olarak konumlandırmayı amaçlamaktadır. Ancak, uygulama sürecinde Türkiye'nin göç yönetimi kapasitesi ciddi şekilde zorlanmış ve göçmenlerin insan haklarına erişiminde önemli sorunlar ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Türkiye'nin bu anlaşma kapsamında geri kabul edilen göçmenlerin temel haklarına saygı göstermesi gerektiğini sürekli olarak vurgulamaktadır.

Geri kabul edilen göçmenlerin tutulduğu geri gönderme merkezleri bazen uluslararası normlara uygun olmayan yaşam koşulları nedeniyle eleştirilmektedir. Bu merkezlerde kötü hijyen koşulları, yetersiz sağlık hizmetleri ve kapasite aşımı gibi sorunlar da yaşanmaktadır. Örneğin, Ankara'daki bir geri gönderme merkezinde tutulan düzensiz göçmenler, yeterli yemek ve suya erişim sağlanmadığını belirtmiştir. Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komite (CAT), bu merkezlerdeki eksiklikleri raporlarında gündeme getirmiştir (TİHEK, 2024). Göçmenlerin hukuki süreçlere erişimindeki engeller de bir diğer ciddi sorun olarak öne çıkmaktadır. İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezinde tutulan göçmenlerin sınır dışı kararlarına itiraz edemediği ve hukuki destekten yoksun oldukları belgelenmiştir. Bu durum, hukukun üstünlüğü ilkesine ve insan haklarına açıkça aykırıdır (Human Rights Watch, 2024).

Zorla sınır dışı edilme olayları ise uluslararası normların ciddi şekilde ihlali olarak değerlendirilmektedir. HRW'nin 2022 raporuna göre, Türkiye'deki geri gönderme

merkezlerinde tutulan birçok Suriyeli mülteci, baskı ve zorlamayla ülkelerine geri gönderilmiştir. Göçmenler, kendilerine baskı yapılarak “gönüllü geri dönüş formu” imzalatıldığını ifade etmişlerdir. Bu uygulamalar, non-refoulement (geri göndermeme) ilkesinin ihlali anlamına gelmektedir. Bu tür ihlaller, Türkiye’nin uluslararası hukukla uyumluluk sürecini olumsuz etkilemektedir (Human Rights Watch, 2024).

Türkiye’deki geri gönderme merkezlerinde psikolojik baskı ve fiziksel şiddet vakalarının yaşandığı da rapor edilmiştir. Özellikle kadın göçmenler, cinsiyet temelli ayrımcılığa ve şiddete maruz kaldıklarını bildirmişlerdir. İstanbul’daki bir geri gönderme merkezinde tutulan göçmenlerin, kötü muameleye maruz kaldıklarına dair ifadeleri bulunmaktadır. Bu tür uygulamalar, Türkiye’nin uluslararası insan hakları yükümlülüklerine uyum sağlamakta zorlandığını göstermektedir (Amnesty International, 2020).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Türkiye’nin geri gönderme merkezlerinde tutulan göçmenlerin insan haklarına uygun koşullarda barınmadığını ve sınır dışı edilme süreçlerinin hukuka aykırı olduğunu belirten kararlar almıştır. AİHM kararları, Türkiye’nin bu süreçlerde daha şeffaf, hesap verebilir ve insan haklarına saygılı bir göç yönetimi politikası geliştirmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması’nın uygulanmasında, göçmenlerin haklarının korunmasına yönelik daha güçlü mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir (HUDOC, 2024)

3.10. Uluslararası Koruma ve Türkiye’nin Yasal Sorumlulukları

Uluslararası koruma, özellikle mülteciler ve sığınmacılar için geliştirilmiş bir insan hakları mekanizmasıdır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, mültecilerin uluslararası koruma taleplerinin hızlı ve adil bir şekilde değerlendirilmesini öngörmektedir. Ancak Türkiye’nin uluslararası koruma başvurularını değerlendirme sürecinde ciddi bürokratik engeller ve uzun bekleme süreleri göze çarpmaktadır. Türkiye’deki uluslararası koruma başvurularının değerlendirilmesi süreci genellikle aylar, hatta yıllar sürebilmekte ve bu süre boyunca göçmenler hukuki belirsizlik içinde kalmaktadır.

Bu süreçte, düzensiz göçmenlerin hukuki haklara erişimde yaşadıkları zorluklar ve geri gönderme merkezlerinde karşılaştıkları insan hakları ihlalleri, Türkiye’nin uluslararası koruma yükümlülüklerini yerine getiremediğini göstermektedir. Uluslararası Af Örgütü ve HRW, Türkiye’deki geri gönderme merkezlerinde tutulan göçmenlerin sağlık hizmetlerine, hukuki yardıma ve psikolojik desteğe erişimlerinde ciddi engeller yaşadığını raporlamıştır. Bu da Türkiye’nin, mültecilerin insan haklarını koruma konusunda uluslararası standartlarla tam uyum sağlayamadığını ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin göç yönetiminde uluslararası normlarla uyumu sağlamak için bir dizi reform gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İlk olarak, Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekinceyi kaldırarak Avrupa dışından gelen mültecilere tam mülteci statüsü tanınması büyük önem taşımaktadır. Bu adım, Türkiye'nin uluslararası göç hukuku ile uyumlu bir mülteci koruma rejimi geliştirmesine olanak sağlayacaktır (Goodwin-Gill & McAdam, 2007).

İkinci olarak, geri gönderme merkezlerindeki yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Bu merkezlerde insan haklarının korunması için düzenli denetim mekanizmalarının oluşturulması, sağlık hizmetlerine erişimin artırılması ve hukuki yardım mekanizmalarının geliştirilmesi şarttır. Ayrıca, Türkiye'nin geri gönderme süreçlerinde non-refoulement ilkesine tam uyum sağlaması, uluslararası insan hakları normlarına uyum açısından hayati bir adım olacaktır (Yıldırım Mat & Özdan, 2018: 55). Son olarak, uluslararası koruma başvurularının daha hızlı ve adil bir şekilde değerlendirilmesi için Türkiye'nin idari kapasitesini artırması gerekmektedir. Bu reformlar, Türkiye'nin göç yönetiminde uluslararası normlarla uyum sağlayarak, göçmenlerin insan haklarına erişimlerini güvence altına almasını mümkün kılacaktır.

3.11. Türkiye'de Göç Mevzuatının Kapsam ve Yeterliliği Üzerine Değerlendirme

Türkiye'de göçmenlerin hukuki süreçlere erişiminde yaşanan sorunlar, temel insan haklarının ihlali riskini artırmakta ve özellikle adil yargılanma hakkının korunmasında ciddi eksiklikler yaratmaktadır. Göçmenlerin hukuki temsil haklarına ilişkin eksiklikler, uluslararası normlarla uyumlu bir yargı sistemi oluşturulmasını zorlaştırmakta ve bu durum, göçmenlerin hak arama süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve çeşitli insan hakları örgütleri, Türkiye'deki düzensiz göçmenler ve sığınmacıların hukuki süreçlere erişiminde sistematik engellerle karşılaştığını vurgulamaktadır. Hukuki temsil eksikliği, göçmenlerin sınır dışı edilme süreçlerinde en belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Düzensiz göçmenler ve sığınmacılar, genellikle sınır dışı kararlarına itiraz edebilmek için yeterli hukuki destekten mahrum bırakılmaktadır. Özellikle, göçmenlerin hukuki süreçler hakkında bilgi eksikliği yaşadığı, avukata erişim konusunda engellerle karşılaştığı ve sınır dışı kararlarına etkili bir şekilde itiraz edemediği gözlemlenmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen sınır dışı işlemleri sırasında, göçmenlerin çoğu zaman hukuki destek alması sağlanmamakta ve bu durum,

uluslararası insan hakları normlarının ihlali anlamına gelmektedir (T.C.İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2024).

Geçici koruma rejimi, mültecilerin belirli bir süre içinde güvenli bir şekilde geri dönmelerini ya da üçüncü bir ülkeye yerleştirilmelerini öngörmekle birlikte, on yılı aşkın süredir bu statüde yaşayan milyonlarca Suriyeli mültecinin kalıcı çözüme erişememesi, ciddi hukuki ve sosyal sorunları ortaya çıkarmaktadır. Geçici koruma statüsü, mültecilerin uzun vadede hukuki güvenceye sahip olmalarını sağlayamamakta ve bu statüye sahip bireylerin kalıcı haklara erişimini sınırlamaktadır. Bu durum, özellikle mültecilerin iş gücü piyasasına tam anlamıyla katılmalarını, sosyal uyum süreçlerini ve vatandaşlık haklarına erişimlerini zorlaştırmaktadır. Geçici koruma statüsü altında yaşayan mültecilerin Türkiye'deki ekonomik ve sosyal entegrasyon süreçleri, büyük ölçüde sınırlı kalmıştır. Türkiye, geçici koruma altında bulunan mültecilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli politikalar geliştirmiş olsa da bu kişilerin iş gücü piyasasına resmi ve kalıcı bir şekilde katılımı sınırlıdır. Türkiye'deki çalışma izni düzenlemeleri, geçici koruma statüsündeki mültecilerin kayıt dışı çalışmasına zemin hazırlamış ve bu da ekonomik istikrarsızlık ve sömürü riskini artırmıştır.

Geçici koruma altında bulunan bireylerin çoğu, iş gücü piyasasında düşük ücretle çalışmakta ve bu durum da ekonomik entegrasyonun eksikliğine sebep olmaktadır. Sosyal uyum süreçlerinde de önemli bir bariyer oluşturmakta; mültecilerin barınma, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişiminde önemli kısıtlamalarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Bu durum, Türkiye'de mültecilerle yerel halk arasında sosyal gerilimlerin artmasına ve mültecilerin uzun vadeli entegrasyonunun sağlanamamasına yol açmaktadır.

6458 sayılı YUKK, göç yönetimi ile ilgili geniş kapsamlı düzenlemeler içermekte ve Türkiye'de yabancıların hukuki statüsünü belirlemektedir. Ancak, bu yasanın göçmenler ve mülteciler açısından yeterli bir koruma sağlayıp sağlamadığı noktasında ciddi eleştiriler bulunmaktadır. Yasanın, düzensiz göçmenler ve geçici koruma altındaki mülteciler için kapsayıcı bir çözüm sunmadığı, bu grupların hukuki ve sosyal statülerini net bir şekilde tanımlayamadığı görülmektedir. Ayrıca, mevzuatın uluslararası insan hakları normları ile tam anlamıyla örtüşmemesi, göçmenlerin haklarının korunmasını zorlaştırmaktadır. Özellikle düzensiz göçmenler açısından, YUKK'nın sunduğu çözüm yolları yetersiz kalmaktadır (Bozbeyoğlu, 2015, s. 70). Düzensiz göçmenler, hukuki statü belirsizliği içinde yaşamaktadır ve bu durum, onların haklara erişimini büyük ölçüde sınırlandırmaktadır. Hukuki statülerinin belirlenmemiş olması, düzensiz göçmenlerin çalışma, eğitim, sağlık gibi temel haklardan mahrum kalmasına yol açmaktadır.

3.11.1. Geçici Koruma Statüsünün Hukuki Çerçevesi ve Uzun Vadeli Etkileri

2014 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği, Türkiye'deki Suriyelilere yasal bir statü sağlamış ve geçici koruma altındaki bireylerin haklarını belirlemiştir. Geçici koruma rejimi, mültecilerin belirli bir süre içinde güvenli bir şekilde geri dönmelerini ya da üçüncü bir ülkeye yerleştirilmelerini öngörmekle birlikte, on yılı aşkın süredir bu statüde yaşayan milyonlarca Suriyeli mültecinin kalıcı çözüme erişememesi, ciddi hukuki ve sosyal sorunları ortaya çıkarmaktadır. Geçici koruma statüsü, mültecilerin uzun vadede hukuki güvenceye sahip olmalarını sağlayamamakta ve bu statüye sahip bireylerin kalıcı haklara erişimini sınırlamaktadır. Bu durum, özellikle mültecilerin iş gücü piyasasına tam anlamıyla katılmalarını, sosyal uyum süreçlerini ve vatandaşlık haklarına erişimlerini zorlaştırmaktadır (Nurdoğan & Öztürk, 2018: 1164).

Geçici koruma statüsü altında yaşayan mültecilerin Türkiye'deki ekonomik ve sosyal entegrasyon süreçleri, büyük ölçüde sınırlı kalmıştır. Türkiye, geçici koruma altında bulunan mültecilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli politikalar geliştirmiş olsa da bu kişilerin iş gücü piyasasına resmi ve kalıcı bir şekilde katılımı sınırlıdır. Türkiye'deki çalışma izni düzenlemeleri, geçici koruma statüsündeki mültecilerin kayıt dışı çalışmasına zemin hazırlamış ve bu da ekonomik istikrarsızlık ve sömürü riskini artırmıştır. Geçici koruma altında bulunan bireylerin çoğu, iş gücü piyasasında düşük ücretli, güvencesiz ve kayıt dışı işlerde çalışmak zorunda kalmakta, bu da onların sosyal entegrasyonunu olumsuz yönde etkilemektedir. Ekonomik entegrasyonun eksikliği, sosyal uyum süreçlerinde de önemli bir bariyer oluşturmakta; mültecilerin barınma, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişiminde önemli kısıtlamalarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Bu durum, Türkiye'de mültecilerle yerel halk arasında sosyal gerilimlerin artmasına ve mültecilerin uzun vadeli entegrasyonunun sağlanamamasına yol açmaktadır (Bozbeyoğlu, 2015: 72).

3.11.2. Geçici Koruma Rejiminin Kalıcı Çözümler Üzerindeki Etkileri

Geçici koruma statüsü, çatışma ve kriz bölgelerinden gelen kitlesel göç hareketlerine hızlı bir çözüm sunmak amacıyla geliştirilmiş hukuki bir rejimdir. Ancak, bu statü isim itibarıyla geçici bir çözüm sunmayı amaçlasa da uygulamada uzun vadeli bir hukuki rejime dönüşmüş durumdadır. Geçici koruma statüsü altında, on yılı aşkın süredir Türkiye'de yaşayan milyonlarca Suriyeli, geleceğe yönelik hukuki bir güvenceden mahrum kalmıştır. Bu belirsizlik, mültecilerin Türkiye'de kalıcı bir hayat kurma ve geleceğe yönelik plan yapma kabiliyetlerini sınırlamaktadır. Özellikle, mültecilerin geçici koruma statüsünden vatandaşlığa geçiş imkanlarının sınırlı olması, uzun vadeli entegrasyonlarını engelleyen en büyük

faktörlerden biridir. Türkiye'nin vatandaşlık politikalarının net olmaması ve mültecilerin bu konudaki bilgi eksiklikleri, onların toplumsal aidiyet hissini zayıflatmakta ve sosyal uyum süreçlerini olumsuz etkilemektedir (Erdoğan, Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi, 2020; Erdoğan, Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi, 2020).

Kalıcı çözümlerin yokluğu, mültecilerin toplumsal entegrasyonuna yönelik yapısal zorluklar yaratmaktadır. Geçici koruma rejimi, mültecilerin çalışma izinlerine erişimini kısıtlamakta ve onların ekonomik hayata tam anlamıyla katılımını zorlaştırmaktadır. Çalışma izinleri, geçici koruma altındaki bireyler için yalnızca belirli sektörlerde ve belirli koşullarda sağlanmakta, bu da mültecilerin genellikle kayıt dışı işlerde çalışmasına yol açmaktadır. Kayıt dışı istihdam, mültecilerin sosyal güvenlik haklarına erişimlerini engellemekte ve ekonomik sömürüye açık hale gelmelerine neden olmaktadır. Bu durum, mültecilerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını ve topluma katkıda bulunmalarını sınırlamaktadır (Erdoğan, Suriyeliler Barometresi 2021 Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi, 2021).

Geçici koruma rejiminin uzun süreli bir çözüme dönüşmemesi, aynı zamanda mültecilerin sosyal uyum süreçlerini de sekteye uğratmaktadır. Geçici koruma altında bulunan bireyler, sağlık ve eğitim gibi temel haklara erişim sağlasa da bu hakların kalıcılığı ve kapsamı belirsizdir. Özellikle, eğitim sisteminde entegrasyon eksiklikleri, genç mültecilerin topluma uyum sağlama ve gelecekteki iş gücüne katkıda bulunma potansiyelini azaltmaktadır. Ayrıca, barınma sorunları, mültecilerin uzun vadeli konut ihtiyaçlarını karşılayamaması ve çoğunlukla kötü koşullarda yaşamaya devam etmesi, sosyal entegrasyonu daha da zorlaştırmaktadır (Bozbeyoğlu, 2015: 73).

Bu koruma rejiminin uzun vadeli çözümler sunamamasının bir diğer önemli sonucu; göçmenlerle, ev sahibi toplum arasındaki gerilimin artmasıdır. Kalıcı çözümlerin yokluğu, göçmenlerin topluma katkıda bulunma fırsatlarını sınırlamakta ve ev sahibi toplumun olumsuz algılarının güçlenmesine yol açmaktadır. Kamuoyunda, göçmenlerin Türkiye'ye ekonomik ve sosyal yük getirdiği yönündeki algılar, sosyal gerilimleri artırmakta ve mültecilerin toplumsal dışlanma riskini yükseltmektedir. Bu durum hem mültecilerin hem de ev sahibi toplumun refahını olumsuz etkilemektedir. Kalıcı çözümlerin geliştirilmesi için Türkiye'nin geçici koruma rejimini yeniden yapılandırması ve mültecilerin uzun vadeli entegrasyonunu destekleyecek politikalar oluşturması gerekmektedir. İlk olarak, vatandaşlık politikalarının daha açık ve şeffaf bir şekilde belirlenmesi, mültecilerin hukuki statüleri konusundaki belirsizlikleri azaltacaktır. Geçici koruma altındaki bireylerin, belirli şartlar altında vatandaşlık başvurusunda bulunmalarını kolaylaştıracak mekanizmaların geliştirilmesi, sosyal uyum süreçlerini destekleyecektir. Ayrıca, mültecilerin ekonomik hayata

tam anlamıyla katılımını sağlamak için çalışma izinleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ve kayıtlı istihdam fırsatlarının artırılması gerekmektedir (Erdoğan, Suriyeliler Barometresi 2021 Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi, 2021).

Eğitim ve barınma gibi temel hizmetlere yönelik daha sürdürülebilir politikalar geliştirilmesi, mültecilerin topluma entegrasyonunu kolaylaştıracak önemli bir adımdır. Eğitim sisteminde entegrasyon programlarının yaygınlaştırılması ve genç mültecilerin dil öğrenimi gibi ihtiyaçlarının karşılanması, gelecekteki iş gücü piyasasına katılımlarını artırabilir. Barınma alanında ise, mültecilerin uzun vadeli konut ihtiyaçlarını karşılayacak sosyal konut projeleri hayata geçirilmelidir. Geçici koruma rejimi, etkin ve uzun vadeli bir çözüme dönüşmemesi nedeniyle mültecilerin toplumsal uyumunu ve geleceğe yönelik planlama kapasitelerini sınırlamaktadır. Türkiye'nin geçici koruma rejimini daha sürdürülebilir hale getirmek için vatandaşlık, ekonomik katılım ve sosyal hizmetlere erişim alanlarında reformlar gerçekleştirmesi hem mültecilerin hem de ev sahibi toplumun refahını artıracak önemli bir adım olacaktır.

3.11.3. Ulusal ve Uluslararası Düzeydeki Yükümlülüklerin Gerçekleşmesinde Zorluklar

Geçici koruma statüsünün uzun vadeli etkileri, Türkiye'nin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde karşı karşıya kaldığı yükümlülüklerle de ilişkilidir. Türkiye, Suriyeli mültecilere yönelik geçici koruma rejimini oluştururken, aynı zamanda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) gibi uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapmış ve uluslararası normlara uygun hareket etmeye çalışmıştır. Ancak, geçici koruma statüsünün kalıcı çözümlere dönüşmemesi, Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerini tam anlamıyla yerine getirememesine neden olmaktadır (Kirişçi, 2018).

Türkiye'nin iç hukuk düzenlemeleri ve uluslararası yükümlülükler arasındaki uyumsuzluk, geçici koruma altındaki mültecilerin statüsü üzerinde hukuki ve sosyal bir belirsizlik yaratmakta; bu durum, mültecilerin insan haklarına erişimini kısıtlamakta ve uzun vadede entegrasyon süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin geçici koruma rejimini yeniden değerlendirmesi ve uluslararası normlara tam uyum sağlayacak kalıcı çözüm yolları geliştirmesi gerekmektedir.

AB ile imzalanan Geri Kabul Anlaşmaları da hukuki açıdan çeşitli zorlukları beraberinde getirmektedir. 2016 senesinde imzalanan AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması, Türkiye'ye büyük bir göç yükü bindirmiş ve geri gönderme süreçlerinde ciddi hukuki sorunlara yol açmıştır. Göçmenlerin, sığınma başvurularının reddedilmesi durumunda geri

gönderilmeleri, uluslararası hukuk ve insan hakları normlarına uygunluk açısından eleştirilmektedir (Uçarar, 2020).

3.11.4. Yargı Sistemindeki Yetersizlikler

Türkiye’de göçmenlerin hukuki süreçlere erişiminde yaşanan sorunlar, temel insan haklarının ihlali riskini artırmakta ve özellikle adil yargılanma hakkının korunmasında ciddi eksiklikler yaratmaktadır. Göçmenlerin hukuki temsil haklarına ilişkin eksiklikler, uluslararası normlarla uyumlu bir yargı sistemi oluşturulmasını zorlaştırmakta ve bu durum, göçmenlerin hak arama süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve çeşitli insan hakları örgütleri, Türkiye’deki düzensiz göçmenler ve sığınmacıların hukuki süreçlere erişiminde sistematik engellerle karşılaştığını vurgulamaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024).

Hukuki temsil eksikliği, göçmenlerin sınır dışı edilme süreçlerinde en belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Düzensiz göçmenler ve sığınmacılar, genellikle sınır dışı kararlarına itiraz edebilmek için yeterli hukuki destekten mahrum bırakılmaktadır. Özellikle, göçmenlerin hukuki süreçler hakkında bilgi eksikliği yaşadığı, avukata erişim konusunda engellerle karşılaştığı ve sınır dışı kararlarına etkili bir şekilde itiraz edemediği gözlemlenmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen sınır dışı işlemleri sırasında, göçmenlerin çoğu zaman hukuki destek alması sağlanmamakta ve bu durum, uluslararası insan hakları normlarının ihlali anlamına gelmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024).

Adil yargılanma hakkı, AİHS’nin 6. maddesi ve BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 10. maddesi ile güvence altına alınmıştır. Ancak, Türkiye’de göçmenlerin bu haklardan etkin bir şekilde yararlanmasını sağlayacak mekanizmaların yetersiz olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle, göçmenlerin sınır dışı kararlarını bağımsız bir yargı organı önünde etkili bir şekilde itiraz edebilmesi için gerekli hukuki desteğin sağlanmaması, bu hakkın ihlali olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, Türkiye’nin 1951 Cenevre Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Mülteci Hukuku kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmesi açısından birçok sorun teşkil etmektedir. (Avrupa Konseyi, 2021).

Hukuki süreçlerdeki bu eksikliklerin temelinde, Türkiye’deki yargı sisteminin göçmenlere özel ihtiyaçlara cevap verecek şekilde yapılandırılmamış olması yatmaktadır. Göçmenlerin hukuki süreçlerde karşılaştığı en büyük sorunlardan biri, dil bariyeridir. Birçok göçmen, yargı süreçlerinde tercüman hizmetine erişimde sıkıntı yaşamakta ve bu durum, haklarını savunmalarını daha da zorlaştırmaktadır. Ayrıca, sınır dışı edilme süreçlerinin

hızlandırılmış prosedürlerle yürütülmesi, göçmenlere yeterli hazırlık süresi tanınmaması ve avukat desteğinin sağlanmaması gibi sorunlar, hukuki temsili daha da zorlaştırmaktadır (Yıldırım Mat & Özdan, 2018: 44).

Türkiye’de göçmenlerin hukuki süreçlere erişimini kolaylaştırmak ve adil yargılanma haklarını güvence altına almak için bir dizi reform gereklidir. İlk olarak, sınır dışı edilme süreçlerinde hukuki desteğin sağlanması ve bağımsız denetim mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. Göçmenlere ücretsiz hukuki yardım sunacak avukatların atanması, bu süreçlerde göçmenlerin haklarının daha etkin bir şekilde korunmasını sağlayabilir. Ayrıca, göçmenlerin hukuki süreçler hakkında bilgilendirilmesi için tercümanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve sınır dışı kararlarına itiraz edebilme sürelerinin artırılması, bu alandaki eksiklikleri giderecek önemli adımlar olacaktır. Sonuç olarak, Türkiye’nin göçmenlerin hukuki süreçlere erişimindeki sorunları çözmesi, yalnızca uluslararası yükümlülüklerini yerine getirme açısından değil, aynı zamanda insan haklarına dayalı bir göç yönetimi inşa etme açısından da kritik bir öneme sahiptir. Adil yargılanma hakkının etkin bir şekilde korunması, göçmenlerin haklarının güçlendirilmesi ve Türkiye’nin uluslararası alandaki itibarının artırılması için hayati bir gerekliliktir.

3.11.5. Kamu ve Sivil Toplum Arasındaki Koordinasyon Eksiklikleri

Göç yönetiminde kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliği, etkin bir göç politikası oluşturmanın temel unsurlarından biridir. STK’lar, göçmenlerin haklarının korunması, sosyal hizmetlere erişimlerinin sağlanması ve toplumsal uyumlarının desteklenmesi konularında kamu kurumlarını tamamlayıcı bir rol oynamaktadır. Ancak, Türkiye’de göç yönetiminin büyük ölçüde merkezi bir yapıya dayanması, kamu kurumları ile STK’lar arasındaki koordinasyonu zayıflatmakta ve bu durum göç politikalarının uygulanmasında önemli eksikliklere yol açmaktadır. Özellikle, göçmenlerin eğitim, sağlık, barınma ve istihdam gibi temel haklarına erişim süreçlerinde STK’ların rolü yeterince etkin bir şekilde değerlendirilememektedir (Aktel & Kaygısız, 2018: 599).

Türkiye’de göç yönetiminde aktif olarak çalışan başlıca STK’lar arasında Mülteci Hakları Derneği (MHD), Uluslararası Mavi Hilal Vakfı, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM), Helsinki Yurttaşlar Derneği ve Türk Kızılay’ı yer almaktadır. Bu kuruluşlar, göçmenlerin hukuki haklarının savunulması, psiko-sosyal destek hizmetleri, sağlık ve barınma yardımları gibi çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir. Örneğin, SGDD-ASAM, mültecilere yönelik danışmanlık hizmetleri sunmakta ve entegrasyon programlarına katkıda bulunmaktadır. Mülteci Hakları Derneği, sınır dışı edilme kararlarına

karşı hukuki destek sağlamakta ve göçmenlerin adil yargılanma hakkını savunmaktadır. Ancak, bu STK'ların etkinliği, kamu kurumlarıyla iş birliği mekanizmalarının yetersizliği nedeniyle sınırlı kalmaktadır.

Kamu-STK koordinasyonundaki en önemli eksikliklerden biri, iletişim ve bilgi paylaşımı süreçlerinin zayıflığıdır. Kamu kurumları, göçmenlere yönelik hizmetlerin planlanması ve uygulanmasında STK'larla yeterince iş birliği yapmamakta ve bu durum, hizmetlerin etkinliğini azaltmaktadır. Örneğin, geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik barınma ve sosyal uyum programlarında, yerel düzeyde STK'larla koordinasyon eksikliği nedeniyle kaynakların etkin kullanımı sağlanamamaktadır. Ayrıca, STK'ların kamu kurumlarının karar alma süreçlerine yeterince dahil edilmemesi, göç politikalarının yerel ihtiyaçlara uygun bir şekilde şekillendirilmesini zorlaştırmaktadır (Aktel & Kaygısız, 2018: 600).

Bir diğer önemli eksiklik, STK'ların faaliyetlerini yürütmek için gerekli finansman ve destekten yoksun olmasıdır. Özellikle, uluslararası fonlara erişim sağlayan STK'lar, merkezi yönetimden bağımsız olarak faaliyet göstermekte ve bu durum, kamu-STK iş birliğini daha da sınırlamaktadır. Türkiye'de göçmenlere yönelik hizmetlerin büyük bir kısmı uluslararası yardım kuruluşları tarafından finanse edilmekte, ancak bu fonların sürdürülebilirliği konusunda belirsizlikler bulunmaktadır. Örneğin, AB tarafından sağlanan mali destek, genellikle kısa vadeli projelere odaklanmakta ve uzun vadeli entegrasyon programlarının geliştirilmesini zorlaştırmaktadır.

Yerel yönetimlerin göç politikalarındaki rolü de STK'larla koordinasyonu etkileyen bir diğer önemli faktördür. Belediyeler, göçmenlere yönelik hizmetlerin sağlanmasında doğrudan sorumluluk üstlenirken, bu süreçlerde STK'larla yeterli iş birliği sağlanamamaktadır. Özellikle büyükşehirlerde, yerel yönetimlerin göçmenlere yönelik sosyal destek programları geliştirmesine rağmen, bu programların STK'lar tarafından desteklenmesi veya tamamlanması için etkili bir mekanizma oluşturulamamaktadır (Aktel & Kaygısız, 2018: 596). Kamu-STK koordinasyonundaki bu eksikliklerin giderilmesi, Türkiye'nin göç yönetimi kapasitesini artırmak ve göçmenlerin haklarına erişimini kolaylaştırmak açısından kritik bir öneme sahiptir. İlk olarak, kamu kurumları ve STK'lar arasında daha güçlü bir iletişim ve bilgi paylaşımı mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir. Bu amaçla, düzenli toplantılar ve ortak çalışma grupları oluşturularak, STK'ların politika geliştirme süreçlerine daha aktif bir şekilde dahil edilmesi sağlanabilir. Ayrıca, Kamu-STK iş birliğini teşvik edecek yasal çerçevelerin geliştirilmesi, göç yönetiminde daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yaklaşımın benimsenmesine katkıda bulunacaktır.

Sonuç olarak, kamu ve sivil toplum arasındaki koordinasyon eksikliklerinin giderilmesi, yalnızca göç politikalarının etkinliğini artırmakla kalmayacak, aynı zamanda göçmenlerin toplumsal uyum süreçlerini hızlandırarak Türkiye'nin uluslararası göç politikalarındaki rolünü güçlendirecektir. Daha kapsayıcı bir göç yönetimi modeli hem kamu kurumlarının hem de STK'ların ortak hedefler doğrultusunda hareket etmesine olanak tanıyacak ve göçmenlere yönelik hizmetlerin kalitesini artıracaktır.

Türkiye'nin göç politikalarının geliştirilmesi için, ulusal mevzuat ile uluslararası normlar arasındaki uyumsuzlukların giderilmesi ve entegrasyon politikalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Yasal düzenlemelerin kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmesi, Türkiye'nin göç yönetimindeki kapasitesini artırabilir ve uluslararası standartlarla uyum sağlamasını kolaylaştırabilir. Bu bağlamda, YUKK'un getirdiği yeniliklerin daha etkin bir şekilde uygulanması ve göç yönetiminin daha sürdürülebilir hale getirilmesi, Türkiye'nin uluslararası alandaki konumunu güçlendirecektir.

SONUÇ

Türkiye, Asya ile Avrupa arasında bir köprü işlevi görmesi sebebiyle tarih boyunca göç yollarının merkezinde bulunmuş; Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren farklı kültürlerden ve etnik gruplardan insanların göçüne tanıklık etmiştir. Cumhuriyet dönemiyle birlikte bu göç hareketleri daha sistematik hale gelmiş, özellikle Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu'dan gelen göçmenlerle demografik yapıda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Ancak 2011 yılında patlak veren Suriye iç savaşı, Türkiye'yi şimdiye kadar deneyimlediği en büyük göç dalgası ile karşı karşıya bırakmış ve ülkeyi göç yönetimi konusunda benzersiz bir sınavla yüz yüze getirmiştir. Suriye krizinin ardından milyonlarca insan Türkiye'ye sığınmış ve bu göç hareketi, Türkiye'yi sadece bir transit ülke olmaktan çıkarıp, kalıcı bir hedef ülke haline getirmiştir. Bu ani ve kitlesel göç dalgası, Türkiye'nin mevcut göç politikalarının kapasitesini zorlamış ve ulusal göç politikalarının yeniden değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Türkiye, göçmenler için ilk aşamada insani bir yaklaşım benimseyerek açık kapı politikası uygulamış; ancak zamanla, göçmen nüfusunun kalıcı hale gelmesiyle birlikte daha uzun vadeli çözümlere duyulan ihtiyaç artmıştır. Göçün sosyal, ekonomik ve kültürel etkileri, ulusal politikaların sadece güvenlik eksenli olmaktan çıkarılıp, daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yönetim modeli oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Ancak çalışmada elde edilen bulgular, Türkiye'nin göç yönetiminde hukuki, idari ve yapısal düzeyde bir dizi zorlukla karşılaştığını göstermektedir. Bu sorunlar, göçmenlerin temel haklarına erişimini engellemekte ve göç yönetiminin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır.

İdari açıdan bakıldığında, göçün yoğun olarak yaşandığı bölgelerde yerel yönetimlerin artan göçmen nüfusuna yeterli hizmet sunamaması, mevcut idari kapasitelerin zorlanmasına yol açmaktadır. Göç yönetimi sürecinde merkezi ve yerel idareler arasında koordinasyon eksikliği dikkat çekerken, yeterli bütçe ve insan kaynağının sağlanamaması göç politikalarının etkin bir şekilde uygulanmasını engellemektedir. Özellikle sağlık, eğitim ve sosyal hizmet alanlarında ortaya çıkan idari zorluklar, göçmenlerin toplumla bütünleşmesini güçleştirmekte ve sosyal gerilimlere yol açabilmektedir.

Yapısal düzeyde ise, göçmenlerin topluma uyum sağlaması ve sürdürülebilir bir yaşam kurabilmesi için gerekli altyapının oluşturulmasında eksiklikler olduğu görülmektedir. Barınma, sağlık ve istihdam olanaklarının göçmen nüfusun ihtiyaçlarına tam olarak cevap verememesi, uzun vadeli entegrasyon süreçlerini sekteye uğratmaktadır. Türkiye'nin göç yönetimi politikalarının sürdürülebilirlik eksenini, sosyal uyumu sağlamaya yönelik politika eksiklikleri nedeniyle zayıflamaktadır. Özellikle toplumun farklı kesimlerinde göçmenlere

yönelik algı farklılıkları ve ekonomik baskılar, sürdürülebilir göç yönetimini zorlaştıran unsurlar arasında yer almaktadır.

Bu çalışma, Türkiye'nin uluslararası göç mevzuatına uyum sürecinde çeşitli hukuki ve idari engellerle karşılaştığını ortaya koymuştur. Bu çerçevede en dikkat çekici hususlardan biri, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekinceci. Türkiye, sözleşmeye taraf olmakla birlikte, yalnızca Avrupa ülkelerinden gelen kişilere mülteci statüsü tanımakta, bu durum ise Asya ve Afrika kökenli göçmenlerin hukuki statüsünde belirsizlikler yaratmaktadır. Suriye iç savaşının ardından kitlesel göç akınlarıyla karşı karşıya kalan Türkiye, bu çekince nedeniyle mülteci statüsü yerine geçici koruma mekanizmasını devreye sokmuş; ancak bu çözüm, uzun vadeli entegrasyon konusunda ciddi sınırlamalar barındırmaktadır.

Coğrafi çekincenin getirdiği hukuki kısıtlamalar, uluslararası koruma standartlarına tam anlamıyla uyum sağlanmasını zorlaştırmakta ve göçmenlerin uzun vadeli hukuki statülerinin belirlenmesini güçleştirmektedir. Bu durum, özellikle AB ile yürütülen Geri Kabul Anlaşması gibi uluslararası iş birliklerinde çeşitli sorunlara yol açmaktadır. AB ile yapılan anlaşmalar kapsamında Türkiye, transit ülke olarak sorumluluk üstlenmekte; ancak hukuki belirsizlikler nedeniyle göçmenlerin kalıcı çözümler yerine geçici mekanizmalarla idare edilmesi kaçınılmaz hale gelmektedir. Göçmenlerin statüsündeki bu belirsizlik, onların ekonomik, sosyal ve hukuki haklara erişimini doğrudan etkileyerek, uzun vadede toplumla uyum süreçlerini zorlaştırmaktadır.

Geçici koruma statüsünün sınırlamaları, göçmenlerin barınma, eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel haklara erişiminde ciddi engeller yaratmaktadır. Geçici koruma altındaki bireyler, sınırlı çalışma hakkına sahip olup, genellikle kayıt dışı sektörlerde istihdam edilmekte ve bu durum ekonomik sömürüyü artırmaktadır. Hukuki belirsizlikler nedeniyle göçmenler, kalıcı yerleşim ve entegrasyon süreçlerinde güvencesiz bir statüde kalmakta, bu da sosyal uyumlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin, eğitim hakkı konusunda geçici koruma altındaki çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonu sınırlı kalmakta ve uzun vadede sürdürülebilir bir eğitim politikası oluşturulamamaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin iç hukuk düzenlemelerinde geçici koruma statüsü ile mülteci statüsü arasındaki farklar, uygulamada karmaşıklıklara ve idari süreçlerin uzamasına neden olmaktadır.

Yasal çerçevenin net olmaması, göç yönetiminde belirsizlik yaratırken, uluslararası insan hakları normlarına tam uyum sağlanmasını engellemektedir. Özellikle, non-refoulement (geri göndermeme) ilkesinin uygulanması noktasında çeşitli zorluklar ortaya çıkmakta ve bu durum uluslararası toplumla iş birliklerinde eleştirilere yol açmaktadır.

Tüm bu sorunlar göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin uluslararası normlara tam uyum sağlaması ve sürdürülebilir bir göç politikası oluşturabilmesi için coğrafi çekincenin kaldırılması veya esnetilmesi yönünde adımlar atması gerekmektedir. Aynı zamanda, hukuki statünün uzun vadeli entegrasyon süreçleriyle desteklenmesi, göçmenlerin ekonomik ve sosyal hayata daha etkin bir şekilde katılmalarını sağlayacak düzenlemelerin yapılmasını gerektirmektedir. Uluslararası kurumlarla (UNHCR, IOM gibi) daha güçlü iş birlikleri geliştirilerek hukuki çerçevenin güçlendirilmesi ve göçmenlerin statüsüne dair daha kalıcı çözümler üretilmesi elzemdir.

Türkiye'nin göç yönetimi sürecinde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri, yetersiz dijital altyapı ve karmaşık bürokratik süreçlerdir. Göçmenlerin kayıt altına alınması, statülerinin belirlenmesi, sosyal hizmetlere erişimleri ve sınır yönetimi gibi kritik alanlarda dijital teknolojilerin eksikliği, sürecin etkinliğini önemli ölçüde azaltmaktadır. Türkiye, göç hareketlerinin yoğun yaşandığı bir ülke olmasına rağmen, dijital sistemlerin bütüncül ve merkezi bir yapıda olmaması nedeniyle veri yönetimi konusunda ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır. Özellikle farklı kurumlar arasında veri paylaşımının sınırlı olması ve göçmen bilgilerinin güncellenmesinde yaşanan eksiklikler, politikaların etkinliğini düşürmektedir.

Kayıt ve takip süreçlerindeki eksiklikler, göçmenlerin hukuki statülerinin belirlenmesini geciktirmekte ve bu durum, sosyal hizmetlere erişimi zorlaştırmaktadır. Göçmenler, kayıt işlemlerinin karmaşıklığı ve süreçlerin uzunluğu nedeniyle sağlık, eğitim ve çalışma izni gibi temel hizmetlerden yararlanmakta güçlük çekmektedirler. Örneğin, geçici koruma statüsüne sahip bireylerin, kimlik belgelerine erişim süreçlerinde yaşanan gecikmeler, onların istihdam ve sosyal yardımlardan faydalanmasını engellemekte ve kayıt dışı çalışmaya yönelmelerine sebep olmaktadır. Mevcut idari sistemin yetersizliği, yalnızca bireysel hak kayıplarına değil, aynı zamanda kamu hizmetlerinin etkin planlanamamasına da yol açmaktadır. Göç yönetimi sürecinde etkin dijital sistemlerin eksikliği, mükerrer kayıtlar, güncellenmeyen bilgiler ve kaçak göçmenlerin tespit edilmesi gibi alanlarda sorun yaratmaktadır.

Ayrıca, bürokratik süreçlerin uzunluğu, göçmenlerin kamu hizmetlerine erişimini önemli ölçüde geciktirmekte ve yetkililer üzerinde büyük bir idari yük oluşturmaktadır. Türkiye'de göç yönetimi, Göç İdaresi Başkanlığı ve İçişleri Bakanlığı gibi merkezi kurumlar tarafından yürütülmektedir; ancak göç politikalarının sahada uygulanmasında yerel yönetimlerin yetki ve kapasitesinin sınırlı olması, sürecin yavaş işlemesine neden olmaktadır. Özellikle göçmenlerin hukuki statülerine yönelik başvurularında uzun bekleme süreleri ve

bürokratik karmaşıklıklar, göçmenlerin belirsizlik içinde kalmalarına ve haklarına erişimlerini zorlaştırmalarına neden olmaktadır. Örneğin, çalışma izni veya ikamet izni başvurularında göçmenlerin karşılaştıkları uzun bekleme süreleri, sosyal ve ekonomik uyum süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Göç yönetimi politikalarında bürokratik engellerin fazla olması, hem idari personelin iş yükünü artırmakta hem de göçmenlerin resmi prosedürlerden kaçınarak kayıt dışı yollara başvurmasına yol açmaktadır.

Dijital altyapının güçlendirilmemesi, güvenlik ve veri yönetimi açısından da riskler yaratmaktadır. Kayıtlı ve düzensiz göçmenlerin doğru bir şekilde tespit edilmesi için güçlü bir dijital altyapının varlığı kritik bir öneme sahiptir. Ancak mevcut sistemlerde yaşanan koordinasyon eksikliği ve veri güvenliği sorunları, düzensiz göçle mücadelede zorluk yaratmakta ve ulusal güvenlik açısından risk teşkil etmektedir. Göçmenlerin sosyo-ekonomik durumlarının izlenmesi, ihtiyaç analizlerinin yapılması ve hizmetlerin etkin bir şekilde planlanabilmesi için dijitalleşme kritik bir ihtiyaç haline gelmiştir. AB ve diğer uluslararası kuruluşlarla yürütülen iş birlikleri kapsamında geliştirilen bazı dijital projeler bulunsada bu sistemlerin bütüncül bir yapıya kavuşması ve yerel yönetimlerle entegrasyonu henüz tam anlamıyla sağlanamamıştır. Bu sorunların çözümü için, Türkiye'nin göç yönetiminde dijital altyapısını güçlendirmesi ve bürokratik süreçleri sadeleştirilmesi gerekmektedir. Teknolojik altyapının geliştirilmesi, göçmenlerin kayıt, takip ve hizmetlere erişim süreçlerini hızlandırarak kamu kaynaklarının daha verimli kullanılmasını sağlayacaktır. E-devlet sistemleri ile entegrasyon sağlanması, göçmenlerin resmi prosedürleri çevrim içi olarak daha hızlı tamamlamalarına olanak tanıyacak ve bürokratik yükü hafifletecektir. Aynı zamanda, merkezi ve yerel yönetimler arasında veri paylaşımının artırılması, sürecin daha şeffaf ve etkili bir şekilde yönetilmesine katkı sağlayacaktır. Göç yönetiminde etkili bir dijital altyapının eksikliği ve uzun bürokratik süreçler, Türkiye'nin göç politikalarının sürdürülebilirliğini ve verimliliğini olumsuz etkilemektedir. Dijitalleşme alanında atılacak adımlar, göçmenlerin haklarına erişimini kolaylaştırabilmekte ve idari yükü hafifleterek göç yönetiminin daha etkin bir hale gelmesini sağlayabilmektedir.

Türkiye'nin göç yönetimi sürecinde karşılaşılan en önemli yapısal sorunlardan biri, yerel ve merkezi yönetimler arasındaki koordinasyon eksikliğidir. Göç yönetimi, yalnızca ulusal düzeyde belirlenen politikalarla sınırlı kalmamakta; aksine, yerel düzeyde uygulanabilirliği ve etkili koordinasyon mekanizmalarının varlığı, göç yönetiminin başarısını doğrudan etkilemektedir. Türkiye'de göç politikalarının belirlenmesi ve uygulanması büyük ölçüde merkezi yönetimin yetki alanına girmekte, yerel yönetimlerin ise göçmenlere yönelik hizmet sunumunda yeterince etkin bir rol oynayamadığı gözlemlenmektedir. Yerel

yönetimlerin kaynaklarının ve yetkilerinin sınırlı olması, göçmenlerin temel hizmetlere erişimini zorlaştırmakta ve uzun vadeli entegrasyon süreçlerini sekteye uğratmaktadır.

Yetki karmaşası ve belirsizlikler, göç yönetiminde yerel yönetimlerin merkezi otoriteye bağımlı olmasına yol açmakta, bu durum yerel yönetimlerin hızlı ve etkin karar alma süreçlerini engellemektedir. Göç İdaresi Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı gibi kurumlar göç yönetiminin temel aktörleri olarak öne çıkarken, belediyeler ve diğer yerel yönetim birimleri göçmenlerin doğrudan hizmet aldığı en önemli aktörlerdir. Ancak, merkezi düzeyde belirlenen politikaların yerel düzeye aktarımı sırasında yetki dağılımındaki belirsizlikler ve kaynak tahsisindeki eksiklikler, göçmenlerin sosyal hizmetlere erişiminde aksamalar yaratmaktadır. Belediyeler, göçmenlere yönelik barınma, sağlık, eğitim ve istihdam gibi alanlarda hizmet sunmaya çalışsa da finansal ve teknik kapasite eksiklikleri bu hizmetlerin sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır.

Yerel yönetimlerin göçmenlere yönelik hizmetlerde stratejik bir rol üstlenememesinin temel nedenlerinden biri, göç politikalarının oluşturulmasında yerel yönetimlerin karar alma süreçlerine yeterince dahil edilmemesidir. Özellikle büyükşehir belediyeleri ve göç alan diğer kentlerin, göç politikalarına dair strateji belirlemede daha fazla söz sahibi olması gerekmektedir. Göç alan kentlerde belediyelerin ve il özel idarelerinin karşılaştıkları finansal yük ve artan hizmet taleplerine karşın, merkezi yönetimin sunduğu bütçe desteği ve teknik kapasite artırımı yetersiz kalmaktadır. Göçmenlerin entegrasyon sürecini kolaylaştırmak için belediyeler tarafından yürütülen çeşitli projeler ve sosyal uyum programları bulunmasına rağmen, bu programlar genellikle merkezi yönetimin politikalarıyla tam anlamıyla entegre edilmemektedir. Bu da yerel yönetimlerin inisiyatif almasını zorlaştırmakta ve uyum politikalarının etkinliğini azaltmaktadır.

Buna ek olarak, merkezi ve yerel yönetimler arasındaki iletişim eksikliği, hizmetlerin koordinasyonunda sorunlara neden olmaktadır. Göçmenlere yönelik sosyal hizmetlerin planlanması ve yürütülmesi sırasında yerel yönetimlerin güncel ihtiyaçları merkezi yönetim tarafından yeterince dikkate alınmamakta, bu da saha gerçekleri ile politika düzeyi arasındaki uyumsuzluklara yol açmaktadır. Özellikle büyükşehirler başta olmak üzere, göç yoğunluğu yüksek bölgelerde yerel yönetimlerin yeterli insan kaynağına ve teknik altyapıya sahip olmaması, göçmenlere sunulan hizmetlerin kalitesini düşürmektedir. Sosyal hizmetlerin yanı sıra altyapı ve barınma gibi alanlarda da yerel yönetimlerin yeterince desteklenmemesi, şehirlerin sosyal ve ekonomik dengeleri üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Göç yönetiminde yerel yönetimlerin daha etkin bir rol üstlenebilmesi için yerel kapasitenin artırılması, yerel yönetimlerin finansal kaynaklarının güçlendirilmesi ve merkezi

yönetimle daha etkin bir iş birliği mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir. Belediyelerin göç politikalarının planlanmasına daha aktif katılım sağlamaları, yerel düzeyde ihtiyaçlara yönelik çözümler üretmelerini mümkün kılacaktır. Ayrıca, yerel yönetimlerin yetki alanlarının netleştirilmesi ve yerelde yürütülen projelerin merkezi düzeydeki politikalarla bütünleştirilmesi, hizmetlerin daha bütüncül bir yaklaşımla sunulmasını sağlayacaktır. AB destekli projeler ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği kapsamında yerel yönetimlere sağlanacak destek mekanizmaları, finansal ve teknik eksikliklerin giderilmesinde önemli bir adım olabilir.

Türkiye'nin göç yönetiminde merkezi ve yerel yönetimler arasındaki koordinasyon eksikliği, göçmenlere sunulan hizmetlerin etkinliğini ve sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Yerel yönetimlerin göç yönetimi politikalarında daha aktif rol alabilmesi için gerekli kurumsal ve finansal altyapının oluşturulması gerekmektedir. Merkezi yönetimin yerel yönetimlerle daha güçlü bir iş birliği geliştirmesi, kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlayarak göç yönetiminde karşılaşılan idari sorunları minimize edecektir.

Türkiye'de göç yönetiminin önemli bileşenlerinden biri olan geri gönderme merkezleri, düzensiz göçmenlerin sınır dışı edilmeden önce tutuldukları, idari gözetim altında kaldıkları yerlerdir. Ancak yapılan incelemeler, geri gönderme merkezlerinde yaşanan yapısal sorunlar ve uluslararası normlara uyumsuzluklar, göçmenlerin insan hakları bağlamında korunmasını ciddi şekilde zorlaştırmaktadır. Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalarda, özellikle 1951 Cenevre Sözleşmesi ve AİHS kapsamında, geri gönderme süreçlerinin insan hakları çerçevesinde yürütülmesi gerektiği açıkça belirtilmiştir. Buna rağmen, mevcut uygulamalar, geri gönderme yasağına (non-refoulement ilkesi) uyum konusunda önemli eksiklikler barındırmaktadır.

Geri gönderme merkezlerinde yaşanan temel sorunlardan biri, fiziki altyapı ve yaşam koşullarının uluslararası standartların gerisinde olmasıdır. Kapasite yetersizlikleri, aşırı kalabalık, hijyen eksiklikleri ve sağlık hizmetlerine erişimdeki zorluklar, merkezlerde tutulan göçmenlerin temel insan haklarına erişimini sınırlamaktadır. Özellikle uzun süreli gözaltı koşulları, göçmenlerin psikolojik ve fiziksel sağlıklarını olumsuz yönde etkilemekte, insan onuruna yakışmayan yaşam standartlarına yol açmaktadır. AB ve uluslararası insan hakları örgütleri, Türkiye'deki geri gönderme merkezlerinde gıda, barınma ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği konusunda eleştirilerde bulunmuş, bu durumun uluslararası göç hukuku çerçevesinde ciddi ihlaller teşkil ettiğini vurgulamıştır. Bunun yanı sıra, hukuki destek ve erişim sorunları, geri gönderme merkezlerindeki en önemli insan hakları sorunlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Göçmenlerin sınır dışı edilme kararlarına itiraz hakkı bulunmasına

rağmen, birçok durumda etkili bir hukuki destek mekanizmasının sağlanamadığı, dil engeli ve yasal prosedürlerin karmaşıklığı nedeniyle göçmenlerin haklarını yeterince kullanamadıkları görülmektedir. Özellikle avukata erişim ve hukuki bilgilendirme konusunda yaşanan eksiklikler, geri gönderme sürecinin hukuka uygunluğunu zedelemekte ve geri gönderme yasağı ilkesine aykırı uygulamalara sebebiyet verebilmektedir. Göçmenler, ülkelerine geri gönderildiklerinde zulüm, işkence veya insanlık dışı muameleyle maruz kalma riski taşıdıkları halde, etkili bir denetim mekanizmasının bulunmaması bu riski artırmaktadır.

Türkiye'nin geri gönderme politikaları, uluslararası hukuk çerçevesinde ele alındığında, geri göndermeme ilkesi (non-refoulement) açısından belirli riskler taşımaktadır. Uluslararası hukuk gereği, zulüm veya kötü muamele riski altında bulunan bireylerin geldikleri ülkeye zorla geri gönderilmeleri yasaktır. Ancak uygulamada, hızlı geri gönderme süreçleri ve yeterli inceleme yapılmadan alınan sınır dışı kararları, Türkiye'nin uluslararası yükümlülükleriyle çelişmektedir. AİHM kararları, Türkiye'nin zaman zaman geri göndermeme ilkesine aykırı uygulamalarda bulunduğunu ortaya koymuş, bu da uluslararası arenada eleştirilere yol açmıştır. Geri gönderme merkezlerindeki idari gözetime tabi tutulan göçmenlerin statülerinin düzenli olarak gözden geçirilmemesi, keyfi gözaltı uygulamalarına yol açabilmektedir.

Öte yandan, geri gönderme merkezlerinin yönetimi ve denetimi konusunda şeffaflık eksikliği dikkat çekmektedir. Türkiye'de bu merkezlerin yönetimi büyük ölçüde merkezi idareye bağlı olup, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası insan hakları örgütlerinin etkin bir şekilde merkezlere erişimi kısıtlıdır. Bu durum, geri gönderme merkezlerindeki uygulamaların bağımsız denetime tabi tutulmasını zorlaştırmakta ve insan hakları ihlallerinin önlenmesini engellemektedir. IOM ve UNHCR gibi kuruluşların merkezlere erişim sağlayabilmesi, göçmenlerin durumlarının iyileştirilmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Türkiye'nin göç yönetiminde daha etkin ve insan haklarına duyarlı politikalar geliştirebilmesi için geri gönderme merkezlerinin fiziki ve hukuki koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Öncelikle, geri gönderme merkezlerinin fiziki koşullarının iyileştirilmesi öncelik olarak ele alınmalıdır. Bu kapsamda, merkezlerde kapasite artırımı yapılmalı; sağlık, gıda ve barınma hizmetleri uluslararası standartlara uygun hale getirilmelidir. Bunun yanında, hukuki destek mekanizmalarının güçlendirilmesi önem arz etmektedir. Göçmenlerin hukuki destek hizmetlerine erişimi artırılmalı ve dil desteği ile avukata erişim imkanları kolaylaştırılmalıdır. Ayrıca, geri gönderme süreçlerinin şeffaflaştırılması gereklidir. Bu süreçte, geri gönderme merkezlerinin bağımsız insan hakları kuruluşları ve uluslararası denetim mekanizmalarına açık hale getirilmesi sağlanmalı; düzenli izleme mekanizmaları

oluşturulmalıdır. Son olarak, merkezlerde görev yapan personelin insan hakları ve uluslararası göç hukuku konularında eğitim düzeyi artırılmalı ve göçmenlere yönelik insan onuruna uygun muamele standartlarının benimsenmesi sağlanmalıdır. Tüm bu düzenlemeler, Türkiye'nin göç yönetimi politikalarının daha etkin ve insan haklarına duyarlı bir şekilde uygulanmasına da katkı sunacaktır. Türkiye'nin geri gönderme merkezlerinde yaşanan yapısal ve hukuki sorunlar, göç yönetiminin insan haklarına duyarlı ve uluslararası standartlara uygun bir şekilde yürütülmesini zorlaştırmaktadır. Türkiye'nin göç politikalarının daha kapsayıcı ve hak temelli bir yaklaşımla yeniden düzenlenmesi, uluslararası toplum nezdindeki güvenilirliğini artıracak ve göçmenlerin temel haklarına saygıyı esas alan bir sistemin inşa edilmesine katkı sağlayacaktır.

Entegrasyon ve sosyal uyum sorunları, Türkiye'nin göç yönetimi süreçlerinde karşılaşılan en karmaşık ve uzun vadeli çözümler gerektiren alanlardan birini oluşturmaktadır. Göçmenlerin eğitim, sağlık ve istihdam gibi temel hizmetlere erişiminde yaşanan sorunlar, onların topluma tam anlamıyla uyum sağlamalarını engellemekte ve bu durum hem bireysel hem de toplumsal düzeyde bir dizi sosyal ve ekonomik soruna yol açmaktadır. Göç hareketlerinin başlangıç aşamasında genellikle insani yardım ve temel ihtiyaçların karşılanmasına odaklanılsa da uzun vadeli entegrasyon politikalarının eksikliği, göçmenlerin sosyal, kültürel ve ekonomik hayata tam katılımlarını geciktirmekte ve yerel halk ile göçmenler arasında uyumsuzluk riskini artırmaktadır. Bu bağlamda, entegrasyon sürecinin başarıyla yönetilmesi, sürdürülebilir bir göç politikası açısından kritik öneme sahiptir.

Göçmenlerin eğitim sistemine entegrasyonu, uzun vadeli sosyal uyumun sağlanmasında kilit bir rol oynamaktadır. Türkiye, göçmen çocukların eğitime yönelik çeşitli politikalar geliştirmiş olsa da pratikte karşılaşılan problemler, eğitim süreçlerinin etkinliğini sınırlamaktadır. Özellikle dil engeli, ekonomik yetersizlikler ve kültürel farklılıklar, göçmen çocukların Türk eğitim sistemine uyum sağlamasını zorlaştırmaktadır. Göçmen çocukların eğitime erişimindeki en büyük zorluklardan biri, dil bariyeridir. Türkçeyi yeterince bilmeyen çocuklar, müfredatı anlamakta güçlük çekmekte ve bu durum akademik başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, eğitim süreçlerinde göçmen çocukların okul devamsızlık oranlarının yüksek olması, uzun vadede toplumsal dışlanma ve iş gücü piyasasında dezavantajlı konuma düşmelerine sebep olmaktadır. Eğitim alanında yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının sunduğu destekleyici programların sınırlı olması, entegrasyon sürecini daha da zorlaştırmaktadır. Bu durum, göçmen çocukların gelecekte toplumla bütünleşmesini engelleyerek toplumsal uyum sorunlarının derinleşmesine neden olabilecek potansiyel riskler barındırmaktadır.

Göçmenlerin sağlık hizmetlerine erişimi, entegrasyon sürecinin temel bileşenlerinden biri olup, bu alanda karşılaşılan bürokratik engeller ve sosyoekonomik eşitsizlikler, süreci zorlaştırmaktadır. Türkiye’de geçici koruma statüsündeki göçmenler sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanma hakkına sahip olmakla birlikte, uygulamada çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Kayıt sürecindeki eksiklikler, sağlık sigortası kapsamına alınmada yaşanan gecikmeler ve sağlık kuruluşlarında dil engelinden kaynaklanan iletişim sorunları, göçmenlerin sağlık hizmetlerinden yeterli düzeyde faydalanmasını kısıtlamaktadır. Özellikle kronik hastalıklara sahip göçmenler için düzenli sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan aksaklıklar, uzun vadede sağlık durumlarını olumsuz etkileyerek entegrasyon süreçlerini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, sağlık sektörü çalışanlarının göçmenlerin kültürel ve psikolojik ihtiyaçlarına duyarlılık kazanması ve göçmen sağlığı konusunda eğitim almaları büyük önem taşımaktadır.

Göçmenlerin sağlık, beslenme ve psikososyal destek hizmetlerine erişimini artırmak amacıyla mobil sağlık hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır. Almanya’da uygulanan Refugee Health Program modeli kapsamında, geri gönderme merkezlerinde kalan göçmenlere düzenli sağlık taramaları yapılmakta ve acil sağlık hizmetlerine erişim sağlanmaktadır. Türkiye’de de benzer bir model benimsenerek, geri gönderme merkezlerinde sunulan sağlık hizmetlerinin daha erişilebilir hale getirilmesi mümkündür. Özellikle travmaya maruz kalmış göçmenler için psikososyal destek hizmetlerine erişimin artırılması, uzun vadeli ruh sağlığı problemlerini önlemeye yönelik önemli bir adım olacaktır.

Göçmenlerin ekonomik hayata entegrasyonu, istihdam süreçlerinde yaşanan zorluklarla doğrudan ilişkilidir. Göçmenlerin iş gücü piyasasına katılımları hem bireysel ekonomik bağımsızlıklarını sağlamak hem de topluma katkıda bulunmak açısından kritik bir rol oynamaktadır. Ancak, Türkiye’de göçmenlerin istihdam edilmesi noktasında ciddi yapısal engeller mevcuttur. Mevcut düzenlemelere göre geçici koruma altındaki göçmenler belirli sektörlerde çalışma izni alabilmekte, ancak çoğu göçmen düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Kayıt dışı çalışmanın yaygın olması, göçmenlerin iş gücü piyasasında sömürülme riskini artırmakta ve sosyal güvenlik haklarına erişimlerini engellemektedir. Öte yandan, işverenlerin göçmenlere yönelik olumsuz algıları ve dil engeli, göçmenlerin istihdam edilme şanslarını daha da düşürmektedir. Uzun vadede bu durum, göçmenlerin ekonomik hayata katılımlarını sınırlamakta ve toplumsal dışlanma riskini artırmaktadır.

Entegrasyon süreçlerinde yaşanan bu zorluklar, sosyal uyum politikalarının eksikliği ile daha da derinleşmektedir. Göçmenlerin yerel topluma uyum sağlayabilmeleri için sosyal,

kültürel ve ekonomik alanlarda destekleyici politikalar geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak, mevcut entegrasyon politikalarının genellikle merkezi düzeyde belirlenmesi ve yerel düzeyde uygulanabilirliğinin sınırlı olması, sosyal uyum sürecinde önemli aksaklıklara yol açmaktadır. Göçmenlerin yerel halkla etkileşimini artırmaya yönelik projelerin eksikliği, göçmenlerin toplum içinde izole bir şekilde yaşamalarına sebep olmakta ve bu durum, uzun vadede toplumsal gerilimlerin artmasına zemin hazırlamaktadır.

Türkiye'nin göçmen entegrasyonu ve sosyal uyum politikalarını güçlendirmesi, mevcut sorunların çözümünde önemli bir adım olacaktır. Bu bağlamda, göçmen çocuklara yönelik Türkçe dil destek programlarının yaygınlaştırılması ve müfredata entegrasyonunun hızlandırılması gerekmektedir. Sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması, göçmenlerin sağlık sistemine entegrasyonunu destekleyecek rehberlik hizmetlerinin artırılması ve sağlık personelinin göçmenlere yönelik bilinçlendirilmesi ile sağlanabilir. Bunun yanı sıra, göçmenlerin kayıtlı iş gücü piyasasına katılımını teşvik edecek teşvik programlarının ve mesleki eğitim fırsatlarının artırılması gereklidir. Ayrıca, yerel düzeyde sosyal uyum projelerinin geliştirilmesi ve göçmenlerin yerel topluluklarla etkileşimlerini artıracak kültürel ve sosyal etkinliklerin desteklenmesi önem taşımaktadır. Belediyeler ve diğer yerel yönetim birimlerinin, göçmenlerin topluma entegrasyonunu destekleyecek projeler geliştirmeleri için finansal ve kurumsal olarak desteklenmesi de kritik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Bu önlemler, Türkiye'nin entegrasyon ve sosyal uyum politikalarını daha etkin ve kapsayıcı hale getirmek için önemli bir yol haritası sunmaktadır.

Göçmenlerin kayıt, takip ve sosyal haklara erişim süreçlerinde dijital altyapının güçlendirilmesi göç yönetiminin etkinliği ve şeffaflığı açısından kritik bir önem taşımaktadır. Türkiye'de mevcut olan Göç İdaresi Başkanlığı'nın GöçNet sistemi, göçmenlerin temel verilerinin kaydedildiği bir platformdur; ancak, veri entegrasyonu ve kurumlar arası bilgi paylaşımı konularında iyileştirmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Göçmenlerin sağlık, eğitim ve istihdam gibi temel hizmetlere erişimlerinde bürokratik engellerin azaltılması ve süreçlerin hızlandırılması için AB'nin kullandığı Schengen Bilgi Sistemi (SIS) gibi merkezi ve entegre dijital platformlar örnek alınabilir. SIS, AB üyesi ülkeler arasında yasaların uygulanması ve sınır güvenliği konularında bilgi paylaşımını sağlayan kapsamlı bir haber alma ağıdır. Sistem, kişilere ve nesnelere dair uyarıları içerir ve yetkili makamların sınır kontrolleri ile polis ve gümrük kontrolleri sırasında bu bilgilere erişimini mümkün kılar. Merkezi bir sistem olarak tasarlanan SIS, her ülkede ulusal SIS sistemleri ve bu sistemler arasındaki ağı içeren bir yapıya sahiptir. Her ülke, kendi ulusal sistemini kurmak, işletmek ve bakımını yapmakla

sorumludur. Türkiye, benzer bir sistem geliştirerek göç yönetiminde veri bütünlüğünü sağlayabilir ve ilgili tüm kurumların eşzamanlı erişimini mümkün kılabilir.

Dijitalleşmenin göç yönetiminde sağladığı faydalardan tam anlamıyla yararlanabilmek adına Türkiye'nin çeşitli önlemler alması gerekmektedir. Öncelikle, GöçNet sisteminin daha uyumlu bir hale getirilmesi ve göçmenlerin eğitim, sağlık ve istihdam verilerinin tüm kamu kurumları arasında paylaşılabileceği merkezi bir platform oluşturulması önem arz etmektedir. Bu sayede göçmenlere ait verilerin güncel ve doğru bir şekilde tutulması sağlanarak hizmet sunumunda etkinlik artırılabacaktır. Aynı zamanda, e-Devlet kapısı üzerinden göçmenlerin oturum izni başvurusu, sağlık hizmetleri takibi ve çalışma izinleri gibi işlemleri çevrim içi olarak gerçekleştirebilmeleri için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Bu uygulamalar, bürokratik süreçleri hızlandırarak hem göçmenlerin hem de kamu kurumlarının iş yükünü azaltacaktır.

Bununla birlikte, dijitalleşme sürecinde veri güvenliği ve gizlilik konularına da büyük önem verilmelidir. Göçmenlerin kişisel verilerinin korunması için uluslararası standartlara uygun güvenlik protokolleri uygulanmalı ve AB'nin Genel Veri Koruma Tüzüğü gibi düzenlemeler örnek alınarak veri güvenliği sağlanmalıdır. Bu sayede, kişisel bilgilerin izinsiz erişimlerden korunması ve sistemin sürdürülebilir şekilde çalışması sağlanacaktır. Dijital sistemlerin etkin kullanımı için kamu kurumlarında görev yapan personelin dijital sistemleri etkin bir şekilde kullanabilmesi adına düzenli eğitim programları düzenlenmeli, teknik destek ekipleri oluşturularak, olası sorunlara hızlı çözümler üretilmelidir. Türkiye'nin göç yönetiminde dijitalleşmeye yönelik atacağı adımlar, göçmenlerin sosyal haklara erişimini kolaylaştıracak ve kamu kaynaklarının daha etkin kullanılmasını sağlayacaktır. Avrupa ve Almanya'da uygulanan başarılı dijitalleşme modelleri örnek alınarak Türkiye'de uygulanabilecek benzer sistemler geliştirilmesi, göç yönetiminde şeffaflığı artırırken aynı zamanda hizmet süreçlerini hızlandıracaktır. Böylelikle, Türkiye hem uluslararası normlara daha fazla uyum sağlayacak hem de göçmenlerin toplumsal entegrasyon sürecini hızlandırarak daha sürdürülebilir bir göç politikası oluşturabilecektir.

Avrupa'da başarılı entegrasyon politikaları uygulayan şehirler incelendiğinde, Almanya'nın Berlin kentinde faaliyet gösteren Berlin Welcome Center ve İsveç'in Malmö şehrindeki Integration Service Offices gibi yerel yönetim inisiyatifleri öne çıkmaktadır. Berlin Welcome Center, göçmenlere hukuki danışmanlık, dil eğitimi ve iş bulma desteği sağlarken; Malmö'de uygulanan model, göçmenlerin sosyal ve kültürel uyum süreçlerine rehberlik etmek amacıyla sağlık, barınma ve mesleki eğitim gibi alanlarda destek sunmaktadır. Türkiye'de İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından uygulanan Göçmen Dayanışma ve

Uyum Merkezi de bu bağlamda önemli bir örnektir ve bu tür uygulamaların ülke genelinde yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Yerel yönetimlerin entegrasyon politikalarındaki performanslarının değerlendirilebilmesi için Avrupa'daki Migrant Integration Policy Index (MIPEX) gibi bir model benimsenebilir. MIPEX, göçmenlerin barınma, sağlık, eğitim ve istihdam süreçlerine yönelik politikaları değerlendiren ve ülkeler arası kıyaslama imkanı sunan kapsamlı bir ölçüm sistemidir. Türkiye'de bu modelin uygulanması, belediyelerin göçmen entegrasyonu konusundaki performanslarını ölçmek ve iyileştirmek için rehberlik edecek stratejik planların oluşturulmasını sağlayacaktır. Ayrıca, yerel yönetimlerin göçmenlerle ilgili hizmet kapasitelerini artırmak amacıyla özel fonların sağlanması büyük önem taşımaktadır. AB'de yerel yönetimlerin göçmenlere sunduğu hizmetleri desteklemek amacıyla kullanılan European Integration Fund benzeri fonların Türkiye'de de uygulanması, yerel düzeyde göç yönetiminin sürdürülebilirliğini artıracaktır. Böyle bir fon mekanizması ile belediyeler, barınma, sosyal hizmetler ve dil eğitimi gibi alanlarda daha etkin çözümler üretebilir, göçmenlerin topluma entegrasyonu sürecini hızlandırabilir.

Yerel yönetimlerin göç yönetiminde güçlendirilmesi sürecinde, belediyelerin göç politikalarının belirlenmesine daha aktif katılım sağlamaları sağlanmalıdır. Belediye başkanlıkları ve yerel yönetim birimleri, göçmenlerin entegrasyon süreçlerini desteklemek adına merkezi hükümetle daha yakın iş birliği içerisinde çalışmalı, uluslararası kuruluşlarla ortak projeler geliştirmelidir. Bu kapsamda, belediyelerin UNHCR, IOM ve Avrupa Komisyonu ile ortak projeler yürüterek göçmenler için uzun vadeli uyum politikaları geliştirmeleri mümkündür. Yerel yönetimlerin göç yönetimi politikalarında daha etkin bir rol üstlenmesi, göçmenlerin yerel düzeyde hizmetlere daha kolay erişimini sağlayacak ve toplumsal uyumu destekleyecektir. Göç Koordinasyon Merkezlerinin yaygınlaştırılması, uluslararası başarılı modellerin örnek alınması ve yerel yönetimlerin finansal kapasitelerinin artırılması, Türkiye'nin göç yönetiminde daha sürdürülebilir ve kapsayıcı bir yapının oluşturulmasına katkı sağlayabilecektir.

Türkiye'nin göç yönetiminde karşılaştığı en önemli hukuki zorluklardan biri, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekincedir. Türkiye, sözleşmeye taraf olmasına rağmen, yalnızca Avrupa'dan gelen göçmenlere mülteci statüsü tanımakta; bu durum, Asya ve Afrika kökenli göçmenlerin hukuki statülerinde belirsizlikler yaratmaktadır. Türkiye'nin coğrafi çekinceyi kaldırması veya yenilemesi, uluslararası hukukla uyum açısından önemli bir adım olacak ve göçmenlerin hukuki statülerinin netleşmesini sağlayacaktır. Bu kapsamda, AB ülkelerinde uygulanan Geçici Koruma Yerine, İltica Statüsü modeli örnek alınabilir. Bu

model, göçmenlerin geçici statüler yerine uzun vadeli yasal çözümlerle entegrasyonlarını hızlandırmayı amaçlamaktadır. Türkiye, bu modele geçiş yaparak göçmenlerin sosyal, ekonomik ve hukuki haklarını daha sistematik bir şekilde düzenleyebilir ve sürdürülebilir bir göç yönetimi sağlayabilir.

Avrupa'daki uygulamalara ek olarak, Kanada'nın nokta bazlı göç politikası, hukuki reform sürecinde Türkiye için dikkate alınması gereken bir diğer önemli modeldir. Kanada, göçmenlerin entegrasyon süreçlerini eğitim düzeyleri, mesleki becerileri ve dil yeterliliklerine dayalı bir sistemle yürütmekte, bu sayede göçmenlerin topluma katkı sağlama potansiyelini artırmaktadır. Türkiye'nin bu tür bir sistem benimseyerek, göçmenlerin iş gücü piyasasına daha etkili bir şekilde katılımını sağlayacak hukuki çerçeveler oluşturması gerekmektedir. Bununla birlikte, Kanada'daki Provincial Nominee Program modeli, göçmenlerin yerel yönetimlerle entegrasyonunu teşvik eden başarılı bir uygulamadır. Türkiye, bu modeli örnek alarak göç politikalarının yerel düzeyde uygulanabilirliğini artırabilir.

Hukuki reformların başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için, Türkiye'nin göç politikalarını uluslararası kuruluşlarla iş birliği içinde geliştirmesi gerekmektedir. UNHCR ve IOM gibi kuruluşlarla ortak çalışma grupları oluşturularak, göçmenlerin hukuki statülerine yönelik uluslararası standartlara uygun mevzuat değişiklikleri yapılmalıdır. Örneğin, Almanya'da UNHCR ile yürütülen ortak projeler kapsamında, mülteci haklarına ilişkin hukuki çerçevenin güçlendirilmesi sağlanmış ve göçmenlerin eğitim, istihdam ve sosyal hizmetlere erişimi konusunda daha kapsamlı çözümler üretilmiştir. Türkiye de benzer iş birlikleriyle uluslararası fonlardan yararlanarak, hukuki reform süreçlerini hızlandırabilir.

Türkiye'de geçici koruma statüsü altında bulunan göçmenlerin hukuki statülerinin belirsizliği, uzun vadeli entegrasyonlarını zorlaştırmaktadır. Bu sorunun çözümü için, göçmenlere kalıcı oturma izni ve vatandaşlık hakkı tanıyacak esnek yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Örneğin, Almanya'da uygulanan Mavi Kart sistemi, nitelikli göçmenlere çalışma ve ikamet hakkı tanıyarak, entegrasyonlarını kolaylaştırmaktadır. Türkiye de benzer şekilde, nitelikli göçmenlere yönelik yasal teşvikler sağlayarak, iş gücü piyasasına katılımlarını destekleyebilir ve ekonomik entegrasyonu hızlandırabilir.

Türkiye'nin hukuki reform sürecinde dikkate alması gereken bir diğer önemli konu, geri gönderme politikalarının gözden geçirilmesi ve non-refoulement (geri göndermeme) ilkesine tam uyum sağlanmasıdır. AİHM kararlarına göre, göçmenlerin geldikleri ülkede zulüm veya kötü muameleye uğrama riski taşıdığı durumlarda, sınır dışı edilmemeleri gerekmektedir. Türkiye'de geri gönderme merkezlerindeki uygulamalar gözden geçirilmeli ve hukuki güvenceler artırılarak, uluslararası insan hakları standartlarına tam uyum

sağlanmalıdır. Örneğin, İsveç'te uygulanan bağımsız gözetim mekanizmaları, geri gönderme süreçlerinin şeffaflığını ve hesap verebilirliğini artırmak adına Türkiye için model alınabilir.

Türkiye'nin hukuki reform sürecinin başarıya ulaşabilmesi için, STK'lar ile iş birliği içinde politika geliştirilmesi gerekmektedir. Mülteci Hakları Derneği gibi STK'lar ile iş birliği yapılarak, göçmenlerin karşılaştığı hukuki engeller belirlenmeli ve çözüm odaklı politikalar geliştirilmelidir. Aynı zamanda, hukuki reform sürecinde göçmenlerin kendi deneyimlerine dayalı geri bildirim mekanizmalarının oluşturulması, yasal düzenlemelerin etkinliğini artıracaktır. Türkiye'nin göç yönetiminde sürdürülebilir bir sistem oluşturabilmesi için hukuki reformlar kaçınılmazdır. Coğrafi çekincenin kaldırılması veya yenilenmesi, uzun vadeli entegrasyon politikalarının hayata geçirilmesini sağlayacak ve göçmenlerin topluma katkılarını artıracaktır. Türkiye'nin uluslararası deneyimleri dikkate alarak göç politikalarını yeniden yapılandırması hem göçmenlerin haklarını koruyacak hem de Türkiye'nin uluslararası alanda daha güçlü bir konuma gelmesini sağlayacaktır.

Avrupa'da uygulanan Göçmen Destek Programları, Türkiye için etkili bir model oluşturabilir. Bu programlar çerçevesinde göçmenlerin barınma, sağlık, eğitim ve iş gücüne katılım gibi temel ihtiyaçları karşılanmakta ve sosyal uyum süreçleri hızlandırılmaktadır. Türkiye'de de UNHCR ve IOM ile iş birliği yapılarak, bu tür destek mekanizmalarının daha sistematik ve yaygın hale getirilmesi mümkün olabilir. Özellikle UNHCR'nin Lübnan ve Ürdün'deki göç yönetimi politikaları incelenerek, Türkiye'nin mevcut ihtiyaçlarına uygun projeler geliştirilebilir. Bu tür uluslararası iş birlikleri, Türkiye'nin göç yönetimindeki yükünü hafifletecek, uluslararası toplumun desteğini artıracak ve Türkiye'nin küresel düzeyde daha güçlü bir aktör olmasına katkı sunacaktır.

Bunun yanı sıra, Türkiye'nin uluslararası iş birliklerini güçlendirerek, göçmenlerin gönüllü geri dönüş süreçlerini destekleyen projeler geliştirmesi önem taşımaktadır. Uluslararası iş birlikleri çerçevesinde, göçmenlerin ülkelerine dönüşlerini teşvik eden projeler AB ile ortaklık içinde uygulanabilir. Örneğin, Almanya'nın uyguladığı Reintegration and Emigration of Irregular Migrants programı, göçmenlerin gönüllü geri dönüşlerini desteklemekte ve dönüş sonrası entegrasyon süreçleri için maddi destek sağlamaktadır. Türkiye de benzer bir yaklaşımı benimseyerek, Suriyeli göçmenlerin gönüllü geri dönüş süreçlerini destekleyen teşvik mekanizmalarını geliştirebilir. Bu tür projeler hem göçmenlerin refahını artıracak hem de Türkiye'nin uluslararası göç yönetimi bağlamındaki rolünü güçlendirecektir.

Uluslararası iş birliği kapsamında, Türkiye'nin Göç Yönetimi Kapasitesini Artırma Projeleri geliştirmesi ve bu bağlamda AB ülkeleri ile ortak girişimlerde bulunması önem arz

etmektedir. Almanya’da uygulanan Pro-Integration programı, göçmenlerin iş gücü piyasasına entegrasyonuna yönelik başarılı bir model olarak öne çıkmaktadır. Bu program kapsamında göçmenlerin mesleki eğitim, dil kursları ve sosyal hizmetlere erişimi sağlanarak, iş gücü piyasasına entegrasyonları hızlandırılmaktadır. Türkiye’de de benzer projeler uygulanarak, göçmenlerin nitelikli iş gücü olarak ekonomiye katılımları sağlanabilir. Bu tür programlar, hem göçmenlerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına yardımcı olacak hem de toplumsal uyum sürecini hızlandıracaktır.

Türkiye’nin uluslararası iş birliklerinden daha fazla yararlanabilmesi için, göç yönetiminde diplomatik girişimlerin artırılması gerekmektedir. Türkiye, göç politikalarını yalnızca bölgesel bir mesele olarak ele almak yerine, küresel bir perspektifle değerlendirmeli ve uluslararası kuruluşlarla uzun vadeli iş birlikleri geliştirmelidir. Bu kapsamda, BM Küresel Göç Mutabakatı çerçevesinde Türkiye’nin göç politikalarını daha etkin hale getirmek için çok taraflı iş birlikleri artırılmalıdır. Türkiye’nin bu mutabakata uyum sağlaması, göçmen haklarının korunması ve göç yönetiminin sürdürülebilirliği açısından önemli bir adım olacaktır.

Uluslararası iş birliklerinin güçlendirilmesi kapsamında, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının uluslararası projelere entegrasyonu da sağlanmalıdır. Avrupa’da uygulanan Cities of Migration gibi projeler, göçmenlerin yerel düzeyde entegrasyonunu destekleyen uygulamalar içermekte ve Türkiye’de de bu tür projelerin uygulanabilirliği değerlendirilmektedir. Yerel yönetimlerin uluslararası kuruluşlarla ortak çalışarak entegrasyon süreçlerine katkı sunmaları, göçmenlerin şehir yaşamına daha kolay uyum sağlamalarını sağlayacaktır. Türkiye’nin göç yönetimini sürdürülebilir hale getirebilmesi için uluslararası iş birliklerinin güçlendirilmesi kritik bir gerekliliktir. AB ile yapılan Geri Kabul Anlaşması’nın daha etkin kullanımı, mali ve teknik desteklerin artırılması, UNHCR ve IOM gibi kuruluşlarla iş birliğinin derinleştirilmesi ve başarılı uluslararası modellerin adaptasyonu, Türkiye’nin göç yönetiminde daha kapsayıcı ve etkin bir sistem oluşturmaya katkı sağlayacaktır.

Göçmenlerin topluma entegrasyonunu sağlamak amacıyla eğitim ve sosyal uyum projelerinin yaygınlaştırılması büyük bir önem taşımaktadır. Eğitim, göçmenlerin topluma uyum sağlamaları, ekonomik ve sosyal hayata katılmaları açısından kritik bir role sahiptir. Türkiye’de MEB tarafından yürütülen Göçmen Çocukların Eğitimi projeleri, mülteci çocukların eğitim sistemine dahil edilmesini hedeflemektedir; ancak, bu projelerin kapsamı genişletilmeli ve uygulamada karşılaşılan sorunların giderilmesi sağlanmalıdır. Özellikle dil bariyerinin göçmen çocukların eğitim süreçlerinde en büyük engellerden biri olduğu göz

önünde bulundurularak, Avrupa'daki başarılı örneklerden biri olan Dil Entegrasyon Programları model alınabilir. Almanya ve İsveç gibi ülkelerde uygulanan bu programlar, göçmen çocuklara yönelik özel dil eğitim kursları sunarak, onların eğitim sistemine daha hızlı uyum sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Türkiye'de de Türkçe Dil Eğitim Merkezleri yaygınlaştırılarak göçmen çocukların eğitimde eşit fırsatlara sahip olmaları sağlanabilir.

Göçmenlerin topluma entegrasyonunda yalnızca çocukların değil, yetişkinlerin de desteklenmesi gerekmektedir. Yetişkin göçmenlerin iş gücü piyasasına entegrasyonlarını sağlamak amacıyla mesleki eğitim programları yaygınlaştırılmalıdır. Türkiye'de, Göç İdaresi Başkanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı iş birliğiyle, mesleki eğitim merkezleri kurulmalı ve göçmenlerin iş gücü piyasasında aktif rol almaları sağlanmalıdır. Bu programlar sayesinde göçmenler, yasal ve kayıtlı istihdama yönlendirilebilir, bu da kayıt dışı çalışmanın önüne geçilmesine katkı sağlayacaktır.

Bunun yanı sıra, göçmenlerin yerel halk ile sosyal uyumlarını sağlamak amacıyla Sosyal Uyum Atölyeleri gibi projelerin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Belediyeler ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen bu tür projeler, göçmenlerin sosyal hayata entegrasyonunu teşvik ederken, yerel halk ile göçmenler arasındaki kültürel diyalogu güçlendirmektedir. Yerel yönetimlerin göçmenlerin kültürel ihtiyaçlarını dikkate alarak sanatsal ve sportif faaliyetler düzenlemesi de entegrasyon sürecine katkı sağlayacaktır.

Eğitim ve sosyal uyum projelerinin başarısını artırmak adına, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği de güçlendirilmelidir. UNHCR, UNICEF ve IOM gibi uluslararası kuruluşlarla iş birliği yaparak, fon sağlanmalı ve sosyal uyum projelerinin sürdürülebilirliği güvence altına alınmalıdır. Ayrıca, göçmen çocukların eğitimdeki başarılarını artırmak için rehberlik ve psikososyal destek hizmetlerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Eğitim süreçlerinde yaşadıkları travmalar ve adaptasyon sürecindeki zorluklar göz önünde bulundurularak, psikososyal destek programlarının yaygınlaştırılması önem arz etmektedir. Norveç'te uygulanan Trauma-Informed Schools modeli, göçmen çocukların travma sonrası rehabilitasyon süreçlerini desteklemek adına rehberlik hizmetleri sunmaktadır. Türkiye'de de bu modeli benimseyerek, okullarda göçmen çocuklara yönelik psikolojik destek hizmetleri yaygınlaştırılabilir.

Türkiye'nin göç yönetiminde insan hakları odaklı politikalar benimsemesi, göçmenlerin temel haklarının korunması açısından kritik bir gerekliliktir. Özellikle geri gönderme merkezlerinin uluslararası insan hakları normlarına uygun hale getirilmesi, göç politikalarının sürdürülebilirliği açısından önemli bir adım olacaktır. Geri gönderme merkezlerinde kalan göçmenlerin, Avrupa Konseyinin İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin

Korunması ilkelerine uygun olarak yaşam koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Türkiye’de bulunan geri gönderme merkezlerinde kapasite aşımı, hijyen sorunları, sağlık hizmetlerine erişim eksiklikleri ve hukuki destek yetersizlikleri gibi sorunlar yaşanmakta olup, bu merkezlerin uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi için kapsamlı reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, İsveç ve Almanya’da uygulanan Bağımsız Denetim Mekanizmaları örnek alınabilir. İsveç’teki geri gönderme merkezleri, bağımsız denetim organları ve sivil toplum kuruluşları tarafından düzenli olarak denetlenmekte ve raporlanmaktadır. Bu tür bağımsız denetim mekanizmalarının Türkiye’de de uygulanması, geri gönderme merkezlerindeki yaşam koşullarının sürekli izlenmesini ve insan hakları ihlallerinin önlenmesini sağlayacaktır. Merkezlerde kalan göçmenlerin temel yaşam standartlarına erişimlerinin sağlanması adına kapasite artırımı, hijyen standartlarının yükseltilmesi ve psikososyal destek hizmetlerinin sağlanması gerekmektedir.

Bunun yanı sıra, göçmenlerin hukuki haklarının korunabilmesi adına ücretsiz hukuki danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır. UNHCR ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde, göçmenlerin hukuki statülerini anlamalarına yardımcı olacak hukuki destek merkezleri oluşturulmalıdır. Fransa’da uygulanan Legal Aid for Refugees programı, göçmenlerin hukuki hakları konusunda bilgilendirilmeleri ve sınır dışı kararlarına itiraz edebilmeleri için kapsamlı bir model sunmaktadır. Türkiye’de de bu tür programların yaygınlaştırılması, hukuki destek süreçlerinin güçlendirilmesini sağlayacaktır.

Geri gönderme merkezlerinin yönetimi konusunda şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkesi benimsenmeli ve sivil toplum kuruluşlarının merkeze erişim imkanları artırılmalıdır. Örneğin, Birleşik Krallık’ta uygulanan Detention Visitors Scheme kapsamında, sivil toplum temsilcileri ve bağımsız gözlemciler geri gönderme merkezlerini düzenli olarak ziyaret ederek raporlar sunmakta ve ihlallerin önlenmesine katkıda bulunmaktadır. Türkiye’de de benzer bir mekanizma oluşturularak, geri gönderme merkezlerindeki uygulamaların uluslararası standartlara uygunluğu sağlanmalıdır. Türkiye’nin göç yönetiminde insan hakları odaklı politikaları güçlendirmesi, hem göçmenlerin temel haklarının korunmasını sağlayacak hem de uluslararası toplum nezdinde Türkiye’nin göç politikalarına yönelik eleştirileri azaltacaktır. Bağımsız denetim mekanizmalarının kurulması, sağlık ve hukuki destek hizmetlerinin genişletilmesi, geri göndermeme ilkesine tam uyum sağlanması ve şeffaf yönetim uygulamalarının benimsenmesi, Türkiye’nin göç yönetiminde insan hakları odaklı bir yaklaşımı hayata geçirmesini sağlayacaktır.

Türkiye’nin göç yönetimini daha sürdürülebilir ve uluslararası normlara uygun hale getirebilmesi için çok boyutlu ve kapsayıcı politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Küresel göç dinamiklerinin sürekli değiştiği bir ortamda, Türkiye'nin stratejik konumu nedeniyle hem transit hem de hedef ülke konumunda olması, göç politikalarının uzun vadeli ve sürdürülebilir bir perspektif çerçevesinde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, dijitalleşmenin artırılması, yerel ve merkezi yönetimler arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi, hukuki reformların uygulanması ve uluslararası iş birliklerinin genişletilmesi temel öncelikler arasında yer almaktadır.

Uluslararası iş birliklerinin artırılması, Türkiye'nin göç yönetimindeki yükünü hafifletmek ve mali kaynaklarını çeşitlendirmek açısından önem taşımaktadır. AB ile yapılan Geri Kabul Anlaşması çerçevesinde sağlanan desteklerin artırılması ve Göç ve İltica Fonu gibi kaynaklardan daha fazla yararlanılması, Türkiye'nin göç politikalarının sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, Almanya'daki Pro-Integration programı gibi entegrasyon odaklı projeler Türkiye'de de uygulanarak göçmenlerin iş gücü piyasasına katılımı desteklenmelidir.

Son olarak, insan hakları odaklı politikaların uygulanması, göçmenlerin temel haklarının korunması açısından kritik bir gerekliliktir. Türkiye'de bulunan geri gönderme merkezlerinin Avrupa Konseyinin, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ilkelerine uygun şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir. İsveç ve Almanya'da uygulanan bağımsız denetim mekanizmaları örnek alınarak, Türkiye'nin göç yönetimini sürdürülebilir ve uluslararası normlara uygun hale getirebilmesi için dijitalleşme, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, hukuki reformlar, uluslararası iş birlikleri, eğitim ve sosyal uyum projeleri ile insan haklarına dayalı politikaların bir bütünlük içinde uygulanması gerekmektedir. Bu alanlarda yapılacak reformlar ve iyileştirmeler, Türkiye'nin göç yönetimini daha etkin hale getirirken, göçmenlerin topluma entegrasyonunu destekleyecek ve toplumsal barışa katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- Aktel, M., & Kaygısız, Ü. (2018). Türkiye'de Göç Yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi*, 579-604.
- Altınay, A. R. (2015). *Memalik - i Osmaniye'de Demirbaş Şarl - Osmanlı İmparatorluğu'nda İsveç Mültecileri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Anayasa. (1982). Resmi Gazete.
- Anderson, B. (2007). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökeni ve Yayılması*. (İ. Savaşır, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Arıkan, E. (2020). Kelsen'in Saf Hukuk Kuramı ve Ötesi. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 417-446.
- Ataç, A. M. (1952). *Rusya Tarihi: Türkler ve Komşularıyla Münasebetleri*. Ankara: Ankara Genelkurmay Basımevi.
- Avrupa Konseyi. (1950, Kasım 4). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*. Roma: Avrupa Konseyi.
- Avrupa Konseyi. (2021). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*. France: Avrupa Konseyi.
- Aydın, M. B. (2015). Gustav Radbruch Düşüncesinde Dönemsel Vurgu Değişimi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 7-28.
- Aygün, M. ve Kaya, C. (2016). “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1): 87-142.
- Ballıkaya, C. (2015, Temmuz 29). Pozitivizm Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi ve Sosyolojik Düşünceye Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, s. 87-106.
- Barut, I. (2018). Osmanlı Dönemi'nde Gerçekleşen Göçlerin Kurumsallaşma Ve Göç Politikaları Üzerindeki Etkileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 161-190.
- Baumann, T. (2004). Defining Ethnicity. *The SAA Archaeological Record*, 4(4), 12-14.
- Berber, F. (2011). 19. Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler. *Karadeniz Araştırmaları*, 17-49.
- Betts , A., & Loescher, G. (2011). *Refugees in International Relations*. Oxford: Oxford Press.
- Bilgi, L. (2006). *Türk Romanında Savaş Sonrası Anadolu 'ya Zorunlu Göçler*. İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
- Bircan, T., & Sunata, U. (2015). Educational Assessment of Syrian Refugees in Turkey. *Migration Letters*, 226-237.

- Borjas, G. J. (1989). Economic Theory and International Migration. *The International Migration Review*, 457-485.
- Boyd, M. (1989). Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas. *The International Migration Review*, 638-670.
- Bozbeyoğlu, E. (2015). Mülteciler ve İnsan Hakları. *Moment Dergi*, 60-80.
- Bingham, T. (2007). "The Rule of Law", 66 *Cambridge Law Journal*.
- Brubaker, R. (2002). Ethnicity without groups. *European Journal of Sociology*, 43(2), 163-189.
- Buz, S. (2008). Türkiye Sığınma Sisteminin Sosyal Boyutu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 120-130.
- Buz, S., & Korç, S. (2021). Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 195-230.
- Case of Soering, 14038/88 (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Temmuz 7, 1989).
- Castles, S., Miller, M. J., & De Haas, H. (1998). *The Age of Migration International Population Movements in the Modern World*. New York: Macmillan Press.
- Ceylan, A., & Uslu, İ. (2019). Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelen Kitleli Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 198-223.
- Cihan, S. (2024). Kuruluşundan Bugüne Türkiye'ye Göç ve Göç Düzenlemeleri. *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-13.
- Çatalbaş, G. K., & Yazar, Ö. (2015). Türkiye'deki Bölgeler Arası İç Göçü Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile Belirlenmesi. *Alphanumeric Journal*, 100-117.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 67-91.
- Çelik, Ç., & Holly, W. (2022). Forced Migration and Protection: Turkey's Domestic Responses to the Syrian Refugees. *Cambridge University Press*, 353-373.
- Çetin, E. (2022). Türkiye'de Göç Yönetişiminde Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) Rolü ve Etkisi. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 221-241.
- Çetin, İ. (2016). Türkiye'de Suriyeli Sığınmacıların Sosyal ve Kültürel Entegrasyonu. *Sosyoloji Dergisi*, 197-222.
- Çiçekli, B. (2009). *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacıları*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Dedeoğlu, B. (2011). Uluslararası Örgütlerin Farklı Sınıflandırılma Biçimleri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15-30.

- Demirci Akyol, E. (2013). Sultan II. Abdülhamit Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları. *Sosyal Politika Çalışmaları*, 33-47.
- Deniz, O. (2015). 1990 Sonrasında Türkiye'ye Yönelen Sığınma Hareketleri ve Etkileri. *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi*, 93-102.
- Dinç, U. (2016). Hukuk Felsefesi Neye Dairdir? Hukuk Kuramları, Tanımları, Kavramları ya da Kavrayışları mı?. M. D. Bayles. içinde *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*.
- Edwards, M. B. (2008). Towards a Theory of Illegal Migration: Historical and Structural Components. *Third World Quarterly*, 1449-1459.
- Eker, K. (2008). *Türkiye'de Yasadışı Göç Sorunu*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Ela Özcan, E. D. (2016). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat*, 183-215.
- Erdoğan, M. M. (2021). *Suriyeliler Barometresi 2021 Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. UNHCR.
- Eren, V., & Çakran, Ş. (2017). Mülteci politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-30.
- Ergüven, N. S., & Beyza, Ö. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1007-1062.
- Fearon, J. D., & Laitin, D. D. (2000). Violence and the Social Construction of Ethnic Identity. *International Organization*, 54(4), 845-877.
- Fisher, A. W. (1978). *The Russian Annexation of the Crimea 1772-1783*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fuller, L. L. (1969). *The Morality of Law*. London: New Haven ve London: Yale University Pres.
- Güçlüten, Ç. (2023). "Reconsidering the Legal Dimension of Migration in the Triangle of Immigrant Identity and Belonging". *İçtimaiyat*, 8(1), 647-666.
- Gümüş, M. (2010). 1848 Mülteciler Meselesi Örneğinde 19. yüzyıl Türk Diplomasisi. *History Studies*, 254-280.
- Günaydın, H., & Coşkun, B. (2018). İsveç Kralı III. Charles'ın (Demirbaş Şarl) Osmanlı Devleti'ne İlticası (1709-1714) ve İltica Sürecinde Ülkesinde Ombudsman Görevlendirmesine İlişkin Bir Değerlendirme. *Ombudsman Akademik*, 15-73.
- Gürkaynak, M. (2003). Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi ve Yahudi Milleti. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 275-290.

- Gençler, A. (2019). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Sosyo-Ekonomik Yaşama Etkileri: Fayda Maliyet Ekseninde Bir Bakış. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 111-145.
- Goodwin-Gill, G., & McAdam, J. (2007). *The Refugee in International Law*. Oxford: Oxford Press.
- Hale, H. E. (2004). Explaining Ethnicity. *Comparative Political Studies*, 37(4), 458-485.
- Harris, R. J., & Todaro, M. P. (1970). Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis. *The American Economic Review*, 126-142.
- Hirschon, R. (2008). *Crossing the Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange between Greece and Turkey*. New York: Berghahn Books.
- Human Right and Equality Institution of Türkiye. (2022). *On Evaluation Of Pushback Actions Against Asylum Seekers And Irregular Migrants From A Human Rights Perspective*. Ankara: HREIT.
- İçduygu, A. (2000). The Politics of International Migratory Regimes: Transit Migration Flows in Turkey. *International Social Science Journal*, 249-433.
- İçduygu, A. (2014). Avrupa Birliği Merkezli Uluslararası Göç Tartışmaları: Geçmişten Geleceğe. A. İçduygu, S. Erder, & Ö. F. Gençkaya içinde, *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere* (s. 265-310). İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.
- İçduygu, A. (2020). *Türkiye'nin Göç Yönetimi Politikaları ve Mevzuatları: Sürdürülebilirlik ve Zorluklar*. Ankara: Göç Araştırmaları Merkezi Raporları.
- İçduygu, A., & Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri. *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, 249-268.
- İnce, C. (2019). Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2580-2615.
- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kavak, G. (2013). Birinci Körfez Savaşı Sonrası Irak'tan Türkiye'ye Göç ve Sonuçları. II. *Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi*, 434-455.
- Kaya, D. (2022). Dil Engeli ve Eğitimde Uyum: Suriyeli Çocukların Türkiye Eğitim Sistemindeki Deneyimleri. *Eğitim ve Bilim*, 401-417.
- Keyman, S. (1978). Hukuki Pozitivizm. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17-56.
- Kirişçi, K. (2014). *Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye'nin Suriyeli Mülteciler Sınırı*. Ankara: Brookings Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK).

- Korkmaz, N., & Öztürk, A. (2017). Bulgaristan Türklerinin Göç Süreci ve Göçmenlerin Türkiye'deki İskan ve İş Gücüne Dayalı Entegrasyonu. *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 268-289.
- Korneev, O. (2018). Self-legitimation through knowledge production partnerships: International Organization for Migration in Central Asia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1673-1690.
- Kurat, A. N. (1943). *İsveç Kralı XII.Karl'ın Türkiye'de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu*. İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası.
- Learsi, R. (1966). *Israel: a History of the Jewish People*. Baltimore, MD, U.S.A: The World Publishing Co. (Meridian Books).
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, Vol. 3,, 47-60.
- M.S.S. v. Belgium and Greece, 30696/09 (Strasbourg Ocak 21, 2011).
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 431-466.
- McCarthy, J. (1998). *Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims, 1821–1922*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nazır, B. (2016). *Osmanlı'ya Sığınanlar / Macar ve Polonyalı Mülteciler*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Neslihan, Ö. (2017). İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Karşılaştırılması. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 43-62.
- Nurdoğan, A. K., & Öztürk, M. (2018). Geçici Koruma Statüsü İle Türkiye'de Bulunan Suriyelilerin Vatandaşlık Hakkı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1163-1172.
- Olejarova, E. (2007). *Labor Migration As a Socio-Economic Phenomenon: Slovakia and the Czech Republic in a Comparative Perspective*. Central European University, International Relations and European Studies.
- Oran, B. (2000). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. Ankara: İletişim Yayınları.
- Özdemir, E. (2016). Türk Dış Politikası Açısından Bir Kriz Örneği: I. Körfez Savaşı ve Türkiye'ye Gelen Iraklı Kürt Sığınmacılar (1991). *Bölgesel Çalışmalar*, 217-249.
- Öztürk, A. A. (2000). Rumeli'den Aydın Vilayetine Yapılan Göçler Ve Aydın Vilayetine Gelen Rumeli Muhacirinin İskân Ve İdareleri Hakkında Talimat-I Mahsusa. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17-49.

- Öztürk, N. Ö. (2016). 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Sona Ermesine Yönelik Ölçütlerin İncelenmesi Ve Türk Hukuku Üzerindeki Yansımalarının Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 393-448.
- Pécoud, A. (2015). *Depoliticising Migration*. Global Governance and International Migration Narratives.
- Perruchoud , R., & Redpath-Cros, J. (2013). *International Migration Organization Göç Terimleri Sözlüğü*. IOM Yayınları.
- Perruchoud, R., & Redpath- Cross, J. (2004). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Uluslararası Göç Örgütü.
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, 256-266.
- Piore, M. J. (1979). *Birds of Passage Migrant Labor and Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Portes , A., & Rum, R. G. (2014). *Immigrant America: A Portrait. 4th Edition*. California: University of California Press.
- Ravenstein, E. G. (1985). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 167-235.
- Refik, A. (1925). Mülteciler Mes'elesine Dâir Fuat Efendi'nin Çar Birinci Nikola ile Mülakatı. *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 361-386.
- Sarkin, J. (2010). The Role of Regional Systems in Enforcing State Human Rights Compliance: Evaluating the African Commission on Human and People's Rights and the New African Court of Justice and Human Rights with Comparative Lessons from the Council of Europe and Organizat. *Inter-American and European Human Rights Journal*, 199-242.
- Sassen, S. (1988). *The Mobility of Labor and Capital A Study in International Investment and Labor Flow*. England: Cambridge University Press.
- Saydam, A. (1997). *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Schwarz, A. B., & Çev. Ertan, İ. M. (2008). John Austin ve Döneminin Alman Hukuk Felsefesi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 383-400.
- Sevinç, T. (2018). İsveç Kralı XII Şarl'ın Osmanlı Devleti'ne İlticası ve İkameti (1709-1714). *Journal of History Studies*, 139-159.
- Shaw, M. N. (1982). Territory in international law. *Netherlands Yearbook of International Law*, 13, 61-91.

- Silver, H. (1994). Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms. *Labour Review*, 531-578.
- Smith, A. D. (2000). *The Nation in History: Historiographical Debates about Ethnicity and Nationalism*. Cambridge: Polity Press.
- Soykan, C. (2020). Türkiye’de Göç Yönetimi ve Uluslararası Koruma Kanunu Uygulamaları. *Göç ve Toplum Dergisi*, 15-30.
- Stark, O., & Bloom, D. E. (1985). The New Economics of Labor Migration. *American Economic Association*, 173-178.
- Stiftung, H. B. (2019). *Türkiye’deki Sığınma Mevzuatı ve Politikalarına İlişkin Rapor*. İstanbul: Heinrich Böll Stiftung Derneği.
- Stouffer, S. A. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*, 845-867.
- Şabanoğlu, L., & Ziyalar, N. (2024). Rusya Federasyonu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne Göçle Gelen Çocukların Entegrasyon Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 646-675.
- Şahin, İ. (2015). Türkiye’ye Gerçekleştirilen Ortadoğu Kaynaklı Zorunlu Göçlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri: 1979-2014 Arası. *TESAM Akademi Dergisi*, 167-195.
- Şeyban, L. (2014). *Endülüs*. İstanbul: Albaraka Türk Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete. (2003, Temmuz 10). 4984 Sayılı Kanun – *Türkiye ile Yabancı Devletler Arasında Yapılan Antlaşmaların Uygun Bulunmasına Dair Kanun*. Ankara: Resmi Gazete.
- Taylor, J. E. (1999). The New Economics of Labour Migration and the Role of Remittances in the Migration Process. *International Migration*, 63-88.
- Temizkan, A. (2007). Lehistanlıların İstanbul’da Lobi Faaliyetleri ve Kafkasya’ya Lejyon Gönderme Girişimleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 363-393.
- Terzi, M. (2018). Yönetilebilir Göç Politikaları ve Külfet Paylaşımı Üzerine: Suriyeli Sığınmacılar Örneği. *TESAM Akademi Dergisi*, 203-234.
- Todaro, M. P. (1969). A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries. *American Economic Review*, 138-148.
- Topaktaş, H. (2015). Polonezköy (Adampol) (1842-1922) - Kuruluş, Tabiyet Meselesi, İmar Faaliyetleri ve Sosyal Hayat. *Belleten*, 293-318.
- Tuna, R. (1977). *Çerkeslerin Kafkasya’dan Göçü*. İstanbul: Kafkas Kültür Derneği Yayınları.

- Tunga, Y., Engin, G., & Çağıltay, K. (2020). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar Üzerine Bir Alanyazın Taraması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 317-333.
- United Nations Human Rights. (2015). Migration, human rights and governance, Hand Book for parliamentarians no 24, 2015.
- Ustabası Gündüz, D., & Çiftçi, H. K. (2021). Yerel Yönetimlerin Göçmenlere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarının Karşılaştırılması: G20 Ülkeleri ve Türkiye. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 10-58.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1998). *Osmanlı Tarihi, Karlofça Anlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar* (Cilt 4). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- van den Berghe, P. L. (1978). Race and ethnicity: A sociobiological perspective. *Ethnic and Racial Studies*, 1(4), 401-411.
- Wallerstein, I. (2011). *The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. California: University of California Press.
- Yıldırım Mat, T., & Özdan, S. (2018). AB ile Türkiye arasındaki Geri Kabul Anlaşması'nın İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 36-49.
- Yılmaz, L., & Baykal, S. (2020). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Göç İdaresi Bağlamında Türkiye'nin Yeni Göç Siyaseti. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi Araştırma Makalesi EN*, 633-652.
- Yenidünya, S. (2020). 1848 İhtilali'nden Sonra Eflak'ın Yeniden Yapılanmasına Dair Bir Değerlendirme: Stirbei'in Müesses Nizam Arayışları (1849-1851). *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11-23.
- Zinkeisen, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (Cilt 5). (N. Çev. Epçeli, Dü.) İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

İnternet Kaynakları

- Adana'da Göçmen Kadınlar İçin 7 Proje . (2024, Ağustos 12). Gazette: https://www.gazette.com.tr/Haber/turkiye/adanada-gocmen-kadinlar-icin-7-proje-56169?utm_source=chatgpt.com adresinden alındı
- Almanya Federal Göçmen ve Mülteciler Dairesi. (2024, Eylül 15). *İnsanı daima ön planda tutmak – Güven duygusu vermek. Fırsat tanımak. Değişimi yaşamak*. Federal Göçmen

ve Mülteciler Dairesi: https://www.bamf.de/TR/Startseite/startseite_node.html adresinden alındı

Asylum Access, 2021, “What is the 1951 Refugee Convention—and How Does It Support Human Rights?”, <https://asylumaccess.org/what-is-the-1951-refugee-convention-and-how-does-it-support-human-rights/>.

Avrupa Konseyi. (2024, Şubat 9). *İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi*. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/:https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2023/11/08/AIHS.pdf> adresinden alındı

Chetail, V. (2014). *International migration law*. OUP Oxford, <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law/9780199668267.001.0001/law-9780199668267-chapter-1#law-9780199668267-chapter-1-note-27>.

Dauvergne, C. (2003). *Challenges to sovereignty: migration laws for the 21st century*, New Issues In Refugee Research Working Paper No. 92, Vancouver, Kanada.

Elhamra Kararnamesi. (2024, Nisan 21). *Internet Archive*. Foundation for the Advancement of Sepharid Studies and Culture: <https://web.archive.org/web/20170221121435/http://www.sephardicstudies.org/decreed.html> adresinden alındı

Erdoğan, M. M. (2020, Temmuz). *Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamının Çerçevesi*. Temmuz 2024 tarihinde UNHCR Türkiye: <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/09/SB2019-TR-04092020.pdf> adresinden alındı

Estonia Government. (2024, Eylül 12). The Official Web of Estonia: <https://e-estonia.com/> adresinden alındı

European Commission. (2024, Temmuz 21). *Supporting The Future Of Syria And The Region*. European Commission: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/index_en adresinden alındı

European Union. (2013, haziran 26). *Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council*. EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/604/oj> adresinden alındı

<https://www.lawspice.com/webresources/webworld/pdf/Futura%20BK%20BT.pdf>,

Introduction to Law.

Geleceğini Kuran Genç Kadınlar Projesi. (2024, Haziran 22). İzmir Büyükşehir Belediyesi: https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/2751/4?utm_source=chatgpt.com adresinden alındı

- Giddens, A. (2022, Kasım 14). *Pozitivizm and Its Critics*. Internet Archive: <https://archive.org/details/PositivismAndItsCritics/page/n7/mode/2up> adresinden alındı
- Global Trends Reports. (2024, Ocak 22). UNHCR The UN Refugee Agency: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023> adresinden alındı
- Government of Canada. (2024, Ekim 14). The official website of the Government of Canada: <https://www.canada.ca/en.html> adresinden alındı
- HUDOC. (2024, Temmuz 23). HUDOC European Court of Human Rights: [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}) adresinden alındı
- Human Rights Watch. (2019, Ekim 24). *Turkey: Syrians Being Deported to Danger Authorities Use Violence, Threats, Detention to Coerce Returns*. Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/news/2019/10/24/turkey-syrians-being-deported-danger> adresinden alındı
- Human Rights Watch. (2024, Ağustos 21). Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/> adresinden alındı
- International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, 1990, <https://humanrightscommitments.ca/wp-content/uploads/2015/11/Convention-on-Migrant-Workers-FW-rev-clean-copy-2.pdf>
- İHD. (2024, Aralık 22). *İzmir Harmandalı Geri Gönderme Merkezi Hakkında Gözlem Raporu*. İnsan Hakları Derneği: https://www.ihd.org.tr/izmir-harmandali-geri-gonderme-merkezi-hakkinda-gozlem-raporu/?utm_source=chatgpt.com adresinden alındı
- ILO's support to refugees and host communities in Turkey. (2024, Kasım 12). International Labour Organization: <https://www.ilo.org/projects-and-partnerships/projects/ilos-support-refugees-and-host-communities-turkey> adresinden alındı
- Köker, L. (2023, Ocak 12). *Hukuk, Norm, Ahlak, Toplum/Hukuki Pozitivizm ve Eleştirileri*. <https://www.hukukpolitik.com.tr/>: <https://www.hukukpolitik.com.tr/2016/05/24/hukuk-norm-ahlak-toplumbukuki-pozitivizm-elestirileri/> adresinden alındı
- IOM. (2023, Aralık 23). *IOM UN Migration*. <https://www.iom.int/>: <https://turkiye.iom.int/tr> adresinden alındı
- Kamış, Y. (2024, Eylül 16). *Eğitim Entegrasyonu: Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'deki Eğitimi ve Karşılaşılan Sorunlar*. TUİC akademi:

- <https://www.tuicakademi.org/egitim-entegrasyonu-suriyeli-cocuklarin-turkiyedeki-egitimi-ve-egitimde-karsilasilan-sorunlar/> adresinden alındı
- Mülteciler Derneği. (2024, Mart 23). *Mülteciler Derneği*. <https://multeciler.org.tr/>: <https://multeciler.org.tr/calisma-izni-ve-ruhsatlandirma/> adresinden alındı
- Özdemir, S. (2024, Eylül 23). *Sığınmacıların Ev Sahibi Ülkelere Katkıları: Türkiye'deki Suriyeliler*. TUİC Akademiz: https://www.tuicakademi.org/turkiyedeki-suriyeliler-ekonomiye-katkilari/?utm_source=chatgpt.com adresinden alındı
- Peters, E. (2023, Kasım 10). *The Foundation for the Advancement of Sephardic Studies and Culture*. <http://www.sephardicstudies.org/>: <http://www.sephardicstudies.org/decree.html> adresinden alındı
- PICTES. (2024, Temmuz 12). *PICTES*. Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi: https://piktes.gov.tr/Home/ProjeninAmaci?utm_source=chatgpt.com adresinden alındı
- Resmi Gazete. (2023, Şubat 3). *Resmi Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/> adresinden alındı
- Roberts, C. “History of Law | Origins & Periods”, <https://study.com/academy/lesson/history-law-overview-origins.html>.
- Sendikalar Kanunu, 1983, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2821.pdf>.
- Suriyeli Sığınmacıların Sosyal Ve Ekonomik Entegrasyonu İçin Mesleki Eğitim Merkezlerine Erişimleri Artırılacak. (2024, Ağustos 23). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı: https://www.meb.gov.tr/suriyeli-siginmacilarin-sosyal-ve-ekonomik-entegrasyonu-icin-mesleki-egitim-merkezlerine-erisimleri-artirilacak/haber/23098/tr?utm_source=chatgpt.com adresinden alındı
- T.C Milli Eğitim Bakanlığı. (2024, Ocak 4). *T.C. Milli Eğitim Bakanlığı*. <https://meb.gov.tr/suriyeli-ogrenciler-turk-egitim-sistemine-entegre-edilecek/haber/11815/tr> adresinden alındı
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2024, Ekim 12). *Sınır Dışı Etme*. Ekim 2024 tarihinde T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı: <https://www.goc.gov.tr/sinir-disi-etme> adresinden alındı
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı. (2024, Aralık 5). *Düzensiz göç*. Aralık 2024 tarihinde T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> adresinden alındı
- T.C.İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2024, Ağustos 24). T.C.İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: <https://www.goc.gov.tr/> adresinden alındı

- Türk Vatandaşlığı Kanunu*. (2023, Ocak 24). T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6458&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alındı
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2024, Eylül 16). *Türkiye-AB Arasında 18 Mart'ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar*. Eylül 2024 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/>: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart-ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa> adresinden alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024, Temmuz 19). *Uluslararası Göç İstatistikleri, 2023*. Ağustos 2024 tarihinde TÜİK: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2023-53544> adresinden alındı
- The European Council on Refugees and Exiles. (2019). *Dublin Regulation on Asylum: Addressing Failures of Responsibility-Sharing*. <https://ecre.org/> adresinden alındı
- TİHEK. (2024, Eylül 12). Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu: <https://www.tihet.gov.tr/> adresinden alındı
- TÜİK. (2024, Temmuz 21). *Sağlık Harcamaları İstatistikleri, 2023*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Saglik-Harcamaları-Istatistikleri-2023-53561> adresinden alındı
- Uluslararası Af Örgütü. (2024, Ağustos 8). *Türkiye, 65 yıl önce imzalanan Cenevre Mülteci Sözleşmesi'ne Koyduğu Sınırlamayı Kaldırmalıdır*. Kasım 16, 2023 tarihinde <https://www.amnesty.org.tr/>: <https://www.amnesty.org.tr/icerik/turkiye-65-yil-once-imzalanan-cenevre-multeci-sozlesmesine-koydugu-sinirlamayi-kaldirmalidir> adresinden alındı
- UNESCO. (2021, Mayıs 22). *UNESCO Türkiye Millî Komisyonu*. <https://www.unesco.org.tr/> adresinden alındı
- UNICEF Türkiye. (2024, Mart 3). UNICEF Türkiye: <https://www.unicef.org/turkiye/> adresinden alındı
- (2024, Mart 21). IQ Network Integration Through Qualification : <https://www.netzwerk-iq.de/en/>

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Serhat KAYA
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Diyarbakır Nevzat Ayaz Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Yakın Doğu Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetim
Tez Konusu	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetindeki Siyasi Partilerin Kıbrıs Sorununa Bakışı
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	Akdeniz Üniversitesi